

MITROPOLIA BANATULUI

REVISTA OFICIALĂ A ARHIEPISCOPIEI
TIMIȘOAREI ȘI CARANSEBEȘULUI
ȘI A EPISCOPIEI ARADULUI



4-6

ANUL XXV

1975

C U P R I N S U L

Pag.

* * * Plinirea vrerilor străbune — — — — —	131
--	-----

DREAPTA ÎNVĂȚĂTURĂ A BISERICII

Pr. IEREMIA B. GHITA: Lucrarea mîntuirii — — — — —	134
--	-----

S T U D I I

Pr. prof. IOAN G. COMAN: Profil literar ambrozian — — — — —	138
Arhim. ELIE MĂSTROGHIANOPOULOS: Nostalgia Ortodoxiei — — — — —	159
Pr. drd. VASILE MUNTEAN: Izvoarele bizantine în opera lui Petru Maier — — — — —	177

ÎNDRUMĂRI OMILETICE ȘI CATEHETICE

† JUSTINIAN MARAMUREȘANUL. Episcop-vicar: Mesajul Sfintei Cruci — — — — —	188
Pr. EMANUEL COPĂCEANU: Praznicul stîlpărilor — — — — —	190
Pr. prof. dr. ALEXANDRU MOISIU: Hristos biruitoarea morții — — — — —	194
Pr. prof. SORIN COSMA: Cinstirea femeii în lumina Evangheliei — — — — —	196
Cuvîntul Sf. Ioan Gură de Aur: „Pentru pacea a toată lumea” (trad. de Pr. Aristide GEAMĂNU) — — — — —	201

P R O B L E M E P A S T O R A L E

Pr. prof. dr. DUMITRU CĂLUGĂR: Treptele prediciei și catehezei — — — — —	205
--	-----

C O M E M O R Ă R I

Pr. EMANUEL COPĂCEANU: „Io Mihai Voievod...” — — — — —	209
Prot. ION B. MUREȘIANU: Un cărturar băhățean din 1830 despre Mihai Viteazul — — — — —	210
FLORIAN DUDAȘ: Mihai Viteazul în conștiința românilor din Tran- silvania — — — — —	216

C H I P U R I D E Î N A Î N T A Ș I

Dr. EMIL BOTIȘ: Vasile Maniu — — — — —	224
Prof. ED. I. GĂVĂNESCU: Protopopul dr. Gheorghe Ciuhandu — — — — —	226

U R M E D I N T R E C U T

Prof. LILIANA BOIȚ-TRĂPCEA: Considerații de ordin literar și lin- gistic asupra „Cronicii Banatului” a lui Nicolae Stoica de Hațeg — — — — —	232
GR. POPIȚI și N. LINȚIA: Contribuții la istoricul școlii pedagogice caransebeșene — — — — —	240

951

MITROPOLIA BANATULUI

4-6

ANUL XXV 1975



EDITURA MITROPOLIEI BANATULUI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinți : I. P. S. NICOLAE, Mitropolitul Banatului
P. S. VISARION, Episcopul Aradului

Membri : P. C. Pr. CONSTANTIN COMȘULEA, consilier la Arhiepiscopia Timișoarei și Caransebeșului
P. C. Pr. EMIL ROMAN, consilier la Episcopia Aradului
P. C. Pr. SORIN COSMA, profesor la Seminarul teologic din Caransebeș
C. Diacon PETRU DOROBANȚU, Centrul eparhial al Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redactor responsabil : P. Cuv. Arhim. TIMOTEI SEVICIU, vicarul Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului

Redacția și Administrația: Arhiepiscopia Ortodoxă Română, Timișoara I, bd. Victoriei nr. 7, cod 1900, Cont virament BNRSR filiala Timișoara 45.10.8.192.

PLINIREA VRERILOR STRĂBUNE

Desfășurarea vieții unui popor, avînd o continuă referire la zestrea originilor sale, la darurile materiale și spirituale valorificate în condițiile istorico-geografice în care s-a plămădit, s-ar putea asemăna cu un edificiu de o măreție ce își etalează durabilitatea în funcție de priceperea și hărnicia constructorilor. Și după cum însuși pămîntul ascunde în fiecare din straturile sale taina propriei existențe așa și un asemenea edificiu păstrează în șirurile-i de piatră o întreagă istorie, oglinda vremii în care s-a înălțat sau pe care a înfruntat-o, cu știința și cultura, cu felul de viață al oamenilor și năzuințelor lor.

Una din cele mai remarcabile ilustrări a ceea ce însemnează un edificiu străvechi de viață culturală și socială în istoria poporului nostru este cetatea Alba Iulia. Străvechiul Apulum înfățișează în dăltuirea pietrelor sale însăși voința de fier a poporului prin care acesta și-a modelat întreaga ființă. Înălțată într-o vreme cînd imperativul de a fi una pentru vrednicii înaintași, locuitori ai acestor meleaguri, atinsese atunci punctul maxim, cetatea a purtat prin veacuri și milenii conștiința unității, înscriind la porțile ei, asemenea unor embleme pe arcul de triumf, datele rămase nepieritoare în istoria neamului.

Astfel își găsesc incununarea în acest an, șiruri de alți ani, ce aduc amînte de zilele însemnate ale cetății odrăzlită din însuși pămîntul românesc. De subliniat este împlinirea a 2000 de ani de la prima atestare documentară și a 1800 de ani de cînd împăratul roman Marcus Aurelius a ridicat localitatea la rang de municipiu, cum de asemenea a 260 de ani de cînd a început reconstruirea cetății și care a durat mai bine de două decenii, între 1715—1738. Aniversările acestea coincid cu comemorarea unei remarcabile date a istoriei noastre și care se leagă în chip firesc de viața cetății, anume 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române sub Mihai Viteazul. Desigur, cetatea păstrează neștirbită memoria și a celorlalte momente din viața poporului. Uneori acestea sînt umbrite de durere, ca de pildă cele legate de silniciile împărăției habsburgice, care au dus la dezbinarea bisericească de la începutul veacului al XVIII-lea, iar mai apoi la martirizarea lui Horia, Cloșca și Crișan. Dar pe crenelurile ei au fluturat și stindardele biruinței vestind împlinirea vrerilor străbune și răscumpărarea cu bucurie a vremurilor de restriște. Anul 1918 aducea desăvîrșirea statului național român unitar. În felul acesta cetatea cuprinde capitole întregi din istoria patriei. Faptul a fost subliniat de Președintele statului

nostru, Domnul Nicolae Ceauşescu, prin cuvintele: „În conştiinţa poporului român, Alba Iulia apare peste veacuri ca un simbol al jertfelor şi biruinţelor în lupta pentru eliberare socială, pentru independenţă şi unitate naţională”.

Din profilul falnicei cetăţi se desprinde azi cu un contur aparte, acut istoric de acum 375 de ani care îi va statornici pentru totdeauna locul în viaţa patriei. „Istoria însăşi a confirmat justetea şi necesitatea obiectivă a actului săvârşit de Mihai Viteazul, prin realizarea ulterioară a idealului său — ideal al tuturor românilor — prin înfăptuirea în epoca modernă a statului naţional român unitar. Iată de ce Mihai Viteazul rămîne o figură luminoasă, progresistă în cartea de aur a poporului român” (din cuvîntanrea Preşedintelui Nicolae Ceauşescu la adunarea populară de la Alba Iulia din 28 mai 1975). Cel dintîi Domn al tuturor românilor îndeplineşte dorinţa lor arzătoare pornită din unitatea de limbă şi lege, pecetluită cu singele cee a adăpat brazdele patriei spre rodirea îmbelşugată.

Intr-adevăr de-a lungul timpului au existat legături strînse între toate provinciile româneşti. Tendinţa închegării lor într-un stat unitar era permanentă în conştiinţa tuturor românilor. Ştim bunăoară că domnul Bogdan al II-lea îşi exprima la 1450 dorinţa ca ţara sa, adică Moldova şi ţara lui Iancu de Hunedoara — Transilvania „una să fie”. La rîndul său Vlad Ţepeş, moştenitorul programului politic al lui Iancu, de solidarizare a ţărilor române în lupta antiotomană, socotea Ţara Românească şi Transilvania, „o singură ţară”. Şi mai pregnant s-a manifestat ideea de solidaritate şi de unitate a ţărilor române în vremea domniei glorioase a lui Ştefan cel Mare. În ultimul deceniu al veacului al XVI-lea această unitate a ţărilor române era inseparabil legată de independenţa lor. Mihai Viteazul este omul dăruit pentru înfăptuirea marilor idealuri strămoşeşti. Conştiinţa unităţii de sine a poporului român se realizează în fapta marelui domn. Noua realitate politică era exprimată în formulările hotărîte enunţate de domn. „Şi hotaru Ardealului, pohta ce-am pohtit, Moldova, Ţara Românească”, consemna hrisovul domnesc, ca şi titlul „Din mila lui Dumnezeu, Io Mihai voievod şi domn a toată Ţara Românească şi al Ardealului, şi al Ţării Moldovei”. Vrerile strămoşilor aveau rezonanţă în însăşi voia ce Mihai Vodă şi-o împlinea. Dorinţa legitimă a românilor de totdeauna găseşte în actul de la 1600 momentul de referinţă istorică pe care-l va plini veacul nostru prin desăvîrşirea unităţii naţionale. Despre toate dau mărturie cele mai frumoase file din cronica românească. De aceea cînd scrie despre „Români supt Mihai-Voievod Viteazul”, Nicolae Bălcescu face începutul prin cuvintele: „Deschid sfînta carte unde se află gloria României ca să pun înaintea ochilor fiilor ei, cîteva pagini din viaţa eroică a părinţilor lor”.

Cu pietate se apleacă asupra acestei cărţi sfinte şi închinătorii altareelor Bisericii Ortodoxe Române, în ea găsind înscrisă propria lor istorie ca fii ai ţării. Pecetluită cu stemele celor trei ţări româneşti, sintetizate într-o singură emblemă, cu vulturul muntean, bourul moldovean şi cei doi lei transilvăneni, simboale ale măreţiei şi puterii, totodată însemne ce amîn-

tescele scriitorii inspirați ai Sfintei Evanghelii, pentru cei a căror credință față de patrie este credința față de Dumnezeu, această carte a istoriei reprezintă însăși vestea cea bună a neamului nostru. În cetatea Alba Iulia aflăm mărturie despre impunătoarea Catedrală a Reîntregirii, ridicată pe temeliile așezate de însuși Mihai Viteazul și ca o consacrare a tuturor vrerilor de mai bine ale strămoșilor.

Municipiul Apulum-Alba Iulia poate fi socotit drept urmare un exemplu și o dovadă în mic a ceea ce este în marea țară întreagă, o sinteză a istoriei noastre din vremuri străvechi și până astăzi, un simbol al continuității și unității poporului român. Implinirea a două mii de ani de existență însemnează două mii de ani de viață neconținută a poporului român pe ceste meleaguri, două mii de ani de luptă pentru libertate și aspirație de progres, două mii de ani de încredere statornică în pământul și sufletul patriei, în viitorul ei.

Iar cei 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române proclamat de către Mihai Viteazul la Alba Iulia, constituie o călăuză și un perianent imbold ce întărește vrerile de mai bine ale întregului popor.

LUCRAREA MÎNTUIRII

Mijloace și condiții

de.: Pr. IEREMIA B. GHIUTA

Cuvintele sf. Apostol Pavel ne îndeamnă stăruitor la lucrarea mîntuirii noastre și lasă să se înțeleagă că această mîntuire nu este un dar gratuit ssau un act obișnuit din viața noastră, ci o lucrare importantă și esențială a care trebuie să contribuim și noi.

Mîntuirea a fost concepută și oferită lumii de Dumnezeu, Fiul o îndeplinește obiectiv, potențial, iar omul — prin Biserică — este beneficiarul ei, potrivit voinței sale.

Mîntuirea realizată de Fiul întrupat crează și oferă putința de mîntuire pentru întreg neamul omenesc (Isaia 45, 22 ; Iuda 1, 3). Mîntuirea universală, la rîndul ei, folosește numai dacă e făcută bun personal al sufletului nostru.

În doctrina ortodoxă mîntuirea personală este un act bilateral, „o împreună lucrare a omului cu Dumnezeu” (I Corinteni 3, 9), a harului divin — condiție obiectivă — cu credința și faptele bune ale omului — condiții subiective — prin care forța mîntuirii intră în om și omul ajunge la mîntuire. Spre deosebire de catolici, care exagerează rolul omului în procesul mîntuirii și de protestanți, care-l anulează total, Ortodoxia menține echilibrul acestor trei factori, acordînd înțietate celui divin (Ioan 6, 44 ; Filipeni 2, 13).

Iisus Hristos este izvorul mîntuirii, iar forța prin care El lucrează mîntuirea este Sfîntul har. Harul este o energie necreată, deosebită dar nedespărțită de ființa lui Dumnezeu care începe, susține, desăvîrșește și întărește puterile omului în lucrarea mîntuirii sale. Împărăția harului este inaugurată de Hristos, iar Biserica este așezămîntul în care el lucrează prin Sfintele taine.

Prin har Dumnezeu îndreaptă oferta Sa spre om, iar acesta e liber să creeze sau nu condiții subiective în care acest har să devină lucrător (Apoc. 3, 20). Harul nu face totul, viața creștină presupunînd două activități deosebite și convergente, aceea a lui Dumnezeu și a omului. Contribuția omului este necesară, pentru că Mîntuitorul a făcut numai ce noi n-am putut face cu puterile noastre, fără ca să ne scutească de ceea ce putem și trebuie să facem pentru mîntuirea noastră.

Prima condiție pentru însușirea mîntuirii este credința (Marcu 16, 166 ; Romani 10, 9), socotită ca o forță nouă de viață adusă lumii de Iisus Hristos.

tos. Din partea lui Dumnezeu credința este un dar (Efeseni 2,8), iar din partea omului primirea ca adevărate a adevărilor descoperite de Iisus, pe baza încrederii în Dumnezeu și a unei vederi sufletești. Această primire are ca temei însăși viața, învățătura și faptele Mîntuitorului. Din cauza acestei mărturii dumnezeiești, credința este „învoirea liberă a sufletului, vederea sufletească a unui lucru nevăzută” (Fer. Teodorat), este o siguranță deplină în cele nevăzute și viitoare (Evrei 11, 1), un credit pe care îl acordăm lui Dumnezeu.

Credința este calea cea mai sigură de cunoaștere a lui Dumnezeu și a adevărilor religioase (Evrei 13, 6); ne leagă de Dumnezeu și de tot ceea ce mîntuiește sufletele. Credința este folositoare și necesară. Ea pune începutul mîntuirii noastre, prin ea primim din cer forța care ne schimbă dacă și noi dorim această schimbare, dobîndim iertarea păcatelor (Fapte 10, 43), îndreptarea (Romani 3, 22) și sfințirea noastră (Romani 15, 9); devenim fii iubiți ai lui Dumnezeu (Ioan 1, 12) și primim în suflet pe Iisus ca îndrumător (Ioan 14, 6) și singur mîntuitor (Fapte 4, 12); dobîndim împlinirea rugăciunilor noastre (Matei 21, 22; Iacob 5, 15), primim putere neînfrîntă în luptele și încercările vieții (Efeseni 6, 16; Ioan 5, 4) și ne agonisim moștenirea bunurilor veșnice.

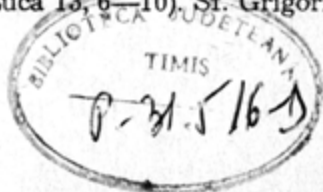
Credința care produce asemenea efecte nu este cea teoretică, adică primirea strict intelectuală a adevărilor de credință. O asemenea credință este rece și detașată de viață, are caracter static și se reduce la o simplă cunoaștere, de aceea trebuie să-i adăugăm elementul dragostei, care să o împingă la activitate.

Credința mîntuitoare este primirea adevărilor de credință de toate puterile sufletești: rațiune, sentimente și voință, este credința lucrătoare prin iubire (Galateni 5, 6), credința vie care se arată în fapte (Iacob 2, 17; 2, 26).

Cînd în Sfînta Scriptură se accentuează ca mîntuitoare faptele bune (Iacob 2, 24), înțelegem pe acelea în care se manifestă iubirea, excluzîndu-se credința teoretică, iar cînd se accentuează credința (Romani 5, 1), înțelegem credința manifestată în faptele dragostei creștine, excluzîndu-se faptele legii naturale și mozaice.

Rezultă că Biserica nu se mulțumește numai cu credința teoretică, cînd credem numai cu mintea și nu facem nici o faptă bună, pentru că această credință nu ne apropie de Dumnezeu (Evrei 11, 6), este moartă (Iacob 2, 17) și lipsită de forța mîntuirii (Iacob 2, 14). Credința fără fapte — zice sf. Ioan Gură de Aur — este ca un trup pictat frumos, dar lipsit de orice putere”. În locul credinței teoretice, Biserica ne îndeamnă la o credință roditoare, cînd credem toate cîte ne învață și facem cîte ea ne poruncește. Această credință este vie, activă, folositoare și mîntuitoare de suflete.

A doua condiție pentru dobîndirea mîntuirii este săvîrșirea faptelor bune, prin care înțelegem toate actele omenești izvorite din iubirea de Dumnezeu și de aproapele. Dacă ele nu se cer pentru începutul mîntuirii, sînt absolut necesare pentru desăvîrșirea ei, deoarece creștinul fără fapte e ca pomul fără rod (Luca 13, 6—10). Sf. Grigorie Teologul relevă valoarea



faptelor bune cînd zice : „numai atunci sîntem creștini adevărați cînd credința ce o mărturisim cu gura o dovedim prin fapte”.

Sf. Scriptură ne îndeamnă stăruitor la săvîrșirea faptelor bune, „unele care definesc rostul vieții noastre : „sîntem zidiți... spre fapte bune, ca să umblăm întru ele” (Efeseni 2, 10) sau „sîntem creați spre fapte bune ca să lăudăm pe Creatorul” (Sf. Grigorie Teologul).

Faptele bune își au izvorul în Dumnezeu, de aceea cine le săvîrșește se face icoană vie și asemenea lui Dumnezeu. Ele sînt dovezile harului, roadele și sufletul credinței adevărate (Iacob 2, 14). Ele arată că sămînța credinței a rodit cu înbelșugare. Din acest punct de vedere ele sînt seermele care arată că trăim în credința lui Hristos (Ioan 5, 4, 16) și că sporim în lucrarea mîntuirii noastre. Fiecare faptă bună ne urcă pe scara desăvîșirii și ne îndreptățește la fazele superioare ale vieții noastre spirituale.

Valoarea deosebită a faptelor bune este că prin ele se înnoiește înșăși firea omului (II Corinteni 4, 15). Cu fiecare faptă bună crește unirea noastră cu Dumnezeu, după cuvintele unui sfînt care zice : „cine se îmbracă cu împlinirea poruncilor, cu Hristos însuși se îmbracă”.

Prin fapte bune „ne curățim de toată întinăciunea trupului și a duhului” (II Corinteni 7, 1) ; „ne îmbrăcăm în omul cel nou” (Efeseni 4, 22), creștem în Hristos pînă la starea bărbatului desăvîșit” (Efeseni 4, 113), făcîndu-ne făptură nouă (II Corinteni 5, 17). Cu un cuvînt ele ne ajută să urcăm spre împărăția lui Dumnezeu și pe aceasta să o coborîm în realitatea vieții.

Faptele bune au valoare netăgăduită pentru veșnicie (Matei 19, 221 ; I Timotei 4, 8), ne însoțesc după moarte ca adevărate comori nepieritoare (Apocalipsa 14, 13), cu ele ne prezentăm în fața justiției divine (Matei 25, 35) și după valoarea lor vom primi răsplata cerească (Matei 16, 227 ; II Corinteni 5, 10). Cade-se deci „să ne îmbogățim în fapte bune” (I Timotei 6, 18), „să fim rîvnitori spre fapte bune și atunci Dumnezeu ne va face parte de bucuria mîntuirii de veci” (Ep. către Barnaba).

Cunoscînd procesul mîntuirii noastre, ca adevărați creștini, avem datoria să păstrăm dreapta învățătură a Bisericii noastre așa cum a temneiluit-o Iisus Hristos (I Corinteni 3, 11), cum au propovăduit-o sf. Apostoli, cum au statornicit-o sf. Părinți și cum a binevestit-o Biserica în toată existența ei istorică.

Această dreaptă credință spre toate ne este de folos (I Timotei 4, 1, 8). Să o păstrăm în toată puritatea ei originală, să ne consolidăm în ea și i să o apărăm împotriva „profeților mincinoși”, care „proorocesc lucruri mincinoase și vestesc închipuiri ale inimii lor” (Ieremia 23, 16).

Pentru creștinul care crede, mîntuirea rămîne grijă și datorie, scoppul pe care trebuie să-l realizeze, hotarul la care să ajungă, cetatea pe care să o cucerească, comoara pe care să o găsească cu ori ce preț. Cine lucrează la mîntuirea lui și este productiv în latura spirituală a vieții sale, este și trebuie să fie productiv și în latura ei materială, pentru el și societate. Cine lucrează la mîntuirea lui, bucurîndu-se de anumite vrednicii harice,

se poate bucura și de vrednicii în viața socială pentru munca și strădaniile sale.

Credința în Dumnezeu nu-i suficientă, mai trebuie ca fiecare să lucreze în spiritul aceste credințe. Ortodoxia lucrează și stă în slujba vieții. Apreciază, în deosebi, latura ei practică. Nu disprețuiește rațiunea, dar cere să fie completată de iubire, pentru că aceasta o înflăcărează și o face roditoare. Ortodoxia nu s-a retras în lumea teoretică a credinței, ci s-a ancorat în realitatea vieții creștine și sociale, promovînd înțietatea și utilitatea faptei de sens și duh creștin.

Faptele bune nu rămîn numai la faza de valorificare individuală, ci se resfrîng și în concretul vieții sociale. Silința de a face bine semenilor — indivizi sau societate — constituie cea mai înaltă treaptă a desăvîșirii în dragostea creștină. „Un adevărat om virtuos se cunoaște după faptele sale” (Pascal).

Valoarea spirituală a faptelor bune se prelungește și pe planul mai larg al vieții creștine. Socotite ca fapte ale vieții spirituale, ele valorifică și dau conținut acesteia în scopul mîntuirii noastre.

Săvîrșirea faptelor bune reprezintă direcția optimistă și constructivă a vieții. Fapta credinciosului e menită să umple timpul și istoria de frumusețe și să dezaprobe latura statică, negativă a vieții sale. Credinciosul ortodox este activ, creator, cu pasiune de luptă și jertfă, gata spre orice activitate utilă vieții pe toate planurile și în toate sensurile ei majore.

PROFIL LITERAR AMBROZIAN

*La aniversarea a 16 veacuri de la hirotonia Sfintului Ambrozie
ca episcop al Milanului*

de: Pr. prof. IOAN G. COMAIN

Sfintul Ambrozie, născut la Treveri — în Galia, spre 339—340, dintr-o veche și nobilă familie romană, a beneficiat de o frumoasă educație și și-a făcut o cultură variată, îndeosebi retorică și juridică, pe școlile vremii, unde și-a însușit bine și limba greacă. A ajuns, pe la 370, „Consularis Liguriae et Aemiliae”. Făcut episcop al Milanului, la 7 decembrie, 374, el a desfășurat o prodigioasă activitate pastorală, misionară, teologică și a avut intense legături cu autoritățile de stat și cu o mulțime de personalități ale lumii creștine apusene și răsăritene din vremea lui, cu rezultate adesea pozitive care i-au adus prețuirea multora de atunci pînă astăzi. Biserica Ortodoxă îl prăznuiește la 7 decembrie, însușindu-și liniile mari ale gândirii sale dogmatice și ale evlaviei lui și apreciindu-i imnele.

Episcopul Milanului s-a impus mai ales prin înțelepciunea și forța practică a caracterului său echilibrat și voluntar. Patriot luminat și credincios profund, el a reușit să sfătuiască, cu rezultate bune pentru imperiul și Biserică, trei împărați: Grațian, Valentinian II și Teodosie cel Mare, pe care i-a informat, adesea i-a instruit și, pînă la urmă i-a determinat să ia măsurile cele mai adecvate împrejurărilor. Se cunosc problemele ridicate de arianism și de macedonianism, de legăturile precare dintre Bisericele din Răsăritul și Apusul creștin, de cererile senatorilor păgini în frunte cu Simah, de masacrul de la Tesalonic, de uneltirile și acțiunea uzurpatorilor Maximus și Eugen, de incursiunile goților etc.

Sfintul Ambrozie, deși botezat și făcut episcop la vîrsta de circa 35 de ani, a înțeles că trebuie să se informeze serios în materie de teologie, spre a face față obligațiilor sale pastorale și misionare, care erau presante și deveneau tot mai exigente, pe măsură ce gîndirea și spiritualitatea creștină evolau spre trepte superioare. El auzise de corifeii teologiei mai vechi și contemporani și dorea să le cunoască operele: Filon, Flaviu Iosif, Origen, Sfintul Vasile, Sfintul Grigorie de Nazianz etc. El a reușit să-și însușească, după cultura profană, gîndirea patristică orientală și să-i dea expresie în lungi serii de cuvîntări, dintre care unele au impresionat profund pe Ferii-

citul Augustin tinăr¹⁾ și în numeroase opere scrise²⁾. Augustin care îl vedea des, în perioada șederii lui la Milan, admira pe Sfintul Ambrozie pentru ospitalitatea sa, care nu cerea nimănui să-i fie anunțat în prealabil, care era prețuit pentru marele său volum de muncă, pentru lungile sale lecturi tăcute, pentru eruditele sale cuvântări duminicale, care, până la urmă, l-au dus pe ascultător până la convertire³⁾. Căci una din cel mai mari, dacă nu chiar cea mai mare cunună literară și spirituală a Sfintului Ambrozie, este aceea de a fi convertit pe acela care avea să devină marele Augustin, ce ne relatează evenimentul în cuvinte de neuitat⁴⁾.

1. CREAȚIA ȘI TEMATICA LITERARĂ

Ca mulți dintre Sfinții Părinți contemporani, Sfintul Ambrozie elaborează o grupă de scrieri exegetice în frunte cu *Exameronul* în 6 omilii, imitat după opera omonimă a Sfintului Vasile cel Mare în 9 omilii, urmată de un șir de tratate: *Despre paradis*, *Despre Cain și Abel*, *Despre Noe*, *Despre Abraham* (2 cărți), *Despre Isaac sau despre suflet*, *Despre folosul morții*, *Despre Iacob și viața fericită* (2 cărți), *Despre Iosif*, *Despre patriarhi*, *Despre Ilie și post*, *Despre Nabot*, *Despre Tobia*, *Despre interpelarea lui Iov și David*, *Apologia profetului David*, *Comentar la 12 psalmi* (1, 35—40, 43, 45 47, 48, 61) și o lungă *Explicație la Psalmul 118*. Cea mai întinsă operă exegetică a Sfintului Ambrozie este *Comentarul la Evanghelia după Luca*, în 10 cărți⁵⁾.

Tematica acestor lucrări o formează înseși problemele puse de Biblie: creațiunea lumii în 6 zile, paradisul, sufletul, viața fericită, postul, moartea, sau cestiunile ce pot fi atașate anumitor persoane vestite, sau legate de acestea. Temele nu sînt noi. Ele fuseseră tratate curent de către Sfinții Părinți orientali, de unde prin Sfintul Ilarie, Fericitul Ieronim, și mai apoi Sfintu Ioan Casian aveau să treacă și în Occident, direcție înspre care deja Sfintul Atanasie le pregătise terenul, în timpul exilurilor sale. Dar în Italia, lucrurile acestea erau mai puțin cunoscute, fiindcă de la Novațian la Sfintul Ambrozie n-a existat un scriitor peninsular creștin care să o facă organizat. În cele două mari opere: *Exameron*⁶⁾ și *Comentar la Evanghelia după Luca*, deși autorul se ține fidel de versetele respective din Geneză și din Evanghelia Sfintului Luca, el ajunge totuși, adesea, la teme colaterale sau numai vag inspirate de textul biblic; dar nu uită niciodată să revină la scopul principal.

În *Exameron*, Sfintul Ambrozie rezumă diverse ipoteze ale filosofilor vechi sau contemporani cu privire la apariția lumii, la natura și legătura

¹⁾ Confessiones V, 13, 23; VI, 2, 4, PL 32, 717, 721.

²⁾ PL 14—17.

³⁾ PL 32, 720—721.

⁴⁾ Confessiones IX, 5, 13, 6, 14, Ibidem, 769—770.

⁵⁾ D. Altaner, *Patrologie*, Vierte, unveränderte Auflage, 1955, p. 333.

⁶⁾ C. Schenkl, în ediția sa din CSEL, vol. XXXII, pars I, 1897, Praefatio, p. 12 și în text.

armonioasă dintre elemente, la funcționarea acestora⁷⁾, atinge problema răului, care „nu e o substanță vie”, ci „o alterare a minții și a sufletului”, „un dușman închis în noi înșine”⁸⁾, știe să discearnă că „mărturia naturii e mai puternică decât argumentul de doctrină” și că „natura este cea mai mare învățătoare a adevărului”⁹⁾. Dar *Exameronul* ambrozian e mai ales o splendidă colecție de descrieri de o rară frumusețe, care se manifestă ca grație în fiecare lucru și ca plenitudine a formei armonioase în ansamblu¹⁰⁾. Din descrierile magistrale făcute cerului¹¹⁾ și apelor lui¹²⁾, adunării apelor pe pământ¹³⁾, frumuseții și infinitelor servicii pe care marea le face naturii și omului¹⁴⁾, varietății și mișcării peștilor¹⁵⁾, feluritelor specii de păsări cu obiceiurile lor¹⁶⁾, albinelor care au pui, casă, muncă, mâncare și roade în comun¹⁷⁾, sau din prezentarea detaliată a trupului omenesc — a membrelor și a ansamblului său¹⁸⁾ —, s-ar putea alcătui o antologie literară de deosebită valoare științifică și spirituală pentru secolul IV, împreună cu alte descrieri ca acelea ale lui Lactanțiu, Sfintului Atanasie, Sfintului Vasile, ori Fericitului Augustin. Aceste descrieri sînt făcute însă,

⁷⁾ *Exameron* I, 6, 23, 24, C. Schenkl, p. 21, 22.

⁸⁾ *Ibidem* I, 8, 31, p. 31—33.

⁹⁾ *Ibidem* VI, 4, 21, p. 216, 217.

¹⁰⁾ *Ibidem* II, 5, 21, p. 58: „Illa est enim vera pulchritudo et in singulis membris esse quod deceat et in toto, ut in singulis gratia, in omnibus formae convenientis plenitudo luadetur”.

¹¹⁾ *Ibidem* II, 2, 6—7, p. 45—46. Ca Platon în *Phaidros*, autorul semnalează aici muzica sferelor cerești.

¹²⁾ *Ibidem* II, 3, 8—17, p. 46—56. Autorul cunoaște fluviile: Nilul, Dunărea „vine din părțile apusene (ale Europei), desparte poporul roman de cele barbare, pîniă se varsă în Pont”, Rinul „zid al imperiului roman în fața neamurilor sălbatice”, Pradul, Ronul și Phasis, care, cu alte ape din Caucaz, se varsă în Euxin (II, 3, 12, p. 51, 52).

¹³⁾ *Ibidem* III, 1, 1—19, p. 59—72.

¹⁴⁾ *Ibidem* III, 5, 21—24, p. 73—75.

¹⁵⁾ *Ibidem* V, 3, 7—9; 4, 10—11; 5, 12—14; 6, 15—16; 7, 17—20; 8, 21—23; 9, 24—25; 10, 26—31; 11, 32—35. Interesantă descrierea Pontului, sau a Mării Negre, cu Criwătul și celelalte vinturi ale ei, care provoacă furtuni și îngreunează navigația pentru oameni și mișcările peștilor, care se refugiază dinspre părțile de miazănoapte înspre alte locuri, unde vinturile și soarele sînt mai îngăduitoare și unde peștii depun ouăle, la vremea cuvenită, cunoscută exact, nu după aprecierea rațiunii sau prin argumente de dispuță, ci după îndemnul naturii, „care e o adevărată maestră a tandreții” (V, 10, 30, p. 164—165). Descrierea Pontului și a mișcării peștilor în el este luată după Sfintul Vasile, *Omilia* VII, 4, 5 la *Hexameron*, ed. St. Giet, în *Sources chrétiennes*, n. 26, 1949, p. 410—416.

¹⁶⁾ *Exameron* V, 12—24, p. 169—203. De o rară frumusețe sînt descrierile diverselor genuri de păsări, cum sînt cororii cu disciplina lor quasi-militară (V, 15, 50—52), rîndunelele cu priceperea și arta lor unică în a-și face cuibul (V, 17, 56), turturelele vnestite pentru fidelitatea și castitatea vieții lor de familie (V, 19, 62—63).

¹⁷⁾ *Ibidem*, V, 21, 66—72. Minunatele albine, care trăiesc ca într-o republică, unde totul e în comun și care sînt model pentru oameni; produsul lor e și dulce și tămăduitor: „Nec solum voluptati, sed etiam saluti est. Fauces obdulcat et curat vullnera, internis quoque medicamentum nifundit ulceribus” (V, 21, 70, p. 192—193).

¹⁸⁾ *Ibidem* VI, 9, 54—74, p. 246—260. Descriere științifică și literară a capului, ochilor, urechilor, gurii, limbii, gîtului, mîinilor, picioarelor etc.

cel mai adesea, nu pentru ele însele, ci pentru lauda Creatorului și cu dese aplicații morale la viața oamenilor ¹⁹⁾.

Comentariul la Evanghelia după Luca urmărește o prezentare mai strinsă și mai precisă a umanității lui Iisus Hristos. *Evanghelia după Luca*, zice Sfântul Ambrozie, este cea mai istorică dintre cele patru Evanghelii. Ea are un „stil istoric” și „ține o ordine istorică revelând mai multe minuni ale Domnului din cele săvârșite pentru noi, în așa fel ca istoria din această Evanghelie să îmbrățișeze toate puterile Înțelepciunii” ²⁰⁾. Accentul se pune aci pe faptul că oamenii au văzut pe Iisus și aceasta se constată din acțiunile Sale, din lucrările Sale materiale unite cu puterea Sa dumnezeiască ²¹⁾. Unirea Dumnezeirii și a umanității în Hristos face din Acesta o singură ființă, ca în cazul viței de vie și al mlădițelor, al aluatu-lui, al Sfintei Euharistii al paharului din grădina Ghetsimani.

Grupa de lucrări *dogmatice* cuprinde : 1. *Despre credință către împăratul Grațian*, în 5 cărți ; 2. *Despre Sfântul Duh*, în 3 cărți, elaborată tot la cererea lui Grațian ; 3. *Despre Taina Întrupării Domnului*, cea mai densă și originală dintre aceste lucrări. Aceste trei opere au ca temă combaterea minuțioasă a arianismului ; 4. *Despre Sfintele Taine*, tratează despre botez, mirungere și Euharistie ; 5. *Despre Sfintele Taine*, în 6 cărți, cu aceeași temă ca precedentă, vorbind și despre Tatăl nostru ; critica a stabilit, se pare definitiv, autenticitatea acestei lucrări ; 6. *Despre pocăință*, în 2 cărți, după care numai Biserica are dreptul să ierte păcatele ; *Explicarea simbolului către cei ce nu sînt inițiați* și care nu pare a fi autentică ²²⁾.

Tema principală a primelor trei opere era cea generală a secolului IV, și anume problema Sfintei Treimi, atacată de arianism și apărată de toți corifeii Bisericii în frunte cu Sfinții Atanasie și Părinții Capadocieni. În Apus, problema începuse a fi cunoscută de abia prin Sfântul Ilarie. Sfântul Ambrozie, solicitat de Grațian, dar și de alte cercuri bisericești ale Italiei, ia poziție fermă și clară apărînd cu numeroase și variate argumente în-vățătura sinodului I ecumenic de la Niceea. Evantaiul argumentelor sale, indeosebi biblice, e foarte larg și autorul nu urmărește, cel puțin la început, să instruiască pe împărat, care cunoștea, zicea el, credința creștină încă din leagăn, ci numai ca el să i-o aprobe ²³⁾, dar, la o reluare a temei,

¹⁹⁾ Tematica celorlalte opere exegetice la Vechiul Testament : Despre paradis etc. se poate subsuma în îndemnul cald pentru virtute și desăvîrșire, pentru ținerea mereu trează a sufletului în dragostea pentru Logos și în nemurirea Lui, el, sufletul, fiind viață ; combaterea diverselor teorii în legătură cu originea și substanța sufletului (De Noe 25, 92, C. Schenkl, p. 478 ș.u.). Acesta e identificat deseori cu Biserica, așa cum e tratat de Origen în Cîntarea Cîntărilor.

²⁰⁾ Comentariul la *Evanghelia după Luca*, Prolog, 1, 4, CSEL, vol. XXXII, pars IV, C. Schenkl, 1902, p. 3, 5.

²¹⁾ *Ibidem* I, 7, p. 14 etc.

²²⁾ Toate aceste opere, minus ultima, se află în PL XVI, 405 A—884 A ; B. Altaner, *op. cit.*, p. 334.

²³⁾ Despre credință, Prolog, 1, 2, PL 16, 550.

el vorbește limpede despre instruirea suveranului²⁴). Acesta se interesa de credința în Sfinta Treime și Întrupare, mai ales în calitatea sa de arbitru politic, în conflictul dintre ortodocși și arieni. Această sarcină o inaugurasă însuși Constantin cel Mare. Pe de altă parte, Sfintele Taine, cu sensul lor așa de bogat, dar amenințat să fie alterat de doctrinele eeretice, trebuiau bine lămurite catehumenilor și credincioșilor. Numai Biserica deținea Sfintele Taine și numai ea le administra²⁵).

O altă grupă de opere tratează probleme *moralo-ascetice* și cuprinde: *Despre îndatoririle preoților*, în 3 cărți, imitată după *De officiis* a lui Cicero și adaptată idealului creștin, e un manual de morală creștină, orientat în linii mari după gândirea stoică; *Despre feciorie*, compusă (din mai multe piese: *Despre fecioare*, *Către sora sa Marcellina*, în 3 cărți, *Despre văduve*, *Despre feciorie*, *Despre așezămîntul fecioarei*, *Indemn la feciorie*²⁶).

Tema sacerdoțiului și a fecioriei, sau a monahismului, era frecventă și la Părinții răsăriteni ca Sfinții Capadocieni și Ioan Gură de Aur, și la cei apuseni, ca Fericitul Ieronim și alții. Preoții și monahii erau, în secolul IV, stâlpi de nădejde ai Bisericii și constituiau izvoare de mîna întii pînă la lucrarea teologică, socială și spirituală a Bisericii. Sfîntul Ambrozie, el însuși preot de înaltă vocație, a înțeles necesitatea și urgența acestor 2 factori. Și fiindcă nu mai avea timp să elaboreze un tratat despre preoție, așa cum făceau Sfinții Grigorie de Nazianz și Ioan Gură de Aur, iar dinspre partea latină Fericitul Ieronim, el a adaptat, pentru preoți, tratatul lui Cicero, iar pentru monahi, mai exact pentru monahii, a redactat el însuși piesele menționate. Intrarea surorii sale Marcellina în monahism la moartea fratelui său Satyrus (2 cuvîntări), la înmormîntarea împărădamnă însă căsătoria.

A patra grupă de opere o formează *Cuvîntări* și *Scrisori*: *Necrologuri* la moartea fratelui său Satyrus (2 cuvîntări), la înmormîntarea împăratului asasinat Valentinian II, la 40 de zile de la moartea împăratului Teodosie și un *Cuvînt Contra lui Auxentius despre predarea Bisericii către arieni*. 91 *Scrisori* păstrate dintr-un număr mai mare²⁷).

Tema necrologurilor, îndeosebi a aceluia rostit la moartea lui Satyrus, era nu numai mîngîierea de rigoare în asemenea împrejurări, ci și dezvoltarea învățaturii despre învierea morților. În cuvîntările funebre în cinstea împăraților, Sfîntul Ambrozie se referă la evenimente politice din imperiul roman sau la fapte de interes personal al suveranului, cum fuseseră asasinarea lui Valentinian II, sau penitența făcută de împăratul Teodosie în urma masacrului de la Tesalonic.

²⁴) *Ibidem* III, 1, 613 C: "...instruendi tui gratia, aliqua de fide mihi scribeenda mandaveraus".

²⁵) *Despre Sfintele Taine*, Liber unus, V, 27, PL 16, 414 BC.

²⁶) Toate aceste opere în PL 16, 25—380. Lucrarea *De lapsu virginis consecratae* aparține Sfîntului Niceta de Remesiana.

²⁷) Intregul material din grupa a IV-a se află în PL 16, 913—1468.

Scrisorile sînt extrem de interesante pentru istoria vieții religioase, politice și literare a Italiei, în a doua jumătate a secolului al IV-lea. Cele adresate împăraților au caracter politico-religios, îndeosebi Scrisorile 17 și 18, iar majoritatea răspund la întrebări sau nedumeriri ridicate de prieteni ca: Irineu, Horonțian, Sabin, Eusebiu, Tațian, Marcel, Siriciu, Sissinius, ori sîni îndreptate către sora sa Marcellina, către clerici etc.

Cele 4 imne socotite ca indiscutabil autentice: 1. Aeternae rerum conditor... 2. Deus creator omnium... 3. Jam surgit hora tertia... 4. Veni redemptor gentium...²⁸⁾ cer lui Dumnezeu, mai ales, Cuvîntului Iisus Hristos, puteri de lumină și de tresvie pentru om, ori celebrează venirea adevărului prin Întruparea Fiului din Fecioară, Fiu care se născuse din veci din Tatăl. Cu aceste imne și probabil și cu altele Sfîntul Ambrozie este creatorul cîntului liturgic în Apus.

Urele opere ca „Hegesipp sau despre războiul iudaic” — o traducere latină: „Războiului iudaic” al lui Iosif Flaviu —, „Faptele Macabeilor” și „Legea lui Dumnezeu sau colațiunea legilor mozaice și romane” sînt neautentice²⁹⁾.

Cum se vede, Sfîntul Ambrozie a lăsat o bogată și variată producție literară care ar cînti pe orice mare academician din zilele noastre. Cele mai multe din aceste opere sînt foste predici sau cuvîntări dăltuite și încheiate ulterior în ansambluri mai adînci și mai coerente. Cuvîntul lui din amvon era o delectare pentru însuși tînărul și ala de exigentul Augustin, care consideră pe Sfîntul Ambrozie mai erudit, deși mai puțin plăcut și fermecător ca Faustus, vestitul episcop maniheean³⁰⁾.

2. COMPOZIȚIE, MATERIALE, VALORI ȘI FRUMUSEȚI MORALE, LITERARE, STIL

Fără a intra în complexul tehnicii compoziționale a operelor Sfîntului Ambrozie, tehnică asupra căreia se apleacă unii cercetători din zilele noastre³¹⁾, relevăm că, în general, compoziția literară ambroziană a avut, aproape continuu, o evoluție de la simplu și nepretențios spre dezvoltat și mai încheiat, ca, de altfel, în cazul majorității operelor patristice. Editorii și alți cercetători au identificat deja omiliile care constituie conținutul ope-

²⁸⁾ PL 16, 1473—1474.

²⁹⁾ Cassiodorus, *De institutione divinarum litterarum* VIII, PL 70, 1120 CD, afirmă că Sfîntul Ambrozie ar fi lăsat și un codice subnotat al tuturor Epistolelor Sfîntului Pavel „completat cu cea mai dulce interpretare”, codice pe care Cassiodor nu-l avea, dar, zice el, „îl caut cu toată grija”.

³⁰⁾ *Confessiones* V, 13, 23: „Et delectabar suavitate sermonis, quamquam eruditioris, minus tamen hilariscentis atque mulcentis quam Fausti erat, quod attinet ad dicendi nodum”. Cit pentru fond, în timp ce Faustus se rătăcea în înșelătoriile maniheice, Sfîntul Ambrozie învăța despre mîntuire în chipul cel mai curat.

³¹⁾ A se vedea studiile: Sagot S., *La triple sagesse dans le „De Isaac vel anima”*. *Essai sur les procédés de composition de Saint Ambroise*; Nauroy G., *La méthode de composition et la structure du „De Iacob et vita beata”*; Testard M., *Etude sur la composition dans le „De officiis ministrorum” de Saint Ambroise*, în volumul colectiv: *Ambroise de Milan, XVI-e centenaire de son élection épiscopale*, în *Etudes Augustiniennes*, Paris, 1974.

relor principale ale Sfintului Ambrozie³²⁾. Aceste omilii nu sînt totdeauna bine sudate între ele. Arhitectura ansamblului unor opere se resimte de graba sau de neglijența autorului, cum o remarcă uneori el însuși³³⁾. Operele exegetice au, în general, unitatea textului biblic pe care-l explică, deși sînt încărcate de lungi paranteze, cele dogmatice și moralo-ascetice: au multe repetiții, sau divagații, care stingheresc urmărirea ideii, ori întîrzie concluzia, sau un cuvînt de subliniere. Sînt mai unitar construite și lbine închegate Scrisorile, unele dintre ele adevărate opere de artă, necrologurile și imnele, în care unitatea de inspirație a provocat și o unitate de compoziție. În unele opere, compoziția promovează ideea sau ideile principale și realizează prin adaose noi o unitate de concepție, care se impune, cel puțin parțial, ca în *Comentariul la Evanghelia după Luca*, alteori numeroase și lungi descrieri sau inserțiuni prin simple asociații de idei, deși interesante în sine, intrerup mersul gândirii și elimină posibilitatea adîncirii.

Materialele folosite de Sfintul Ambrozie în compoziția operelor sale sînt numeroase și variate. În primul rînd, textul Sfintei Scripturi a Vechiului Testament, în traducerea Septuagintei, dar uneori și în alte versiuni ca acelea ale lui Aquila și Simah, apoi textul Noului Testament pe care-l cunoaște foarte bine, deși n-a comentat din el decît *Evanghelia după Luca*. Toată gândirea teologică a Sfintului Ambrozie este alimentată amplu, uneori exclusiv, de textul Sfintei Scripturi, pe care-l utilizează neconținut, la toate nivelurile și aproape în toate problemele mari și mici pe care le tratează. Biblia este cea mai înaltă autoritate științifică, teologică și de desăvîrșire morală a autorului, iar ideile ei operează în toate sensurile, chiar cînd nu sînt citate textual. — Sfintul Ambrozie s-a folosit apoi de Filon, ca maestru al interpretării Vechiului Testament, de Clement Romanul, de Ipolit, de Origen mai ales în exegeza Cîntării Cîntărilor și a *Evangheliei după Luca*, de Sfintul Vasile, cu osebire în *Exameron* și, în general, de ansamblul culturii patristice din vremea lui, în limitele posibile de atunci. Cum era de așteptat, Sfintul Ambrozie a utilizat destui reprezentanți ai culturii greco-latine mai vechi și mai apropiați de el: Homer, Archyta din Tarent, Platon, Xenofon, Aristotel, Ieronim, Herill, Teofrast, Epicur, Callipho, Zenon, Diodor, Panetiu, Cicero, Virgiliu, Ovidiu, Pliniu, Suetoniu, Elian. Pe unii din aceștia el îi citează în sprijinul unor teze, de alții se servește pe larg pentru fundamentare, ca în cazul lui Platon (mai ales Timeu), Aristotel, Teofrast și mai ales Cicero, a cărui operă *De officiis* e pur și simplu adaptată la concepția creștină, pe alții îi critică sever. Se poate spune că, în linii mari, autorii de bază ai Sfintului Ambrozie sînt: Sfînta Scriptură, Platon, Cicero, Filon, Origen, Sfintul Vasile, corifeii necreștini și creștini ai culturii lumii vechi, dintre care pe unii îi cunoștea

³²⁾ C. Schenkl, Prefața la Comentariul *Evangheliei după Luca*, CSEL vol. XXXII, pars IV, 1902, p. I și urm.; *Idem*, Prefața la *Exameron* etc., CSEL, vol. XXXII, pars I, 1897, p. I și urm.; F. Cayré, *Patrologie et histoire de la théologie*, tom I, 1938, pp. 517 și urm.; O. Bardenhewer, *Geschichte der altkirchlichen Literatur*, III. Band, zweite unveränderte Auflage, 1923, p. 514 și urm.

³³⁾ *Exameron* V, 12, 38, p. 171.

înainte de ridicarea sa pe scaunul episcopal al Milanului, îndeosebi pe greco-latinii necreștini. Autorul nostru s-a folosit de o mare parte a materialului arian și antiarian, care circula în mediul lui și pe care l-a combătut cu toate armele disponibile, în opere ca *Despre credință*, *Despre Sfântul Duh*, *Despre Taina Întrupării Domnului*, *Contra lui Auxențius*, într-o seamă de Scrisori și în cele două sinoade de la Capua și Aquileea. O bună parte din acest material îi venea, cu siguranță, de la Părinții Capadocieni, îndeosebi din operele și o parte a corespondenței Sfântului Vasile cel Mare, care nu înceta de a informa Apusul, chiar pe Sfântul Ambrozie personal în privința „nebuniei ariene”³⁴⁾.

Tot acest vast material ar fi rămas o pastă amorfă fără căldura credinței, fără geniul juridic și practic, fără meditarea și înțelegerea profundă a mesajului evanghelic, fără dragostea de credincioși și de Biserică, fără talentul literar remarcabil al Sfântului Ambrozie. Muncea enorm și învăța continuu, mai ales noaptea, așa cum ni-l descrie Fericitul Augustin³⁵⁾. El însuși relevă cu modestie într-o cuvîntare către fecioare (monahii), că se consideră neînvățat după trei ani de la hirotonie, dar dacă a învățat ceva, lucrul se datorește conduitei maicilor³⁶⁾.

Sfântul Ambrozie a dezvoltat, în operele sale, o întreagă gamă de valori și frumuseți morale pe care le redă, literar, descriind stări și atitudini sufletești ori situații istorice despre persoane, sau grupuri de persoane, în care noblețea convingerii ori a vieții, jertfa sau dragostea constituie cununi nevestejite de continuă actualitate. Episcopul Milanului nutrește o caldă afecțiune pentru marele personalități ale Bibliei, pe care le prezenta în pagini de neuitat pentru deosebitele frumuseți morale care se ridicau din ele : patriarhi, profeți, îndeosebi Isaia, Ilie, Eliseu și Ioan Botezătorul, apostoli ca Sfântii Petru, Pavel și cei 4 Evangheliști, figuri de martiri ca Sfântul Laurențiu, Ghervasie, Protase, Felix, Nabor, Victor, Agricola, Vitalie etc., personalități contemporane ca acelea ale fratelui său Satyrus și sorei sale Marcellina, sau acelea ale împăraților Valentinian II și Teodosie cu unii membri ai familiilor lor. Cităm, în rezumat, câteva din profilele schițate de Sfântul Ambrozie :

Iată pe vestitul Aaholios (sau Ascholios) arhiepiscop al Tesalonicului cunoscut și de Sfântul Vasile cel Mare și cu care era în corespondență³⁷⁾. În urma unei vizite personale făcute de bătrînul arhiepiscop la Milan și apoi după decesul lui, Sfântul Ambrozie deplînge moartea acestuia, care trăia nu pentru sine, ci pentru toți. El a fost locuitor al Ierusalimului de sus, zid al credinței, al harului și al sfințeniei. Nici goții și nici alte invazii barbare nu l-au clintit. A izgonit pe invadatori din părțile Macedoniei, nu cu sabia, ci cu rugăciunea și cu faptele meritorii. Acholios nu și-a dat sufletul pînă n-a asigurat securitatea poporului său față de goți, care au fugit îngroziți de o epidemie. Cînd el s-a întîlnit cu Sfântul Ambrozie la

³⁴⁾ Sfântul Vasile cel Mare, *Epistola* 197, P.G. 32, 709—713.

³⁵⁾ *Confessiones* VI, 3, 3, PL 32, 720, 721.

³⁶⁾ *Despre fecioare* II, 6, 39, PL 16, 229 C.

³⁷⁾ Sfântul Vasile cel Mare, *Epistolele* 154, 164 și 165.

Milan, riuri de lacrimi le-au udat vestmintele. Sfântul Ambrozie dorise să vadă chipul trupesc al lui Acholios, așa cum odinioară regii pământului doreau să vadă fața lui Solomon și să-i asculte înțelepciunea (III Regi 10, 24)³⁸). Într-o Scrisoare adresată episcopului Anysiu, urmașul lui Acholios în scaunul episcopal, autorul nostru relevă că chipul lui Acholios părea răpit în rai (II Cor. 12, 4), că, în misiunea sa, el vizita cu repeziciune Constantinopolul, Ahaia, Epirul și Italia și că, în activitatea lui, nu se puteau ține de el tinerii mai puternici fizicește. El răstignise lumea în trupul său și se răstignise pe sine lumii. Venise la episcopat ca David, pentru a întări pacea poporului său, venise ca acea corabie aducând cu sine aur inteligibil, lemn de cedru și pietre prețioase (II Paral. IX, 21), cum și acele aripi argintate de porumbiță, grație cărora el a adormit somnul păcii și al liniștii, în mijlocul moștenirilor sale (Psalmi 67, 14)³⁹). Chip de ierarh patristic de frumusețe apostolică, așezat la hotarul dintre Răsăritul și Apusul creștin, ca să fie parcă model pentru ambele părți: viață sfântă și dragoste jertfelnică pentru poporul său dreptcredincios.

La nivelul confesorilor și martirilor, Biserica patristică dispunea de valori morale și mai pregnante. Sfântul Ambrozie consacră pagini de un rar lirism dramatic chinurilor, transferării sau găsirii unor moaște de martiri ca Agricola și Vitalie înmormântați în Palestina, sub Dioclețian, și ale căror moaște au fost transferate la Bononia (Bologna)⁴⁰), ca Sfântul Dionisie, fost episcop al Milanului, exilat, sub împăratul Constantin, în Capadocia, de unde moaștele sînt trimise de Sfântul Vasile în patrie⁴¹), ca Sfinții Gervasie și Protasie, ale căror moaște le descoperă Sfântul Ambrozie însuși⁴²) etc. Biserica aplaudă, cîntă și preamărește pe acești eroi ai credinței, ai voinței și ai libertății de convingere. Atleti ai lui Hristos, ei au luptat și au biruit nu cu sabia, ci cu smerenia, ca dragostea și cu convingerea lor neclintită. Martiriul înfrumuseța pe cei care îl îndurau. Sfînta Sotheris din neam de consuli și prefecți, cu un chip de o frumusețe excepțională, la amenințarea că dacă nu va sacrifica idolilor va fi supusă la chinuri sau batjocorită, și-a descoperit fața și s-a lăsat lovită pînă la desfigurare, dar se bucura că prin pierderea frumuseții trupesti, și-a salvat fecioria, adică, virtutea și harul podoabei interne. O veche legendă povestea că un tînăr etrusc frumos de care se îndrăgosteau femeile și-a brăzdat fața cu stigmatul ca să nu mai fie iubit; dar atitudinea lui, observă Sfântul Ambrozie, n-a fost inocentă; el a primit răni numai pentru a nu păgubi altora, pe cînd Sfînta Sotheris a dat cicatricele triumfale ale martiriului, spre a-și păstra chipul lui Dumnezeu pe care îl primise⁴³).

³⁸) Sfîntul Ambrozie, *Epistola* 15, 3—10, PL 16, 996—998.

³⁹) *Idem*, *Epistola* 16, 2—3, 1000 BC—1001 A.

⁴⁰) Sfîntul Ambrozie, *Exhortatio virginitatis* I—II, 1—9, PL 16, 351 AB—352—ABC—353—ABCD—354.

⁴¹) Sfîntul Vasile cel Mare, *Epistola* 197, 2, PG 32, 712 ABCD—713 A; Sfîntul Ambrozie, *Epistola* 63, 68—70, PL 16, 1259 BC—1260 ABC.

⁴²) Sfîntul Ambrozie, *Epistola* 22, 1—23, PL 16, 1062 BC—1069 BC.

⁴³) *Idem*, *Exhortatio virginitatis* XII, 83, 376 CD.

Moartea timpurie a fratelui său Satyrus smulge Sfintului Ambrozie accente de un rar patetism și de o negrăită dragoste îndurerată, plecând de la ultimele momente ale vieții lui Satyrus : cum îl strîngea în brațe pe muribund, cum acesta își da ultima suflare, cum i se răcea trupul, după ce, mai înainte, fratele episcop dorise ca Satyrus să-i închidă lui ochii, la momentul convenit ; cum cei doi frați semănau în viață așa de mult unul cu altul, încît cei ce-l vedeau pe Satyrus sau îi vorbeau credeau că au văzut și au vorbit cu Ambrozie și invers⁴⁵⁾. Ce bucurie pe ei cînd vedeau lumea din afara familiei înșelîndu-se cu privire la identitatea lor : „Ce drăguță eroare, ce plăcută greșală, ce evlavioasă păcăleală, ce dulce calomnie !”⁴⁶⁾ ; Satyrus a scăpat din naufragiu primind Sfinta Euharistie, și-a eliberat sclavii, a căutat Biserica și a proclamat că nici o îndatorire nu e mai mare ca mulțumirea⁴⁶⁾ ; a fost sfătuitorul și ajutorul Sfintului Ambrozie în aproape toate domeniile : bisericesc, public etc. și se prezenta ca o podoabă nu numai a familiei, ci a întregii patrii ; strălucea între fecioria surorii și preoția fratelui ; nu s-a căsătorit, era econom, drept și a împărțit averea la săraci⁴⁷⁾ ; nici moartea, nici timpul nu-l vor smulge pe Satyrus de Ambrozie. Lacrimile funerare înseși sint dulci, jeliurile înseși sint plăcute, dacă se poate spune așa, pentru că prin ele se stinge focul inimii și mîhnirea se destinde și se risipește. Nu pot exista fără tine, se adresează Sfintul Ambrozie lui Satyrus, nu pot să nu-mi amintesc de tine, sau să-mi amintesc fără a plînge⁴⁸⁾. Aceste evocări subliniază dramatic frumusețea dragostei frățești, a recunoștinței, a distincției și a cinstei morale înflorită într-o familie creștină, în care frații se întreceau în virtute, adică în cultul binelui. Același lucru se petrecea în familiile contemporane a Sfintului Vasile cel Mare și a Sfintului Grigore de Nazianz și în atîtea altele din Răsăritul și Apusul creștin. În aceste delicate arome și grațioase răsfrîngerii ale dulceaței sufletului ambrozian, se întrevade, uneori, preocuparea mîngierii retorice, care însă nu micșorează realitatea și forța psihologică a fondului.

Aceeași delicatețe arată Sfintul Ambrozie tînărului împărat Valentinian II, asasinat la vîrsta de 20 de ani din ordinul lui Arbogast și care dorea să fie botezat. Fiindcă a dorit botezul, observă autorul nostru Valentinian II l-a și primit prin evlavia și voința lui⁴⁹⁾. Fratele Grațian va ieși

⁴⁵⁾ *Idem*, De excessu fratris sui Satyri I, 19, 37—38, PL 16, 1353 A, 1358 BC, 1359 AB.

⁴⁶⁾ *Ibidem*, 38, 1359 B : „Quam gratus error, quam jucunda prolapsio, quam religiosa fallacia, quam suavis calumnia !”

⁴⁷⁾ *Ibidem*, 43—44, 1360 C—1361 AB.

⁴⁸⁾ *Ibidem*, 27, 1355 C ; 54—59, 1365 BCD—1366 AB.

⁴⁹⁾ *Ibidem*, 74, 1370 C : „Teneo igitur te, frater, nec mihi te aut mors aut tempus avellat. Ipsae dulces lacrymae sunt, ipsi fletus iucundi, quibus restinguitur ardor animi et quasi relaxatus evaporat affectus. Neque enim sine te esse possum, aut tui non memissem unquam, aut meminisse ine lacrymis”.

⁵⁰⁾ De obitu Valentiniani consolatio, 51, 52, 53, PL 16, 1435 BC—1436 A : „Dicite mihi, quid aliud in nobis est, nisi voluntas, nisi petitio...? Nun habet ergo gratiam quam desideravit, non habet quam poposcit? Certe quia poposcit, accepit (col. 1435 AB). Nunc sua pietas abluit et voluntas” (col. 1436 A).

în întîmpinarea lui Valentinian și-l va săruta, apoi amîndoi vor urca la cer, căutînd să li se mărească dragostea prin schimbul de cuvinte între sufletele lor, ca acela dintre mire și mireasă în *Cîntarea Cîntărilor* (V, 6, 7)⁵⁰. „Nu voi răspîndi flori pe mormîntul lui (Valentinian), ci-i voi ui stropi duhul cu parfumul lui Hristos. Să arunce alții crini din calathe pline ! Pentru noi, Hristos este crinul”⁵¹. „Frumoșii și scumpii mei Grațian și Valentinian, cu ce sfîrșit august v-ați încheiat viața ! Cît de aproape v-au fost hotarele morții ! Cît de vecine mormintele... ! Nedespărțiți în viață, voi nu sînteți separați nici în moarte... Mai puri ca porumbeii, mai ușori ca vulturii, mai blînzi ca mieii, mai nevinovați ca puii...”⁵². „Mă voi uita mai degrabă pe mine decît pe voi, iar dacă vreodată cuvîntul meu va tăcea, va vorbi dragostea mea și, dacă îmi va lipsi glasul, nu va lipsi harul, care stă împlîntat în inima mea”⁵³. Cum își iubea Sfîntul Ambrozio pe fratele și sora sa, așa Valentinian își iubea surorile și le ruga, în timpul vieții, să-l ierte pentru vre-o greșeală sau cuvînt din copilărie. Le săruta mîinile și capul, uitînd că era împărat, dar aducîndu-și aminte că erau frați. Cu cît se impunea altora prin dreptul puterii imperiale, pe atît se arăta de modest față de surorile sale. Le ruga să nu țină minte neplăcerile sau inconvenientele pe care el li le va fi adus vre-o dată, ci să rețină numai ceea ce a fost frumos⁵⁴. Sfîntul Ambrozio îndeamnă pe aceste surori, Grata și Justa, să păstreze pe Valentinian în inima lor, în ochii lor, în sărutările lor, în mintea lor, în convorbirile lor⁵⁵. În necrologul rostit la 40 de zile după moartea împăratului Teodosie (395), Sfîntul Ambrozio relevă credința, milostenia, iubirea și smerenia, care au făcut din fostul împărat o mare personalitate. Sufletul lui Teodosie urcă la Dumnezeu zicînd în drumul său : „am iubit”, cuvinte decît care nimic nu e mai deplin și mai expresiv⁵⁶. Teodosie a supus guvernarea sa lui Dumnezeu, a făcut pocăință, și-a măturisit păcatul, și-a cerut iertare și, prin smerenie, a ajuns la mîntuire⁵⁷. „El și-a aruncat toate insignele imperiale pe care le purta, a deplîns public, în Biserică, păcatul care i se strecurase prin înșelăciunea altora și, cu suspin și lacrimi, a cerut iertare. Lucrul de care se rușinează particularii nu s-a rușinat împăratul, anume să facă pocăință în public. După aceea, n-a fost zi în care el să nu fie îndurerat de acea greșeală”⁵⁸. Este vorba de crima comisă din ordinul lui Teodosie prin masacrul de la Tesalonic, în care au pierit mii de nevinovați, păcat

⁵⁰) *Ibidem*, 71—77, 1441 ABC—1442 ABC.

⁵¹) *Ibidem*, 56, 1437 A.

⁵²) *Ibidem*, 79, 1443 B.

⁵³) *Ibidem*, 78, 1443 A.

⁵⁴) *Ibidem*, 36, 1431 A.

⁵⁵) *Ibidem*, 41, 1432 BC : „Ille vobis maneat in corde, ille vivat in pectore, ille amplexibus piis haereat, ut solebat ; ille fraterna oscula premit, ille semper in oculis sit, semper in oculis, semper in alloquiis, semper in mentibus... Obliviscamini eius aerumnas, teneatis gratiam”.

⁵⁶) De obitu Theodosii oratio, 18, PL 16, 1454 B.

⁵⁷) *Ibidem*, 27, 1457 A.

⁵⁸) *Ibidem*, 34, 1450 A.

pentru care Sfântul Ambrozie a interzis împăratului intrarea în Biserică, pînă ce nu va face pocăință publică, lucru pe care Teodosie l-a realizat, după chiar spusa autorului nostru și a altor scriitori patristici⁵⁹). În timpul vieții, Teodosie aproba mai mult pe cei care acuzau, decît pe cei care adulau și ierta totdeauna pe cel care-și mărturisea greșeala. Oamenii se temeau mai mult de glasul lui decît de pedeapsa lui⁶⁰).

În conflictul dintre senatorii păgîni în frunte cu vestitul Simah de o parte și conducerea imperiului (Valentinian II) de alta, în problema reintroducerii statuii zeiței Victoria în senat și a restabilirii veniturilor templelor și preoților vechii religii romane, inclusiv a venitului Vestalelor, Sfântul Ambrozie intervine prompt și tratează problema cu intransigență. El răstoarnă argumentele din *Raportul* lui Simah cu privire la contribuția zeilor la victoriile romane contra cartaginezilor și mai ales afirmațiile din prosopopeea Romei. Zeii romanilor și cartaginezilor fiind identici, observă el, dacă au dat victorie romanilor, înseamnă că aceeași zei au fost învinși la cartaginezi, iar dacă au adus triumf cartaginezilor, reiese că n-au folosit romanilor⁶¹). În ceea ce o privește, Roma cea nouă, creștină, care derivă din cea veche, precizează că ea n-a cerut toată aparatura de jertfe, procesiuni, venituri etc. de care vorbește Simah : „De ce mă mînjiți zilnic cu singele zadarnic de animale nevinovate ? Nu în măruțalele animalelor, ci în puterea luptătorilor stau trofeele victoriei. Cu alte disciplini am supus eu lumea”⁶²). Și citează faptele lui Camillus, Attilius și Africanus. Roma bătrînă, orientată acum spre nou, declară că nu se rușinează să se convertească cu toată lumea și că nu e niciodată prea tîrziu ca omul să învețe ceva serios. „Să roșească bătrînețea care nu se poate corecta. Nu căruntețea anilor, ci aceea a purtării este de lăudat. Nu e rușine să treci spre lucruri mai bune”⁶³). În timp ce creștinii au crescut subț batjocură, lipsuri și chinuri, păgînii nu cred că ceremoniile lor pot rămîne fără profituri. Ei cer imunitate pentru Vestale, dar nu știu că fecioria poate fi dezinteresată. Să facă apel la cîștig aceia care nu cred în virtute. Recrutate de copile, cele 7 Vestale cu capul împodobit de bentițe de lînă, îmbrăcate în vestminte de purpură și mergînd în lectică dusă de slujitori, au privilegii maxime și cîștiguri imense, fiind obligate la o feciorie pe timp limitat⁶⁴). Sfântul Ambrozie invită pe Vestale să privească la fecioarele creștine, „popor al pudoarei, popor al castității, adunare a fecioriei. Au ca podoabă a capului aceste fecioare creștine nu bentițe de lînă, ci un vîl ignobil ... Ele nu caută

⁵⁹) Sfântul Ambrozie, *Epistola* 51, PL 16, 1209 C—1214 B; Rufin, *Istoria bisericească* II, 18, PL 21, 525 BC; Sozomen, *Istoria bisericească* VII, 25, PG 67, 1493 ABC, 1496 A; Teodoret, *Istoria bisericească* V, 17 PG 82, 1232 A—1237 B; Augustin, *De civitate Dei* V, 26, PL 41, 173.

⁶⁰) Sfântul Ambrozie, *De obitu Theodosii oratio*, 34, 1459 A; 13, 1453 A.

⁶¹) *Idem*, *Epistola* 18, 6, PL 16, 1014 B.

⁶²) *Ibidem*, 7, 1014 B.

⁶³) *Ibidem*, 7, 1014 BC—1015 AB; Pr. prof. Ioan G. Coman, *Prosopopeea Romei la Simah*, Sfântul Ambrozie și Prudentiu, „Studii Teologice”, Seria II-a, anul XXII, nr. 7—8, iulie—august, 1970, p. 496.

⁶⁴) *Ibidem*, 11, 1016 BC.

frumusețea, ci renunță la ea, n-au insigne de purpură, nu trăiesc în desfătări costisitoare, ci în post, n-au privilegii, nici ciștiguri... Rîvna e provocată prin exercitarea datoriei. Castitatea se adună cu propriile ei cheltuieli. Nu există feciorie care se cumpără cu preț și care se capătă fără rîvna pentru virtute. Prima biruință a fecioriei este înfrîngerea poftelor de bogății" ⁶⁵).

De o deosebită forță psihologică și farmec literar este scena în care autorul nostru prezintă pe Maica Domnului la picioarele crucii de unde persecutorii puteau s-o smulgă, fiindcă Apostolii fugiseră. Ea nu voia să supraviețuiască Fiului său, sau, dacă era să moară cu El, se bucura, căci avea să învieze cu El ⁶⁶).

Stilul Sfintului Ambrozio este de o dulceață și un parfum rar întîlnite. Adesea, mai ales în bucățile unde inima lui singurează de durere, ori, înălțată, dă mărire Creatorului, binelui și frumosului, găsim minunate texte în proză poetică, adevărate compoziții pentru muzică, ca, de exemplu, în *Cuvîntul la moartea lui Satyrus*: „Nu numai durerea aduce lacrimi, ci și bucuria își zămislește pe ale ei, dragostea dă naștere la plîns, rugăciunea stropește așternutul, iar, după cuvîntul profetic, ea spală patul... Lacrimile sînt, deci, semne ale dragostei, nu momeli ale durerii. Am vărsat și eu lacrimi, o mărturisesc, dar a vărsat și Domnul (Ioan XI, 35). El a vărsat lacrimi pentru un străin, iar eu pentru fratele meu: plînd pe unul singur, El a vărsat lacrimi pentru toți oamenii; eu plîndu-i pe toți, voi vărsa lacrimi pentru tine, frate" ⁶⁷). Acest plîns deși contravenea recomandării pauline (I Tesal. 4, 13), implica, totuși, un izvor bogat de frumoase teme literare pentru un scriitor de talent, cum era Sfîntul Ambrozio. Sînt lacrimi de durere (dolor), de bucurie (laetitia), de dragoste pentru frați, surori, părinți (pietas), sînt lacrimi provocate de rugăciune, care înmoaie așternutul (oratio et precatio), sînt lacrimi pentru toate ocaziile, cum zicea vechiul poet (sunt lacrymae rerum), există darul așa de complex și de binefăcător al lacrimilor ca care, ascetica patristică s-a mîngîiat atîta. Sfîntul Ambrozio se apără oarecum de imputarea paulină citînd lacrimile pe care Domnul Hristos le-a vărsat pentru Lazăr, care, totuși, nu era un „străin”. „Bocetul” ambrozian în cuvîntările funebre pentru Satyrus, Valentinian II și Teodosie ar putea constitui o interesantă temă psihologică și stilistică de studiu. Este o temă etern omenească de o mare varietate și adîncime, căreia autorul nostru i-a dat investmintarea unui stil puțin comun: stil psihologic și stil literar de o rară prospețime și solicititudine sufletească. Sfîntul Ambrozio e prezent întreg în fiecare cuvînt: formule de adresare catifelate sau sfîșietoare, mîngieri de o rară duioșie, grație,

⁶⁵) *Ibidem*, 12, 1016 C—1017 A.

⁶⁶) De institutione virginis et S. Mariae virginitate perpetua VII, 49, PL 16, 333 AB: „Stabat ante crucem Mater... stabat intrepida... Pendebat in cruce Filius, Mater se persecutoribus offerebat...”.

⁶⁷) De excessu fratris sui Satyri I, 10, PL 16, 1350 A: „Non solus dolor lacrymas habet; habet et laetitia lacrymas suas et pietas fletum excitat et oratio stratum rigat et precatio, juxta propheticum dictum, lectulum lavat...”.

distincție, dragoste caldă luminând prin nesfârșite raze, comparații vechi și noi, patetism, dialectică, culoare, aduceri aminte, aliterații, clausule, ritm bogat. Augustin și Casiodor se desfătau cu dulceața Cuvintărilor ambroziene.

Deși în versurile Sfintului Ambrozio nu circulă atita culoare și căldură ca în Cuvintările sale funebre, în operele moralo-ascetice sau ca într-o bună parte a Corespondenței sale, totuși iambii ambrozieni au o remarcabilă forță lirică întâi prin proclamarea solemnă a adevărilor dogmatice și de evlavie ale mesajului fiecărui imn pusă în fața stării labile și precare a oamenilor, apoi prin tehnica poetică a versului și a ingredientelor sale stilistice. Ortodoxia adevărilor proclamate a asigurat acestor imne o stabilitate certă în evlavia creștinismului apusean, iar ritmul iambic a dat aripi agile sborului inimii și spiritului spre Iisus Hristos și întreaga Sfință Treime. Iambii urcă în variate dantelării stilistice ca alternanța, simetria, opoziția, paralelismul, aliterația, asyndetonul etc., dintre care pe unele le-a subliniat, la noi, deja din 1959, Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului într-un frumos studiu intitulat: *Aspecte din lirica ambroziană*⁶⁸⁾. Aliterația începuturilor de vers face posibilă o progresiune a ideii de adorare a Creatorului, ca în strofa a patra a Imnului II, unde cultul Divinității începe cu adîncul *inimii*, continuă cu *muzica vocală* și cu *dragostea curată* și se încunună cu *mințea sobră*⁶⁹⁾. Dar sensul acțiunii sau al situației poate fi prezentat și invers, ca în strofa a cincea a Imnului III :

*Din pisc înalt de biruinți*⁷⁰⁾,
Așa zicea El Mamei Lui :
Mamă, iată pe Fiul tău !
Apostole, Ea-i Mama ta⁷¹⁾.

Ultimele patru strofe hristolgico-soteriologice ale Imnului IV au curiozități sintactice în construcția verbelor, care, de exemplu, în strofa a cincia, toate sînt la participiu, deși indică acțiunea de întrupare și apoi de înălțare a „Uriașului cu două firi” (*geminæ Gigas substantiæ*), adică a Fiului lui Dumnezeu, în timp ce în strofa a șaptea fiecare vers are cite un verb, primele două la indicativ, ultimele două la subjunctiv. Participiile din strofa a cincia au putut fi însoțite fiecare de verbul auxiliar,

⁶⁸⁾ Arhidiacon conf. Nicolae Corneanu, „Studii Teologice”, Seria II-a, Anul XI, nr. 7—8, sept.—oct., 1959, p. 443—452.

⁶⁹⁾ PL 16, 1473 :

Te cordis ima concinant
Te vox canora concrepet,
Te diligit castus amor,
Te mens adoret sobria.

⁷⁰⁾ Adică de pe lemnul crucii, unde era răstignit.

⁷¹⁾ PL 16, 1473 :

Celso triumphî vertice,
Matri loquebatur suae :
En Filius, Mater, tuus ;
Apostole, en Mater tua.

în mintea autorului, dar, în tehnica poetică, metrica nu i-a mai îngăduit să anexeze și acest auxiliar, care ar fi dat și un caracter prozaic textului. Aceste participii exprimă aci și raportul intratrinitar dintre Tatăl și Fiul și funcțiunea soteriologică a ousiei divine care este, în sine, o ousie a dragostei. Această ousie trinitară atemporală și aspațială se revarsă, totuși, în timp și în spațiu, prin Întruparea Cuvîntului care „*ieșind de la Tatăl Său, întorcîndu-se la El, mergînd pînă la iad, și întorcîndu-se la sălașul lui Dumnezeu*” a realizat mîntuirea, prin aceste moduri existențiale intra-trinitare, stabilite din eternitate în iconomia divină și care nu necesitau situații exprimate prin verbe la moduri active, nici chiar cînd a fost vorba de actul însuși al Întrupării, redat printr-un infinitiv și un participiu în strofa următoare ⁷²⁾). Cele patru verbe din strofa ultimă exprimă funcțiunea luminii celei noi în lume și în credință, ca efect al Întrupării la nivel divino-uman.

3. CULTIVAREA SPIRITULUI CRITIC

Obligat să scrie mult, să predice și să ia parte la controverse, ori să răspundă la nedumeriri, Sfîntul Ambrozio și-a dat curînd seama că scrisul său trebuia să fie din ce în ce mai temeinic, mai clar și mai exigent în problemele pe care le trata. Prestigiul său de episcop, de propovăduitor al adevărului Evangheliei și de prieten prețuit al curții imperiale nu-i permitea să prezînte problemele nesigur sau sub nivelul culturii creștine și păgîne contemporane, mai ales că cutare împărat sau cutare credincios proaspăt îi cereau, adesea, lămuriri precise în materie de credință. El nu-și putea îngădui să trateze lucrurile altfel decît bine informat, onest și cu acribie.

De aceea, a luat două măsuri care să-i asigure cît mai multă fidelitate față de adevărul propovăduit : 1. să nu mai redacteze toate operele dictînd, ci să-și scrie cel puțin un număr dintre ele cu propria-i mînă ; 2. să trimită aceste lucrări unui prieten cu autoritate în materie spre a le cerceta critic și a aviza asupra lor înainte de a fi publicate. Acest prieten este un oarecare Sabinus, cu care Sfîntul Ambrozio era în corespondență frecventă în materie de doctrină și pe care autorul nostru îl prețuiește în chip deosebit pentru spiritul său critic : „Prefer să fiu corectat de observațiile tale critice... decît elogiut pentru lucruri pe care alții le critică” ⁷³⁾.

Intr-o Scrisoare adresată lui Sabinus, pe la 380, deci la 6 ani de la începutul activității sale episcopale, autorul nostru precizează că el nu-și dictează toate operele, mai ales noaptea, cînd nu vrea să deranjeze pe alții. Plăcîndu-i să distingă cu meticulozitate vorbirea bătrînească de cea familiară și să-și fixeze gîndurile într-un ritm mai lent, i s-a părut mai potrivit să scrie cu mîna. Și aceasta nu atît ca să pară că debitează orice, cît ca să ascundă (ce avea de spus) și apoi spre a nu se rușina de secretar,

⁷²⁾ Ibidem, 1474.

⁷³⁾ Sfîntul Ambrozio, Epistola 48, 1, PL 16, 1201 B.

„ci ca noi înșine, conștienți de noi și fără arbitru, să cîntărim cele ce scriem nu numai cu urechile, ci și cu ochii. Limba este mai iute decît mîna, după cuvîntul psalmistului : „Limba mea e condei de scriitor și scrie iute” (Psalm 44, 2) ⁷⁴). Sfîntul Ambrozie trimisese mai înainte lui Sabinus unele cărți ale sale ca acesta să le treacă prin sita criticii. Criticul i le-a restituit, dar acum episcopul i-a trimis altele, nu cu gîndul de a se desfăta de o apreciere critică favorabilă, ci atras de adevărul pe care l-a cerut lui Sabinus. „Prefer să fiu corectat de judecata ta, dacă e ceva în neregulă, înainte de a da o lucrare publicului, de unde nu mai poate fi retrasă. Prefer ca tu să elogiezi ceea ce alții critică. Așadar, te rog apreciază cărțile pe care mi le ceri. Nu doresc să-mi citești lucrurile pe care uneori le public, dar țin să-ți dai părerea despre ele. Formularea acestei păreri nu-ți va cere mult timp de judecată, după o vorbă veche. Tu apreciezi ușor ceva ce vine de la mine” ⁷⁵).

La invitația lui Sabinus, Sfîntul Ambrozie stabilește funcțiunea criticii și un număr de principii de formă și de fond, ce trebuiesc aplicate lucrărilor de publicat.

Funcțiunea criticii este *judecata* clară și *analiza* minuțioasă a ceea ce se corectează, ca să se poată pune pe care autorul le recunoaște ca proprietăți ale spiritului lui Sabinus : „tuum est *liquido discernere et scrutanter discutere*, quae corrigas” ⁷⁶). Judecata asupra unei opere trebuie indisolubil legată de analiza atentă a acelei opere și nu făcută pe elemente superficiale sau insuficiente. Principii vechi în cultura greco-latină, dar pe care Sfîntul Ambrozie le reactualizează în aria unei culturi noi, care avea atîtea de analizat și de reflectat în domeniul valorilor.

Între principiile *formale*, autorul nostru recomandă : 1. să nu fie luate drept greșeli unele lucruri, care au putut să se strecoare din nebagare de seamă într-o lucrare ; „căci, nu știi cum, zice Ambrozie, — afară de cazul cînd *ceața imprudenței* mă înconjoară — sînt autori pe care operele lor îi înșeală, pe fiecare, și le trec pe lingă ureche” ⁷⁷). Lipsa unui plan precis și neglijența într-o lucrare pot lăsa să se strecoare lucruri jenante. Deci „*ceața imprudenței*” și „*strecurarea*” de lucruri străine sau neglijente trebuiesc înlăturate. 2. Strîns legat de acest principiu este acela al *eliminării uritului* sau lipsei de frumusețe a unei cărți, lucru care se întîmplă atunci cînd autorul prezintă ceva *neatent*, acceptă ceva *rău-voitor*, sau exprimă ceva *ambiguu*. Nu poate fi o scuză faptul că așa cum copiii chiar urîți sînt agreabili, tot așa cărțile lipsite de frumusețe flatează pe autor. În aceste cazuri, lucrurile trebuie examinate prin judecata altuia, trebuie cîntărite nu atît cu părerea noastră, cît cu părerea altuia, dînd la o parte toate scrupulele relei-voinți ⁷⁸). Considerațiile autocritice și dorința sa ca

⁷⁴) *Idem*, Epistola 47, 1—2, PL 16, 1199—1200 A.

⁷⁵) *Idem*, Epistola 48, 1, 1201 B.

⁷⁶) *Ibidem*, 2, 1201 C.

⁷⁷) *Ibidem*.

⁷⁸) *Ibidem* 2, 1201 C, 1202 A.

o carte să fie scrisă frumos fac cinste Sfintului Ambrozie și îl recomandă atenției autorilor de cărți din zilele noastre.

Între principiile generale de *fond*, autorul nostru subliniază : 1. ținuta iconomiei de ansamblu a cărții față de *adevăr*. El recomandă lui Sabinus ca acesta să îndepărteze viclenia din sufletul binevoitor, să examineze totul, să scuture cuvintele spre a vedea dacă în ele se află nu complemente publice și încercări de convingere (suasoria verba) ci sinceritatea credinței și sobrietatea mărturisirii. Să noteze cuvântul de greutate dubioasă și de cîntar fals, ca nu cumva adversarul să-l interpreteze în favoarea lui ; dacă acesta a început să se apropie, să fie combătut ⁷⁹⁾. Sînt aci aluzii la cărți ale unor intelectuali păgîni sau eretici, care încercau să intre în rîndurile credincioșilor Bisericii, sau să atragă la ei pe unii dintre aceștia ; 2. cartea să fie de înaltă calitate, spre a nu avea nevoie de manager în public. „*Stă rău cartea care nu se apără fără mijlocitor*. Vorbește în avantajul ei acea carte care iese în lume fără intermediar. Totuși, această carte a mea, continuă Sfintul Ambrozie, nu va fi publicată fără autorizarea ta. Numai după ce îi vei fi acordat încredințarea ta de publicare, ea va fi contractată” ⁸⁰⁾. O carte trebuie să se prezinte în lume, am zice noi, ca un Făt-Frumos, viteaz și cîstit, făcîndu-și drum prin propria ei valoare și vitejie, nu prin ajutoare străine. Acest scrupul îi venea autorului nostru din propria sa experiență în domeniul circulației și reputației cărților ; 3. în cîmpul publicisticii creștine, cartea trebuie să respecte un principiu fundamental : *mărturisirea credinței ortodoxe*, transmisă de generațiile creștine anterioare contra sabelienilor și a arienilor și care ne învață să adorăm pe Tatăl-Dumnezeu, pe Fiul Unul Născut al Său și pe Sfintul Duh ; proclamăm că această Sfîntă Treime este de o ființă, majestate și Dumnezeire ; ne botezăm în acest nume al Tatălui, al Fiului și al Sfintului Duh, după cuvîntul Scripturii (Matei 28, 19) ; declarăm că Fiul Cel împreună veșnic cu Tatăl s-a întrupat, s-a născut din Sfintul Duh și din Fecioara Maria, este egal cu Tatăl după Dumnezeire în forma lui Dumnezeu, adică El are întreaga plenitudine a Dumnezeirii, care sălășluiește în El truște, după cuvîntul apostolului (Coloseni 2, 9) ; ca persoană umană, el a luat chip de rob și s-a smerit pînă la moarte (Filipeni 2, 7—8) ⁸¹⁾. Sfintul Ambrozie se ridică și contra erorilor lui Fotin și Apollinarie.

Cu toată meticulozitatea în cercetarea cuvintelor cu care se formulează doctrina, autorul nostru devine, totuși, uneori, concesiv relevînd că dacă pe undeva cuvintele provoacă agitație, în fond ele nu prejudiciază credința, „căci, o gîndire neîndoielnică acoperă cuvîntul îndoielnic și oprește de la cădere” ⁸²⁾. Deci o înțelegere sau o cugetare sigură este absolut necesară pentru însușirea și păstrarea adevărului.

Spiritul critic ambrozian alimentat și de formația sa juridică și de experiența sa administrativă caută și apără adevărul prin analiză, judecată,

⁷⁹⁾ *Ibidem* 3, 1202 A.

⁸⁰⁾ *Ibidem*.

⁸¹⁾ *Ibidem* 4, 1202 BC.

⁸²⁾ *Ibidem* 6, 1203 A.

atenție și mărturisirea de credință. El recomandă uneori operațiuni minuțioase de cîntărire sau chiar scuturare a cuvintelor dintr-o lucrare, pentru a identifica intenția reală a autorului. Personal, Sfîntul Ambrozio apreciază autocritica gîndirii și puterea unei inteligențe sigure (*mens non dubia*). Relațiile sale complexe cu lumea contemporană, inclusiv cu conducerea statului roman și implicarea sa în problemele și controversele timpului i-au afinat și amplificat spiritul critic.

Un spirit critic mai puțin profund ca acela al lui Tertulian, Origen, sau Părinții Capadocieni, dar un spirit activ, fervent și folosindu-se de experiența scriitorilor patristici răsăriteni. Erezile, îndeosebi arianismul și conflictele cu păgînismul, i-au ascuțit și întărit acest spirit, care avea ca izvor și punct de reper textul biblic, doctrina sinoadelor ecumenice și toată aparatul gîndirii creștine de pînă la el. Evantaiul criticii ambroziene variază de la operă la operă; această critică e mai agresivă în operele polemico-dogmatice și în cele ascetice, mai analitică și mai fină în comentariile biblice, în operele morale și în corespondența științifică.

Spiritul critic ambrozian cere eliminarea uritului sub toate formele, în primul rînd a lipsei de judecată în fond și a inexpressivității în formă, de acord, în aceasta, cu Sfîntul Grigorie de Nazianz. Frumosul trebuie promovat în toate sensurile. Cartea bună nu are nevoie de cîrje, adică de reclamă sau de intermediar. Cartea visată de Sfîntul Ambrozio este cea epurată de ignoranță, de neatenție, de rea voință și de ambiguitate. Onestitatea face viața fericită.

Conștiința și sinceritatea unite cu frumusețea expresiei sînt cei doi poli ai spiritului critic ambrozian, care ocrotesc și promovează Ortodoxia și care au dezvoltat în episcopul Milanului duhul autocritic, ce va lua amploarea știută în Confesiunile și în Retractările Fericitului Augustin.

* * *

— Opera literară a Sfîntului Ambrozio, operă bogată și variată, a umplut un mare gol în Italia secolului IV și a avut un rol binefăcător pentru toată viața creștină a Apusului. Ea a transmis Occidentului în chip mai sistematic și mai substanțial unele capitole ale gîndirii patristice răsăritene, decît cum reușiseră sau reușeau să facă un Ilarie, un Ieronim, un Rufin etc. Era o literatură necomplicată, nesofisticată, populară, clară, plină de suflul credinței, angajată. O literatură care cuprindea aproape toate genurile literare de la exegeză, dogmatică, morală și ascetică pînă la poezie liturgică, genuri care se dezvoltau de mai mult timp în Răsărit și care făceau posibilă o îmbogățire și o decantare continuă a gîndirii și spiritualității creștine. Genul istoric, îndeosebi pentru istoria contemporană, e reprezentat de corespondența sa, de cuvîntările sale funebre și de unele indicații din alte opere. E o literatură în care circulă și luptă pentru bine zeci și sute de persoane și numeroase personalități de înalt nivel, sau de deosebită frumusețe morală. Opera ambroziană s-a folosit

în teologie de interpretarea aproape exclusiv alegorică, ceea ce a constituit un avantaj literar deosebit.

— Bogăția și varietatea materialului folosit de Sfântul Ambrozio suscită interesul și plăcerea la lectură, întrucît închegarea și orientarea operei sînt personale și au tendința de a rezolva probleme sau a acoperi nevoi practice din viața Bisericii. Reflecțiile personale se integrează de obicei în gîndirea patristică a vremii, dar sînt și luări de poziție originale, în cazuri deosebite, cum erau raporturile Bisericii cu iudaismul și cu păgînismul, ori anumite măsuri ale împăraților. Replica Sfîntului Ambrozio la *Raportul* lui Simah, de exemplu, constituie o contribuție cu totul personală. Nu se poate reproșa prea mult autorului nostru faptul că nu-și citează izvoarele decît rareori, pentru că această tradiție era în practica vremii. Imnele ambroziene, poate partea cea mai originală a producției literare de care ne ocupăm, alături de lucrările sale moralo-ascetice, cuvîntările funebre și corespondența sa, ca, de altfel, întreaga lui operă, erau puse în serviciul Bisericii.

— Scrierile Sfîntului Ambrozio reflectă fidel viața complexă a Bisericii și legăturile ei strînse cu statul roman. Împărații își dau osteneala să impace Bisericele, sau să amelioreze raporturile dintre ele compromise de erezii, în special de arianism. Legăturile cu Bisericele Răsăritului sînt deseori evocate, iar sinodul I ecumenic de la Niceea e citat frecvent ca izvor și autoritate pentru unitatea creștină. Un larg ecumenism inundă paginile ambroziene, prin ideea stăruitoare că orice neînțelegere între creștini se cuvine să fie rezolvată prin întîlniri frățești sau sinoade. Această atmosferă e pregătită și întreținută de prezența activă, continuă, nominal sau spiritual, a Mîntuitorului Iisus Hristos, pe aproape fiecare pagină, de lucrarea misionară a Apostolilor, de nevoințele martirilor, de ostenelele episcopilor și comunităților, de sfințenia fecioarelor, de rîvna credincioșilor.

— Paginile Sfîntului Ambrozio inspiră elan, dinamism, optimism, luminează spirituală și o deosebită forță psihologică bazată pe bunătate și pe dreptate. Sînt pagini de o rară putere educativă militînd pentru o epurare radicală a răului și pentru progresul binelui. Prosopopeea Romei e sugestivă în această privință : să ne schimbăm mereu în mai bine.

— Sînt puține paginile în literatura universală care să evoce cu etosul ambrozian flora și fauna naturii în descrieri vrednice de cele mai frumoase antologii, pagini în care autorul a putut aduna material și din alți scriitori, dar pagini care vibrează de un elan grațios propriu duhului Sfîntului Ambrozio. Analizele puterilor sufletești și evocările diverselor evenimente și elemente ale vieții omenești sînt profunde, mișcătoare, adesea dramatice și cu nenumărate implicații în toate sensurile. Cititorul își îmbogățește vistieria minții cu fapte și adevăruri fundamentale, dar în același timp limba de rîndunea a Sfîntului Ambrozio îl învață să scrie sau să vorbească. Limba ambroziană este ca un judecător sau un grădinar care lucrează zîmbind. Incruntările sînt rare și totdeauna numai împotriva dușmanilor implacabili : minciuna, neobrăzarea, crima.

— Sfântul Ambroze cultivă frumosul în sensul în care îl cultivă Sfinții Părinți Capadocieni, adică un frumos mai ales interior, cum precizează Sfântul Vasile în Scrisoarea 197, în care vorbește despre „frumusețea omului interior”⁸³), care sălășluiește în Sfântul Ambrozie însuși. Dar această frumusețe interioară caută în chip firesc să se exprime decent în afară, spre a uni armonios inteligibilul cu sensibilul, spiritul cu limba, așa cum făceau marii părinți ai epocii. Acest principiu, care nu e prea departe de kalokagathia elenică, se aplică și lucrurilor și oamenilor. Frumusețea scrisului ambrozian vine din interior, din inimă, din conștiința și din dragostea lui de Dumnezeu și de oameni. Această dragoste își caută cuvintele în afară, iar Sfântul Ambrozie i le oferă ca pe niște marmore de templu, marmore ciceroniene și cipriene, solide, sobre, serioase, nu gloduroase, țipătoare sau uzate, marmore legate între ele cu judecată, cu cuvință, cu măreție și dulceață în același timp, capabile să formeze ziduri înalte și altare strălucind de lumină, înțelepciune și sfințenie. Este stilul clasic al spiritualității patristice, în care valorile spiritului și ale inimii urcă mereu prin lucrarea Sfântului Duh și ostenele minții personale spre strălucitele piscuri ale Cuvintului întrupat, strigând ca mireasa și mirele din Cîntarea Cîntărilor și ca sufletul lui Teodosie mergînd la ceruri: „Eu iubesc!” E de remarcat că majoritatea Scrisorilor ambroziene trimise către prieteni isprăveau cu salutul: „Fii sănătos și iubește-mă, căci și eu te iubesc”, sau: „Fii sănătos, frate, și iubește pe cel ce te iubește, căci eu te iubesc foarte mult”⁸⁴).

— Limba „cea prea dulce” a Sfântului Ambrozie presupune un efort critic de netăgăduit în toată opera lui. Desigur nu cu rezultatele filologice cunoscute la Fericitul Ieronim sau la Fericitul Augustin, dar cu preocuparea constantă de a găsi și proclama adevărul în toate domeniile de cercetare, atît cît îi era îngăduit unui om cu pregătirea lui și unui episcop cu volumul lui de sarcini. Cînd Paula și Eustochium căroră li se alătură și Ieronim apreciază că, în *Comentariul său la Luca*, Sfântul Ambrozie n-a făcut decît să se joace cu cuvintele și să trimită ideile la culcare, nereușind decît să interpoleze textul celor 39 de *Omiliile la Luca* ale lui Origen⁸⁵), acești critici nu fac decît să persifleze, după vechiul obicei al lui Ieronim. Deși nu s-au păstrat decît cîteva fragmente din *Omiliile* lui Origen, spre a putea fi confruntate cu textul *Comentariului* Sfântului Ambrozie, părerea cercetătorilor moderni este că acest *Comentar* e una din operele cele mai originale ale autorului nostru. În secolul VI, Cassiodor aprecia că „Sfântul Ambrozie a explicat admirabil pe Luca”⁸⁶). Și Cassiodor era un savant.

Cei vechi au apreciat variat opera Sfântului Ambrozie. Fericitul Ieronim are cînd rezerve, cînd cuvinte aspre la adresa lui. În *De viris illustribus* 124, el notează că „Ambrozie, episcopul Milanului, scrie pînă în ziua

⁸³) PG 32, 709 B.

⁸⁴) PL 16, 1204 CD, 1203 B etc.

⁸⁵) C. Schenkl, *Prefață la CSEL XXXII*, pars IV, p. XVI.

⁸⁶) M. Aurelii Cassiodori, *Oe institutione divinarum litterarum* VII, PL 70, 1119 B.

de azi ⁸⁷⁾; întrucît însă el trăiește, nu-mi voi manifesta aprecierea, ca să nu mi se reproșeze una din două: sau că-l adulez, sau că-i spun adevărul” ⁸⁸⁾. Ieronim credea că dacă i-ar fi spus „adevărul”, adică dacă l-ar fi criticat pe Ambrozie, acesta s-ar fi supărat. Credem că Ieronim se înșela. Am văzut mai sus că Ambrozie cerea prietenului său Sabinus să-i corecteze unele lucrări gata de publicat și recunoștea că era necesară părerea altuia, pentru a se aprecia corect o carte. Observația lui Ieronim că Ambrozie în *Exameron* a „compilat” din Origen, urmînd mai mult pe Ipolit și pe Vasile ⁸⁹⁾ și că *Comentariul la Luca* e o simplă reproducere interpolată a *Omiliilor* lui Origen la Luca n-a fost confirmată în întregime de critică. Exegeza biblică era, în secolul IV ca și astăzi, un lucru greu și delicat. Nu e de mirare că Sfîntul Ambrozie a făcut apel la autorități consacrate în materie, ca Origen și Sfîntul Vasile. În schimb Casiodor, care nu intră prea mult în fondul lucrurilor, ci se preocupă de aspecte mai generale, cu osebire de limbă, apreciază pe episcopul Milanului ca pe „învățătorul cel mai dulce” (=suavissimus doctor), ca pe cel ce „a lămurit dulce” multe locuri din Vechiul Testament, ca autor „al celor trei cărți dulci ca mierea *Despre îndatoriri*”. „Sfîntul Ambrozie (este) izvor de limbă dulce ca laptele, pătrunzător cu gravitate, convingînd fără silă, cu o mare dulceață. Învățătura i-a fost deopotrivă cu viața, în care harul Dumnezeirii i-a zîmbit prin mari minuni” ⁹⁰⁾.

Pentru noi, cei de azi, Sfîntul Ambrozie este și rămîne un mare episcop cu inima plină de credință, cu mintea ageră și dreaptă, cu fapta onestă și încărcată de dragoste, încercînd să apropie și să unească pe oameni prin cuvîntul vorbit și scris dulce ca mierea. Operele lui sînt o fereastră deschisă spre viitor și un îndemn părintesc pentru unirea frumuseții interioare, care e binele, cu frumusețea din afară, care e cuvîntul împodobit cu grația și mierea artei.

⁸⁷⁾ În anul 392.

⁸⁸⁾ PL 23, 751 B.

⁸⁹⁾ PL 22, 749.

⁹⁰⁾ M. Aurelii Cassiodori, *op. cit.*, I, 1110 C, 1111 B; XVI, 1132 D; XX, 1135 B.

NOSTALGIA ORTODOXIEI ¹⁾

BISERICA ORTODOXĂ AȘA CUM ESTE VĂZUTĂ DE UNII TEOLOGI ROMANO-CATOLICI

de: Arhim. ELIE MASTROGHIANOPOULOS

1. „TRANSFIGURARE ȘI INDUMNEZEIRE”

Admirația adincă față de Biserica Ortodoxă nu se întâlnește numai printre teologii protestanți. Este demn de atenție deosebită faptul că și teologii romano-catolici, cu toată severitatea și lipsa de bunăvoință uneori a Bisericii lor conducătoare față de asemenea mișcări, simt dorința de a cunoaște în mod obiectiv și de a se apropia de Biserica Răsăritului. Conducătorul unei astfel de mișcări a fost profesorul Georg Wunderle de la Würzburg.

În 1936 a început să editeze la Würzburg o serie de broșuri. Colecția aceasta, sub titlul „Creștinismul Răsăritean” ²⁾ avea ca scop să prezinte apusenilor anumite laturi ale Bisericii Ortodoxe. Astfel, în trei broșuri dezvoltă idealul religios al isihaștilor din sec. XIV și mai ales bogăția învățăturii ascetice și mistice a lui Grigore Palama. Într-o altă broșură este înfățișată „Liturgia bizantină ca realizare a unității și comuniunii în dogmă”. Cele trei broșuri ale profesorului Wunderle prezintă un mare interes. Cu adincă înțelegere și prețuire vorbește scriitorul, în cea dintâi, despre „lumea sfântă a Athosului”, iar în cea de-a doua despre „sufletul sfințelor icoane”. Dar acolo unde apare în evidență și mai mult prețuirea sinceră și adincul lui respect față de Biserica noastră, este cealaltă broșură, în care tratează despre „însemnătatea religioasă a studiilor bisericești răsăritene”. Broșura aceasta cuprinde idei, pe care profesorul Wunderle le-a dezvoltat personal în timpul „Săptămânii Bisericii Răsăritene”, care a fost organizată în 1939 la Würzburg, cu tema: ce este cu putință să învețe Bisericele apusene de la Biserica și Teologia Răsăriteană?

„Nu spunem nimic nou, scrie Wunderle, cînd dăm expresie faptului că Biserica Răsăriteană, datorită tradiției ei severe, a păstrat multe ele-

¹⁾ Continuare din nr. 10—12/1974 al revistei „Mitropolia Banatului”.

²⁾ G. Wunderle, *Über die religiöse Bedeutung der Ostkirchlichen Studien* (Das östliche Christentum, Heft 10), Würzburg, 1939; G. Wunderle, *Das Ideal der Brüderlichkeit in ostkirchlicher Sicht*, Dülmen, 1949; G. Wunderle, *Das geistige Antlitz der Ostkirche*, Würzburg, 1949.

mente ale creștinismului vechi, într-un chip cu mult mai original, decât s-a întâmplat în Apus, ca urmare a modului mai activ al întregii vieți. A lămuri cineva aceste elemente, este desigur un lucru folositor. Cu aceasta se găsește în legătură imediată și naturală celălalt scop: scoaterea la iveală a întregului creștinism răsăritean atât de des neglijat și disprețuit."

Acesta trebuie să fie scopul „Mișcării pentru Biserica Răsăriteană”, după Wunderle. Să descopere și să înfățișeze Apusului comorile ascunse ale Bisericii Răsăritene, care vor contribui la îmbogățirea Apusului. Biserica Răsăritului, după același profesor, nu poate să fie folosită ca teren de misiune. „Există, de partea apuseană prejudecăți, care lovesc în mod dureros pe creștinii răsăriteni. Din nefericire, uneori se depune o efortare vădită pentru latinizare, care se identifică cu un zel misionar fals. De câte ori n-am auzit, în legătură cu aceasta, plingeri amare în Răsărit. Creștinătatea răsăriteană consideră drept cea mai mare insultă să fie considerată obiect de misiune. Nu șinem — se spune acolo — idololatri, șinem creștini, ca și voi; am fost creștini chiar cu mult mai înainte de a vă elibera voi de idololatrie. Legătura noastră cu Biserica primară este mult mai ușor de dovedit și mult mai veche decât a voastră”.

A sosit timpul unei înțelegeri reciproce și a unei întrajutorări spirituale între Răsărit și Apus, a unui „a da — și a primi”, potrivit spuselor Apostolului Pavel: „suportați greutățile unii altora”. Este demn de notat că constatarea aceasta dovedește nu pas însemnat de progres pentru Apus. Și Wunderle adaugă câte servicii neprețuite a oferit Apusului studierea Părinților Greci (de la alexandrini până la isihaști) pe deoparte și studierea Liturghiei Răsăritene, pe de altă parte. Aceste două comori pun Apusul în contact imediat cu creștinismul primar. „Cine ar putea tăgădui — zice el — folosul religios incalculabil și real, care decurge din familiarizarea cu mărețul cult al Răsăritului creștin?”

Adâncind încă și mai mult liniile de bază ale evlaviei ortodoxe, scriitorul accentuează cu multă admirație că „idealul răsăritean al vieții este transfigurarea supranaturală a existenței pămîntești, îndumnezeirea omului”. Lucrul acesta îl vede în nuanța ascetică și mistică a liturghiei noastre. În Ortodoxie este vizibil caracterul spiritual și teocentric al comunității bisericești, spre deosebire de caracterul legalist al ei din Apus. În Biserica Răsăriteană simte cineva cu adevărat „suflarea Duhului Sfânt” și comuniunea de dragoste. În felul acesta, Biserica este un organism dumnezeiesc și omenesc, în care stăpînește ceea ce este dumnezeiesc și slujește ceea ce este omenesc. Aici stăpînește dorul după ceea ce este dumnezeiesc, pe care-l vedem în chip manifest în misticismul răsăritean. Și aceasta privește nu numai pe monah și pe ieromonah, ci și pe laic. Îndumnezeirea este scopul tuturor.

Dorul acesta al îndumnezeirii se caracterizează prin dorul vieții veșnice în Hristos și culminează în nădejdea vie a celei de a doua veniri a Domnului. Creștinul Răsăritului este adînc îmbibat de aceasta. El se pregătește de apariția Domnului, care poate avea loc în orice clipă. Simte că este „străin și trecător” pe pămînt. Și ideea aceasta a vieții lui trecătoare

toare pe pământ este una dintre cele mai adânci idei ale creștinismului răsăritean.

Aceasta, în linii generale, este ofranda Bisericii Răsăritene față de Apus, după profesorul Wunderle. Un astfel de studiu stăruitor și atent al Ortodoxiei poate oferi multe lucruri bune Apusului. Creștinismul apusean poate să se îmbogățească și să se întregească, venind în contact cu inepuizabilele comori spirituale ale tradiției răsăritene.

Profesorul Wunderle nu se oprește aici cu cercetările lui. După război reia editarea colecției „Creștinismul Răsăritean” care fusese întreruptă pe vremea nazismului. În 1947 i se încredințează noua catedră de „Creștinism Răsăritean” la universitatea din Würzburg, unde predase timp de 30 de ani cursul de Apologetică și de Istoria Religiiilor. După doi ani, când se apropia de cel de-al 70-lea an al vieții, editează trei cărți. Una, intitulată „Psihologia rugăciunii isihaste”, este o ediție sporită a celei anterioare și dezvoltă, cu noi date, bogăția vieții mistice și a trăirii isihastilor din Sfântul Munte. A doua se referă la „Idealul frățietății din punctul de vedere bisericesc răsăritean” și cercetează acest mare ideal creștin în gîndirea ortodoxă rusă. A treia, intitulată „Fața spirituală a Bisericii Răsăritene”, cuprinde șase cuvîntări ale profesorului Wunderle. Dintre acestea, în mod cu totul deosebit trebuie menționată cea dintîi, din care s-a luat și titlul întregii cărți.

Scriitorul pătrunde cu adevărată admirație și cu adîncă înțelegere conținutul „pneumatic” — cuvîntul acesta îl folosește și în nemțește — al Bisericii Răsăritene, care cutremură și înalță pe creștin. El stăruie, în mod deosebit, asupra caracterului liturgic și sacramental bogat al ei. Evlavia răsăriteană — spune el — nu ține doar de intelect, ci cuprinde omul întreg. Îl transformă „în Hristos”. De aici tonul hristocentric al Bisericii Răsăritene, care îl conduce la îndumnezeire și-l face să simtă că, într-adevăr este „mădular al lui Hristos”. Mai departe scriitorul admiră simplitatea și smerenia spiritualității ortodoxe, accentuarea deosebită a pocăinței și a zdrobirii de inimă, dar și elementul entuziast, care se manifestă bogat în sfînta imnologie. Evlavia ortodoxă culminează în așteptarea eshatologică. Ortodoxul este un „trecător” care înaintează spre veșnicie, cu nădejdea vie a dumnezeieștii venituri celei de a doua, cu „vino Doamne” pe buze.

Cu lucrările acestea ale lui, profesorul Wunderle a oferit servicii neprețuite lumii Apusului. El a pătruns în sensul adînc al Ortodoxiei și a constatat că ea este purtătoarea spiritului creștin primar autentic. În felul acesta, el a ajutat mult creștinătatea apuseană.

2. ADINCIMI ȘI BOGĂȚII NESECATE

Deopotrivă de valoros, ca și profesorul Wunderle, în ce privește cercetările sistematice continue asupra Bisericii Răsăritene este alt teolog german, Iulius Tyciak, care, de mai bine de douăzeci de ani se străduiește să pătrundă sensul adînc al Ortodoxiei. În anul 1934 a publicat o carte cu

adevărat revelatoare, în care chema lumea apuseană la pocăință față de Biserica Ortodoxă, de Biserica Duhului și a Dragostei, de Biserica „revelației” și a transformării. Să urmărim modul în care profesorul Karmiris analizează ideile avansate ale acestui scriitor. „Teologul german Iulius Tyciak caută mai ales să descopere bogăția religioasă a Răsăritului creștin și să deștepte dragostea față de ea. Recunoscînd fără de rezervă că Biserica Ortodoxă se găsește mai aproape de creștinismul primar și conștient că Biserica Apuseană care tinde la o renaștere lăuntrică prin taine și îndeosebi prin liturghie este nevoie să se întoarcă spre izvoare, arată că una singură este calea care duce la acestea : aceea pe care o mijlocește Biserica Răsăriteană, către care trebuie să se îndrepte, nu ca să-i dea ceva, ci ca din nou să primească și să ia de la ea (p. 7, 59). Reamintind, în cele din urmă, de rugăciunea pe care Biserica Ortodoxă o îndreaptă în fiecare zi către Dumnezeu, pentru unirea tuturor Bisericilor lui Hristos, el pledează cu căldură în favoarea acesteia, ajungînd în același timp la următoarele constatări : „Nu numai Biserica Apuseană trebuie să se gîndească cum că are de dat ceva Răsăritului, nu ! Ci și Răsăritul are de asemenea o misiune printre noi. Și numai dispoziția mistică și emoția răsăriteanului poate să ne elibereze pe noi lăuntric de supra-eticismul și raționalismul nostru. Lumea slavei, a comuniunii și a dragostei ne va ajuta să învingem naturalismul și individualismul modern. Cît de mult, cu adevărat, ideea spirituală a Răsăritului poate să fructifice lupta noastră de astăzi în sprijinul Bisericii. A dispărut din mijlocul nostru focul sfînt, în stare să încălzească și să conducă viața noastră către lumea dumnezeiască de dincolo. Încercăm astăzi să formăm iarăși din taine o nouă viață. Răsăritul a păstrat deapănura viața aceasta și poate să ne arate ce este viața liturgică și cum din liturghie crește întreaga viață creștină. Atitudinea sfîntă, liniștea, pacea, blîndețea, dragostea transformatoare și iertătoare a creștinismului răsăritean va avea să modereze și să curățească activismul omului din Apus. Da ! Întîlnirea cu Răsăritul creștin va prezerva poate Apusul de o mare criză mai de pe urmă, care zi de zi amenință mai mult Europa . . . Răsăritul care se găsește mai aproape de Biserica cea veche ne va conduce și pe noi către veșnicile noastre izvoare, va putea să ne readucă și pe noi, la noi înșine . . . Datoria noastră este să ne pocăim ! Lucrul de care avem nevoie este pocăința, modul de a gîndi altfel. De a gîndi altfel despre Răsărit ! Nu cu gîndul plin de îngîmfare că numai noi sîntem în stare să dăm. Trebuie să avem curaj și să primim din nou. De a gîndi altfel despre noi înșine, cu alte cuvinte de a ne găsi din nou lingă sfintele izvoare, eliberați de orice acoperămint temporal al vieții religioase”³⁾ (p. 56—59).

Cîțiva ani mai tîrziu, Tyciak, în cartea lui intitulată „Liturghia ca izvor al evlaviei răsăritene”⁴⁾, găsea din nou prilejul să proclame superioritatea și autenticitatea Ortodoxiei :

³⁾ I. Tyciak, *Östliches Christentum*, 1934. A se vedea recenzia asupra acestei lucrări în revista greacă „Theologia”, 1935, p. 276—277 ; ediția II-a, 1947.

⁴⁾ I. Tyciak, *Die Liturgie als Quelle östlicher Frömmigkeit*, Freiburg im Br., 1937.

„Creștinul răsăritean are cunoștință despre lumea nouă pe care i-o vestesc tainele, chiar atunci cînd constată propria lui sărăcie. Oamenii aceștia (creștinii răsăriteni) sînt capabili de a auzi glasul divin. Pentru aceasta acea sfință liniște și atitudine, pentru aceasta așteptarea și perseverența aceea în rugăciune. Deoarece numai tainele sînt în sensul adevărat al cuvîntului realitate, creștinul răsăritean trăiește într-o înălțare sfință din lume; el dorește să fie fiu al lui Dumnezeu; caută, împreună cu Biserica împreună rugătoare, în chip nostalgic, împărăția păcii și poate să sufere, cu o răbdare spirituală, lumea aceasta trecătoare a fenomenalității. La întrebarea pe care ne-o punem întotdeauna cu privire la ce se exprimă pentru noi în imaginea omului răsăritean, dăm răspunsul că, ceea ce este caracteristic în această imagine este cu adevărat aroma autenticității fiului lui Dumnezeu, care trăiește numai din taine. Dar taina lui Dumnezeu este biruința vieții și a dragostei. Răsăritul are un simțămînt adînc despre puterile răului — așa cum se mărturisește și în imnologia liturgică, unde atît de des se vorbește despre sărăcia și mizeria omenească — dar simțămîntul acesta este mai degrabă o invocare a harului și a îndurării divine. Răsăritul are cunoștință de puterea dragostei care învie. Pentru aceasta ultimul cuvînt creator îl constituie aici (în Răsăritul creștin), dragostea biruitoare, strălucitoare. Pentru credința în cuvîntul acesta se zbate și suferă Răsăritul pînă astăzi. Și tocmai pentru aceasta mărturia lui pentru viața care învie are o atît de mare valoare, o atît de mare putere de convingere, pentru că este o mărturie care rezultă din singele martiriului, revelînd biruința Domnului însuși, Care, prin Crucea Lui, a trecut în slava Lui”.

După zece ani, același cercetător neobosit, continuînd studiarea Bisericii Răsăritene, a publicat o carte de 200 p., sub titlul: „Drumuri ale Teologiei Răsăritene — considerații istorico-spirituale”⁵⁾. În cele patru capitole de seamă ale lucrării lui, Tyciak înfățișează într-un chip destul de simplu și de viu: a) învățătura despre Logos a teologiei alexandrine; b) entuziasmul gîndirii siriene; c) înălțimea teologiei bizantine; d) catolicitatea și spiritul revelator al gîndirii ruse. În felul acesta el se străduiește să prezinte în imagini succesive curente spirituale ale gîndirii teologice de la Clement Alexandrinul pînă la Chomiakov. Indiferent de eventualele lipsuri este totuși o lăudabilă sinteză, care vine să arate creștinului din Apus ce comori are să înfățișeze Răsăritul Ortodox în orice epocă și în orice regiune, fie greacă, fie siriacă, fie slavonă. Toate aceste comori, după Tyciak, vor avea să întregască creștinismul apusean și vor aduce „marea armonie a Credinței”.

În 1949 Tyciak a mai scris o carte, intitulată „Între Răsărit și Apus”⁶⁾. Cartea aceasta a lui vrea să fie o contribuție la înțelegerea reciprocă dintre Biserica Răsăriteană și cea Apuseană. Și într-adevăr, cartea con-

⁵⁾ I. Tyciak, *Wege Östlicher Theologie*, Bonn, 1946.

⁶⁾ I. Tyciak, *Zwischen Morgenland und Abendland*, Düsseldorf, 1949. În același timp, Tyciak împreună cu N. Rocholl a pus bazele publicației „Sophia”, care, în afară de alte teme țintește și studiarea Răsăritului creștin.

stituie o asemenea contribuție. Pentru că autorul ei, deși romano-catolic, cercetează pe picior de egalitate concepțiile celor două Biserici cu privire la fiecare dogmă în parte. Trebuie notat că autorul a studiat textele ortodoxe, atât ale vechilor Părinți, cât și ale teologilor mai noi, greci și ruși. Încă și mai mult a stăruit el asupra textelor noastre liturgice. Aproape la fiecare capitol el adaugă, cu multă dragoste tropare sau rugăciuni sau ecfonise din liturghia noastră, a cărei laudă o împletește. Admiră bogăția dogmatică a ei și puterea ei sfințitoare. În genere, Tytiak se înfățișează ca un atent cercetător și sincer admirator al nesecatelor comori ale Ortodoxiei. În repetate rînduri el laudă adîncimea lor tainică, accentul hristocentric și eshatologic al lor și stăruirea credincioasă în tradiție.

În legătură cu punctul acesta din urmă, să urmărim pe scriitor. Cu multe amănunte descrie el sărbătoarea Ortodoxiei, care are o însemnată deosebit de mare pentru Biserica noastră. Este biruința împotriva ereziilor și pecetluirea sfintei tradiții a acestei sfinte și tainice moșteniri. Același sens are de altfel și rostirea Simbolului Credinței, în cadrul oricărei sfinte liturghii. „De cîte ori se spune Crezul, observă scriitorul, credincioșii se unesc într-un curent tainic de viață cu toate epocile, cu secolele trecutului și se găsesc în realitatea prezenței sfinte a Bisericii primare, simțind în mod palpabil suflarea Duhului. Pentru aceasta face preotul vînt cu Aerul (simbolul Sfintului Duh) deasupra Darurilor pe altar, în timpul rostirii Simbolului”.

În felul acesta credincioșii Bisericii Răsăritene se unesc cu credincioșii timpurilor primare. Zaua care-i leagă este sfînta tradiție vie. „Pentru Biserica Răsăriteană, observă autorul, tradiția este totul. Ea vrea să fie Biserica tradiției, Biserica timpurilor primare. Ortodoxia pentru Biserica Răsăriteană înseamnă să fie una cu Sfinții Părinți. Epoca primelor șapte sinoade (ecumenice) a fost epoca credinței înalte, vii. (Este demn de observat aici numărul sfînt al celor șapte sinoade ecumenice). Atunci au activat Părinții cei luminați de Dumnezeu, atunci s-au definit sfintele canoane. Atunci a înflorit adevărata evlavie în sfînta severitate oficială a trăirii latreutice. În felul acesta Biserica Răsăriteană privește înapoi, la epoca marilor Părinți, la perioada strălucită a Sinoadelor Ecumenice, în care creștinismul răsăritean și cel apusean erau unite și scoate din tezaurul acesta puteri inepuizabile de viață”.

În punctul acesta scriitorul intervine, menționînd argumentul că Răsăritul idealizează Biserica veche, care și ea a avut scăderile ei omenești, datorită organelor ei nevrednice. Și răspunde :

„Nimeni însă nu poate tăgădui că perioada trecutului vechi al Bisericii, cu toate scăderile ei, nu a fost epoca de aur a gîndirii și simțirii creștine. Să ne reamintim numai de epoca martirilor, de cetele monahilor și cuceritorilor de Dumnezeu, de adîncul mod tainic de a gîndi al Părinților. Să ne transpunem în marile epoci ale liturghiei clasice, sau în primele decade ale formării liturghiei, cu focul harismelor și libertatea duhului”.

Și, după ce accentuiază legătura strinsă care a existat atunci între cult și dogmă, Tyckiak sfirșește cu o frumoasă apologie în favoarea Ortodoxiei : „Pînă astăzi Biserica Răsăriteană păstrează cu credincioșie toate acestea. Poate, așadar, cineva să numească aceasta stagnare sau învîrtosare, cînd o comunitate bisericească are drept sracină de a face o realitate zilnică din lumea aceea veche cu adîncimile și bogățiile ei necesate ? Desigur că Biserica Răsăriteană a primit de la Pronia dumnezeiască această misiune, de a ne păstra Biserica veche și vechimea bisericească în plîntăta ei inspirată de duh”.

După ce a înfățișat comoara tradiției pe care o posedă Biserica noastră Ortodoxă, Iulius Tyckiak trece să ne înfățișeze ce loc ocupă în această Biserică Sfînta Scriptură. El pornește și aici de la cult :

„Mai înainte de citirile sfînte, în liturghia răsăriteană se aude sublimul imn Trisaghion : „Sfînte Dumnezeu, Sfînte Tare, Sfînte fără de moarte, miluiește-ne pe noi”, cîntă de trei ori corurile cîntăreților. Se caută, în felul acesta, să se sublinieze întreaga strălucire și măreție a întîlnirii dumnezeiești apropiate, care se va realiza în chip tainic, prin vestirea cuvintelor divine. O dată cu cuvîntul dumnezeiesc nu se aude numai glasul lui Dumnezeu către noi. În scriptură se înfățișează însuși Dumnezeu. După cum în rugăciunea solemnă sfîntă a Anaforei liturgice răsună triumfal întreitul „Sfînt, Sfînt, Sfînt”, pentru ca să arate că acum însuși Domnul puterilor vine, stînd pe heruvimi, tot asemenea și Trisaghionul mai înainte de citirile biblice are drept scop să lase să se înțeleagă măreția Aceluia, care binevoiește să descopere, cu cuvinte omenști puterea și strălucirea judecăților Sale, prezenței Sale și slavei Sale. Mai înainte, deci, de a se termina melodia cîntării sfînte, diaconul ia, cu mult respect Sfînta Carte și atunci clerul și însoțitorii lor fac intrarea solemnă prin ușile catapetesmei în mijlocul propriu zis al bisericii. Intrarea aceasta se consideră ca o intrare a îngerilor cerești și amintește de scena solemnă a revelației tainice (Apocalipsei) în care Mielul ia Cartea tainicilor sfaturi ale lui Dumnezeu din mîna Celui ce stă pe tron — în cazul de față de pe sfîntul altar — în clipa în care cetele sfîntilor și ale îngerilor se închină cu evlavie. Tot asemenea se pleacă și aici preoții și citeții înaintea sfînteii Cărți, pe care diaconul o înalță solemn, zicînd : „Înțelepciune, dreptți”. Ce sens au toate acestea ? Înțelepciunea este cunoașterea personală și contemplarea lui Dumnezeu, frumusețea plină de dragoste a dumnezeieștilor lui Sfaturi, lumea întreagă a tainelor divine. Toate acestea sînt prezente în mijlocul nostru. Cartea sfîntă, cuvintele sfînte sînt pline de înțelepciunea lui Dumnezeu. Ne vestesc Evanghelia mîntuirii. Înțelepciunea este însă, în același timp viață dumnezeiască, lumina dumnezeieștei dragoste ; pentru aceasta ne luminează ca înțelepciune personală în Hristos, Cuvîntul cel intrupat al Părintelui.

Sensul adînc al acestui simbolism viu, apocaliptic, îl exprimă Origen. Pentru el, Vechiul Testament este o revelație treptată a lui Dumnezeu și concomitent arătarea Cuvîntului dumnezeiesc, pînă cînd, Cuvîntul acesta însuși s-a arătat trupest, în timpul întrupării. Toate cuvintele

Evangeliei, deci, sînt îmbibate de Cuvîntul dumnezeiesc întrupat. Evangelia este Cuvîntul care se aude, așa cum omul Hristos este cuvîntul care se vede. Și unul și altul sînt același. Pentru aceasta Origen zice : „S-a arătat Acela, Care avea să dea lumii pacea, făcînd legătură între cer și pămînt și recreînd pămîntul în cer prin Evanghelie...”

Ce arată acestea ? Mai întîi că Sfînta Scriptură este arătarea lui Dumnezeu, după teologul german. Ea este deci o taină. Prezentarea mîntuirii este o taină. În ea strălucesc luminoasele, sfintele, dumnezeieștile străluciri ale persoanei veșnice. Cuvintele Scripturii sînt, prin urmare, asemănătoare cu diamantele prețioase, care reflectează înmulțită lumina soarelui...

În felul acesta Scriptura este ca și o întrupare a Cuvîntului dumnezeiesc. Ea descopere pe Dumnezeu și în același timp îl acopere ; și în sensul acesta este taină, vîlul unei minuni ascunse.

O atare acceptare a Sfîntei Scripturi are mare sens pentru Biserica Răsăriteană, conchide scriitorul. Ea lămurește și la noi o problemă, care de multă vreme în Apus este arzătoare pentru mulți. Omul modern, care datorită tulburărilor din ultimele secole a pierdut simplitatea și sinceritatea spirituală, simte adînc problema dificilă a raportului dintre credință și cunoaștere. El nu înțelege cum este cu puțință ca înțelepciunea divină să se exprime prin reprezentări legate de timp. El a pierdut simțămîntul tainic al Scripturii. Nu o mai vede în natură ei divină și concomitent omenească. O privește abstract și teoretic, fără teamă și fără smerenie și, pentru aceasta se scandalizează, întocmai ca iudeii de pe vremea lui Hristos, care întrebau : „Din Nazaret poate să fie ceva bun ?” Dar Răsăritul creștin cunoaște fața ascunsă a Scripturilor și din cauza aceasta el nu a cunoscut neliniștea aceasta plină de zbucium a contemporanilor noștri. El cunoaște că în fiecare cuvînt al Scripturii se resfrîng mii de sori. O înțelege numai acela care — după Origen — împreună cu Fecioara a primit în sinul lui pe Iisus și împreună cu Ioan și-a plecat capul pe pieptul Domnului.

Și ce ar fi mai spus încă teologul german, dacă ar fi cunoscut exact uimitoarea circulație pe care o are astăzi Scriptura în lumea ortodoxă ?

3. „CUNUNA ANULUI”

Un stadiu deosebit în studierea Bisericii Răsăritene și a Teologiei ei din partea apusenilor l-a constituit voluminoasa operă a lui K. Kirchoff. Acest monah neobosit și martir, care a fost executat de naziști în timpul ultimului război mondial, nu a formulat teorii proprii, ci s-a devotat lucrării oboseitoare a traducerilor, cu dorința de a oferi Apusului comorile iconografiei ortodoxe. El a tradus astfel Triodul (4 volume), Penticostarul (2 volume), Imnurile Treimice, imne la adresa Maicii Domnului și imne de îngropare. Aceste cinci mari colecții sînt prefăcute de distinsul profesor Anton Baumstark și alcătuiesc o operă monumentală, care a aruncat lumină abundentă asupra cercetărilor bisericești răsăritene.

Să ascultăm cum însuși Kirchhoff laudă cultul ortodox într-un studiu al lui, tipărit în 1939. În primul rînd el accentuează locul atotstăpînitor al lui Hristos în cult ⁷⁾.

„Cît de larg se deschide Biserica bizantină, prin imnele și rugăciunile din slujbele ei, înaintea razelor Soarelui, care o umple de lumină în tot timpul anului bisericesc! Ea se oferă întocmai ca un potir, întocmai ca o cupă deschisă Mirelui ei Hristos, pe Care-l însoțește pe tot drumul Său pămîntesc și în slava Lui cerească; ea se oferă izvorului împărătesc al întregii ei lumini; lui Hristos, Care tronează în absidele de aur și în boltele cerești, în fața strălucirii Căruia rămîne palidă strălucirea aștrilor cerești, a sfinților; ea se oferă inaccesibilului Soare al bucuriei ei, al siguranței ei și al fericirii ei, a Căruia dumnezeire strălucește încă și prin haina de rob, sub care, în tainele Sale, Acela i se oferă ei”.

„Cultul ortodox este întocmai ca un strigăt și ca un glas neîncetat, care iese din întuneric, către Soarele Bisericii, din suferință către „doctorul sufletelor și al trupurilor”, Care poate să salveze, din frica morții către „Începătorul și Domnul vieții”, din sărăcie și lipsuri către Acela, Care plinește toate. Este glasul miresei către Mirele ei, strigăt de adîncă durere pentru suferința ce o macină, cîntări pline de biruință către Atotputernicul care a înfrînt moartea și iadul. Sînt cîntece de bucurie, care se împletesc laolaltă cu cîntările celor din viața cea fericită. Este dorul continuu, care pornește din lanțurile spațiului și ale timpului către sfera vieții celei dumnezeiești, în împărăția luminii cerești...”

Și cealaltă constatare a lui Kirchhoff este foarte însemnată: că Biserica Ortodoxă și cultul ei sînt pline de Duhul Sfînt.

„După cum Maica Domnului, Prea Sfînta Fecioară, a primit în sînurile ei focul dumnezeirii, tot așa se găsește și ea (Biserica bizantină), ca și rugul cel nears, în mijlocul focului Duhului Sfînt, în flacăra căruia ea depune tot ce este pămîntesc, ca să ardă și prin ardere să devină transfigurare sfîntă și îndumnezeire. Inundată și cutremurată de Duhul acesta, ea se întoarce cu cîntări fierbinți inspirate de Duhul, din adîncă durere a pocăinței către Cruce și către Mielul care zilnic se jertfește pentru noi.

„În felul acesta, în cursul anului bisericesc bizantin, înaintea noastră se înfățișează două lumi, deopotrivă de vii și de prezente dealungul secolelor: lumea supra-pămîntească, cerească, sfîntă, veșnică, Biserica din ceruri și lumea care încă agonizează, se luptă, care cu adîncă nostalgie și cu dor fierbinte suspină după frumusețea și liniștea cu totul fericită a celei dintîi; din adîncul și abisul nimicniciei pămîntești privește zidirea aceea sfîntă și răscumpărată, așteaptă un cer nou și un pămînt nou, în zilele cele mai de pe urmă, după care nu vor mai exista zile, în afară de ziua cea fără de timp a veșniciei. Și în această străduință și închinare înaintea crucii se desfac din legături și se eliberează cele mai nobile puteri ale sufletului, se transfigurează simțămintele, iar durerea cea adîncă a

⁷⁾ K. Kirchhoff, *Der christliche Osten*, Regensburg, 1939.

păcatului și a îndepărtării de Dumnezeu sînt înlocuite cu siguranța plină de bucurie a fericitei apropieri de Dumnezeu”.

Acestea sînt doar cîteva din multiplele foloase pe care le dă cultul creștin după acest teolog apusean.

Mai presus de toate, însă, liturghia noastră este reprezentarea vieții Mintuitorului. „În cultul bizantin, spune Kirchhoff, se fac înțelese toate faptele esențiale ale învățaturii despre răscumpărare — admirabilă legătură dintre dogmă și viață — și aceasta nu cu noțiuni abstracte, ci în cadrul dramei Dumnezeu-Omului, care se lasă înțeles prin forme, viziuni și simboale, în stare să pătrundă pînă în adîncul sufletului, mai bogate, mai cuprinzătoare mai vii și într-un chip mult mai concret și mai nemincinos, decît simplele cuvinte și noțiuni pe care le înlocuiesc”.

Și teologul Kirchhoff adaugă următoarele cuvinte, demne de toată atenția : „Trebuie să ținem seamă de următoarele : Anul bisericesc, care adesea palpită sub dramatismul înalt al cîntărilor cultului bizantin și se distinge prin unitatea lăuntrică măreață a îmbrăcămînții, mișcării, formei, cîntării, muzicii, rugăciunii și jertfei, la noi, astăzi nu ne dă o imagine (înfățișare) vie, ci numai o slabă reprezentare a frumuseții priveliștei și a strălucirii, care, altă dată, descoperindu-se zilnic, făcea din anul sfînt prilej pentru o viață înaltă. Acest tot latreutic nu se realizează cu repetări sterpe și neînsuflețite, ci în curgerea vie meru schimbătoare și mereu dezvoltată a zilelor și epocilor, care ne dau o idee bogată de puterea artistică și de gravitatea măreață a spiritului bizantin”.

Aici teologul Kirchhoff se dovedește a fi un admirabil apologet al nostru : „Unii desigur — și aceasta o rămășiță a secolului al nouăsprezecelea — au condamnat pe nedrept spiritul bizantin învinuindu-l de nemiscare și de scleroză. Nouă ni se înfățișează însă mai degrabă inundat și vibrînd de spiritualitate vie, combinată cu sensibilitatea nobilă, sfînțită prin întruparea lui Hristos și cu o deosebită capacitate de reprezentare. Cele prin care taina ne vorbește nouă nu sînt așadar noțiuni abstracte, predici moralizatoare sau planuri etice, ci imagini vii, inundate de spirit, viziuni și simboale, care pot să conducă spiritul omenesc pe culmile cele mai înalte ale măreției divine și să zdruncine adîncurile inimii, cu teamă și cutremur, în fața tainelor dumnezeiești mai presus de înțelegere și totuși reale...”

Și continuă cu zelul unui entuziasm sfînt să împletească lauda cultului ortodox : „Cultul, zice el, ne înalță la Dumnezeu, ne transfigurează lăuntric, ne conduce la curăție, crează în noi o făptură nouă și o regenerare prin Duhul Sfînt, pe care ni-l procură. Ne duce la pocăință și frîngere de inimă, la smerenie și respect, la încredere și convingere, la bucurie și veselie, care chiar și în timp de tristețe se transformă în laudă biruitoare”. Cine, după toate acestea ar mai putea îndrăzni să susțină că creștinul ortodox este doar un ascultător pasiv al liturghiei sale ? „Cu totul dimpotrivă, răspunde Kirchhoff. Credinciosul este părtaş și împreună lucrător în drama liturghiei, la hristofaniile și teofaniile Bisericii lui” așa cum s-ar putea numi sărbătorile și praznicile Bisericii Răsăritene. Cu o

astfel de participare activă se întregește „cununa anului bunătății Domnului”.

Bogăția aceasta o cuprinde cultul nostru ortodox. Dar dacă străinii simt acest lucru, noi oare cunoaștem moștenirea aceasta ai cărei părtași sîntem și cîte prilejuri avem pentru îmbogățirea noastră spirituală, ori de cîte ori participăm la liturghia noastră dumnezeiască cu adevărat ?

4. „ÎN FAȚA LUI DUMNEZEU”

În marea serie de studii liturgice, pe care o editează renumita minăstire a benedictinilor din Germania „Maria Laach” a apărut și o carte importantă cu titlul : „Transfigurarea lumii în spiritul liturgic al Bisericii Răsăritene”⁸⁾. Autorul acestei cărți este teologul romano-catolic Ioseph Casper, iar cartea este prefată de înțeleptul egumen al mănăstirii și liturgiologul foarte fecund Ildefons Herwegen. Așa cum accentuează prefătorul și lucrarea anterioară a seriei acesteia, datorită scriitorului Iulius Tyciak a fost afierosită liturghiei răsăritene, autorul căutînd să cerceteze liturghia aceasta ca izvor al evlaviei. Scriitorul lucrării de față, continuă Herwegen, vine să arate cum din acest izvor de evlavie pornesc arterele care adapă viața și activitatea credincioșilor creștini cu curentul dătător de viață al Sfîntului Duh și transfigurează tot ce este pămîntesc în ceva ceresc. Acest bogat spirit liturgic, accentuează Herwegen, trebuie să fie studiat de apuseni. Cea mai bună cale pentru apropierea celor două Biserici, continuă el, este studierea și înțelegerea liturghiei. Și conchide : „Pentru aceasta considerăm de mare însemnătate orice contribuție, care ne duce la o mai strînsă apropiere și înțelegere de lumea răsăriteană a credinței și a evlaviei, în care un loc atît de predominant îl ocupă liturghia...”.

După introducere să vedem ce tratează scriitorul în primul capitol. Titlul acestui capitol este „În fața lui Dumnezeu”, iar subtitlul „Introducere în liturghia Bisericii Răsăritene”.

„Dacă voim, spune autorul, să aflăm ce este Biserica Răsăriteană, să întrebăm liturghia ei. În toate simboalele și imaginile emoționante, în toate cuvintele și slujbele, Biserica Răsăriteană vede o măreață teofanie : *Dumnezeu se arată omului*, vine la el, îl sfințește, îl transformă, îl face dumnezeiesc. Ceea ce se întîmplă aici pe pămînt este o reprezentare reală a modelului original din cer. Liturghia de pe pămînt este imaginea liturghiei cerești : o slavoslovie a Prea Sfintei și nedespărțitei Treimi de către omul care devine o imagine a Sfintei Treimi.

„Cînd intrăm într-o biserică răsăriteană, simțim că sîntem în fața lui Dumnezeu, *ne întîlnim cu Dumnezeu*. Catapeteazma, care adesea se deschide în timpul sfintei liturghii, este mărturie a marelui taine pe care o trăiește omul în timpul liturghiei. Omul vine în fața lui Dumnezeu ; Dumnezeu care este ascuns în Sfintele Taine, vrea să se apropie de om.

⁸⁾ I. Casper, *Die Weltverklärung im liturgischen Geist der Ostkirche*, 1939.

Acolo, înaintea sfintului altar închis, va aştepta omul şi se va pregăti, intrucit, după puţin timp, la sfânta liturghie se vor deschide uşile împărăteşti ale Catapetezmei, pe unde va veni Dumnezeu să îndumnezeiască pe oameni. Catapeteazma Bisericii Răsăritene nu este o închizătură; ea este întocmai ca o uşă solemnă către împărăţia cerului, către care conduce pe om liturghia.

„Dar şi curgerea timpului este un drum către veşnicie. Timp cu timp Biserica Răsăriteană se reînnoieşte, priveşte Sfintele Taine ale mântuirii, le trăieşte cu un adânc simţămînt şi cu farmec divin. Mult mai mult decît la noi (la romano-catolici) se vede cum Biserica Răsăriteană biruieşte timpul, în liturghie, cum merge către veşnicie, cum aleargă către vecii vecilor. Înălţimile şi adîncimile sînt depăşite, cerul şi pămîntul se unesc laolaltă. Trăim şi noi, în liturghia apuseană taina aceasta, întîlnirea cu Dumnezeu, mîntuirea şi îndumnezeirea, *îmbrăţişarea pămîntului de către cer*. Dar în liturghiile răsăritene trăirea aceasta se înfăţişează într-un chip mai spectaculos, mai palpabil, mult mai legat cu realitatea.

„Liturghia apuseană este guvernată de un puternic spirit de sistem — cel puţin liturghii mai noi —, cea răsăriteană dimpotrivă este guvernată de un *zguduitor dramatism*. Cea dintîi este mai degrabă învăţătură, cea din urmă, trăire. Liturghia romană este mărturia severităţii şi calmului roman; liturghiile răsăritene dimpotrivă sînt un strigăt al sufletului doritor de Dumnezeu, o slavoslovie fără sfîrşit, din cauza măreţiei sublime a lui Dumnezeu. Liturghia romană cu toată severitatea ei formală apare de multe ori aspră, în timp ce liturghiile Răsăritului creştin transpiră spiritul elen, fac să strălucească frumuseţea elenă, într-un simţămînt original, care este în chip viu palpabil. *De reformele de natură apuseană, Biserica Răsăriteană nu a avut nici o dată nevoie*. În neschimbabilitatea ei a stat concomitent şi puterea ei. Raţionalismul apusean îi este încă şi astăzi străin, chiar dacă pe ici şi colo poate cineva să întrevadă unele influenţe apusene.

„De unde vine aceasta? Biserica Răsăriteană gîndeşte exact numai şi numai supranatural. Ea cunoaşte numai o lume, *pe Dumnezeu*. Trăind *pe pămînt ea priveşte fără întrerupere către cer*. Rugăciunea ei este un strigăt de bucurie, un imn dumnezeiesc, muzică, cîntare. Pentru aceasta imnele sînt unele dintre cele mai de seamă elemente ale liturghiei ei. Sînt melodii cereşti, care se cîntă în chip sărbătoresc, aici pe pămînt. Atitudinea faţă de Maica Domnului, care îi face pe mulţi să se mire, se explică de asemenea numai în felul acesta: Biserica Răsăriteană vede în persoana Mariei pe Născătoarea de Dumnezeu, care a purtat pe Domnul în trup. Pentru aceasta, în consecinţă, nu o uită în nici o rugăciune, în nici o cîntare. Fecioara este foarte strîns legată de taina întrupării şi a răscum-părării. Biserica Răsăriteană mai este încă şi Biserica Sfintului Duh. Prea Sfîntul şi de viaţă Făcătorul Duh, care s-a pogorit asupra Domnului şi a făcut pe Iisus Hristos, sfînteşte Biserica Răsăriteană, pe toţi membrii ei şi toată lumea, umple toate de viaţă dumnezeiască şi formează pe om după Hristos.

„Strigătele vii ale Bisericii Răsăritene, rugăciunea diaconului laolaltă cu credincioșii din timpul ecteniilor, căldura rugăciunilor sînt expresie a luptei omului cu Dumnezeu, ca lumea să se sfințească, ca Dumnezeu să pogoare și să umple lumea de prezența Sa. În felul acesta vine Biserica Răsăriteană în fața lui Dumnezeu. Liturghia ei este însă expresia și realizarea faptului că în Hristos, Cuvîntul cel veșnic al lui Dumnezeu trup S-a făcut și că ceea ce este pămîntesc s-a înfrățit cu ceea ce este ceresc”.

5. POEZIE ȘI CIVILIZAȚIE

Despre bogăția cultului ortodox ne vorbesc cu admirație cei patru teologi germani, pe care i-am amintit în capitolele precedente. Să auzim acum și pe clericul francez Louis Bouyer, care a publicat un studiu, intitulat : „Catolicii apuseni și liturghia bizantină”⁹⁾.

„Tradiția Răsăritului creștin — spune la început Bouyer — este primul strat de bază și comoara cea mai de seamă a tradiției catolice în tot ansamblul ei. Tradiția latină nu este paralelă ; ceva mai mult, ea decurge din aceasta”.

Venind la problema liturghiei, el spune că „catolicii Apusului, care nu au ieșit de loc din schema contemporană a liturghiei romane, ca să vină în contact cu liturghia bizantină, ignorează o seamă de laturi principale ale tradiției cultice. Trebuie să adăugăm că ei se găsesc în primejdia de a nu înțelege anumite elemente esențiale ale unor lucruri, care, cu toate acestea le sînt familiare... Credinciosul latin, care se va strădui să cunoască liturghia bizantină, să o înțeleagă și să pătrundă în ea cu tot sufletul lui, va izbuti mai întîi să descopere armonii care completează aceea ce posedă el. Dar va izbuti încă și descoperirea propriilor lui comori, pe care socotea că le cunoaște bine, fără să se gîndească la rugina pe care obișnuința a adunat-o asupra lor”.

În continuare, autorul vine să enumere comorile liturghiei noastre. El cercetează mai ales forma sfintei liturghii, așa cum au modelat-o plini de gust artistic Părinții greci. Căci centrul liturghiei este dumnezeiesc, adică taina Sf. Euharistii ; dar în ce privește forma, a conlucrat factorul omenesc, prin poezie și prin cuvînt. „Primul lucru nou, zice Bouyer, care surprinde pe creștinul Apusului cînd ajunge să se familiarizeze oarecum cu admirabila bogăție creatoare, care caracterizează liturghia Marei Biserici¹⁰⁾, este că ea reoglindește o mare și bogată civilizație creștină. În ea, tradiția prinde carne și oase. Lucrul acesta, desigur, nu se poate spune despre liturghia romană, cel puțin nu se poate spune în același grad. Nu pentru că liturghia romană nu ar exprima deopotrivă tradiția... dar acolo tradiția este prezentă mai mult ca spirit. Și explicarea acestei mari deose-

⁹⁾ În revista „Dieu Vivant” nr. 21, Paris, 1952.

¹⁰⁾ Sub numele acesta este cunoscută Biserica de la Constantinopol a Patriarhiei Ecumenice.

biri se găsește, după socotința noastră, în prima deosebire : nu există la spatele liturghiei vechii Rome această prezență imediată de civilizație creștină concretă și pururea activă, care se simte la spatele liturghiei noii Rome".

În continuare, scriitorul, după ce atribuie liturghiei romane „latinătate și puritanism nu lipsit de primejdii”, trece să arate frumusețea liturghiei ortodoxe. „Chiar și prin punct de vedere pur omenesc, liturghia Bizanțului se înfățișează ca una dintre cele mai surprinzătoare și fără îndoială cea mai surprinzătoare creație, căreia i-a dat naștere creștinismul. Ceea ce se descopere în ea, în primul rând, este viața supraabundentă și vitalitatea acestei civilizații, cu privire la care cei din apus și mai ales cei din cercurile bisericești continuă să aibă prejudecăți, care nici măcar în chip aparent nu sînt adevărate. Dar, ca să devină vizibilă lipsa lor de adevăr, este de ajuns să luăm în mîini și să răsfoim textul unei slujbe din Cetatea Sfîntă¹¹⁾. În afară de lucrările lui Charles Diehl și ale lui Louis Bréhier, părerea despre Bizanț și mai ales despre arta lui — despre care cunoaștem atît de puțin și atît de rău — rămîne exemplul clasic de judecată preconcepută, în adîncă necunoștință a faptelor și ceva mai mult a însemnătății lor ...

„Cu toate acestea, liturghia bizantină încredințează că noua Romă a creat nu numai o nouă artă plastică și arhitectonică, plină de viață și care și-a reînnoit continuu originalitatea ei din secolul VI și pînă la căderea Constantinopolului, ci a creat de asemenea o gîndire metafizică, o poezie lirică și dramatică, o înțelepciune a vieții, toate acestea într-o unitate organică, pe care evul mediu latin nu a atins-o nici o dată. Și faptul acesta a contribuit la înflorirea unui creștinism cu baze teoretice și formă virilă, a unui creștinism care nu este cîtuși de puțin sentimental și bolnăvicios. Pentru că liturghia bizantină nu este un produs secundar al acestei civilizații ; este însăși inima ei. Și, în paranteză fiind zis, nimic nu poate să dovedească mai bine naivitatea nevindecabilă a vicleniei acelora, care voiesc să folosească liturghia bizantină separat de întreg contextul ei, pentru ca să atragă pe răsăriteni la creștinismul latin¹²⁾. O astfel de separare este inimaginabilă. Nu putem să luăm liturghia bizantină, fără să acceptăm întregul creștinism bizantin. Altminteri, ceea ce vom lua, seamănă tot atît de puțin cu liturghia de la Sfînta Sofia sau de la Sfîntii Apostoli¹³⁾, pe cît se aseamănă manechinul cu un om”.

Faptul că se găsește încă un distins teolog apusean, care nu numai că admiră comorile cultului ortodox, ci se dezlănțuiește totodată împotriva mașinațiunilor prozelitistice ale papismului, constituie un lucru de cea mai mare însemnătate. Este ceva care vădește o întoarcere importantă către izvoare, o cercetare imparțială a comorilor Răsăritului și aruncă în

¹¹⁾ Aici nu e vorba de Ierusalim, ci tot de Constantinopol.

¹²⁾ Scriitorul subînțelege aici în mod vădit pe „uniți”.

¹³⁾ Sfînta Sofia și Sfîntii Apostoli sînt cele două monumentale biserici de la Constantinopol.

plus o rază de nădejde pentru nimicirea cortinei care s-a creat în urma schismei.

Louis Bouyer continuă imnul la adresa liturghiei ortodoxe : „Liturghia Marei Biserici, spune el, este opera acelei teologii treimice și hristologice, pe care au desăvârșit-o Sf. Atanase, Capadocienii, Sf. Hrisostom, cei doi Sfinți Chiril și Sf. Maxim. Și este încă opera spiritualității lui Evagrie, a lui Casian, a monahilor de la Sinai, de la Studion și în fine de la Athos. Dar este, în același timp opera viziunii aceleia creștine despre lume, pe care un Iustinian a voit să o facă nemuritoare în lucrarea lui legislativă și în grandoearea Sfintei Sofii...

„Liturghia bizantină este exact o sărbătoare sfântă, în care toate puterile unicului umanism creștin — care este astfel nu accidental, ci esențial — sint așezate în slujba slavei divine... În felul acesta înțelegem de ce liturghia bizantină, cu mult mai mult decât cea romană, cere un mediu solemn de săvîrșire : icoanele, cîntările, luminile, podoabele sfinte, tămîierile sint adînc încorporate în ea. Pentru liturghia romană toate acestea rămîn ca o îmbrăcăminte pe care cu ușurință poate cineva să înlătore de la ceea ce este esențial, cu care nu are decât puțină sau nici o legătură. O liturghie apuseană foarte simplă, fără psalmodie, fără nici o podoabă la altar, este aceea care poate să ne facă astăzi să înțelegem spiritul autentic al tipului roman. O liturghie papală, solemnă, arhierască, este de obicei o priveștiște religioasă, ceva care ne amintește de ceremonia de la curte. Dimpotrivă o liturghie arhierască bizantină — să ne amintim de impresia legendară a solilor Moscovei la Sfînta Sofia — produce întotdeauna impresia unei pregustări a paradisului. De obicei, la latini, măreția liturgică te cufundă aproape fără să vrei, într-o atmosferă de rugăciune tainică, pe care nimic nu o poate comunica, decât experiența.

„Cel mai mare teolog apusean al evului mediu lasă să se înțeleagă, într-unul din faimoasele sale răspunsuri, că săvîrșirea solemnă a liturghiei este, după el, un timp pierdut, care se jertfește de lucrarea misionară. Cel mai mare întemeietor al noului ordin apusean¹⁴⁾ a tras consecința logică, desființînd liturghia solemnă pentru ordinul său. Toate acestea sint ceva de neînchipuit în Răsărit. Dacă liturghia „ortodoxă” ar fi cumva redusă, atunci nu ar mai exista „Ortodoxie”. „Ortodoxia” nu înseamnă tipolatrie (adorarea unor forme), dar liturghia are pentru „Ortodoxie” bogății și plinătate, lucru numai cu greu l-ar putea concepe Apusul, pentru simplul motiv că nu cunoaște liturghia răsăriteană”.

Cu alte cuvinte, concluzia lui Louis Bouyer este că liturghia ortodoxă, cu măreția și poezia ei înaltă pe credincios.

Din punctul acesta de vedere, scriitorul considera necesar să cerceteze rolul și sensul sfintelor icoane în liturghia bizantină. „În opoziție cu Apusul, observă el, unde arta religioasă exprimă simțăminte subiective și pentru aceasta nu este încorporată în liturghie, icoana Răsăritului țintește să ne traducă, în formă necesar simbolică, obiectul religios, adică taina

¹⁴⁾ Este vorba despre Ignățiu de Loyola († 31. 7. 1556).

înălțării creaturii prin înviere sau, încă și mai adânc, taina arătării lui Dumnezeu însuși, prin trupul Fiului Omului, în strălucirea luminii Tabo-
rului. Repet că aceasta este ceva strict simbolic. Căci nu poate nimeni să reprezinte taina, să zugrăvească lumina cea necreată. Face o simplă raportare la ea.

„În felul acesta, icoana, departe de a ținti să zugrăvească într-adevăr simțămintele omenești ale noastre, religioase sau de alt fel, se străduiește să ne conducă la întrezărirea unei alte lumi. Icoana liturgică, de altfel, în tradiția bizantină mai veche nu este izolată. Ea este întotdeauna o parte dintr-un tot, care este oarecum înfățișarea acelei lumi noi, a lumii cre-
dintei, a lumii lui Hristos cel slăvit, în care ne introduce liturghia. În felul acesta ne zmulge, prin lucruri văzute, de lumea cea văzută.

„Toate acestea vor rămâne literă moartă, cită vreme nu ar vedea cineva un ansamblu al iconografiei liturgice din marea epocă bizantină. Din punctul acesta de vedere, pentru acela care este pregătit în mod corespunzător, bisericile lui Iustinian de la Ravena, care se păstrează și astăzi în forma lor cea dintii, constituie o adevărată revelație. În corurile cîntăreților de la Sf. Vitalie rămâne cineva fermecat de această lume de lumină și de nestrăciune, pe care eshatologia tradițională o înfățișează ca lume a învierii. În această lume, întocmai ca într-o viziune a Apocalipsei, soarele este Mielul care se jertfește, dar în picioare, însîngerat, dar întru slavă. Către el se prosternează jertfa lui Abraam, liturghia lui Melchisedec, găzduirea celor trei Ingeri ; este cina, la care Dumnezeu stă la masă laloaltă cu omul și, în același timp hrana nemuritoare a aceluia care i-a oferit piinea lui. În continuare, în absida altarului, împăratul și împărăteasa împreună cu toată lumea lor pămîntească, fiind primiți la proscomidie de episcop și de diaconi, sînt trași oarecum către tronul cel suprapămîntesc, unde Hristos, ca Stăpînitor al lumii, stă pentru judecată, înconjurat de îngeri, păzitorii lumii...”

Și după ce scriitorul face comparație între bisericile bizantine și cele gotice, care seamănă mai mult a „atelieri sau muzei”, conchide : „O astfel de artă ne pregătește să înțelegem poezia pe care o cuprinde liturghia bizantină”.

Deci, chiar după mărturia apusenilor înșiși, liturghia și arta bizantină înalță și dematerializează pe credincios și-l introduce în sfera mîntuirii.

„Poezia cultului bizantin, zice în continuare Louis Bouyer, nu are nici o legătură cu ceea ce numim de obicei poezie religioasă. Ar putea cineva să o caracterizeze ca lirism metafizic. Avem, desigur, și în unele texte ale Apusului ceva corespunzător. Dar sunetul noțiunilor abstracte din aceste texte ale noastre este cu totul diferit de acela absorbit entuziastă în taină, care ne uimește în textele răsăritene. Aceasta o vom putea judeca după un tropar de la slujba Cincizecimii, cînd în Răsărit se sărbătorește deplina revelație a Sfintei Treimi :

„Veniți, popoare, să ne închinăm Dumnezeirii celei în trei ipostasuri, Fiului întru Tatăl, împreună și Duhului Sfînt. Căci Tatăl a născut mai înainte de timp de Fiul, Cel împreună veșnic și de același scaun și Duhul

Sfînt era slăvit în Tatăl, împreună cu Fiul ; o putere, o ființă, o Dumnezeuzeire, căreia închinîndu-ne toți, zicem : Sfînt ești Dumnezeuzeule, care ai creat toate prin Fiul, cu conlucrarea Sfîntului Duh. Sfînt ești Tu, cel tare, prin Care am cunoscut pe Tatăl și Duhul Sfînt a venit în lume. Sfînt ești Tu, Cel fără de moarte, Duhule Mîngîitor, Care purcezi din Tatăl și Te odihnești în Fiul. Treime Sfîntă, slavă Ție !”

„Găsim aici aceea ce caracterizează lirismul acesta teologic al Bizanțului, asupra căruia Sf. Grigore Nazianzianul, Teologul așa cum îl numesc răsăriteni, și-a lăsat urmele sale neșterse : taina Treime este adorată întotdeauna ca taina vieții dumnezeiești, și privirea către această viață dumnezeiască nu se desparte nici o dată de viața aceasta, care ni se transmite nouă.

„Dar ceea ce produce cea mai mare impresie în textele acestea este simțămîntul măreției divine de care sînt îmbibate și care este deopotrivă de caracteristic și în iconografie, așa cum am văzut mai înainte. Sfîntenia divină, în sensul înfricoșătoarei măreții celei neapropiate de muritori, nu este nicăieri în Biserică imprimată atît de viu. Adjectivele „înfricoșător, înspăimîntător”, care exprimă teama plină de evlavie, cuvintele negative „lumină neapropiată, de necercetat” etc., expresiile obiective „stăpînire, măreție, slavă” și corespunzătoarele subiective „închinare, cult, religie” etc., abundă...

„Ceea ce predomină în frazeologia aceasta este imaginea măreață, care se exprimă în imnul heruvimic, în momentul intrării celei mari : „Noi care pe heruvimi în taină închipuim...”

„Dumnezeu, cu măreția Sa incomparabilă, care se manifestă în persoana lui Hristos celui preaslăvit, Pantocratorul, este prezent pe scaun, deasupra Bisericii celei plecate în genunchi. Toate puterile netrupești, toate cetele îngerești îl însoțesc, iar liturghia pămîntescă este o participare la imnul Trisaghion, pe care îl repetă acelea neîntrerupt, cu veselie plină de adorație...”

Dar, după teologul apusean, liturghia noastră mai are și o altă caracteristică foarte importantă :

„Măreția aceasta divină, care constituie întotdeauna adîncul tainic al liturghiei bizantine, nu trebuie să ne facă să trecem cu vederea o altă latură : dumnezeiasca iubire de oameni, dragostea lui Dumnezeu față de oameni. Acesta este un alt pol al tainei : Dumnezeu care „locuiește în lumina cea neapropiată”, a voit totuși, ca „în lumina Lui să vedem lumină”, din razele ei să luăm viață. Dumnezeu, în toată descoperirea se arată mișcat de un singur resort : dragostea lui față de oameni, dragoste care îl mină la condescendență, care-L aduce iarăși pe planul nostru, îl face să primească intervențiile noastre... Dar condescendența aceasta este premiza ridicării noastre. El a venit la noi, S-a asemănat cu noi, pentru ca să ne ridice la Sine, pentru ca să facă din nou posibilă „după asemănarea” cu care ne-a creat și din care am căzut din vina noastră.

„A nu vedea cineva, în consecință, elementul omenesc cu care este îmbibată toată această liturghie, constituie o desăvîrșită ignorare a ei.

Și, în timp ce în Apus tindem să punem întotdeauna în opoziție măreția lui Dumnezeu Tatăl cu firea omenească a Fiului, liturghia bizantină înfățișează într-un mod cu totul deosebit unitatea celor două aspecte. Fără îndoială, aceasta se datorește faptului că în Răsărit sfînta icoană este ceva viu, în timp ce în Apus ea a devenit ceva abstract..."

Sensul acesta de bază al îndumnezeirii omului, observă scriitorul, se exprimă în sărbătoarea Schimbării la Față, care este ceva de temelie pentru Răsărit, în timp ce în Apus abia dacă i se dă atenție. După ce aduce două excelente tropare din imnologia sărbătorii, care înfățișează adîncul simbolism al ei, el trece, în continuare la sărbătorirea ortodoxă a Vinerii celei Mari. Aduce trei idiomele ale Patimilor și multe stihuri din Prohodul pe care-l cîntă Biserica Răsăriteană, într-un cadru de flori și de mirezme. Din poezia aceasta el scoate concluzii de cea mai mare însemnătate în ce privește curăția dogmei ortodoxe, așa cum este următoarea: „Este cu totul greșit să ne închipuim că liturghia răsăriteană pune Crucea pe un loc mai prejos decît cel din Apus. Adevărul este că liturghia răsăriteană nu uită nici o dată rostul crucii, adică învierea, învierea laolaltă cu Iisus a întregului Său trup tainic, din adîncurile iadului la ceruri, pînă înaintea prezenței luminoase și făcătoare de viață a Dumnezeului celui nevăzut, așa cum spune troparul Paștelor în puține cuvinte: „Hristos a înviat din morți, cu moartea pe moarte călcînd și celor din mormînturi viață dăruindu-le”.

În fine, după ce scriitorul aduce stihuri din imnul Acatist, subliniază că și închinarea la Maica Domnului în Răsărit este mai justă de ceea ce se întîmplă în Apus. Aici i se dă iarăși ocazia să accentueze exagerările și greșelile unor apuseni (bună oară ideia despre concepția imaculată a Sfintei Fecioare), în timp ce Răsăritul posedă și aici adevărul și-l exprimă în cultul său ¹⁵⁾.

În românește de Preotul dr. Olimp N. Căciulă

¹⁵⁾ Continuare în numărul viitor.

IZVOARELE BIZANTINE ÎN OPERA LUI PETRU MAIOR *)

de: Pr. drd. VASILE MUNTEAN

Prin viața, activitatea și scrisul său, Petru Maior (1761—1821) se profilează în cercul Școlii ardelenne ca o personalitate luministă, ca un ctitor de conștiințe, ca un spirit critic, ba chiar polemist. Activitatea sa vastă — canonică, omiletică și îndeosebi istorică ¹⁾ — îl situează în fruntea mișcării, chiar dacă nu atinge erudiția celorlalți corifei, precum Șincai de pildă. Datorită însă concepției, metodei și mesajului său, opera lui Maior a răspuns prin excelență necesităților culturale și politice contemporane. „Epoca lui Petru Maior” — după expresia lui N. Iorga — a fost deosebit de frământată, în Transilvania. În conjunctura istorică specifică acelei vremi, apariția unor istorii tendențioase privind pe români, ca ale lui Sulzer, Eder sau Engel ²⁾ — tot altele atacuri contra dezideratelor politico-naționale din „*Supplex Libellus Valachorum*” (1791) ³⁾ — a stimulat, între altele, interesul lui Maior pentru studiul istoriei.

După studii la Roma și Viena, la Buda — mai târziu — Maior are posibilitatea să-și completeze informația istorică, redactînd într-un timp record o istorie ce tratează despre „începutul” românilor, eveniment capital, singurul în stare să răstoarne — printr-o interpretare justă — afirmațiile tendențioase ale preopinienților săi.⁴⁾ În acest chip, Maior apelează la textele vechi, grecești sau bizantine, mai mult încă la cele latinești, apoi ia în considerare lucrările istoricilor contemporani. Prin conceperea și a

*) Această lucrare de seminar, susținută în cadrul pregătirii doctoratului în Teologie, a fost întocmită sub îndrumarea d-lui profesor Alexandru Elian, care a dat și avizul să fie publicată.

¹⁾ Ancheta noastră are ca obiectiv opera istorică a lui P. Maior.

²⁾ T. J. Sulzer, *Geschichte des transalpinischen Daciens*, Viena 1781—2; I. C. Eder, *Supplex libellus valachorum... cum notis historico-criticis*, Cluj 1791; J. Chr. Engel, *Commentario de Expeditionibus Traiani ad Danubium et origine Valachorum*, Viena 1794; idem, *Geschichte der Moldau und Walachei*, Halle 1804.

³⁾ Vezi D. Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, ed. II, București 1967.

⁴⁾ M. Protase, *Petru Maior — un ctitor de conștiințe*, București 1973, p. 173, 176 (ultima — *last but not least* — monografie dedicată lui Maior). Este vorba de „cartea neamului”: *Istoria pentru începutul românilor în Dachia*, publicată la Buda în 1812. Recent (1970) a apărut într-o ediție critică prin grija lui Fl. Fugariu, în Editura Albatros, Colecția Lyceum. În lucrarea de față vom face trimiteri la ediția princeps.

unei istorii bisericești,⁵⁾ P. Maior delimitează din punct de vedere metodologic cele două domenii ale istoriei — politic și eclesiastic — spre deosebire de Gh. Șincai care le studiază simultan⁶⁾.

În ce privește edițiile după care a lucrat P. Maior, putem afirma — în urma confruntării textelor — că majoritatea aparțin renumitei colecții „Byzantinae Historiae Scriptores”, cunoscută și sub numele de *Corpus*-ul de la Luvru (1645—). Este adevărat că Maior nu oferă nici un indiciu evident în acest sens, menționînd pentru fiecare numai cartea și capitolul. Spre deosebire de Șincai care precizează deseori și pagina — element prețios pentru identificarea ediției — Maior doar o singură dată indică ediția venețiană (p. 18), în legătură cu G. Acropolitul⁷⁾, ceea ce înseamnă că, pe măsura posibilităților de informare, Maior folosea și edițiile venețiene, din anul 1729, textul greco-latin al acestora fiind identic cu cel al edițiilor parisiene. Astfel, scrierea lui Procopios, *Despre zidiri* a apărut la Paris în 1663, iar la Veneția în 1729; *Alexiada* Annei Comnena, Paris 1651 (ed. P. Possinus), apoi comentată de Du Cange care a publicat *Epitomele* lui Cinnamos și *Analele* lui Zonaras, Paris 1670, 1686/7, apărute și în ediția venețiană din 1729. Sau Choniates — pentru a aminti pe scriitorii cei mai des citați — a cunoscut o ediție la Paris (trad. H. Wolfius) în 1646, Veneția 1729, iar Chalcocondil, Paris 1650 — Veneția 1729. De remarcat că unele izvoare sînt citate prin intermediul altor istorici, însă de cele mai multe ori Maior se adresează originalului.

Replică necruțătoare dată imposturii științifice, *Istoria* lui P. Maior aduce în discuție, aproape cu tot arsenalul de argumente, următoarele idei-cheie: romanitatea românilor, continuitatea și unitatea poporului român, vechimea creștinismului și a organizării noastre bisericești.

⁵⁾ *Istoria besericii românilor atît a cestor dincoace, precum și a celor dincolo de Dunăre*, Buda 1813. Însuși autorul, adică P. Maior, sistează tipărirea cărții la pag. 392, din motive binecunoscute. Fragmentul inedit al manuscrisului a fost publicat parțial de T. Cipariu, *Din istoria Parentelui Petru Maior. Partea inedită*, în „Acte și fragmente latine românești pentru istoria besericii române mai ales unite”, Blaj 1885, p. 129—137 și 145—188, și restul de P. Teodor în Anexa la articolul *În jurul unei lucrări istorice a lui Petru Maior*, în „Anuarul Institutului de istorie din Cluj, IX (1966), p. 278—281.

⁶⁾ Interesantă e concepția sa istorică, ca și metoda de lucru. În primul rînd își impune principiul obiectivității: „Cu anevoe ieste a nu grăi adevărul” (motto la *Istoria* din 1812), ca și cel al responsabilității scrisului: „pentru dragostea adevărului cu care îmi este învăpăiată inima, mai bucuos am fost să sufer primejdia, de va fi așa voia celui înalt, decît să las a se înșela cei viitori cu strălucirile cele nălucite sau a nu ști cauza (pricina) schimbărilor celor în veacul mîeu întîmplate...” (din *Cuvîntul înainte* la „*Istoria besericii...* 1813). Maior nu stăruie asupra expunerii faptelor, ci sintetizează informațiile din izvoare; cînd reproduce documentul literal, aceasta o face mai ales în subsolul paginii, deoarece rezervă un spațiu mai larg comentariului personal, plin de vervă și combativitate. Acolo, unde izvoarele tac, istoricul încearcă reconstituirea anumitor realități cu ajutorul logicii (vezi *Istoria pentru începutul...* p. 79), se adresează chiar sursei orale, nu mai puțin filologiei comparate; și bunul simț e solicitat deseori. Dar creditul cel mai mare în prezentarea unui eveniment l-l garantează actul original. De notat că Maior posedă o viziune modernă a istoriei, considerînd fenomenele într-o înălțuire dialectică: „începutul, creșterea, schimbările și celelalte” (din *Cuvîntul înainte* la *Istoria besericii...*).

⁷⁾ P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 23, nota a.

Precum se știe, ideea latinității poporului și a limbii române e foarte veche. O găsim întâi la cronicarul bizantin Ioan Cinnamos, din sec. XII, după aceea la diverși umaniști. Cărturarilor români vor încerca contribuții personale în aceeași chestiune: Grigore Ureche, Miron Costin, Constantin Cantacuzino, Dimitrie Cantemir, Gheorghe Șincai. Dintre reprezentanții Școlii ardelenne, P. Maior este teoreticianul neînduplecat al obirșiei pur romane a românilor: „... romanii cei de Traian trimiși în Dachia, nicidecum nu s-au căsătorit cu mueri dache, nice nu putem zice să se fi mestecat cu ieie...”⁸⁾.

Pe temeiul informațiilor din Paulus Orosius și Terbellius Polio, Maior socotește că Dacia a fost pierdută în timpul domniei lui Gallienus (253—268): „cu totul o scăpară romanii de a mină” — conchide același⁹⁾. De amintit că pentru Cantemir, părăsirea Daciei, petrecută sub Aurelian, însemna o retragere vremelnică din fața unei invazii, un fel de bejenie, iar Șincai compara părăsirea Daciei cu o evacuare în parte și de bunăvoie a provinciei de către Aurelian, în 274, sub presiunea goților¹⁰⁾. În orice caz, năvălirile acestora au prejudiciat imperiului roman. Între alți împărați, Claudius — la Naissus, în 269 — dă o bătălie crîncenă cu goții despre ale căror peregrinări relatează Zosimos¹¹⁾. Argumentului invocat de Engel conform căruia romanii s-ar fi retras din cauza nesiguranței produse de mișcările „varvarilor”, Maior îi răspunde magistral: „aceiași varvari întocma zăhala «necăjeau» și pre cei din Misia moșteni, ba fără asemănare mai mari greotăți făcea varvarii, țărenilor în Misia de cît în Dachia... au, așa lesne i-ar fi suferit goții, după voia lui Aurelian, să iasă din țeara ce o stăpînea ei?”¹²⁾.

⁸⁾ *Ibidem*, p. 19.

⁹⁾ *Ibidem*, p. 28 și 56; punct de vedere extremist. Cf. M. Constantinescu, C. Daicoviciu, Șt. Pascu ș.a., *Istoria României — compendiu*, București 1969, p. 80; P. P. Panaitescu, *Introducere la istoria culturii românești*, Buc., 1969, p. 68.

¹⁰⁾ D. Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, ed. Gr. Tocilescu, București 1901, p. 216; Gh. Șincai, *Hronica românilor și a mai multor neamuri*, ed. Fl. Fugariu, București 1967, tom. I, p. 42—44(—48—49). Istoriografia noastră contemporană s-a decis pentru anul 271; cf. *Istoria României I* (Ed. Acad.), p. 262—67 (cu comentariu).

¹¹⁾ Zosimos, *Historia nova*, I, 42 (ed. L. Mendelssohn, Leipzig 1887): împreună cu sciții, herulii, peucii, goții se imbarcă — 320.000 — în 6.000 de corăbii și se îndreaptă spre Tomis. Respinși, ajung la Marcianopolis, surprinși de furtună pe mare, apoi loviți de ciumă pe uscat, cei rămași vii vor intra și în armata romană. Traducerea este justă; cf. „Izvoarele istoriei României” II, Ed. Academiei R.S. România, București 1970, p. 306—7, și P. Maior, *Istoria pentru începutul...* p. 29, nota b; vezi Zosimos, ed. Lipsca 1784. Textul este identic cu cel al ed. Iena 1713 (trad. I. Leunclavius). Presupunem că Maior a folosit ultima ediție.

Deși unii bizantinologi (Krumbacher) își încep operele cu epoca lui Justinian⁸⁾ sau consideră sec. V ca „prebizantin” (Ch. Diehl) ori apreciază, în sens foarte larg desigur că istoriografia bizantină începe cu Eusebiu de Cezarea (Ostrogorsky), socotim potrivit să includem în istoriografia bizantină numai lucrările elaborate după 395, anul ce simbolizează sfîrșitul unității teritoriale a imperiului roman și începutul imperiului roman de răsărit, respectiv bizantin.

¹²⁾ P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 39, 38; cf. *Probleme economice*, XXV, 11 (1972), p. 28.

Maior este atît de convins de ideea persistenței elementului roman la nord de Dunăre, încît nu mai insistă — precum Șincai — asupra momentelor de revenire a imperiului la Dunăre, fiind de acord cu o dominație temporară numai a unor capete de pod în stînga fluviului, pierdute însă după moartea lui Constantin și a lui Justinian. În acest context este citat Zosimos¹³⁾ în legătură cu colonizarea unui mare număr de bastarni în dreapta Dunării, la 280, de către împăratul Probus, stabilindu-se astfel un echilibru politic la frontiera dunăreană, după o expediție punitivă la nord de fluviu: „Dintră aceste vreau unii a culege cum că împăratul Probus au săpînit Dachia... dar — reflectă Maior — nu totdeauna locurile prin care trec oștile, sînt supuse împărăției lor”¹⁴⁾. Istoricul transilvan nu se îndoiește — bizuindu-se pe istoricul bisericesc Socrates¹⁵⁾ — că împăratul Constantin cel Mare a supus Dacia, învingînd la 332 pe vizigoții ce jefuiau Moesia și Tracia, dar să fi rămas așa după moartea lui Constantin pînă au trăit goții „nicăieri nu află”. De amintit că unii dintre barbari, impresionați de semnul crucii lui Constantin, se creștinează. Recucerirea sudului Daciei readuce, dar, această zonă sub controlul roman, aproape 40 de ani, pînă pe vremea lui Valens, cînd fișia de pămînt de-a lungul Dunării era în mare parte pierdută pentru imperiu.

Este meritul lui Maior de a fi semnalat o eroare de interpretare într-un „manuscript scurtuț”, cu privire la ajutorul dat de „colonii” romani („așa cetește zisul scriptor în manuscriptul său”) împăratul Valens împotriva „varvarilor”. „Istoria lui Zosim¹⁶⁾ — constată Maior — aceeaia spune că împăratul Valent... au adunat toată mulțimea slujitorilor celor dela oastea sa și pre cei ce avea grije de vase și de alte sarcini ce era de trebuință oastei împărătești, și le-a făgăduit că cîte capete de varvari vor aduce, pe tot capu le va da o sumă de bani”. Într-adevăr, Valens a trecut Dunărea de două ori (367 și 369) întărind tratatul de clientelă cu goții lui Athanaric¹⁷⁾.

Influența politică a împăratului are, deseori, ca revers extinderea jurisdicției eclesiastice, mai ales după ce creștinismul va deveni religie de stat. Înfățișînd istoria românilor din stînga și din dreapta Dunării, considerați urmași ai întregii romanități orientale, Maior pe acest motiv relevă chestiunea originii și a vechimii creștinismului tuturor românilor, susținînd — între altele — că „toate episcopiile din Dachia cea de mijloc «Mediterranea» au fost românești”! Informația este împrumutată de la

¹³⁾ Zosimos, I, 71 (la rîndu-i citează „Historia Augusta”, Probus, 18, 1. Cf. textul paralel din „Izvoarele istoriei României” II, p. 306—7.

¹⁴⁾ P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 60.

¹⁵⁾ Socrates Scolasticul, *Ecclesiastica Historia*, I, 18; P. Maior, *ibidem*, p. 60, nota a; cf. L. Quien, *Oriens Christianus*, I, Paris 1740, p. 1239.

¹⁶⁾ Cf. Zosimos, 4, 11, în „Izvoarele istoriei României” II, p. 310, și P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 61, nota a.

¹⁷⁾ Pentru politica externă a imperiului roman de răsărit în veacul IV, vezi Evangelos Hrysos. *To Vizantiox kai oi Gothoi*. Salonic 1972, p. 104, cu privire la pacea încheiată la Noviodunum, în 369, între Valens și vizigoți.

Sozomenos care, firește, nu le definește a fi fost românești¹⁸⁾. Urmare naturală a romanizării, viața creștină la strămoșii românilor a fost privită mai mult sau mai puțin diferit de către reprezentanții Școlii ardelenne¹⁹⁾; Maior reia problema și o rezolvă și documentar și logic: „Același început a credinței creștinești l-au avut românii cei dincolo de Dunăre, carele fu și a românilor celor din coace de Dunăre”, deși „lui Engel i-au plăcut a se îndoi despre crezământul lui Tertulian în lucrul acesta”²⁰⁾. În această direcție Maior invocă autoritatea mai multor scriitori vechi. De pildă, pe temeiul unui pasaj din Sozomenos, afirmă că, din Dacia Mediterranea a participat la sinodul din Serdica (343) și episcopul Protogenes, că Sf. Hrisostom scrie despre starea credinței între barbari, pomenind de „episcopul cel minunat” Ulfila, și menționează, în sfârșit, hotărârile canon. 28 de la Chalcedon (451), prin care episcopii dintre „barbari” sînt trecuți sub jurisdicția Constantinopolului²¹⁾.

Cît privește hunii conduși de Attila, este utilizat același Sozomenos²²⁾, cu aserțiunea acestuia că unii dintre ei au fost convertiți la Hristos prin nevointa episcopului Teotim din Tomis. Părerea lui Maior este că „românii cei din Dachia fură stăpîniți și de huni”²³⁾. În anul 448, Priscus Panites, trimis în ambasadă de către împăratul Teodosius II la curtea lui Attila — trecînd și prin țara noastră — rămîne plăcut surprins că acolo se vorbeau cîteva limbi (hună, gotă, greacă), între care și limba ausonilor²⁴⁾. „Nici o îndoială dară — comenteează just Maior — nu putea fi că Priscus, prin limba ausonilor au înțeles limba latinească cea proastă”(=vulgara)²⁵⁾.

Resturarea imperială la Dunărea de Jos sub Justinian cel Mare poartă pecetea latină și poate fi înțeleasă numai în funcție de constanța romanității orientale în aceste regiuni²⁶⁾. În *novella XI* (535) și în scrierea lui Procopios, *De aedificiis*, se arată că Justinian a posedat unele cetăți și în stînga Dunării precum: Litterata, Recidua, Zernes, pînă cînd vor fi cucerite de avari. Comentariul lui Maior este interesant, dar concluzia exagerată: exarhia Justiniana Prima a fost românească și chiar împăratul

¹⁸⁾ Sozomenos, *Ecclesiastica Historia*, 3, 12; P. Maior, *Istoria besericii...*, p. 180, 172 și urm. E vorba de Naissus (în Dacia Mediterranea), Novae, Apiaria, Durostorum, Abrittus, Odessos, Nicopolis, Marcianopolis (în Moesia Inferior); cf. Le Quien, *Oriens Christianus*, I, 1217—29.

¹⁹⁾ Problema originii creștinismului la daco-romani a fost pusă în legătură cu coloniștii romani aduși de Traian și cu propoveduirea sf. apostoli Petru și Pavel în Balcani (Micu și Maior) și cu predica Sf. Andrei în Scitia (Șincai).

²⁰⁾ P. Maior, *Istoria besericii...*, p. 12 și 5.

²¹⁾ P. Maior, *op. cit.*, p. 180—1, 24; apud Le Quien, *Oriens Christianus*, II, 301 și I, 1243.

²²⁾ Sozomenos, 7, 28, apud G. Pray în *Annalibus veteribus Hunnorum*, lib. 2; P. Maior, *Istoria besericii...*, p. 20—1.

²³⁾ P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, cap. IV, § 2.

²⁴⁾ Priscus Panites, *Excerpta de legationibus*, ed. C. de Boor, Berlin 1903, p. 145; (*ibidem*, p. 135). În ce privește pe Maior, informația e luată de la G. Pray, în *Annalibus Hunnorum*, 3, 1.

²⁵⁾ P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 67 și 64.

²⁶⁾ P. P. Panaitescu, *op. cit.*, p. 81.

Justinian — român !”²⁷⁾. Către anul 600 — notează Simocattes²⁸⁾ — cu greu s-a încheiat o pace formală între haganul avar și împăratul bizantin Mauriciu, când Dunărea devenea hotar între cele două împărății. Un episcop al „avaritienilor”, Ursu, participant la sinodul VII ecumenic, potrivit credinței lui Maior, nu putea fi decât român !²⁹⁾

În dorința de a asigura — și prin mărturia documentelor bizantine — persistența românilor în nordul Dunării, pe lângă multe încercări reușite face și unele identificări arbitrare. De exemplu, mulțimea și forța pecenegilor îl fac pe Maior să creadă că n-au fost migratori, ci romanii înșiși, adică români, deși textul din Constantin Porfirogenetul³⁰⁾ este destul de clar. Eruditul împărat scrie limpede că pecenegii se împart în atâtea neamuri, locuiesc în atâtea ținuturi, totuși, după ce traduce fidel fragmentul în discuție, Maior face confuzia regretabilă, poate indus în eroare și de *Lexiconul Suda* ce pune semnul egalității între cele două popoare³¹⁾. Greșeala se repetă când învățatul transilvan, vorbind tot de pecenegi, după el români, citează din același Constantin Porfirogenetul³²⁾ care — prin Gavriil Clericul — îndeamnă pe unguri să se lupte cu pecenegii, dar ungurii refuză, spunând solului că neamul acestora e numeros și țara lor întinsă. Mai mult, Maior nu ezită să ia atitudine față de așa-zisa partialitate a scriitoarei bizantine Anna Comnena ce înregistrează zdrobirea pecenegilor la 1091 (nu 1096) de către Alexios Comnenul : „... cine poate să creadă ? Aceasta nu e alta, fără un greculeț ostaș lăcuietor lingusindu-se Annei Comninei, îi povestea aceeaia ; ia, ca o muiere, și fiică împăratului Alexie, și foarte răvnind a lăuda pre tată-său, cu ochii închiși priimi înșălătoarea fabulă și ni o lăasă scrisă”³³⁾.

Problema recunoașterii românilor în scrierile bizantine este greu de rezolvat chiar și astăzi, în pofida metodelor moderne de investigație, întrucât scriitorii bizantini — în tendința lor arhaizantă, de a numi popoarele cu apelative clasice — au încurcat și mai mult sensurile. La vremea sa,

²⁷⁾ *Novella XI* : „Recidiva et Litterata, quae trans Danubium sunt, nostrae iterum dicioni subactae sint”, și Procopios de Caesarea, *De aedificiis*, 4, 7 ; cf. „Izvoarele istoriei României” II, p. 378 și 464. A se compara cu P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 69, 262—4 ; idem, *Istoria besericii...*, p. 187 ; apud Le Quien, *Oriens Christianus*, II, 19—20.

²⁸⁾ Teofilact Simocattes, *Historiae*, 7, 15 ; P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 76—7 ; cf. ed. Paris, p. 184—ed. Veneția, p. 266.

²⁹⁾ Le Quien, *Oriens Christianus*, I, 1221 ; P. Maior, *Istoria besericii...*, p. 171—2 și 174. Gh. Șincai, *Hronica românilor...* I, 226 (=208), îl consideră episcop al Abritului din Moesia de Jos, și tot român.

³⁰⁾ Constantin Porfirogenetul, 37 ; cf. „Izvoarele...” II, 664.

³¹⁾ P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 191—201, 205. Relativ la *Lexicon*, a se vedea „Izvoarele...” II, 699. Vezi și Cantemir, *Hronicul*, p. 365, 370, 378 etc., la care, din fericire, nu găsim o astfel de confuzie.

³²⁾ Constantin Porfirogenetul, 2, 8, și P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 127.

³³⁾ Anna Comnena, *Alexiada*, 8, și Zonaras, *Anale*, 2, 18, au scris că Alexios Comnenul i-a înfrânt pe pecenegi ; P. Maior, *op. cit.*, p. 202, 225.

Maior insistă, nu fără motiv, asupra termenului *vlah*³⁴⁾, fiind apreciat ca dovadă în favoarea ideii de romanitate a românilor și împotriva teoriei transhumanței, fluturată de unii autori străini. Maior citează din Niceta Choniates și din Anna Comnena, că vlahii au nu numai sate ci și orașe, cetăți, precum orașul Exeban, sau din Chalcocondil³⁵⁾ care, vorbind de „daci” din nordul Dunării, scrie despre ei că locuiesc în sate și se ocupă mai ales cu păstoritul. Aceeași Anna Comnena însemnează că Salomon, fostul rege maghiar, în 1087, împreună cu pecenegii lui Tzelgu (nu Gelu!) au călcat teritoriul imperial, alături de care au participat și daci, adică români³⁶⁾. Referitor la expediția bizantină din 1166, condusă de Leon Vatatzes contra ungarilor, este descoperit de Maior înțelesul real al textului din I. Cinnamos. La această campanie au luat parte și români („vlahi” în original), despre care se spune că sînt coloniști vechi din Italia³⁷⁾.

Cele mai ample știri sînt împrumutate de la Nicetas Choniates care — împreună cu Anna Comnena și I. Cinnamos — a contribuit la înflorirea istoriografiei în epoca Comnenilor. Deplin conștient de valoarea remarcabilă a operei istoricului bizantin, Maior citează din abundență și face observații inteligente, uneori însă forțate. Conform concepției lui P. Maior, românii sînt romani, misi sînt tot romani, fiindcă o parte din ei au locuit în Moesia³⁸⁾. Dreptate are doar în parte, deoarece scriitorii bizantini de la începutul mileniului II înțelegeau prin misi-mysi-moesi, în genere populația din Bulgaria, fie că era slavă, fie bulgară, fie română. După opinia lui Maior, Alexios Comnenul se bate cu românii, cu bărbații locuitori ai Hemului, care mai demult se numeau misi, iar acum se zic vlahi³⁹⁾. Același Alexie pornește în ajutorul orașelor din Tracia, prădate de „români” și de „schithi”, însă mai virtuos să prindă pe Criș (Chrys) românul! „Românii cei dela muntele Em, cū cumanii, adevă cu românii cei din Țara

³⁴⁾ Și cu privire la sensul cuvîntului „cuțovlah”, răspunzînd indignat: „Șchioapă dară, ba și de mîni și de picioare lipsită, și fără cap iese părerea lui Lucius, carele zice că pentru aceia vlahii aceștea s-au zis cuțovlahi, pentru că își trag vița din cei prinși în răsboiu, întră carii mulți erau chilavi...” (P. Maior, *ibidem*, p. 226). Nu demult a apărut un studiu în această chestiune, datorită lui T. Katsougiannes. *Peri ton Vlahon ton ellinikon horon*, Salonic 1964. Pentru denumirile date românilor de către străini în evul mediu: *vlah, voloh, blach, valachus* etc., vezi A. Armbruster, *Romanitatea românilor. Istoria unei idei*, București, p. 12—16.

³⁵⁾ Niceta Choniates, în *Isacio Angelo*, I; Anna Comnena, *Alexiados*, 8 și 5; Laonikos Chalcocondyles, *Historiarum de origine ac rebus gestis Turcorum*, 2; P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 188 și noetele a, b, v. În ce privește pe Chalcocondil, de exemplu, cf. ed. Paris, p. 40—ed. Veneția, p. 32 (trad. Leunclavius).

³⁶⁾ *Anna Comnena*, 7, 1, apud Pray, *op. cit.*, 2, vezi și P. Maior, *ibidem*, p. 95; *Anne Comnène*, II, ed. B. Leib, Paris, 1943, p. 87.

³⁷⁾ Ioan Cinnamos, *Epitome*, Bonn 1836, p. 260.

³⁸⁾ P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 194, 197.

Les Roumains de la Bulgaris médiévale, în „Balcania” I, București 1938, p. 20, a calculat că numele „bulgarilor” se întâlnește la Choniates de 3 ori, pe cînd cel al „vlahilor” de 39, iar al „moesilor” de 4 ori.

Românească, pe carii Nichita Honiat, în toată istoria sa, mai tot schithi îi numește..." ar fi ajuns la Tarigrad — subliniază Maior — dacă rușii n-ar fi ajutat pe greci, intrând în țara cumanilor să o prădeze⁴⁰). Conducătorii răscoalei Asăneștilor din 1186 nu puteau fi decât români. Fratele lui Petru și Asan, Ioniță împărat al românilor celor din Misia, ieșind cu oaste de vază, ocupă Constanța din ținutul Rodopi, apoi Varna etc. Cu toate acestea, Maior traduce fidel când descrie „pricina pentru ce românii cei preste Dunăre au făcut rebelie asupra împăratului grecesc” Isaac Angelos, când cei doi frați i-au îndemnat pe români să se răscoale, războiul lui Ioniță Caloian cu Balduin de Flandra, apoi Borilă, Ioan II Asan și alți împărați ai românilor (subl. n.), despre toate acestea Maior istorisește detaliat⁴¹). Nu putem reproșa istoricului ardelean faptul că supraestimează participarea vlahilor la formarea celui de-al doilea țarat bulgar, întrucât și istoricii de mai târziu (N. Iorga, N. Bănescu, Gh. Murnu, Gh. Brătianu, C. C. Giurescu, S. Dragomir, P. P. Panaitescu, K. R. von Höfler, Robert Lee Wolff ș.a.) accentuează rolul vlahilor în cursul evenimentelor și subestimează ori neagă rolul bulgarilor, pe când istoricii slavi și bulgari (K. Jirecek, F. Uspenski, V. Vasilievski, V. N. Zlatarski, P. Mutafchiev, G. Ostrogorsky ș.a.) minimalizează sau contestă rolul vlahilor⁴²).

G. Acropolitul se bucură de credit mai scăzut, pentru că nu-i deosebește pe vlahi de bulgari, încât Maior e obligat a face corectura de rigoare. Evident că G. Acropolitul oferă și informații demne de crezare, scriind despre Ioniță Caloian că a făcut multe rele atît grecilor cît și italienilor, sau înfățișînd politica eclesiastică a celor două Rome în raport cu biserica bulgară al cărei conducător, Gherman, în 1235, cu prilejul căsătoriei fiului lui Ioan Vatatzes, Teodor (II) Lascaris, cu Elena, fiica țarului bulgar — primește din partea Constantinopolului titlul de patriarh⁴³).

O altă chestiune căreia îi acordă atenție este teoria imigraționistă — și combaterea ei —, ipoteză îmbrățișată de Lucius, Sulzer și Engel care afirmau, între altele, că limba românilor din Pind este una cu limba „dacilor”, bazîndu-se pe referințele din Chalcocondil, și de aici celelalte insinuări. De fapt cronicarul bizantin nu cunoaște obârșia vlahilor în mod sigur, dar nici nu menționează vreodată o imigrare în sens invers, de la sud spre nord. Iată textul din Laonic într-o tălmăcire modernă: „Tot așa

⁴⁰) P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 288, 290, 291. Maior confundă pe cumani cu români (ibidem, p. 208), recomandînd o etimologie fantezistă; ca și în cazul serbilor, influențat de un indiciu fals din Constantin Porfirogenetul, cap. 32, care credea că sîrbii de aceea se numeau servi pentru că au slujit împăratului romeilor; P. Maior, *ibidem*, p. 242.

⁴¹) P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 181—3, 273—6, 278—80 etc. Cf. N. Choniates, *Annales*, ed. Paris, p. 240—ed. Veneția, pe 196; 254—208; 274—225; 286—235; 300—246; 334—282 etc.

⁴²) O enumerare a punctelor de vedere pro și contra, la B. Primov, *stud. cit.*, p. 10—12.

⁴³) G. Acropolites, 33; P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 292, 298—99; idem, *Istoria bisericii...*, p. 52; cf. G. Ostrogorsky, *Storia dell'impero bizantino*, ed. II, Torino 1972; p. 398.

P. Maior, *Istoria pentru începutul...*, p. 295—7.

a ajuns și din Dacia să locuiască pe muntele Pind poporul ce se întinde până în Tesalia. Vlahi se numesc amindouă popoarele", sau : „Vlahi locuiesc în el (Pind), grăind aceeași limbă ca a dacilor și sînt asemenea cu dacii de la Istru”⁴⁴). Pe cei din stînga Dunării, Chalcocondil îi numește în chip constant daci, iar pe cei din dreapta fluviului — vlahi. De reținut că în expunerea sa, vlahii apar de 2 ori, în timp ce dacii de peste 50 ori.

Validarea tezelor din *Istoria pentru începutul românilor în Dachia* prin stăruința asupra începuturilor creștinismului, a rezistenței ortodoxiei la români din *Istoria besericii românilor atît a acestor dincoace, precum și a celor dincolo de Dunăre*, constituie un aport prețios al învățatului transilvănean privind unitatea politică și spirituală a poporului român. Pentru evidențierea acestor principii, Maior urmărește evoluția creștinismului atît în stînga cît și în dreapta Dunării⁴⁵), susținînd, pe lîngă altele, că „biserica românilor măcar că începutul credinței l-au avut de la biserica Romei vechi... totdeauna s-au ținut de legea grecească”, că „românii mai de mult toți au fost neuniți”⁴⁶). Pentru dovedirea acestor fapte, scoate știri din acte originale latinești, grecești, românești etc. Din păcate, nu totdeauna este sesizat sensul real al izvoarelor, îndeosebi al celor bizantine.

Către anul 1300, relatează G. Pachymeres, au venit la Dunăre un mare număr de alani creștini — nu vlahi! — și au rugat pe episcopul Vicinei să mijlocească pe lîngă Andronic Paleologul pentru a fi primiți în împărăție⁴⁷). Eroarea de interpretare se repetă în confundarea vlahilor de Nicefor Gregoras care se referă la o solie asemănătoare : massageții din stînga Dunării, numiți și alani, au solicitat lui Andronic cel Bătrîn (1282—1328) aceeași favoare, nemaiputînd suporta jugul „sciților” (recte : tătarilor)⁴⁸).

Pentru situația bisericii românești de mai tîrziu, Maior reproduce și comentează nu pasaj din *Notitiae Graecorum Episcopatum* : „În vremile de pre urmă s-au făcut în Ungrovlahia doi Mitropoliți, dintră carii unul ține locul Nicomidianului, și se zice Exarh a toată Ungaria și a Plaiurilor. Altul se zice Mitropolit a părții Ungrovlahiei, și ieste în locul Amasenu-

⁴⁴) Laonic Chacocondil, *Expuneri istorice*, ed. V. Grecu, în „Scriptores Byzantini” II, București 1958, pp. 40 și 190.

⁴⁵) Vezi mai sus notele 20, 23, 29.

⁴⁶) P. Maior, *Istoria besericii...*, p. 23, 44.

⁴⁷) George Pachymeres, II, ed. Bonn, p. 307; cf. V. Laurent, *La domination byzantine aux bouches du Danube sous Michel VIII Paléologue*, în „Revue Historique du Sud-Est Européen”, XXII (1945), p. 195. Explicația forțată a lui Maior, în *Istoria besericii...*, p. 3; cf. Le Quien, *Oriens Christianus*, I, 1340.

⁴⁸) Nicefor Gregoras, 6, 10. Maior acceptă fără nici o reținere lectura propusă de Le Quien, I, 1348, și anume : „pro Alanous legendum esse Vlahous, vero similitum mihi quidem videtur”. A se vedea și P. Maior, *Istoria besericii...*, p. 2; cf. N. Gregoras, ed. Paris, p. 126—ed. Veneția, p. 103.

Pentru sfîrșitul sec. XIII. Maior mai amintește de un mitropolit al Goției, Sofronie, de o „episcopie... a românilor” (!), aflată sub jurisdicția Constantinopolului; cf. Le Quien, I, 1241 și P. Maior, *Istoria besericii...*, p. 124—5. A. A. Vasiliev, *The Goths in the Crimea*, Cambridge-Massachusetts, 1936, p. 276, a localizat perfect eparhia Goției în Crimeea.

lui”⁴⁹), dar „prin numele Ungrovlahiei — înțelege același — nu singură Țeara Muntenească, ci și Ardealul”! E vorba aici de mitropolitul Antim care va purta întâi titlul onorific de „loctiitor al Melitenei”, apoi, din 1381, pe cel al Nicomidiei, pe când în 1372 Hariton era indicat ca „loctiitor al Amasiei”. Din 1401 i se acordă mitropolitului Ungrovlahiei și titlul de „exarh a toată Țara Ungurească și al plaiurilor”. În consecință, jurisdicția acestuia se întindea mult peste granițele țării, în Ardeal și în Ungaria⁵⁰.

În sprijinul așa-numitei autocefalii a Mitropoliei Moldovei⁵¹), Maior transcrie un fragment din Pravila cea Mare (1652) și anume: „Află-se scris în Pravila alui Matheiu Vlastari, cum și Moldovlahia au fost supusă Ohridenilor, iară acum nice Ohridenilor se pleacă nice Țarigradului, și nu știm de unde au luat această putere”⁵²). Dar în textul autentic al Sintagmei lui Vlastaris nu se află o astfel de însemnare⁵³), ceea ce înseamnă că e vorba de o interpolare sau adaus în vreo copie-manuscris care a circulat la noi.

În sfârșit și cu spirit critic, P. Maior încearcă un comentariu persuasiv pe marginea pasajelor din Sozomenos și Socrates⁵⁴) privitoare la Postul Mare Păresimi, inițial de 2 zile (40 de ceasuri), apoi de 3, 6, 7 săptămâni până ce s-a uniformizat și stabilit de canon. 56 al sinodului Trullan (692).

Considerații finale. În încheiere ne-am propus să reliefăm succint meritele istoricului ardelean. Ceea ce impresionează de la început este concentrarea de documente, spiritul selectiv, ineditul concepției, subtilitatea logicii. De asemenea trebuie relevată prezența masivă a lui Maior

⁴⁹) Cf. Hurmuzaki-Iorga, *Documente privitoare la Istoria Românilor XIV*, 1, București 1915, p. 30, n. I, și P. Maior, *Istoria bisericii...*, p. 126; apud Le Quien, I, 1247.

⁵⁰) Al. Elian, *Legăturile Mitropoliei Ungrovlahiei cu Patriarhia de Constantinopol și cu celelalte biserici ortodoxe*, în „Biserica Ortodoxă Română” LXXVII (1959), pp. 906 și 909.

În anul 1370 hotarul de vest al Mitropoliei Ungrovlahiei deja a fost modificat prin întemeierea Mitropoliei Severinului, fără a se putea determina — deocamdată — dacă Oltul făcea delimitarea; cf. N. Șerbănescu, *Titulatura mitropoliților, jurisdicția, hotarele și reședințele Mitropoliei Ungrovlahiei*, în „Bis. Ort. Rom.” LXXVII (1959), pp. 713 și 711.

⁵¹) Pe aceeași linie a scris și L. Stan, *Pravila lui Alexandru cel Bun și vechea autocefalie a Mitropoliei Moldovei*, în „Mitropolia Moldovei și Sucevei”, XXXVI (1960), 3—4, p. 170—214. A se vedea observațiile prof. Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în secolul al XV-lea*, în vol. „Cultura moldovenească în timpul lui Ștefan cel Mare”, București 1964, p. 147, nota 1: „De fapt, problema unei autonomii (și în orice caz a unei situații privilegiate a bisericii moldovenești) se poate pune, dar pentru veacurile următoare celui de-al XV-lea”, iar „de legături ale Bisericii Moldovei cu Ohrida... nu se poate în nici un caz vorbi decât după conflictul cu Constantinopol, provocat de izgonirea din Moldova a mitropolitului unionist Ioachim, deci numai începând cu a doua jumătate a sec. XV”.

⁵²) P. Maior, *Istoria bisericii...*, p. 31.

⁵³) M. Lascaris, *Ioachim, Métropolite de Moldavie et les relations de l'Église moldave avec le Patriarcat de Pec et l'Archevêché d'Achris au XV-e siècle*, în „Bulletin de la Section historique de l'Académie Roumaine”, t. XIII (1927), p. 147.

⁵⁴) Sozomenos, I, 11 și 7, 19; Socrates Scolasticul 5, 22; P. Maior, *Istoria bisericii...*, p. 365—9.

în istoria sa, acreditarea trecutului cu ideile și simțămintele timpului său, viziunea largă, modul personal de a vedea lucrurile. Maior nu numai că lărgeste cercul dezbaterii, dar oferă și soluții problemelor, unele — dacă nu mai multe — valabile și astăzi. El a deschis un drum nou în istoriografia română, care, urmat de alții, avea să ducă la elaborarea de opere tot mai prețioase.

Maior nu epuizează informația bibliografică — cum procedează adesea Șincai —, ci extrage numai datele necesare pentru prezentarea „adevărului” său, adică a punctului său de vedere, obiectiv în genere vorbind.

Se pot observa în lucrarea sa istorică — lucru explicabil și scuzabil pentru vremea și condițiile în care a scris — unele confuzii, exagerări sau limite, depășite însă de critica istorică actuală.

Este interesant de notat — adaptînd cuvintele unui istoric român⁵⁵⁾ — că Maior vădește o ferveare progrecească pe linie religioasă; de remarcat, deci, atitudinea lui filoortodoxă.

În concluzie, putem spune că meritele fiind mai numeroase, Petru Maior și-a binemeritat un loc de seamă în istoriografia noastră, iar pentru idealurile înalte sugerate de scrisul său, calificativul de „ctitor de științe”.

⁵⁵⁾ Al. Elian, *Moldova și Bizanțul în sec. XV*, p. 107, nota I.

MESAJUL SFINTEI CRUCI

Duminica a III-a din Postul Mare

A cunoaște crucea cum trebuie și a o cinsti cum se cuvine e un lucru nespus de mare. Nenumărați sfinți și mulți creștini s-au luminat și izbăvit de iad și au dobândit mîntuirea, cunoscînd și cinstind crucea cum trebuie, după vrerea lui Dumnezeu.

Pentru că e bine să știm că Dumnezeu a voit să avem crucea semn și armă de mîntuire, de aceea și-a ales-o de bună voie să pătimească și să moară pe ea. Putea, era liber să aleagă alt mijloc pentru patima și jertfa Sa, dar dintre toate a ales crucea, să-I fie ca un altar, ca un rug — care aprins fiind în lume — arde neîncetat fără să se mistuie, luminează, încălzește, călăuzește, sfințește, mîntuiește.

Hristos a ales crucea, care a fost prevestită lumii încă demult prin toiagul lui Moisi cu care a despărțit Marea Roșie; prin lemnul care a îndulcit apa Merei; prin stîlpul înălțat în pustie cu șarpele de aramă ținut de el, pentru ca toți cei mușcați de șerpi veninoși privind la stîlp să nu moară, ci să se vindece.

Hristos a ales crucea să o lase steag, pe care creștinii dreptcredincioși să-l aibă în frunte și să se deosebească prin aceasta de cei ce au alte credințe religioase.

Hristos și-a ales crucea ca să fie „semnul Său” (Matei 24, 30), care în zilele cele de pe urmă se va arăta pe bolta cerului, vestind a doua Sa venire, la judecata obștească.

Iar dacă Hristos și-a ales crucea, noi sîntem datori să o cunoaștem și să o cinstim, să ne folosim de ea ca de o armă împotriva diavolului, ca de o scară care îi ridică la cer pe cei credincioși, ca pe o cheie cu care se poate descuia raiul cel încuiat de păcatele noastre.

Învierea, bucuria Paștilor, lumina speranței mîntuitoare a învierii noastre și a vieții veșnice, sînt roadele crucii, roadele Patimilor, roadele jertfei lui Hristos pe cruce.

Viața unui creștin bun se desfășoară la picioarele crucii; ochii creștinului bun sînt îndreptați mereu spre sfînta cruce. În gîndurile creștinului bun, crucea își are un loc însemnat; pentru el crucea înseamnă în primul rînd, urmarea lui Hristos, care a spus: „Cel ce vrea să vină după mine, să se lapede de sine, să-și ia crucea sa și să-mi urmeze Mie” (Marcu 8, 34). Crucea înseamnă în al doilea rînd, setea, dorul de jertfă pentru altul. Numai creștinul care nu trăiește pentru sine, ci pentru se-

menii săi, se poate considera creștin bun și deci purtător al crucii. Crucea înseamnă în al treilea rând, dăruire de sine, iubire dumnezeiască față de toată zidirea, luptă pentru a-l privi pe fiecare om ca pe un Hristos ce se află pe cruce; sacrificiu din dragoste, fără să pretinzi ceva în schimb. Dar pentru dar, acesta e obiceiul păgîn, pe care, precum ne spune Hristos, îl practică și fariseii. Creștinul care are în sine crucea, poartă în inimă iubirea dezinteresată iar în cuget poartă lumina din care izvorăște tot binele.

Crucea înseamnă har și deschidere spre har. Templu al Duhului nu poate fi decât un creștin purtător de cruce. Biserica lui Hristos poartă în locul cel mai înalt, cel mai vizibil, în vârful turnului, crucea. Credinciosul care-și deschide inima spre cer are imprimată în viața lui crucea, prin ea asemănându-se cu Hristos.

Dar la marile taine ale crucii ajungem urcînd micile trepte ce duc spre ea. După cunoaștere, prima treaptă este cinstirea crucii cum se cuvine. E de o negrăită importanță în primul rând, să cinstim semnul sfintei cruci. Creștinul vede în cruce toate tainele mîntuirii sufletului său: Taina Botezului și a Pocăinței, Taina Cuminăcăturii și a Mirului, Taina Nunții și a Preoției, Taina Maslului; toate își au izvorul și rădăcinile înfipte în sfînta cruce. Spre ele, se ajunge urcînd treaptă cu treaptă, învățătura Evangheliei lui Iisus Hristos.

A te însemna cum se cuvine cu semnul sfintei cruci, este de asemenea un act de lumină. Acest lucru e o mărturisire atotcuprinzătoare; făcînd semnul crucii mărturisești Treimea cea Sfîntă și doimea firilor lui Hristos, mărturisești că te afli credincios fiu al lui Dumnezeu, urmaș adevărat al lui Hristos, ascultător deplin și supus bun al poruncilor Sale, ostaș treaz, slugă bună ce priveghezi așteptînd învierea și viața veacului ce va să vină.

Iată de ce creștinii au primit de la Apostol învățătura că în orice împrejurare să se însemneze, să se întărească cu semnul sfintei cruci, iar cei ce au rămas pe calea pe care au mers Apostolii, au urmat, au ascultat, au împlinit această poruncă neîncetat pînă azi.

Crucea însă se poate face spre bucuria sau spre rușinea îngerilor. O cruce făcută în grabă, o cruce făcută de mîntuială, fără o grijă deosebită, fără o hotărîre fermă de mărturisire, o cruce făcută cu o ușoară fluturare din mînă, e o rușine, e un păcat. E o rușine pentru îngeri și o bucurie pentru draci.

Crucea trebuie făcută demn, solemn, ca un legămint, ca un jurămint, ca o mare și curată mărturisire, ca un act de supremă dragoste față de Hristos cel ce s-a răstignit și a murit pe cruce, transformînd acest lemn de ocară în semn de mare cinste și de mare laudă, cu care se mîndresc îngerii, se împodobesc sfinții, se luminează și se mîntuiesc credincioșii, se alungă patimile, se risipesc duhurile întinericului care încearcă să-l înșele pe creștin.

Crucea apoi e purtată în mînă, în sîn și pusă la loc de cinste în casă, precum și pe casă, prin aceasta arătînd că mîna de preot îți este binecuvîntată și nu poți face nici un rău cu ea; că inima ta care se află aproape de crucea pe care o porți în sîn, bate în ritm cu inima lui Hristos: că

sufletul tău e gata în toată clipa să-l pui pentru semenii tăi, așa cum l-a pus Hristos ; că locuința ta e biserică, e casa sfântă în care domnește Hristos ; că masa ta e așternută și așteaptă întotdeauna pe cel călător, pe cel ostenit, pe cel străin, pe toți cei ce poartă chipul lui Hristos, pe care Domnul îi numește: „cei mai mici ai mei...”.

După ce am învățat bine să cunoaștem, să cinstim, să purtăm crucea, în încheiere ar fi potrivit de spus că un creștin trebuie să învețe graiul crucii, limba ei : „cuvîntul crucii”, care „pentru noi cei ce ne mînuim este puterea lui Dumnezeu” (I Corinteni 1, 18), precum ne spune Apostolul neamurilor.

Ce este „nebulnia” crucii ? Este ceea ce fac toți aceia care nu trăiesc pentru sine, ci pentru binele și bunăstarea tuturor oamenilor din lume.

Ce este „înțelepciunea” veacului acestuia ? Este înțelepciunea acelor care uită de semenii lor, care se îngrijesc să-și satisfacă numai propriilor lor interese și plăceri pe orice cale și prin orice mijloace. În înțelesul respectiv Sfînta Scriptură spune că Dumnezeu a dovedit „nebună înțelepciunea lumii acesteia” (I Corinteni 1, 20).

Cuvîntul crucii este că, Hristos „este pacea noastră... care a făcut din cele două lumi una... desființînd vrăjmășia... prin cruce omorînd dușmănia... și venind, a binevestit pace nouă celor de departe și pace celor de aproape” (Efeseni 2, 14—17).

Greu este cuvîntul acesta, și purtătorul de cruce trebuie să-l știe. El trebuie să cunoască că n-are dreptul să poarte în sufletul dușmănia. El trebuie să nu uite că are datoria să fie făcător de pace, deoarece cel ce poartă crucea, fiu al lui Dumnezeu se va chema.

În fața crucii nimeni nu are dreptul să batjocorească pe cineva, să lovească pe cineva, pentru că mărturia răstignirii Domnului ce se află de față, mărturia celei mai întunecate fapte ce I s-a făcut lui Hristos, a înfierat pentru vecii vecilor, nedreptatea, cruzimea, răutatea.

Crucea este arma păcii noastre, ocrotitoarea călătorilor, călăuza creștinilor celor ce umblă pe marea vieții acesteia.

Crucea este imperativul semn care poruncește să înceteze dușmănia și răutatea. Graiul acesta de două mii de ani aproape răsună în lume. De aceea creștinul are datoria să-l cunoască bine și să-l împlinească cu sfințenie, prin aceasta aducînd cea mai mare cinste crucii și Celui ce s-a răstignit pe ea ; Fiului, precum și Tatălui și Duhului Sfînt.

† *Episcop-vicar*

Justinian Maramureșanul

PRAZNICUL STÎLPĂRILOR

Duminica Floriilor

Duminică de duminică și sărbătoare de sărbătoare, Biserica noastră reactualizează o parte din viața domnului nostru Iisus Hristos, temelia credinței noastre și temelia Bisericii în care ne naștem, cu care trăim și

în care murim. Dar nu știm pentru care pricină momentele prin care trecem astăzi, în Duminica Floriilor — cum neamul nostru a numit ziua aceasta cu un nume așa de frumos — ni se pare că are ceva cu totul aparte și că strălucirea praznicului este plină de o măreție și o frumusețe unică.

Cît de recunoscătoare ar trebui să rămîină omenirea creștină pînă la sfîrșitul veacurilor celor patru evangheliști care au știut să ne păstreze aceste ultime amănunte din viața lui Iisus, amănunte pe care Săptămîna Patimilor ni le va reaminti în toată măreția lor seară de seară, la slujba Deniilor atît de scumpe credincioșilor de pretutindeni și din toate vremurile. Poate că nu este de prisos să ne reamintim că, acum o mie de ani, un rege barbar și păgîn — l-am numit așa pe viteazul Clovis al Franței — punînd pe cineva să-i citească tocmai episoadele care ne înfățișează drama de pe Golgota, dar drama care a mîntuit lumea, prins de revoltă dar și de dragoste pentru Fiul lui Dumnezeu, strîngîndu-și sabia în mînă a exclamat cu ochii în lacrimi :

— De ce nu am fost eu acolo cu francii mei ? Nu aș fi lăsat pe nimeni să se atingă de acest om drept... Și în semn de recunoștință de bună credință și vrînd să-l slujească pe acel Dumnezeu pe care l-a descoperit într-o împrejurare atît de puțin obișnuită, iată-l creștinîndu-se și el și supușii săi pînă la unul.

Poate că nu e de prisos să ne reamintim că, aproape în același timp cu regele Clovis, un prinț slav, Vladimir și Olga aruncau în apele Niprului idoli lor de pămînt și piatră, datorită unei întîmplări tot atît de puțin obișnuită.

Da, citiți și recitiți aceste pagini, puține la număr, dar atît de mari ; lăsați-le să vă cuprindă inimile în toată frumusețea lor și să vă recheme înapoi cu două mii de ani spre a trăi și retrăi istoria acestor zile de care lumea creștină își amintește astăzi cu pietate și emoție.

Ieri, în simbăta Floriilor Iisus a fost în Betania, un mic orașel situat în apropierea Ierusalimului. Avea un prieten, anume Lazăr, în casa căruia fusese de multe ori. Dar Lazăr murise de patru zile și surorile lui, Marta și Maria i-au vorbit cu atîta durere și duioșie de moartea aceasta și lucrul acesta îl știm și noi astăzi, datorită acelui evanghelist care ne-a păstrat acest amănunt : „auzind Iisus de moartea lui Lazăr s-a întristat cu duhul și a lăcrimat”.

Să mărturisim cu toată onestitatea că numai auzind de plînsul unuia din semenii noștri și nu se poate să nu ne înduioșăm și să nu ni se înmoaie inima. Dar cînd știm că plînsul acesta care a avut loc acum două mii de ani în Betania a izvorit din cei mai curați ochi care au privit cerul și pămîntul vreodată și cînd știm că puritatea de rouă a acestor lacrimi au fost ale lui Dumnezeu plîngînd pentru om și alături de om, nu se poate să nu te înfiori și să nu-ți dai seama că plînsul acesta rămîne o taină ca neputința de prins în prețuirea cuvîntului rostit sau scris de mînă omenească.

În dimineața aceea de 2 aprilie — sau 9 Nisan după calendarul vremii iudaice — Ierusalimul strălucea în toată splendoarea lui în lumina blîndă a soarelui de primăvară. Orașul era în sărbătoare, așteptînd praznicul Paș-

telui, după datină. Ieșind de sub palmierii și sicomorii Betaniei, Iisus — însoțit de ucenicii săi — se apropia de marele oraș, venind călare pe un asin. Se știe, asinul, — în răsărit — nu a fost niciodată un animal de batjocură. El e simbolul păcii și al răbdării și de el se legau multe întimplări din viața poporului iudeu.

Mulțimi fără de număr venite din toate laturile Palestinei pentru marele praznic îl întâmpinară cu un entuziasm greu de închipuit. Norodul acesta își dezbracă hainele de sărbătoare în care se îmbrăcase și le așternu în calea lui Iisus. Unii tăiară stîlpări de finic și ramuri verzi de copaci aruncându-le înaintea sa. Era o primire de zile mari cum cei vechi făceau numai marilor comandanți de oaste cînd aceștia se întorceau victorioși de pe cîmpul de bătălie.

Tineri și bătrîni, bărbați și femei, copii strigau cu tot entuziasmul :
— „Osana, Osana, Fiul lui David ! Bine este cuvîntat cel ce vine în numele Domnului”.

Dar nu toți se puteau împăca cu atîta risipă de laudă și fariseii și cărturarii — dușmanii Săi de totdeauna — prinși de minie îi spuseră :

— Învățătorule, ceartă-ți ucenicii, neluînd seamă că nu strigau numai ei.

— De vor tăcea toți aceștia, atunci vor striga pietrele, le răspunse Iisus.

Peste orașul numit atît de frumos „Orașul Păcii”, templul cu minunatele lui turlle cu acoperișul de aur, strălucea orbitor în această și mai minunată zi de primăvară. Pe Iisus hu-l impresionară priveliștea orașului și nici cea a templului de o splendoare uimitoare, ci-și aminti de toată necurătenia și necredința celor ce locuiau în el și ochii săi lacrimară iarăși : nu pentru ceea ce era acum, ci pentru ceea ce se va întîmpla peste patruzeci de ani, spunînd în auzul celor de față :

— „De ai fi cunoscut și tu, măcar în această zi a ta, cele ce sînt către pacea ta. Că vor veni zile asupra ta și vor pune vrăjmașii șant împrejurul tău și te vor înconjura și te vor îmbulzi din toate părțile. Și te vor face întocmai ca pămîntul, pe tine și pe feciorii tăi întru tine-i va ucide și nu vor lăsa piatră pe piatră, pentru că n-ai cunoscut vremea cercetării tale.”

Cînd zilele de restriște vor sosi, profeția aceasta se va împlini întocmai : șase sute de mii de iudei vor apăra orașul, dar Tit, fiul împăratului roman Vespasian și cei optzeci de mii de ostași ai săi vor fi de o cruzime ce l-a înfricoșat pînă și pe istoricul acestor vremuri : templul — cu istoria sa tristă a fost ars și distrus pînă-n temelie și astfel „cetatea păcii” — care devenise „cetatea neascultării” — își încheie o pagină sumbră în istoria omenirii, căci orașele, ca și oamenii, își au viața și destinul lor. Să nu uităm amănuntul pe care doi istorici — unul roman, celălalt iudaic — ni l-au lăsat și care, dacă e adevărat, e teribil de înspăimîntător. Se spune că în vremea asedierii orașului, cuvintele lui Iisus rostite în ziua aceasta au fost auzite de mulți și că abia acum le înțelegeau rostul, căci nu era nici minune, nici cutremur, ci pur și simplu o dărimare și o cădere de ziduri ca oricare alta, ultima bubuitură închizînd sub ea o mare epocă în istoria omenirii.

În ziua aceasta, Iisus intră iarăși în marele templu al cetății, dar priveștea era aceeași de totdeauna, aceea pe care o întâlnise de nenumărate ori : schimbătorul de bani își dase mina cu neguțatorul animalelor spre a necurăți templul și a necinsti lăcașul de rugăciune. Praznicul Paștelui cerea un ritual deosebit și fiecare iudeu trebuia să împlinească anumite prescripțiuni. Ca atare, înfățișarea templului nu e una de toate zilele, ci una de mare praznic, dar o înfățișare care nu-i putea fi pe plac și lui Iisus, pricină pentru care din nou răsturnă mesele schimbătorilor de bani, din nou alungă afară pe cei ce spurcau sfințenia templului și din nou cuvintele Sale se auziră aceleași :

— „Scriș este, casa mea, casă de rugăciune se va chema iar voi ați făcut-o peșteră de tilhari.”

După alungarea lor, bolnavii, orbii și șchiopii se apropiară de El și El i-a vindecat pe ei. Aceștia în semn de bucurie și recunoștință se entuziasmară și ei laolaltă cu copiii și strigară :

— Osana, Fiul lui David.

Arhiereii și cărturarii, surprinși de îndrăzneala acestora săriră ca arși de pe locurile lor :

— Auzi ce zic aceștia ?

— Au nu ați cetit că din gura pruncilor și a celor ce sug s-a săvîrșit laudă ?, răspunse liniștit Iisus. „Iar arhiereii, cărturarii și bătrînii poporului — adaugă evanghelistul — căutau să-l piardă pe El și nu știau ce-i vor face, căci se temeau de Dînsul, că tot norodul se ținea după El, ascultîndu-l.

În aceeași zi, niște elini care veniseră să se închine la marele praznic, se apropiară de apostolul Filip — tot grec și el — spunîndu-i că ar dori să-l vadă pe Iisus și să-i vorbească. Întîmplarea aceasta nu trebuie neluată în seamă, căci acești elini, după cum mărturisește o tradiție creștină — ar fi fost solia regelui Abgar al Edesei.

Evanghelistul însemnînd numai atît, noi nu mai avem cum ști care este adevărul, dar nimic nu ne oprește să credem că lucrurile au stat așa, acești elini fiind trimișii lui Abgar. Firește, regele Edesei auzise de minunile lui Iisus și, din întîmplare, el însuși era bolnav, după cît se pare, de lepră. Auzise și de primejdia cu care era amenințat de mai marii poporului și el îi oferea prin acești trimiși un adăpost în liniștitul și pașnicul său oraș. Aceeași tradiție mai spune că Iisus îi trimise o scrisoare și-l tămădui pe necunoscutul său admirator de boala de care zăcea. Filip împărtăși lui Petru dorința acestor elini și amîndoi mărturisiră despre aceștia lui Iisus, dar El, cu glas liniștit le spuse :

— A venit vremea ca să se proslăvească Fiul Domnului.

Cu alte cuvinte, nu era vremea nici de amînare, nici de întîrziere și dacă solia l-ar fi rugat să meargă la Edesa, Iisus nu putu primi adăpostul regelui, deîndată ce sosise ceasul proslăvirii Sale. Și ca să se poată proslăvi, trebuia mai întîi să moară.

Seara, Iisus și ucenicii săi se întoarseră în Betania, unde rămaseră și peste noapte, toate acestea întimplându-se în această minunată zi a Floriilor care cu lumina mărețului praznic ne înfloară și ne încălzește inimile și de care noi continuăm să ne aducem aminte an de an, ca fii credincioși ai Bisericii lui Hristos ce ne găsim, până la sfârșitul veacurilor.

Preot Emanuel Copăceanu

HRISTOS BIRUITORUL MORȚII

Sfintele Paști

N-a fost lucru ușor pentru Iisus să-și convingă învățăceii că El care a murit odată, era iarăși viu. Doar ei cu ochii lor îl văzură ținut pe cruce cu pieptul deschis și doar minile lor îi desfăcură trupul întepenit și rece de pe lemn și-l așezară în mormînt. De aceea, nu mai puteau cugeta la El ca la o ființă vie.

E adevărat că Iisus înainte de moarte le-a spus că va învia, dar învierea e un fapt atât de îndepărtat de orice închipuire omenească încît se pare că ei mai degreabă au interpretat cuvintele Lui ca pe o pildă care trebuia explicată.

Să ne oprim puțin să analizăm primele impresii din dimineața Duminicii aceleia, în care s-a întimplat faptul minunat al Învierii.

Nu era răsărit soarele, cînd femeile cucernice, cumpărîndu-și miresme, s-au hotărît să meargă la mormînt să ungă trupul Domnului. Maria Magdalena nu mai avea răbdare să aștepte pe tovarășele ei zăbavnice cu cumpărăturile, ci aleargă singură la mormînt. Ceea ce vede acolo o pune în uimire; piatra răsturnată și intrarea la mormînt deschisă. Ce s-a întimplat? Cine putea da vreo informație? Fără să mai privească mormîntul, aleargă cu inima zdrobită de durere la Petru și la Ioan cărora le spune : „Au luat pe Domnul din mormînt și nu știm unde l-au pus” (Ioan 20, 2).

În vremea aceasta femeile celelalte pleacă și ele la mormînt, dar pe drum încă fiind, își aduc aminte de un lucru la care înainte n-au cugetat ; cine le va răsturna piatra, căci era mare foarte. Preocupate de gîndul acesta ajung la mormînt și văd că piatra de la ușa mormîntului era dată la o parte. Mai curajoase decît Maria Magdalena, intrară înăuntru și văzură un tînăr în haină albă șezînd în partea dreapta (Marcu 16, 5). Luca ne spune că erau doi oameni în haine strălucitoare (Luca 24, 4). Tînărul lui Marcu le spune femeilor : „Nu vă spăimîntați ! Pe Iisus Nazarineanul Cel răstignit îl căutați ; a înviat, nu mai e aici, iată locul...” etc. (Marcu 16, 6—7) ; (Matei 28, 5—7). Cuvinte asemănătoare vorbesc și cei doi ai lui Luca, dar rezultatul e altul. După Marcu, femeile au fugit de la mormînt, pentru că le cuprinsese frica și n-au spus nimic, cită vreme după Luca, se pare că ele ar fi spus toate cele întimplate celor unsprezece și tuturor celorlalți. Acest lucru e confirmat și de Matei (28, 8).

Abia plecate femeile, ajung la mormînt Petru și Ioan. Nu văzură pe nimeni, dar ei mai îndrăzneți observară mai bine lucrul ; mormîntul era

gol, legăturile și giulgiul erau acolo neatînse, iar marama dată la o parte. Dacă ar fi fost adevărată presupunerea Magdalenei, răufăcătorii, grăbiți l-ar fi dus așa cum era... Plecară și ei cu o îndoială în suflet, pe care n-o puteau lămuri.

Plecați apostolii, Maria Magdalena se reîntoarce la mormînt, singură. Se oprește nedumerită la ușa mormîntului și începe să plîngă. Dinăuntru, aude un glas : „De ce plîngi ?” Cînd privește mai bine, vede două figuri de om în haine strălucitoare, pe care nu le recunoaște că ar fi îngeri și cu ochii plini de lacrimi le spune : Plîng, pentru că „au luat pe Domnul” (Ioan 20, 1). În clipa aceea, Cineva trecea pe acolo. Magdalena, fără să-i privească chipul, se îndreaptă spre el ca și cînd ar fi fost grădinarul : „Spune-mi Doamne, dacă tu l-ai dus aiurea, unde l-ai pus și eu îl voi ridica.” Străinul o cheamă pe nume : „Maria !” La numele aceste se deșteaptă ca dintr-un somn greu. Îl privește, era El, viu : „Învățătorule !” exclamă ea, aruncîndu-se la pămînt gata să-I îmbrățișeze picioarele. Era prima oară cînd Cel mort a fost văzut și recunoscut viu.

Dar nu numai Maria Magdalena L-a văzut, ci și Petru, Iacob, Toma, ucenicii care mergeau spre Emaus, ceilalți apostoli de mai multe ori și „peste cinci sute de frați împreună”, scrie Sf. Apostol Pavel celor din Corint și adaugă : „Cea mai mare parte dintre ei sînt vii și îi puteți întreba. Și chiar Pavel, cu ochii mei aceștia L-am văzut” (I Cor. 15, 5—8).

Toate aceste mărturii pînă la evidență, că Hristos a învins moartea nu numai cea naturală, ci și cea surpanaturală.

Moartea naturală e despărțirea sufletului de trup. Fără îndoială că noi toți vom muri, dar moartea noastră nu va mai fi plină de groază, căci durerile agoniei vor fi unite cu durerile agoniei lui Hristos și vor fi curățitoare de păcate pentru sufletul nostru. Teama și tristețea ultimelor zile, vor fi unite cu teama și tristețea ultimelor zile ale lui Hristos, care vor aprinde în noi nădejtile unei vieți mai senine. După învierea lui Hristos, învierea noastră devine certitudine. Prin învierea lui Hristos noi am devenit fii ai lui Dumnezeu și fiindcă am fost încorporați în El, care a înviat, și noi vom învia.

Va veni o zi cînd nu vor mai fi morminte în lume : „Viața va zdrobi moartea, Cel nemuritor va înghiți pe cel muritor. Moarte, unde este biruința ta ? Moarte, unde este boldul tău” (I Corinteni 15, 54—55).

Hristos prin învierea Lui a învins și moartea supranaturală, care constă în separarea sufletului de harul lui Dumnezeu. Această separare a venit mai întîi prin păcatul lui Adam, după care toți ne naștem morți sufletește.

În două chipuri ne-a comunicat Hristos roadele biruinței Sale asupra morții : prin Botez și prin Spovedanie. Atunci cînd omul se afundă în apă, însemnează că se unește cu patima Domnului și cu El moare păcatul ; cînd iese din apă, e un om nou, pe care Hristos îl cheamă să-i împărtășească nu numai viața cea nouă cîștigată de El, viața harică, ci și rezultatul acestei vieți, fericirea cerului.

Al doilea mijloc prin care Hristos ne comunică roadele biruinței Sale este Spovedania ; omul care îngenunche, se umilește și se pocăiește înaintea duhovnicului, moare păcatului ; după dezlegare se scoală ca nouă creatură a lui Hristos.

Fericitul Augustn, comentind capitolul 19, 34 din Evanghelia Sf. Ioan, scrie atât de frumos : „Evanghelistul se servește de un cuvînt foarte ales. El nu zice că ostașul a rănit sau a lovit coasta lui Hristos, ci zice că a deschis-o (aperuit), ca și cînd ar fi voit să arate că a fost deschisă poarta vieții din care au izvorit Tainele, fără de care nu se poate intra în ade-vărata viață”.

Sărbătoarea Paștilor să ne îndemne a ne ținea uniți cu Hristos birui-torul morții prin împărtășirea cu Sf. Taine, dacă vrem să nu murim ci să trăim în veac ! Amin !

Pr. prof. dr. Alexandru Moisiu

CINSTIREA FEMEII ÎN LUMINA EVANGHELIEI

Duminica a III-a după Paști

Faptul că Domnul se arată după înviere unor femei, ele fiind primii martori ai Învierii, ca apoi să devină primele propovăduitoare a veștii celei bune că Iisus Domnul a înviat, că mormîntul Lui e gol..., arată importanța deosebită pe care Fiul lui Dumnezeu cel înviat o acordă femeii care în timpul în care El își desfășura activitatea în lume era nesocotită, disprețuită, considerată roaba bărbatului său.

Însuși faptul că Dumnezeu a binevoit să ia trup dintr-o femeie, dintr-o fecioară curată, ne dovedește pe deplin că întruparea Mîntuitorului a însemnat ridicarea femeii la rangul de Născătoare de Dumnezeu și Maica Domnului. Și cine nu-și iubește mama sa care i-a dat viață din viața ei, care a vegheat la căpățiul fiecăruia, a cărei inimă bate în același ritm cu inima fiului ei. A vorbi, de pildă limba maternă înseamnă a vorbi limba mamei și omul este om prin cuvînt și dacă noi vorbim cuvintele pe care ni le-a imprimat în cugetul nostru pentru prima dată mama noastră, în-seamnă că sîntem cu atât mai mult oameni cu cît ne iubim mama ca și pe noi înșine și cum mama fiecăruia este o femeie, cinstind pe mama ta trebuie să cîntești orice femeie.

Femeia în general este o ființă mai sensibilă, de aceea oamenii civili-zați știu acest lucru și se poartă amabil și cu bunăvoință fără a profita totuși în mod necinstit.

Dacă aceasta este astăzi în timpul nostru atitudinea față de femeie nu înseamnă că de la început femeia a fost privită și tratată astfel.

Pentru a înțelege mai bine acest lucru să vedem cum a fost tratată femeia înainte de venirea Mîntuitorului în lumea în care și-a dezvoltat El activitatea, în lumea în care urma să fie propovăduită Evanghelia Sa.

În Roma antică femeia era considerată ca o „fiică” a bărbatului care se numea părintele familiei („pater familias”) care domina cu atotputer-

nicia sa nelimitată întreaga familie (soție, copii, sclavi) atât asupra persoanelor cât și a bunurilor lor (zestrea soției).

Soțul avea dreptul de repudiare asupra soției precum și dreptul de viață și moarte asupra întregii familii. Pe timpul lui Cato cel Bătrîn adulterul unei femei era considerat ca o crimă, soțul o putea omori. Bărbatul însă, chiar dacă săvârșea aceeași faptă nu i se lua în considerare. Femeia nu se putea căsători după dorință. Sentimentele ei, nu se luau în considerare de nimeni, nu valorau nimic, ea era măritată așa după cum hotăra tatăl ei în funcție de interesele lui economice sau politice.

În lumea greacă femeia își trăia viața în izolare față de soțul ei petrecând timpul în camere separate alături de sclave. Ea nu putea fi considerată o tovarășă de viață a soțului ci mai degrabă o servitoare a lui. În Atena de pildă locul femeilor era alături de al străinilor, sclavilor, copiilor. Femeia „ateniană era la dispoziția soțului ei, care pentru ea era un „kyrion” adică un domn, un stăpîn, putînd să o vîndă, să o omoare fără a da socoteală cuiva de aceasta.”

Tatăl putea să-și mărite fiica și prin testament iar moștenitorii testamentului puteau face același lucru.

Dacă aceasta este situația femeii în lumea greco-romană în care apare religia lui Iisus Hristos, ea nu era mai fericită nici în lumea religioasă a poporului ales de pe timpul Mîntuitorului. După cum știm din Vechiul Testament femeia a fost creată de Dumnezeu din coasta lui Adam adică din ființa primului om avînd menirea să-i fie acestuia tovarășă de viață și împreună cu el să stăpînească pămîntul fiindcă era suflet din sufletul lui și trup din trupul lui. Ea avea menirea înaltă de a perpetua neamul omenesc de unde și numele de Eva care înseamnă „viață”. A intervenit însă păcatul, instinctele și poftele oarbe au răbufnit tiranic în ființa urmașilor acelora care au fost lăsați de Dumnezeu să continue opera Lui de creație a lumii, a acelora care aveau altă dată menirea să se bucure în mod egal și netulburat de nimeni într-o iubire deplină de bunătatea lui Dumnezeu și de întreaga creatură pe care Dumnezeu le-a dat-o în stăpînire.

După căderea în păcat s-a alterat și raportul de egalitate, de bună înțelegere și de bună unitate între bărbat și femeie în urmașii primilor oameni. Bărbatul fiind mai tare a devenit stăpînul femeii, iar femeia supusă lui. S-a ajuns ca părintele să-și poată vinde chiar fiicele, iar un bărbat putea lua ca femeie chiar două surori, chiar din cadrul aceleiași rudenii.

Pentru a pune ordine în viața de familie, Dumnezeu a dat lui Moise tablele Legii în care desfrîul era pedepsit cu severitate. Femeia prinsă în desfrîu era omorîtă cu pietre. În general Vechiul Testament acordă o importanță deosebită rolului pe care îl are femeia în familie. Înțeleptul Solomon arată că femeia bună, cinstită este o cunună pe capul soțului ei pe cînd „frumusețea într-un corp necinstit este ca un inel de aur în ritul unui porc” (Proverbe 11, 22). Cu toate acestea în cadrul cultului religios

la temple sau la sinagogă locul femeii nu putea fi nicidecum alături de al bărbatului, ea rămânea undeva în spatele lăcașului de închinare.

Iisus Hristos aduce o învățătură nouă în sensul că El a venit să restabilească pe om în starea lui dinainte de căderea în păcat, să repună femeia în relații egale cu bărbatul, fiindcă așa au fost creați de Dumnezeu.

Mîntuitorul nu a condamnat niciodată ființa păcătoșilor ci păcatul din ființa lor. Cînd căpeteniile religioase ale timpului aduc la Iisus o femeie prinsă în desfrîinare și care după legea lor trebuia omorîtă cu pietre, Iisus devine salvatorul ei văzînd dincolo de răutatea lor păcatul din ei înșiși : „Cine nu a greșit niciodată în viața lui să ia piatra și să arunce în ea” (Ioan 8, 7), este riposta Mîntuitorului la care cei împovărați de păcate nu mai pot decît să plece ochii rușinați și astfel Domnul salvează viața unei femei căreia îi spune în final : „Nici Eu nu te osîndesc, dar de acum să nu mai păcătuiești”. Din femeia păcătoasă de la fîntina lui Iacob Iisus face un „izvor de apă vie”, un mesager al dragostei lui Dumnezeu, o descoperitoare a lui Mesia, Mîntuitorul ei, iar în ființa Mariei Magdalena răbufnește o trezire la o viață nouă, clădită pe ruinele unui regret profund, a unei căințe ce o determină să se proștearnă la picioarele lui Iisus, să-și plîngă păcatul, să regrete viața ei de altădată și cu părul capului să ștergă lacrimile ei.

După învățătura Mîntuitorului femeia este pe deplin egală cu bărbatul ei, formînd un singur trup : „Pentru aceasta va lăsa omul pe tatăl său și pe mama sa și se va lipi de femeia sa și vor fi amîndoi un trup, pentru aceea nu mai sînt doi ci un trup. Deci ce a împreunat Dumnezeu omul să nu despartă” (Matei 19, 5—7). Mîntuitorul nu admite despărțirea dintre bărbat și femeie decît numai pentru „cuvînt de desfrîinare”. „Că oricine își va lăsa femeia sa afară de cuvînt de desfrîinare o face să desfrîneze iar cel va lua pe cea lăsată desfrînează” (Matei 5, 32).

Egalitatea femeii cu bărbatul este dată prin faptul că Mîntuitorul cheamă femeia la mîntuire alături de bărbat în mod egal : „Nu mai este iudeu nici elin, nu mai este rob nici slobod, nu mai este parte bărbătească și femeiască pentru că toți sînteți unul în Domnul Iisus” (Galateni 3, 28). Sfîntul Apostol Pavel ne arată că bărbatul se sfințește prin femeie și femeia se sfințește prin bărbat (I Corinteni 7, 14) : „bărbatul să arate femeii bunăvoința cuvenită asemenea și femeia bărbatului” (I Corinteni 7, 3). Tot acest sfînt apostol consideră legătura dintre bărbat și femeie căsătoria ca o sfîntă taină. Bărbatul trebuie să-și iubească femeia precum Hristos își iubește Biserica : „Bărbați, iubiți-vă femeile voastre precum și Hristos a iubit Biserica și s-a dat pe Sine pentru ea... Așa sînt datori bărbații să-și iubească femeile lor ca și trupurile lor. Cel ce își iubește femeia pe sine se iubește... Taina aceasta mare este iar eu zic în Hristos și în Biserică” (Efeseni 5, 21—33).

Dată fiind această reconsiderare morală a femeii în Biserică, a egalității ei cu bărbatul pe baza dragostei lui Dumnezeu arătată prin Iisus Hristos care și-a vărsat scump singele Său pentru toți păcătoșii din lume indiferent cărui sex sau cărui neam ar aparține ei.

În Biserica primară, poziția femeii era cu totul alta decât în lăcașurile de cult păgine, în templul din Ierusalim, sau din sinagogi. În Biserica primară ea este alături de bărbat avînd o poziție alături de a lui în cadrul serviciului divin. Femeia nu era considerată o roabă a bărbatului ci era socotită ca o soră în Hristos întrucît totii mărturisitorii învierii se socoteau frați întreolaltă prin iubirea Aceluia care s-a jertfit pentru păcatele lor ca să-i unească pe toți prin singele iubirii Sale într-un singur trup care este Biserica. Așadar femeia era chemată din poziția ei retrasă pe care o avea înainte spre a participa activ la viața Bisericii spre a se împărtăși de roadele jertfei Mîntuitorului Iisus care de fiecare dată își oferă Trupul și Singele Său deopotrivă bărbaților și femeilor. Femeia participa la viața de sfințire a Bisericii, în cadrul cultului divin, prin cîntarea în comun și împărtășirea cu Sfintele Taine și ierurgii, ca și în activitățile practice de slujire a Bisericii, a comunității creștine, îndeplinind în cinste și curăție sufltească rolul de prezbiter și diaconie.

Pe lîngă acestea, pentru ocrotirea femeii, în Biserica creștină primară s-au creat adevărate instituții de asistență socială. Erau așa-numitele „Ghirocomeia” — azile pentru văduve sau „Herocomeia” — îndeplinind rînduiala dată de Sfinții Apostoli potrivit căreia văduvele (I Timotei 5, 9) vîrstnice care duceau o viață cinstită, de dăruire și de slujire a Bisericii (I Timotei 5, 11 ; 5, 16 ; I Corinteni 7, 8) aveau întreținerea asigurată de comunitatea credincioșilor. La fel erau „partenocomeile” — casele de adăpost pentru fecioarele care își dedicau viața slujirii Bisericii, un fel de organizație religioasă asemănătoare celor mănăstirești de mai tîrziu. Fecioarele puteau locui și în familiile lor sau în comunități creștine sub îndrumarea văduvelor dedicate aceleași slujiri a Bisericii. În aceste case de adăpost pentru fecioare puteau fi primite nu numai cele dedicate Bisericii ci și acelea care se aflau în diferite primejdii, orfane sau lipsite de mijloace de trai. Din aceste „partenocomei” s-au dezvoltat mai tîrziu „orfanotrofii” — orfelinate cu două secții : pentru băieți și pentru fete. Moralitatea femeii creștine a fost și trebuie să fie pe măsura chemării ei : „Podoaba voastră să fie nu cea din afară : împletirea părului, podoabele de aur și îmbrăcarea hainelor scumpe ci să fie omul cel tainic al inimii întru nestricăcioasă podoabă a duhului blînd și liniștit care este de mare preț înaintea lui Dumnezeu. Că așa se împodobeau odinioară și sfintele femei care nădăjduiau în Dumnezeu, supunîndu-se bărbaților lor ; precum Sara asculta pe Avraam și-l numea pe el domn așa și voi fiicele ei dacă faceți ce e bine nu vă temeți de nimic. Voi bărbaților de asemenea, trăiți înțelepțește cu femeile voastre ca fiind făpturi mai slabe și faceți-le parte de cinste, ca unora care împreună cu voi sînt moștenitoare ale harului vieții „așa încît rugăciunile noastre să nu fie împiedicate” (I Petru 3, 3—8), (vezi și Coloseni 3, 18—19 ; I Timotei 3, 2 ; Tit 2, 3—5). De aici vedem importanța deosebită pe care Noul Testament o acordă frumuseții spirituale, duhovnicești a credincioaselor, fără a exclude însă frumusețea ei naturală, întrucît Dumnezeu a creat pe om suflet și trup... Frumusețea

artificială a femeii este de multe ori folosită ca un prilej de păcătuire. Acest aspect este combătut de Cartea Sfântă.

Sfântul Ioan Gură de Aur spune că familia este o biserică în mic unde femeia animă viața creștină dat fiind rolul pe care-l deține ea în educația copiilor. Personalitățile marilor Sfinți Părinți din epoca de aur a creștinismului se datoresc influenței pe care mamele lor au exercitat-o asupra sufletelor lor. Monica, Antuza, Emilia sînt doar cîteva nume din ființa cărora a vlăstărit copacul plin de roade al unor Sfinți Părinți care prin viața și opera lor și-au înscris numele cu litere de aur în istoria trăirii și literaturii creștine. Prin viața lor femeile ocupă un loc de cinste în calendarul sfințeniei creștine. Începînd cu Maica Domnului căreia Biserica i-a consacrat patru sărbători și o perioadă de pregătire specială de post și rugăciune spre cinstirea ei, se continuă cu femeile mironosițe și apoi cu întregul șir de femei care l-au mărturisit pe Domnul de multe ori cu prețul vieții lor după cum ne arată un scriitor păgîn că în timpul persecuțiilor lui Domițian „soțiile s-au dus împreună cu soții lor în surghiun” (Tacitus, Istorii 1, 3). Apoi și cuvioasele maici care prin viața lor cinstită și plină de evlavie au cîștigat plăcerile și bucuriile duhovnicești. Așa avem pe Maria Egipteanca care asemenea Mariei Magdalena a devenit dintr-o păcătoasă o sfință ca și pe sfintele fecioare Paraschiva și Filoftea ale căror sfinte moaște se păstrează pe pămîntul patriei noastre, bucurîndu-se de o cinstire deosebită din partea credincioșilor noștri; cerîndu-li-se mijlocirea pe lingă Tatăl Ceresc.

Dar, după cum remarcă cineva, se pare că azi Biserica, în general, nu mai acordă atenția pe care Biserica primară a acordat-o femeii: „Desigur Biserica recunoaște demnitatea egală a bărbatului și femeii, dar această proclamare rămîne în fapt pur teoretică și verbală. În fapt continuăm să gîndim și să acționăm ca și cînd femeia nu s-ar putea bucura de aceleași drepturi ca bărbatul, ca și cînd ea ar fi de o incapacitate de îndeplinit funcțiuni de slujiri și nu ar fi o persoană umană ca parte întreagă. Nu-i vorba aici de o revendicare feministă. Problema este mult mai gravă; este vorba de o revendicare evanghelică” (Jean-Marie Aubert, *Le Monde*, 18 septembrie 1970, p. 10).

Pentru aceasta se impune o participare mai activă a femeii la viața Bisericii, adoptîndu-se în toate Bisericile creștine poziția femeii în lăcașul de închinăciune asemenea celei din Biserica primară alături de bărbați și nu în spatele lor; apoi să se accentueze mai mult rugăciunea și în special cîntarea în comun a bărbaților și femeilor deopotrivă precum și antrenarea credincioaselor în acțiuni de înfrumusețare a sfîntului lăcaș bisericesc, ca și rolul ei în familie de a educa pe copii (mame bune) și a-și ajuta soții — tovarăși de viață (soții bune).

În timpul nostru emanciparea femeii de sub milenarul ei jug este o problemă unanim acceptată de toți oamenii de bine din lumea întreagă — creîndu-se largi posibilități de afirmare a femeii alături și în mod egal cu bărbatul, sărbătorindu-se chiar ziua internațională a femeii, potrivit prilej de apreciere și cinstire a femeii după cuviință, după merite și după

aportul esențial pe care ea îl aduce la dezvoltarea și progresul continuu al vieții în lume. Legile țării noastre dau și o mai mare posibilitate de promovare a femeii în posturi de conducere în stat, ca și în toate funcțiunile pe care le îndeplinește bărbatul în societate. Privilegiile create femeii mame în patria noastră sînt o dovadă în plus a atenției deosebite acordată femeii și copilului.

Femeia creștină va putea îndeplini mesajul Evangheliei dacă în familie va da dovadă de cinste, fidelitate și dăruire pentru soț și copii, iar în societate își va aduce aportul pozitiv prin muncă, entuziasm, inițiativă creatoare, prin slujire dezinteresată a vieții în dezvoltare și progres.

Preot prof. Sorin Cosma

CUVINTUL SFINTULUI IOAN GURĂ DE AUR PENTRU PACEA A TOATĂ LUMEA

Să vă spun de la început, dragii mei, că faptul de a dori din tot sufletul nostru Pacea, aceasta este pentru adevăratul creștin o adevărată minune !

A dori Pacea înseamnă a dori pe însuși Domnul nostru Iisus Hristos care este Domnul Păcii ; a dori lucrarea Lui mîntuitoare, a dori mîntuirea, a nu fi nepăsător și rece, ba din contră, a fi simțitor și a căuta mîntuirea ta personală, iubite fiule și iubite frate creștine !

Și să mai stăruim un pic asupra acestui lucru.

Mîntuitorul cînd a venit în lume, El a adus cu Sine pe Duhul Sfînt. Înălțîndu-Se la Ceruri, El a dat valoarea trupului Său Sfînt, dăruind omenirii o garanție a mîntuirii : *virtutea Duhului Sfînt !*

Creștinul recunoaște doar, că acest Trup Sfînt este încă pentru omenire o adevărată garanție a mîntuirii.

Și aici, eu grăiesc despre mine, ca și despre toți creștinii :

— Eu sînt creștin și sînt al lui Dumnezeu pentru că stăpînul meu este Dumnezeu !

— Și pentru mai ce ?

— Pentru că eu am cu mine pe Duhul cel Sfînt coborît din Ceruri !

— Și mai doriți o altă dovadă ?

— Eu am primit din Ceruri pe Duhul lui Dumnezeu și garanția mea este sigură.

— Care este această garanție ?

— Trupul Domnului care este în Ceruri și Duhul Său care este pe pămînt !

— Și te mai îndoiești încă, tu omule care ești eretic, necredincios, cum că noi toți sîntem proprietatea lui Dumnezeu Creatorul ?

O singură rasă, generație și soi de oameni a fost făcută din Dumnezeu și apoi din oameni și prin asemănare și potrivire, s-au unit și s-au apropiat între ei, oamenii cei separați prin naștere.

Și prin puterea de înfrîurire a unirii între un om și o femeie, două familii se unesc așa de bine, încît prin faptul acesta, îndată se și stabilesc între ele, toate treptele sau gradele de înrudire.

Luînd trup omenesc, Domnul Iisus Hristos, a înfăptuit și El tot o minune asemănătoare.

Într-adevăr, prin acest trup omenesc, întreaga Biserica Creștină a devenit aliata lui Hristos.

Pavel este aliatul lui Hristos ; Petru tot așa ; apoi toți credincioșii sînt și noi înșine tot așa sîntem și tot sufletul cel pios, la fel este.

Și iată pentru ce Sfîntul Apostol Pavel spune că dacă noi sîntem neamul lui Dumnezeu, aliații și fii lui Dumnezeu, apoi, în consecință, noi nu trebuie să socotim că Dumnezeirea este asemenea aurului sau argintului, sau pietrei care-și capătă chipul de la meșteșugul sau născocirea omului !? (F. Ap. 17, 29).

Încă mai adaug că eu nu sînt nici necunoscător în ce chip și duh au fost rostite aceste cuvinte și nici nu voiesc ca să dezvălui înaintea voastră și motivarea și înțelesul lor. Mie îmi este îndeajuns să vă spun doar că prin aceasta Pavel afirmă și întărește înrudirea noastră divină.

Și în altă parte, el încă mai spune : „Voi însă, toți la un loc, sînteți Trupul lui Hristos, iar fiecare în parte, sînteți membre ale acestui Trup”. (I Corinteni 12, 17).

Adică : noi am devenit aliații Săi prin trupul în care s-a îmbrăcat El.

Noi avem deci o dublă garanție a mîntuirii noastre : în cer Trupul pe care ni l-a luat de aici Dumnezeu, pe pămînt Duhul Sfînt care este împreună cu noi !

Totuși, trebuie ca voi să înțelegeți bine și în mod just, acest fapt !

Cînd eu zic că Duhul a coborît din cer, prin aceasta eu nu vreau să spun că El nu mai este în Ceruri și că, printr-o schimbare de domiciliu, Trupul ar fi în Cer și Duhul Sfînt pe pămînt.

Nu, pentru că Duhul Sfînt este cu noi, este pretutindeni, este și în Cer.

Căci scris este : „Unde mă voi duce de la Duhul Tău și de la Fața Ta unde voi fugi ?! De mă voi sui în Cer, Tu acolo ești, de mă voi pogori în iad, Tu și acolo — biruitor ești ! (Ps. 138, 6—7).

Ce ?! S-ar putea oare ca voi să vă mirați că Duhul Sfînt să fie totodată și cu noi și în Ceruri, pe cînd și Trupul Domnului Iisus este obiectul tot al unei asemănătoare minuni ?

Cerul posedă acest Trup Sfînt și pămîntul primește pe Duhul Sfînt. Hristos vine pe pămînt și venind, aduce cu El pe Duhul Sfînt !

Hristos se urcă la Ceruri și introduce acolo și trupul nostru cu El.

Se poate vedea atunci cum o făptură din familia lui Adam, care nu de mult, înfășurat într-un giulgiu de mormînt, ajunge să strălucească în Ceruri cu o strălucire pe care nici îngerii n-o mai cunoscuseră, o făptură stînd mai presus de toți îngerii, așezată la dreapta lui Dumnezeu Tatăl și mijlocind aci, fără de încetare, spre a ne face pe noi părtași ai Slavei Sale !

O, înspăimântătoare, o înfricoșătoare Putere, a-tot-hotăritoare, magnifică peste toate lucrările existente !

Tu, căruia Profetul a avut atita dreptate să Te strige : „Doamne Dumnezeu nostru, cât de minunat este numele Tău în tot pământul ! Tu ai înălțat Tronul Tău și strălucirea Slavei ale mai presus decît Cerurile !” (Ps. 8, 1—2).

Da ! Divinitatea fu înălțată și preaproslăvită !

Și au venit ca înălțat să fie în prezența lor, *Acela care Mare este peste orice fel de lucru și care este un Dumnezeu Mare și un Mare Stăpînitor !* Mare este Domnul și mult lăudat în cetatea Dumnezeului nostru, în muntele Lui cel Sfînt ! (Ps. 4, 1).

Dar dacă Dumnezeu este totodată și un Mare Dumnezeu și un Mare Stăpînitor și Domnitor, El tot așa este și un Mare Regé !

„Precum numele Tău Doamne Dumnezeule, așa este și lauda Ta, ea răsună pînă la marginile pământului, că dreapta Ta este plină de dreptate” (Ps. 4, 11).

„Să se bucure muntele Sionului și ficele lui Iuda să se veselească de judecățile Tale, Doamne !” (Ps. 4, 12).

„Muntele Sionului este înălțimea minunată, podoaba și bucuria a tot pământul !” (Ps. 47, 2).

Mare Profet, mare Preot, mare Lumină, Dumnezeu mare, El este în orice lucru, în orice direcție ! Pretutindenî Sf. Scriptură-L preaslăvește, ca pe un lucru mai mare decît orice lucru mare !

Tot așa și Sf. Pavel vorbește undeva despre arătarea Slavei marelui Dumnezeu și a Mîntuitorului nostru Iisus Hristos. (Tit. 2, 13).

Precum și David zicea că mare este Domnul și mult lăudat în cetatea Dumnezeului nostru, în muntele Lui cel Sfînt ! (Ps. 4, 1).

Hristos este deci și mare Preot și mare Profet și v-aduceți aminte de entuziasmul cu care mulțimea, văzînd minunile Sale și cuprinzîndu-i frica, cu toții slăveau pe Dumnezeu zicînd că Prooroc mare S-a ridicat între noi și că Dumnezeu a cercetat pe poporul Său (Luca 8, 16).

Dar nu numai că El este mare prin firea Sa divină, El este mare încă și prin firea Sa trupească. Deci : mare Dumnezeu, mare Stăpînitor, mare Domnitor, mare Regé și prin Divinitatea Sa, El mai este încă și mare Preot și mare Profet !

— Și cum se poate aceasta ?

— Ascultați-l pe Sf. Pavel : „Drept aceea, avînd Arhiereu mare Care a străbătut Cerurile, pe Iisus Hristos, Fiul lui Dumnezeu, să ne ținem cu tărie de mărturisirea noastră de credință”. (Evrei 4, 14).

Dacă este mare Arhiereu și mare Preot, este adevărat că Dumnezeu a vizitat pe poporul Său și că a ridicat în Izrael un mare Profet.

Dacă este mare Arhiereu Pontif, mare Preot, mare Regé, El este de asemenea și mare Lumină : „Galileea neamurilor, poporul care ședea întru întuneric, a văzut Lumină mare”. (Matei 4, 15—16 ; Is. 9, 11).

Nici n-a existat pînă în ziua aceea înfricoșată a Domnului, ființă care să fie atît de mare, după cum se exprimă și acel Profet care a zis că :

„Înainte de venirea zilei celei mari și înfricoșate a Domnului, mare și teribilă va fi aceea zi”. (Ioil 3, 4).

CE INSEAMNĂ A DORI ȘI A ÎNFĂPTUI PACEA?

Și acum — după ce am dovedit toate cele de mai sus spuse — mă adresez ție, o ereticule, o necredinciosule, dușman al păcii :

Bagi tu de seamă ce faci prin comportarea ta ?

Măreția Domnului strălucește în El din orice parte L-ai privi !

Toate lucrurile Lui, mari sînt ele !

Deci, cum îndrăznești tu prin comportarea ta să încerci să împutinezi puterea Lui ? (Numeri 14, 9).

Și iarăși cu privire la împotriviri :

„Tot cel ce va cădea peste piatra temeliei care este Hristos, se va sfărîma, iar peste ce va cădea el îl va spulbera”. Luca 20, 18).

Căci Hristos Dumnezeuul nostru este Dumnezeu tare, Stăpînitor, Domn al Păcii, Părintele veacului ce va să vie” (Isaia 9, 7 și 7, 1—25 ; Matei 16, 17 ; Luca 10, 23 ; Ioan 20, 23 și Pilde 8, 29).

În ziua cea de Apoi, fiecare-și va primi răsplata după propriile sale fapte.

DUȘMANUL PĂCII SĂ ȘTIE CĂ ARE ȘI EL UN JUDECĂTOR

Se pot induce oamenii în eroare prin cuvinte înșelătoare, dar în ochii lui Dumnezeu noi vom apărea ceea ce sîntem cu adevărat.

Acela este tocmai amănuntul cercetător al intinelor noastre cugete, acel răzbunător de temut și împotriva dușmanului păcii și împotriva tuturor celor care pronunță minciuna contrariu adevărului pe care eu îl atest ca atare din toată curățenia sufletească a bunelor mele intențiuni. Căci Domnul știe despre mine, dac-am voit eu vreodată, sau dacă astăzi voiesc eu sau intenționez nu cumva ca să fiu sau să devin dușman al păcii ! Toți cei ce pierd pacea, aceia au și devenit dușmani ai aceloră cărora Domnul Iisus Hristos le-a grăit : „Pace vouă !” Acela care știe totul, El știe bine că noi voim, dorim, rîvnim pacea ! Și nici nu vreau să mai demonstrez, să-mi continui mai departe discursul meu. Cel ce a primit ca Dumnezeu să fie răsplătitor, acela nu-L insultă, ca apoi să-și ceară scuze și să-și ceară iertare în fața Tribunalului Suprem !

Dumnezeu poate să dăruie pacea, să asigure pacea, să distribuie și să împărtășcă pacea Sa pentru aceia care-L predică și-L ascultă pe El, pentru care sînt explicatori, sau chiar numai ucenici ai învățăturii Sale, în scopul ca, după un început, să-și continue a trăi în pace și apoi să stăruie a trăi totdeauna numai în pace, dînd slavă lui Dumnezeu : Tatălui și Fiului și Sfintului Duh, în veci, Amin !

Traducere de : Preot Aristide Geamănu

TREPTLE PREDICII ȘI CATEHEZEI

de: Pr. prof. dr. DUMITRU CĂLUGĂR

Dacă observăm cu atenție și cu perseverență viața sufletească, ajungem la înțelegerea că asimilarea cunoștințelor religioase nu implică în sine un act simplu, ci că aceasta se realizează în virtutea unui proces ce se desfășoară în mai multe etape; că la asimilarea acestor cunoștințe se înaintează pas cu pas, până când să se ajungă la perceperea în întregime a unui adevăr, până la pătrunderea unui adevăr creștin în esența lui. Acest proces de gândire trebuie deci referit nu numai la asimilarea adevărului natural, ci, de asemenea, și la asimilarea adevărului revelat, pentru că revelația supranaturală nu schimbă legile în virtutea cărora lucrează sufletul nostru. Ca urmare, vom arăta, în cele ce urmează, fazele asimilării cunoștințelor religioase.

În scopul enunțat imediat mai sus, va trebui să concretizăm, într-o formă cât mai simplă cu putință, întregul proces psihologic-religios ce se face evident în însușirea materialului religios.

Știu este, de pildă, că și rostul învățămîntului religios stă în a trezi și dezvolta viața creștină, izvorînd din virtuțile creștine de căpetenie: credința, nădejdea și dragostea. De aceea credinciosul creștin poate vădi că și-a însușit cunoștințele religioase, și anume în adevăratul lor spirit, numai cînd își orientează viața în acord cu aceste trei virtuți. Mai în concret, poate fi exprimată această situație prin chipul unui creștin care trăiește „o viață din credință, sau o credință vie”¹⁾. Căci credința vie izvorește din dragostea creștină, îmbrățișînd în mod necesar nădejdea și încrederea în Dumnezeu deopotrivă; este credința lucrătoare în fapte ale nădejzii și dragostei creștine.

Dar pe ce cale se poate ajunge la credința vie, la credința ce rodește fapta creștină? O privire atentă în ființa, în esența doctrinei creștine ne arată că această cale trece prin trei faze sau trepte: cunoașterea, întărirea și activarea credinței în fapte concrete.

Adevărurile de credință sînt adevăruri practice, adică ele își ating scopul fiind însușite pe cale intelectuală, dar solicită să fie trecute și în viață, să rodească viața creștină. Învățăturile revelate trebuie deci să fie, pentru credincios, norme spre îndrumarea activității sale religioase în in-

¹⁾ Mih. Gatterer, Katechetik, Innsbruck, 1931, p. 359.

tregul ei, să constituie principii de viață, să devină înțelepciunea vieții lui, și în toate împrejurările. Firește, pentru a deveni ca asemenea, adevărurile de credință trebuie deci mai întâi cunoscute. De aceea, treapta cea dintâi este cunoașterea doctrinei creștine, cunoașterea credinței creștine.

Dar cum am anticipat, nici numai cunoașterea acestor adevăruri practice nu ajunge pentru formarea unui creștin deplin. Ele mai trebuie ancorate, înrădăcinate cu tărie în sufletul, în mintea, în inima și în voința credinciosului, ca el să fie convins de adevăritatea absolută a lor, să creadă neîndoielnic, neclintit într-insele. Și încă mai mult : să fie cucerit de aceste adevăruri cu desăvârșire, cu întreaga lui voință, cu întreaga lui inimă ; să iubească și să trăiască adevărul creștin din toată inima sa și din tot sufletul său și din toată puterea sa și din tot cugetul său (cf. Luca 10, 27). Căci fără convingere sigură și vie, fără a îmbrățișa în sufletul său cu tărie adevărul de credință, credinciosul nu poate fi în stare să facă din el principiu de viață, de trăire în virtute. De aceea treapta a doua, deci a doua fază prin care trebuie să treacă fiul Bisericii, spre asimilarea materialului religios, constă din întărirea credinței lui.

Intr-adevăr, deși convins, și cu multă dragoste pentru credință, chiar și un bun credincios, în anumite împrejurări, poate oscila în atașamentul său către adevărul creștin ; unele greutăți, unele circumstanțe neprevăzute pot interveni în calea credinței lui, și care îi par de netrecut. Alteori, în momentul acțiunii practice, un adevăr de credință nu strălucește în conștiința creștinului în lumină destul de clară, ca el să poată conduce efectiv la acțiune. De aceea creștinul trebuie *orientat și întărit* în mărturisirea adevărului și în practicarea lui, ca să treacă peste îndoieli și greutăți de ordin psihologic-religios, să practice ușor virtutea creștină. Aceasta înseamnă deprindere îndelungată, exercițiu neconținut, adică activarea credinței și a voinței prin toate mijloacele posibile.

Abia când sufletul credinciosului, întărit și prin Harul lui Dumnezeu, fără de care nici inițierea în credință nu-i cu putință ; după ce a săltat peste cele trei trepte ale asimilării cunoștințelor religioase, se poate spune și că el trăiește din credință. Abia atunci își pot găsi împlinire cuvintele Sf. Apostol Pavel : „Cuvîntul lui Hristos să locuiască întru voi cu bogăție. Învățați-vă și povățuiți-vă între noi, cu toată înțelepciunea. Cîntați în inimile voastre lui Dumnezeu, mulțumindu-I, în psalmi, în laudări și în cîntări duhovnicești. Orice faceți, cu cuvîntul sau cu lucrul, toate să le faceți în numele Domnului Iisus și prin El să mulțumiți lui Dumnezeu și Tatălui” (Coloseni 3, 16—17). Abia atunci sălășuiește în credincios învățătura lui Hristos, cum sălășuiește sufletul în trup, conducîndu-l și stăpînindu-l în întregul lui.²⁾

Sf. Scriptură ne grăiește adesea de cele trei trepte care trebuie observate în însușirea sau asimilarea învățăturii creștine. Ea accentuează mai ales prețul faptelor izvorîte din credință. Fără fapte, credința este socotită

²⁾ Eggersdorfer numește acestei trei trepte ale asimilării cunoștințelor religioase : înțelegerea religioasă, convingerea religioasă și devotamentul religios. („Katechetische Blätter”, 1921, nr. 63).

de-a dreptul moartă (Iacov 2, 17). Și în Biserica primară sînt observate aceste trepte, de pildă în catehumenat. Biserica împărtășea învățăturile credinței cu ajutorul Sf. Scripturi și al practicilor bisericești. Apoi prețindea convingere neclintită și atașament puternic față de adevărurile credinței, stăruind, în continuare, asupra pocăinței, rugăciunii, vieții neprihănite și, cu deosebire, asupra faptelor credinței.

Dar Hristos, intuind, El însuși, totalitatea adevărilor de credință, aceste trei trepte pot fi formulate mai concret în modul următor : *a-l cunoaște pe Hristos, a-l iubi pe Hristos, a urma lui Hristos*. În această formă concretă apar ele mai des în Sf. Scriptură. În mod deosebit, Sf. Apostol Pavel stăruie în îndatorirea pe care o are creștinul de a-l cunoaște clar pe Hristos, cunoaștere care nu luminează numai mintea, dar umple mai ales inima cu dragoste înflăcărată pentru Hristos, îndemnînd la urmarea Lui pînă la participarea de bună voie chiar și la patimile Lui. Sf. Apostol Pavel apreciază că această cunoaștere este mai de preț decît oricare alta ; este un bun, pentru credinciosul creștin, cu care altul nu poate fi asemănat : „Ci mai virtos pe toate le socotesc că sînt pagubă — scrie el —, față de înălțimea cunoașterii lui Hristos Iisus, Domnul meu, pentru care m-am păgubit de toate și le privesc drept gunoaie, ca pe Hristos să dobîndesc, și să mă aflu întru El, nu avînd îndreptarea mea cea din Lege, ci pe aceea care este prin credința lui Hristos, dreptatea cea de la Dumnezeu, pe temeiul credinței : ca să-L cunosc pe El și puterea Învierii Lui și să fiu primit părtaș la patimile Lui, și asemănîndu-mă cu moartea Lui, ca, doar, să pot ajunge la Învierea cea din morți” (Filipeni 3, 8—11).

Acest întreit pas trebuie să-l realizeze credincioșii dacă doresc să-și apropie virtuțile supranaturale, cele dumnezeiești și morale. Căci toate acestea își au temei în credință, toate rodesc din credință. De aceea obiectul oricărei virtuți trebuie prezentat în lumina credinței. Din credință deci trebuie aduse dovezile, argumentele principale, care să-i convingă pe credincioși de valoarea înaltă a virtuții, să lege toată dragostea lor pentru virtute. Și săvîrșirea virtuților trebuie să fie însoțită, condusă de credință, dacă voim ca ele să nu slăbească, ori chiar să piară.

Este necesar să fie reținut faptul că treptele asimilării cunoștințelor religioase trebuie parcurse în cadrul întregii acțiuni învățătoarești a Bisericii, deci nu numai în acțiuni fragmentare. În asemenea acțiuni izolate, adică prin predicii și prin alte mijloace învățătoarești ce stau la îndemîna dascălului creștin — preotului — e drept, credincioșii pot fi îndrumați, cu preferință, fie spre treapta primă, cînd se urmărește cunoașterea progresivă a învățăturii creștine, fie spre treapta a treia, cînd se intenționează cunoașterea faptelor credinței. Aceasta din urmă, fiind cea mai importantă pentru viața creștină practică, trebuie parcursă chiar cu fiecare ocazie. Treapta a doua, în care are pondere convingerea religioasă, solicită mai mult timp în vederea consolidării ei, cu deosebire în conștiința credincioșilor maturi.

Considerind că credincioșii nu sînt în situația să parcurgă de sine treptele asimilării cunoștințelor religioase,³⁾ preotul este îndatorat să-i conducă el însuși din treaptă în treaptă, trecîndu-i prin tot atîtea stadii de activitate instructivă și educativă-religioasă, tîlmăcindu-le intuitiv adevărurile de credință și de morală creștină ortodoxă.

Fiind vorba de o tîlmăcire intuitivă a adevărurilor de credință și de morală creștină ortodoxă, este cazul să subliniem că această activitate pedagogică-religioasă trebuie sprijinită și prin folosirea celui mai adecvat material intuitiv. Aci sînt de amintit icoanele și tablourile religioase, obiectele de cult, cultul religios cu toată bogăția lui de învățătură și morală creștină ortodoxă, parabolele și asemănările folosite de Mîntuitorul însuși ; faptele istorice din viața creștinătății etc. Un asemenea procedeu asigură o expunere liberă și plăcută. Numai cînd e vorba de texte deosebit de importante pentru fundamentarea adevărurilor de credință și de morală, se vor recurge la acestea. Mai ales, cînd se ivește necesitatea de a lămurii unele cuvinte rar întrebuițate în vorbirea obișnuită.

O cerință de neîntreținut constă și din a privi adevărurile religioase în structura lor internă, explicînd geneza lor, folosind de multe ori și colaborarea credincioșilor, adică fundamentarea acestor adevăruri prin discuții libere între preot și credincioși.

În procesul asimilării cunoștințelor religioase, pentru întărirea credinței în minte și în inimă, preotul trebuie să aducă dovezi convingătoare nu numai pentru luminarea minții, dar și pentru încălzirea inimii, care să ducă inevitabil la determinarea voinței spre făptuire creștină în folosul credinciosului și în acela al aproapelui. Pentru că ceea ce cunoaștem și iubim, aceea sîntem înclinați să și făptuim.

Ca să se ajungă la treapta cea mai importantă, care este fapta credinței, preotul și credincioșii trebuie să ceară Harul pururea izbăvitor, în virtutea căruia orice faptă bună ia naștere, se îmbogățește și se desăvîrșește. Preotului îi revine îndatorirea să aplice adevărurile credinței la cazurile concrete ale vieții creștinești, îndemnîndu-i pe credincioși să le săvîrșească fără amînare, în mod corect, demn și cu sfințenia cuvenită. Adevărurile de credință trebuie astfel să devină înțelepciunea vieții creștinești, principii în îndrumarea acestei vieți ; ele trebuie imprimate adînc în sufletul credincioșilor, ca să rămînă în acest suflet pentru toată viața ; trebuie mereu repetate și memorizate, cu deosebire cele mai importante, cuprinse în Simbolul credinței, despre Sf. Taine etc.

Aplicarea acestor principii generale trebuie făcută cu multă înțelegere, cu tact pedagogic creștin, ținînd seamă de fondul apercceptiv al credincioșilor, de starea lor în Biserică și de vîrsta lor.

³⁾ Nu e vorba de atît de mult discutatele *trepte formale*.

„...IO MIHAI VOIEVOD...”

de: Pr. EMANUEL COPĂCEANU

Ne este inima plină de mândrie și cuvîntul rămîne mic și sărac în ceasul acesta cînd Țara își cinstește eroii care i-au făurit istoria și i-au păstrat neștirbit graiul, singele, credința și limba, în veac și peste veac. Sentimentul acesta — de o înălțătoare puritate și de o cutremurare sfîntă — ne cheamă înapoi în Timp pe poarta căruia cu slove de aur, stă scris pentru o veșnicie întreagă: „18 Mai 1600, Io Mihai Voievod, Domn al Țării Românești, al Ardealului și al Moldovei.”

Este o pagină scumpă tuturor românilor pe care n-am uitat-o, o pagină cu eroi plini de gînduri mărețe și fapte sublime care s-a înscris la Alba Iulia într-o zi de primăvară cu soare și cu speranțe zămislind din alte gînduri și din alte fapte ce veneau parcă de la Vlad Voievod și Mircea Voievod și de la Glad și neînfricatul Decebal cel care nu se rușinase să-l înfrunte pe bădița Traian, împăratul care avea să rămînă părintele acestui neam ce s-a legat în fața lumii și a ursitei să-și ducă istoria cu atîta înțelepciune și hărnicie și demnitate.

Dar ziua aceea ce nu se va uita nicicînd, nu putea veni fără acel Călugăreni și Șelimber și nici fără Gorăslău și fără singele ce a curs și a rămas acolo pentru o altă veșnicie, sfîntînd pămîntul de s-a cutremurat pămîntul ce călcase hotarele țării și cotropise moșia, încît de lupta aceea pînă și cronicarul turc a scris cu spaimă și rușine: „Mihai Voievod a pricinuit atîta pagubă musulmanilor, încît așa ceva nu s-a auzit în nici un secol.”

Ceea ce măria sa a zidit atunci, vrăjmașii — lacomi și nedrepti și răi, au stricat, dar gîndul și visul ce ne-a îndemnat la fapte și unire sub unul și același sceptru a rămas peste ani ca o lege peste toate fărădelegile și ca o neștirbită dreptate peste toate nedreptățile.

Și cînd peste trei veacuri de umilintă și așteptare frații de același singe și crez, de aceleași datini și limbă și-au dat mîna într-o singură năzuință și o singură lege, Țara a pornit pe drumul ce i-a fost hărăzit în istorie și România de astăzi își împlinește cu vrednicie propriul ei destin, învățîndu-ne să ne iubim eroii și strămoșii și să ducem mai departe, din neam în neam și pînă la sfîrșit de veacuri, eroicele tradiții ale istoriei care ne-a dăruit acest popas de acum în fața căruia ne închinăm cu frunți tăcute și mindre peste lespezile de aur ale trecutului nostru.

UN CĂRTURAR BĂNĂȚEAN DIN 1830 DESPRE MIHAI VITEAZUL

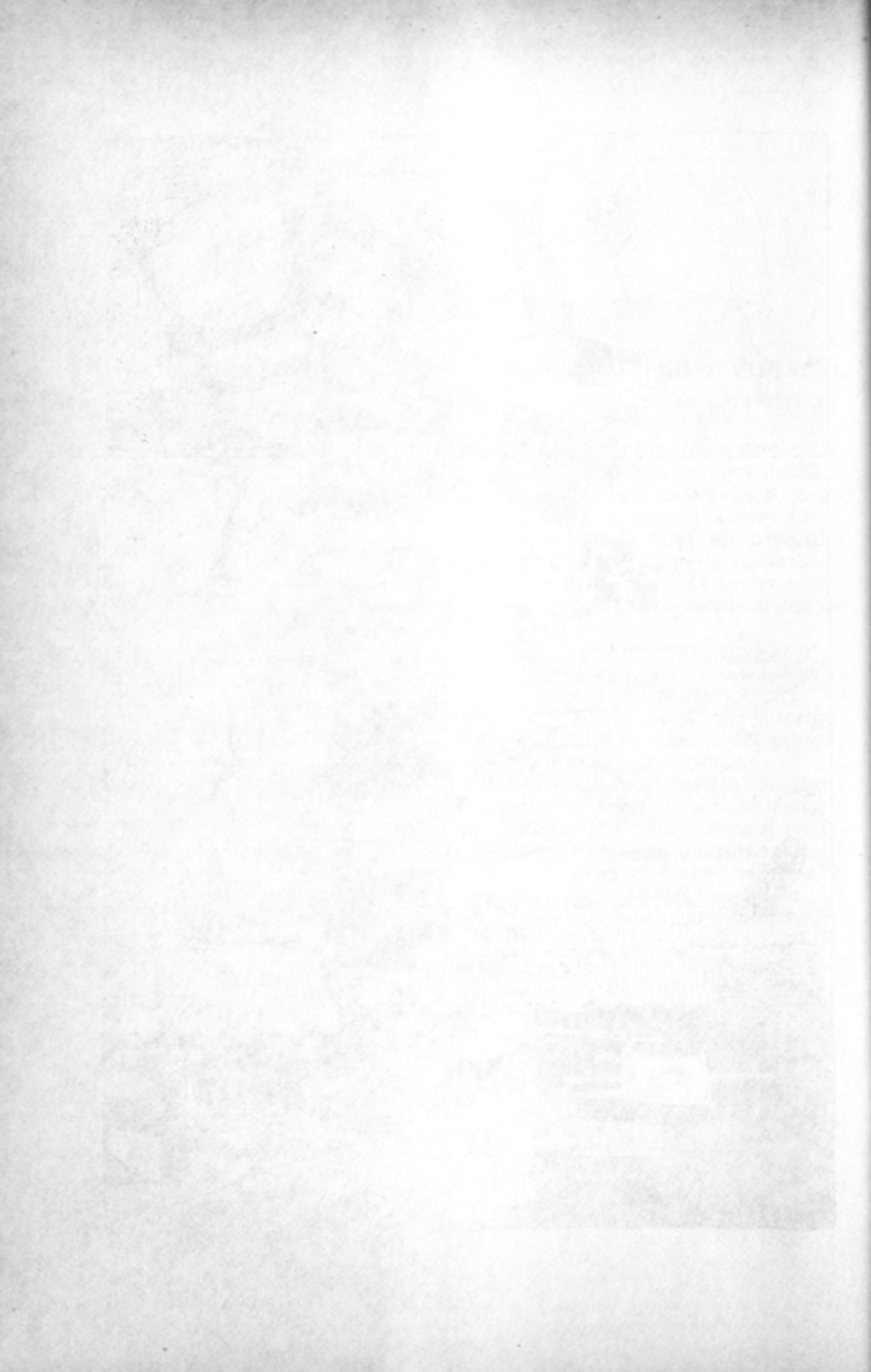
de: Prof. ION B. MUREȘIANU

Legăturile permanente și complexe ale Banatului cu toate provinciile românești, au menținut mereu trează de-a lungul veacurilor conștiința originii și limbii comune. Din această conștiință, prin osteneala și jertfa cărturarilor patrioți din secolele XVIII și XIX, a crescut același ideal, la cristalizarea și adinca lui înrădăcinare în masele largi ale poporului contribuind și scrisul cu conținut istoric. Gândit ca factor de solidarizare și dinamizare, el vorbea despre faptele strămoșilor romani, despre eroismul, vrednicia și demnitatea acestora, alăturându-le voievodale figuri de eroi din trecutul neamului.

Un Gheorghe Constandinovici din Caransebeș se însuflețea în 1779 citind manuscrisul unei *Inceperi a istoriei românești* care se deschidea cu domnia lui Mihai Viteazul. Nicolae Stoica, protopopul Mehădiei, scria în-ari-
pat prin 1800 despre împăratul Traian și aduna cu pietate inscripții lapidare, monede și diferite vestigii romane. Alte însemnări din primele decade ale secolului XIX atestă o puternică conștiință națională.

La începutul anului 1829, apare în tipografia universității din Pesta primul număr din seria a doua a *Bibliotecii Românești* editată de Zaharia Carcalechi, cea dintâi revistă românească de înaltă ținută grafică și redacțională, tipărită în 1000 exemplare, cu abonați în toate ținuturile locuite de români și care era proiectată ca publicație lunară. Scrisă aproape în întregime de bănățeanul Damaschin Bojincă (1802—1869), pe atunci „la înalta Tablă crăiască a Ungariei jurat notarius”, autor al mai multor scrieri istorice și pedagogice de confruntări, apoi profesor la Academia Mihăileană din Iași și ministru de justiție al Moldovei, revista are un pronunțat caracter istoric. Deschiderea cuprinsului propriu-zis o face *Istoria românilor* extinsă pe 26 pagini format 20×25 cm din totalul de 58, continuată în cele patru numere sau părți din care două văd lumina tiparului în 1829 iar două în 1830. În prefață, Bojincă își destăinuie vrerea în cuvinte ce impresionează și astăzi: „Din ora ce s-au dezvelit în mine jedecarea care la privirea spre Nația Românească și cumpănirea stării ei, ațîț în inima mea un foc neastîmpărat de a cerca viața, singele, mărirea, virtutea și toate stările împrejur ale neamului meu; s-au dezvălit și cu tari rădăcini s-au întrarmat în pieptul meu și iubirea, zelul (rîvna) și dreapta dorire de a cerca și cu sirguință a întrebuița toate mijloacele, prin care pot folosi și spori Nației și Patriei”.





Zelul, sîrguinţa, dreapta dorire închinată neamului, îl îndeamnă să cerceteze cu pasiune istoriile aflate în marea bibliotecă crăiască din Pesta, cum mărturiseşte el, şi să aşeze lingă slăvitul trecut al romanilor *Viaţa lui Dimitrie Cantemir domnului Moldaviei şi prinţip în împărăţia rusească* (partea I, pp. 27—38), *Istoria lui Radu Şerban prinţipului Ţării Româneşti, din familia Basarabilor, carele au domnit de la anul 1602 pînă la 1610* (partea a II-a, pp. 27—36) şi *Vestitele fapte şi perirea lui Mihai Viteazul principelui Ţării Româneşti* (partea III, pp. 36—56, partea IV, pp. 25—32). Anunţa de asemenea *Viaţa vestitului Ştefan cel Mare prinţipului Moldaviei* „ce au fost scutitorul Moldaviei şi minunat de toată Europa”, dar pe care „neavînd la mînă originalul cel vestit, de Miron Logofătul cel ce vorbeşte adevărul, siliţi am fost a lăsa viaţa acestui erou român, în altă parte a Bibliotecii a se tipări”. Bojincă pleacă în Moldova, revista îşi întrerupe apariţia şi articolul apare mai tîrziu sub o altă semnătură.

În literatura noastră, sînt cele dintîi file de autentică monografie istorică românească ce înmănuşchează semnificative momente şi fapte alese cu multă grijă şi difuzate larg în tot spaţiul românesc ca să servească mărturisitorilor doriri. Textului îi alătură chipul fiecărui domnitor în gravuri măestrit lucrate de pictorul Constantin Leca, spre a le aşeza la locul de cinstire cuvenit icoanelor. Închegate din îndelungate şi ostentive căutări, cu bogăţie de date şi amănunte chibzuit alese, sînt povestite frumos şi avîntat cititorilor din 1829, încă nu pe deplin încrezători în posibilităţile de exprimare a limbii materne, dar totdeauna bucuroşi să o vadă îmbrăcată în haina minunată a tiparului.

Biblioteca Românească valorifică deci educativ istoria prin articole de popularizare, cultivă o conştiinţă general-românească mai pronunţată faţă de Şcoala ardeleană prin interesul susţinut pentru ţările româneşti, prin afirmarea ideii naţionale fără fruntarii despărţitoare.

Revenind la figurile de eroi ai neamului asupra cărora s-a oprit Bojincă, vom observa că el stăruie în chip deosebit asupra lui Mihai Viteazul închinîndu-i 29 pagini mari cu literă măruntă. Bojincă participă cu întreaga fiinţă la bucuria victoriilor şi trăieşte toată amărăciunea nereuşitelor primului unificator al tuturor românilor.

La începutul domniei, Ţara Românească era bîntuită de cumplite nelegiuiri, căci turcii „prădau tot ce puteau şi răpeau averile ţăranilor şi bisericilor, prin care asuprire tot mai mari se făceau necazurile, iar datorîia statului se mai înmulţea”. Măsurile luate de Mihai împotriva acestora şi a mulţilor creditori, sînt justificate de autor care era şi reprezentantul legii în cel mai înalt for de judecată, ca împliniri ale justiţiei imanente ce nu poate tolera asuprirea poporului, semn sub care sînt puse toate faptele sale de arme.

Lupta de la Călugăreni se desfăşoară aievea: „Cu mare băgare de seamă şi bălăbănindu-se, adevărat bătîndu-se, se trase dinsul îndărăt, însă deodată, ca un leu învăpăiat se slobozi Mihai dinaintea ochilor trupelor sale în turma vrăjmaşilor, ucise pe însuşi Caraiman Paşa şi mai pe vreo

cîțiva povățuitori turci și se întoarse cu semne de biruință la ai săi înapoi. Cutezarea aceasta din nou preînvie curajul lor și le dădu puteri a opri vrăjmașul ca la jumătate de milă dinaintea lagărului turcesc... făcură în mijlocul puterilor turcești pradă și pustiire... Sinan fu călcat de însuși oamenii săi și împins jos de pe o punte în apa Neajlovului, așa încît îi săriră cîțiva dinți din gură și abia scăpă de moarte. Mihai iar cuprinse tunurile sale și pe lingă acele multe steaguri turcești și alte sarcini, pe însuși steagul cel verde adevă al profetului Mahomed după care cugetau turcii că nici cînd se poate pierde, îl prînse”.

Lupta purtată în numele dreptății a fost crîncenă și pedepsirea tiraniei, necruțătoare : „Peste 3000 de turci se aflau [morți] în cîmpiile bătăliei care de dimineața pînă seara ținu și atîta sînge se vărsă cît roși undele riului și numai noaptea împiedică deplinirea biruirii”.

După victoria de la Giurgiu „Dunărea era roșie de sînge turcesc și plină de trupuri ce înotau pe dînsa. 5000 de turci rămaseră morți, ca la 5000 de robi creștini fură scăpați și 6000 de care luate de la turci... Din 800 de turci care apărau cetatea numai unu scăpă, iar Giurgiu fu spart. Sinan se trase rușinat la Constantinopol îndărăt, unde muri de supărare”.

Dorința de libertate și demnitatea Țării Românești nu puteau suferi nici umilirea impusă de Andrei Bathory. De aceea după un marș fulgerător, Mihai ajunse la hotarele Transilvaniei „sculă pe secui la arme făgăduindu-le că vrea să-i scape de greutățile pînă aci purtate. Cetatea cea spre înfrînarea secuilor ridicată, anume Várhegy se sparse, așijderea curțile nobililor căroră trebuiau secuii să le fie supuși, se sfărîmară”. Mihai refuză tratativele cu Bathory cel viclean și începe lupta „în 28 octombrie 1599 [care ținu] de la 10 ceasuri de dimineața pînă la 8 ceasuri seara. Îvingerea multă vreme rămase în îndoire, o parte din ostașii lui Mihai începură a se trage înapoi, spre care înfocîndu-se Mihai alergă la dîșii... și oprind pe fugători, cu cruntă învăpăiere căzu pe ardeleni... generalul Kornîș fu prins precum și unele steaguri polonești cuprinse”.

Victoria armiei române e deplină. Bathory încercă să se refugieze în Polonia dar e ucis de ciobanul secuiei Blasiu Iurdiuk și capul i-a fost adus lui Mihai, scenă descrisă amănunțit după cronică de Johann Filstich, *Schediasma historicum de Valachorum historia* imprimată la Jena în 1793. Uman și generos, învingătorul e îndurerat : „și cu mare pompă îl îngropă în biserica Bălgradului. Toți boierii petrecură trupul lui, iară păcurarul se răsplăti după zicerea Sfintei Scripturi : cu măsura care măsoară, cu aceea ți se întoarce, fiindcă porunci principele îndată să i se taie capul. Florica, muierea lui Mihai amări lacrimi vărsa după acest bărbat, Mihai însuși nimic nu putea grăi de jale, ci după îndelungată amuțire abia se statornici a zice : săracul popă”. Instaurează apoi un regim de libertate și dreptate socială la care Bojincă, prietenul revoluționarului Eftimie Murgu, gîndește de atîtea ori în scrisul său : „Pe secuii îi scoase din iobăgie dîndu-le dreptul de a nu mai fi supuși nobililor. Pe românii din Ardeal îi ridică mai tare, îi favoriza asupra nobililor și a sașilor. Însuși Mihai ierta multor

rele ce le făceau, iar pe unii nobili şi pentru cele mai mici vinovăţii greu îi pedepsea”.

Respectînd cu stricteţe succesiunea faptelor şi descoperindu-le sensul, autorul vorbeşte despre atitudinea de frondă faţă de împăratul Rudolf care cerea prin soli lui Mihai să părăsească Transilvania : „că el se socoteşte vrednic a fi de stăpînirea sau diregătoria Transilvaniei şi că nici de cum nu va ieşi din acest principat”. Înfăţişînd apoi acţiunile întreprinse de Mihai privind unirea celor trei ţări româneşti, se exprimă, atît cît se putea exprima în faţa împlinirii unui ideal, care era şi al generaţiei sale : „De atunci, începu Mihai a se numi şi a se subscrie domnul a trei ţări”.

Uneltirile împotriva lui Mihai, prilejuite de invidia pe care a născut-o în cugetele vrăjmaşilor vitejia lui şi a ostirii române, iau amploare grăbind tragicul deznodămînt. Şi atunci condeii tremură sub povara revoltei : „Însă acum se adună nenorocirea din toate părţile peste capul viteazului acestui bărbat, alergînd cu paşuri repezi spre stricarea mîntuitorului creştinătăţii de barbaria turcească ; acum începură singuri aceia a lucra spre surparea acestui vestit bărbat, pe care el cu generozitatea sa i-a acoperit ; acum începu a fierbe pisma în inimile acelora zic, cari mai înainte ca pe un erou decît toţi mai ales îl adora”.

„Aşa e lumea ! Aşa sînt oamenii !” observă Bojincă. „În loc de mulţumire, nemulţumiri, în loc de acoperemînt şi mulţumitoare scuteală, surpare şi vînzare vinează. Nobilitatea Ardealului era cu totul aprinsă de pofta izbîndirii rele asupra lui Mihai”.

Încadrate în adevărul istoric, sînt descrise plastic stările tulburi provocate de duşmanii săi în Transilvania, Ţara Românească şi Moldova. Acţiunea de meşteşugită şi reuşită diplomatie pe lîngă împăratul Rudolf, e redată cu accente de bucurie. Tot astfel victoria de la Goroslău şi relaţiile cu Basta, pe care îl înfruntă cînd îi neagă dreptul asupra Transilvaniei : „Eu singur am fost cuprins această ţară mai înainte, dar şi acum iar eu mai mult am ajutat spre prinderea ei. Aşadar mai mare drept am eu peste ea, decît tu şi împăratul ! De acum hotărî să omoară pe Mihai. Şi aşa, după multe cercări fătarnice fu ucis lotreşte de oamenii lui Basta, în 19 august 1601”, moment descris cu mult dramatism şi indignare după cronică lui Filstich.

Exteriorizîndu-şi sentimentele prin frazele istoricului Johann Christian Engel din *Geschichte der Moldau und Walachei* tipărită la Halle în 1804, p. 268 la care face trimitere, continuă : „Lăsînd noi inscripţiile mormîntului lui Mihai la o parte, mai bucuros vrem să respirăm şi să presăram flori pe mormîntul acestui principe român, care interes istoricesc de lume minunat cuprinde în sine. Acesta mai cu putere a ajutat spre abaterea barbarilor de către celelalte părţi creştineşti ale Europei. De ar fi întîmpinat acest bărbat mai bună creştere în tinereţele sale şi de nu s-ar fi născut în timpul unei aşa fel de stări împrejur, grele şi turburoase, de n-ar fi avut de lucru cu Basta şi cu Movilă, ar fi făcut minuni în lume şi s-ar fi asemănat cu Temistocle şi cu Iancu Huniade.”

„Istoria lui cu mare plăcere am lucrat-o, pentru că aceasta mi-a ușurat inima cea scîrbită de alte istorii barbare și nenorocoase a Țării Românești și a Moldaviei. El a fost român curat și a dat adevăratele sale pronia cerească arată în toate neamurile și limbile măiestria și puterile sale. De ar fi ținut stăpînirea lui mai mult, s-ar fi făcut țările cele de pe marginea Dunării minunate de toată lumea și neînfrînte de putere omenească. Însă în al 43-lea an al vieții sale fu tiranic smuls prin silitoare putere din cursul vieții. Urmările începutelor lui fapte se împiedecară și se stinseră în secul cuprins al timpurilor. Țara Românească și Moldavia și acum se află în stare ticăloasă, ca mai înainte de aceasta, însă datorită istoriei, fie de-a pururea a păstra aducerea aminte despre acest bărbat și a vesti lauda lui. Lucrul istoriei, fie de a ține puțină înaintea ochilor și de a deștepta adevăratele păreri, cum că frumoasele acele țări oarecînd vor înflori și se va mîngia omenirea cu dinsele”.

La sfîrșit, Bojincă se adresează în cuvinte de răscolitor îndemn fraților de peste munți, unde lista abonaților ne arată destui cititori: „Această istorie, precum spre marea laudă a Nației s-a însemnat aci așa și spre deschis exemplu să fie măriților boieri din Țara Românească și Moldova. Cetească tot insul aceste cu mîngiere vîzînd ce au fost strămoșii lui. Însă caute și cerce și pe acea cauză care a înecat aceste țări frumoase, în moliciune, în întunerec și neactivitate. Alunge dară cei putincioși răutatea din sinul patriei sale și cetind istoria strămoșilor săi, fără dormitare să privegheze de a pleca iar pe calea virtuții, dreptății și a vitejei strămoșești.

„Vedeți cum vestesc istoriile eroismul, iată cum cetim noi cu dulci lacrimi vitezele fapte ale strămoșilor ! Care istorie, lumineze de-a pururea în inimile voastre” *) :

Entuziasmul care străbate scrisul lui Bojincă, stilul simplu, sincer, forța de evocare, ca și apelul lui Emanuil Gojdu, cuvîntarea lui Simion Marcovici și convingătoarele povestiri cu îndemnuri spre împliniri mari, găsesc o receptivitate nebănuită în toate păturile sociale de pe cele două versante ale Carpaților. Doveditoare este creșterea tirajului *Bibliotecii Românești* de la 500 la 1000 de exemplare și necesitatea de a retipări primele două părți, anunțată de editor. Lucrul acesta este deosebit de semnificativ pentru anii 1829—1830, cînd scrisul românesc tipărit cunoștea doar cîteva cărți de largă circulație scoase în cel mult 500 exemplare, însuși redactorul *Foi pentru minte, inimă și literatură* afirmînd în 1856 că numărul abonaților săi n-a depășit niciodată totalul de șase sute.

După aproape trei decenii, lugojanul Vasile Maniu, academicianul de mai tirziu, în voluminoasa și savanta *Disertațiune istorico-critică și literară tractînd despre originea românilor din Dacia Traiană*, tipărită la Timișoara în 1857, pagina 594, scrie cu privire la actul unirii : „Eroul

*) Citatele sînt reproduse din *Biblioteca Românească* apărută în 1830, nr. 1 (partea III) pp. 36, 42, 44, 52, 53, 56 și nr. 2 (partea IV) pp. 26, 29, 30, 31 și 32. Pentru înlesnirea lecturii, am folosit ortografia actuală.

strălucit întruni — după mai multe vicisitudini şi certe avute cu Bathory, cu Rudolf II, Andrei şi Maximilian, după alungarea polonului Simion Movilă şi în fine după învingerea reputată la Sibiu — cele trei părţi mai însemnate din Dacia Traiană, sub sceptrul său...” Şi cum sub stăpânire străină fiind nu-şi putea exterioriza simţămintele şi gândul, recurge ca şi înaintaşul său Bojincă la autoritatea istoricilor străini, la Edgar Quinet, în nota subliniară, accentuând că acest moment e cel mai mare din viaţa lui Mihai Viteazul, unirea celor trei provincii constituind „începutul unui stat mare şi puternic. Moldova şi Ţara Românească sînt numai un semicerc din teritoriul încins cu cinga Carpaţilor, statul românesc trebuind să aibă Delta Dunării şi intrarea întărită prin o Poartă de Fier”.

În Ţara Românească, cu libertăţi de exprimare de care erau privaţi scriitorii din provinciile româneşti aflate sub dominaţie străină, Aron Florian scoate de sub teacurile unei tiparniţe bucureştene în 1846 *Elemente ale istoriei lumii* evocînd în două treimi din cele 200 pagini ale volumului II faptele şi vrerile lui Mihai Viteazul, înfăţişate cu neegalat talent şi cu documentaţie uimitor de bogată, într-o viziune românească atotcuprinzătoare de Nicolae Bălcescu, operă editată în 1878 de Academia Română prin Alexandru Odobescu.

În Banat, interesul faţă de istoria ţărilor româneşti creşte apoi mereu. Constantin Diaconovici Loga termina prin 1845 o foarte cuprinzătoare *Istorie a Românilor* rămasă în manuscris, iar Atanasie Marienescu, şi el membru al Academiei Române, îl preamăreşte pe Mihai în *Istoria română naţională pentru tinerime*, publicată în Sibiu la 1861; în balada *Mihai Viteazul şi Andrei Bathory* apărută în 1860, aşa cum va face şi cu Petru Rareş într-o nuvelă istorică originală, în 1862. Tot Vasile Maniu va publica în 1871 drama istorică *Monumentul de la Călugăreni* iar în jurul anului 1900, Patriciu Drăgălina lasă în paginile de epopee ale lucrării *Din istoria Banatului Severin*, rînduri înălţătoare. Dar cel mai impresionant omagiu adus de Banat aceluia care a întruchipat idealul de totdeauna al poporului nostru rămîne *Istoria lui Mihai Vodă Viteazul domnul Ţării Româneşti* scrisă de preotul Ion Sîrbu din Rudăria, apărută în aproape 1000 de pagini în 1904 şi 1907, studiu erudit încununat cu marele premiu al Academiei Române, toate întreţinînd conştiinţa unităţii poporului român şi hotărîrea de a înfăptui lăsamîntul lui Mihai Viteazul.

MIHAI VITEAZUL ÎN CONȘTIINȚA ROMÂNILOR DIN TRANSILVANIA

MARTURII ISTORICE

de FLORIAN DUDAȘ

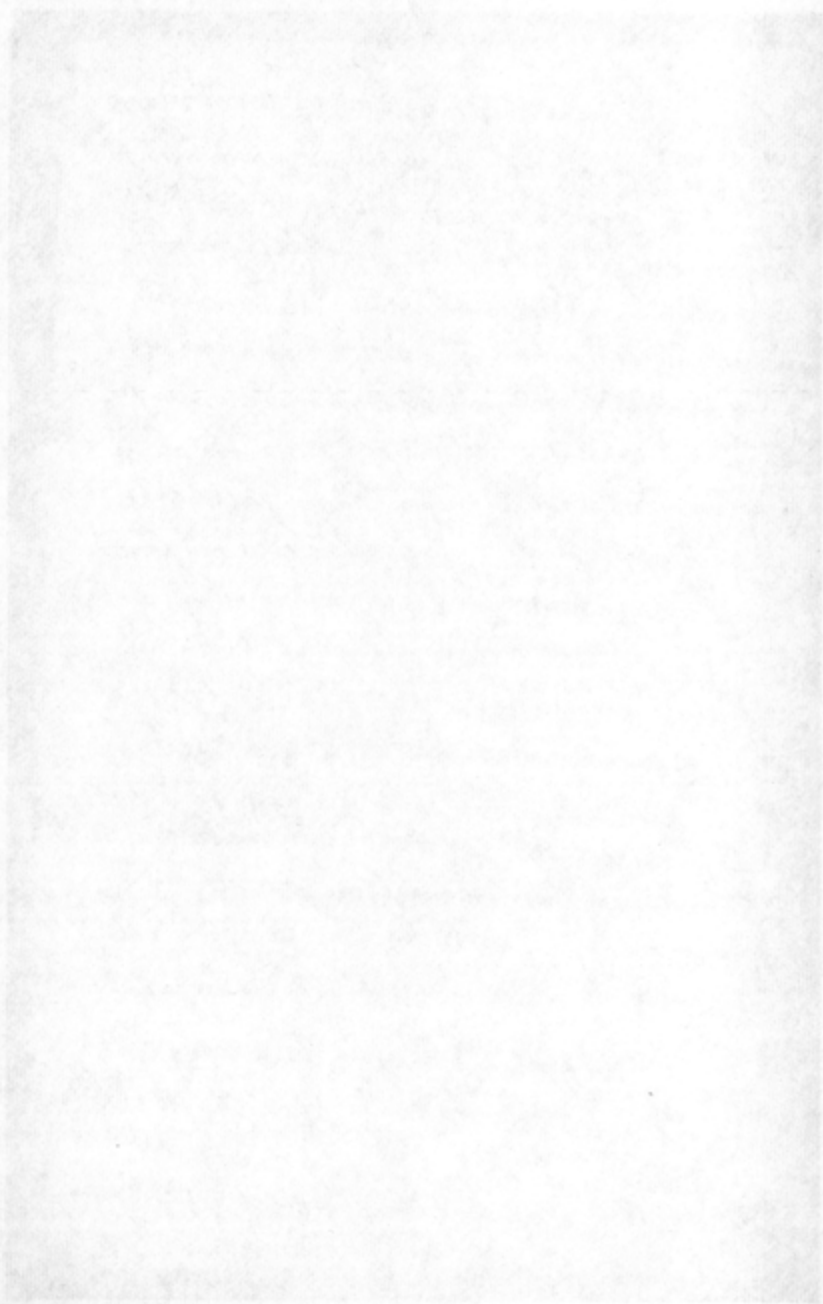
Sărbătorirea a 375 de ani de la Unirea Țărilor Române sub Mihai Viteazul prilejuiește poporului român, pentru prima dată de la realizarea Unirii depline, a desăvârșirii unității noastre de stat, cea mai dreaptă comemorare a celui mai sfânt ideal afirmat de români printre veacuri.

Fără a-l urmări pe Mihai Viteazul pe toate cărările strădaniei ce l-a dus la unirea vremelnică a celor trei țări românești și fără a manifesta intenția exclusivă de-a sublinia valoarea politică a faptei sale, în rîndurile ce urmează, exprimînd pe măsura vredniciei noastre prinosul de recunoștință marelui act istoric, relevăm crîmpeie inedite sau mai puțin cunoscute ce aparțin postludiului Unirii de la 1600 și mărturisesc, în virtutea conștiinței de neam, a credinței și legii nescrise obișnuielnice autohtone, statornicia românilor din Transilvania în afirmarea acestui fapt care a făcut să strălucească pentru o clipă, asemeni unei stele pe cerul Carpaților, idealul întregului neam prin viziunea, vitejia și sub conducerea acestui prim voievod cu chip de Domn al tuturor românilor.

* * *

Cu prilejul cercetării vechilor cărți românești tipărite în Țara Românească și Moldova care au circulat pe meleagurile Transilvaniei și care astăzi se păstrează în vechile biserici românești din Țara Zărandului — autohtonie cu un trecut istoric sbuciumat cum rar mai întîlnim pe pămîntul românesc — am întîlnit nu odată pe scoarțele și filele lor îngălbenite de timp însemnări manuscrise, de cele mai multe ori pomelnice lapidare, valorificate puțin pînă acum în istoria națională, ce ne dezvăluie crîmpeie ale unor trăiri de demult, mărturisiri ale unor dascăli, dieci și preoți români patrioți, cu dragoste și credință nemărginită pentru legea, învățătura și limba românească. Unei asemenea vechi însemnări cu valoare de autentic document datorăm scrierea acestor rînduri spre a comemora, alături de întregul popor, Unirea Țărilor Române sub domnia lui Mihai Viteazul.

În anul 1974, cu prilejul unor cercetări de teren prin satele din Munții Codrului-Moma, în extremitatea nordică a Zărandului, au fost identificate o serie de tipărituri românești vechi. În sensul în care interesează aceste



THE UNIVERSITY OF CHICAGO PRESS
54 EAST LAKE STREET, CHICAGO, ILL. 60601-1306
TEL: 773-936-5000 FAX: 773-936-5001
WWW.CHICAGO.PRESS.EDU

rînduri, importanță deosebită manifestă identificarea de noi în localitatea Ignești, din apropiere de orașul Sebiș (jud. Arad) a unui exemplar necunoscut al *Cazaniei lui Varlaam* (Iași, 1643), lipsit din păcate de început și sfîrșit, ce conține însă, alături de mai multe pomelnice lapidare din secolele al XVIII-lea și al XIX-lea, următoarea însemnare *manuscrisă* (Fig. 1) cu caractere chirilice (p. 374) :

„Cu mila lui Dumnezeu, această sfîntă carte, anume Păucenie, o au cumpărat Dănceștii din Godinești ¹⁾ de la Pop Istvan (Ștefan — nn.) din Căpilnaș ²⁾ drept 30 de florinți și o dat în mîna lui popa Mihai din Tătărești ³⁾ pentru sufletul lor pomană, acestor creștini, anume Iștoc (Ștefan — nn.) Barbatu, Toma Iovan, Miclăuș Oprea, deci acești creștini așa deder această carte în mîna lui popa Mihai pînă va fi el această carte să-i fie de învățătură și acestor creștini pomană. După moartea popii Mihai să rămîie pre frate a pre feciorii care rămîie de popa Mihai tot acestor creștini pomană de vecie fără nimeni pre bani să no vînză iară cine ori vine să fie blăstămat de Dumnezeu și de cele șapte soboară sfinte. Pentraceia cărora să va timpla a ceti și a învăța pre această carte — acăr vlădică, acăr protopop, acăr popi, acăr diaconi, acăr dieci, pre aceste suflete ces scrise mai sus să le pomeniți și să le blagosloviți ca să poată sta drepti nainte(a) înfricoșatului județ și să să odihnească în sinul lui Avram, în poposala luminatului Raiu cu Isac și cu Iacob.

Această carte să dă de înșilie naintea Soborului Sfint, înaintea lui protopop Daniil. 1659(—) venit în pamentul Ardealului în zilele lui Io Mihai Voivodu, cu fratele Vasilie Rufa.

Danilie”

Cum este și firesc ne oprim atenția asupra pasajului ultim care conține cheia înțelegerii întregului cuprins al acestui vechi document românesc. El ne dezvăluie, în primul rînd, faptul că cei care la 1659 a făcut această însemnare a fost *protopopul Daniil* „venit în pamentul Ardealului în zilele lui Io Mihai Voivodu...” — mărturie a cărei valoare istorică este revelatoare cu atît mai mult cu cît pomenirea domnitorului român se face la o jumătate de veac de la moartea sa, răstimp pe al cărui fond semnificația ce o manifestă implică, credem, un succint excurs istoric.

... 18 Octombrie 1599. Mihai Viteazul, domnul Țării Românești, pătrunde în Țara Ardealului ; la 28 octombrie înfrînge în fața satului Șelimbăr oastea lui Andrei Báthory, iar la 1 noiembrie 1599 intră triumfal în Alba Iulia. Șase luni mai tîrziu, pătrunde pe neașteptate în Țara Moldovei făcînd astfel să biruie *Marele său Gînd*, *pohta ce a pohtit*, de-a vedea

¹⁾ *Godinești* — sat situat în valea Mureșului la 10 km spre nord-est de Zam, jud. Hunedoara.

²⁾ *Căpilnaș* — sat situat în valea Mureșului, aparținător com. Birchis, jud. Arad.

³⁾ *Tătărești* — sat situat în valea Crișului Alb, la 12 km spre vest de Baia de Criș, jud. Hunedoara.

stînd sub un singur chip și scut : Țara Românească, Ardealul și Moldova. Pe urmă s-a întors în marea glie strămoșească a Transilvaniei, la Alba Iulia.

Nu stă în intenția noastră de a releva măreția faptei istorice. Vom rememora, în cele ce urmează, doar crîmpeie ale atitudinii Domnului față de autohtonii Ardealului, de autohtoni și a acestora față de Primul Domn de neamul și legea lor.

În Transilvania toți românii știau faptele voievodului muntean, chipul său stăruia în gîndul tuturor, iar mulți chiar îl cunoșteau din 1596 cînd Mihai a pășit pentru prima oară pe pămîntul Ardealului. Atunci, la 1596, el a găsit în Transilvania o parte a propriului său popor, a cărui privire dîrză și tenace i s-a statornicit adînc în minte și l-a făcut să privească mai aproape de glie. În Alba Iulia Domnul a găsit la 1596 o biserică mică de lemn. Cum măreția gîndului său avea în vedere un lăcaș pe măsura faptei, ceru principelui încuviințare și, în cele din urmă, i se-ngădui să înalțe un lăcaș de piatră, „o mănăstire pentru Vlădica Ioan”, situată la loc de cinste, „pe deal, lingă cetate”⁴⁾, prefigurînd astfel prin legea pămîntului pohta sa politică, căci prin influența manifestată de Mihai, episcopul Ioan a ajuns, înainte de Unire, conducătorul religios, spiritual și cultural al românilor din Transilvania — act ce relevă rădăcini adînci mai ales că fapta așeza în calea suprimării individualității etno-culturale a românilor de peste Carpați un bastion al legii românești sub înfățișare unitară.

Cînd, la 1599, Mihai Viteazul a pătruns — cu gînd de Unire — în Transilvania, Carpații și-au redeschis toate cărările știute și neștiute, căci — mărturisesc cronicile — îl însoțea atîta oaste și popor de „*parcă venise Românimea toată*”. A fost o pătrundere fulgerătoare, dar așteptată în Transilvania de către toți acei care și-au simțit apartenența la acest popor asuprit, căci „*oameni de toată sama, dar mai ales români ardeleni*”, „*armași păzeau toate drumurile de țară și cărările*”, și doritori de libertate socială au început să-și facă dreptate; însuși cronicarul Szamosköszy — cel care l-a defăimat ca nimeni altul pe Mihai — scriind că „*ardelenii se uniră cu ceilalți Români de peste hotar*” „... încrezuți în aceia că aveau Domn de neamul lor”⁵⁾.

Odată statornicită domnia românească asupra Transilvaniei, pretutindenii Mihai Voievod alături nobililor stăpînitori boieri munteni și numește în fruntea cetăților și așezărilor comandanți și dregători români. În acest moment de renaștere a chipului vechii Dacii, însăși limba românească era chemată să împlinească — așa modestă, dar tenace, cum se păstra — sub sceptrul victoriei, credința, cultura și idealul unui popor unitar. Dregători, dieci, preoți, însuși Domnul, scriu scrisori și zapise în limba românească, iar alături de cancelaria ardeleană, la Alba Iulia, ființează cancelaria românească ce emite acte în numele lui „*Mihai Voievod, cu mila lui Dum-*

⁴⁾ Nicolae Iorga, *Istoria Românilor din Ardeal și Ungaria. Pînă la mișcarea lui Horea (1784)*, Buc. 1916, p. 185.

⁵⁾ Cf. Hurmuzaki, *Documente*, XII, p. 538, nr. 743, apud N. Iorga, *op. cit.*, p. 194.

nezeu Domn a tot pământul Țării Românești și al pământului Ardealului și al Moldovei", căreia îi datorăm, printre alte mărturii, și recensământul veniturilor sau *catastihul Țării Ardealului*, ordonat de Domn, scris românește cu cuvinte originare care biruind amestecul de nații și neastimpărul etnic au ajuns peste veacurile asupra cuvinte de vrajă și putere ce au darul să te-nfioare când le pronunți. Aceste documente istorice spun realităților din Țara Ardealului pe nume, românește, și mărturisesc reșezarea naturală a Transilvaniei, în lucruri și oameni, în administrație și chivernisire, în ființa românească.

Când Mihai a pătruns în Transilvania a găsit aici, după expresia lui Iorga, o *țară de țărani și preoți*. Din primul moment gîndul Domnului se îndreaptă și spre *legea românească* ce trebuia adusă la nivelul celorlalte două țări românești, conform religiilor recepte ale naționalităților din Transilvania⁶⁾, pentru a reșeza toată această parte de popor privată în drepturile sale de cultură și credință. Dieta ardeleană din iulie 1600 hotăra în acest sens, printre altele, la stăruința Domnului, ca „*preoții români, în cît se atinge de persoana lor, pretutindeni se scutesc de sarcinile servile ce le prestează...*”⁷⁾ Prin urmare, restabilind Transilvaniei străvechiul drept românesc, Mihai Voievod a restabilit, în virtutea tradiției și entității etno-culturale a poporului său, și *legea românească*, în instanță *ortodoxia*, așezînd pretutindeni în satele locuite de români îndrumători și conducători spiritali statornici — transilvăneni de origine, dar mulți, foarte mulți, originari din Țara Românească și Moldova, veniți în Transilvania în timpul domniei sale, care n-au mai cunoscut drum de întoarcere, rămînînd după pieirea sa temei de nădejde pentru spiritualitatea acestei părți de popor românesc. Trebuie privit ca realitate istorică faptul că mulți dintre acei care l-au slujit cu credință pe Domn n-au mai apucat să părăsească Transilvania, iar dintre ei mulți au rămas de bună voie, de bună seamă, retrași în vechile noastre autohtonii, îndurînd toată prigoana deslănțuită de autoritara stăpînire străină ce repune pază strașnică cărărilor Carpaților în timp ce ordona cu severitate ca „*Unde veți găsi Sirb (adică român ce nu era boier) ori Român ce s-ar ține de Voievod, să dați de știre ca în tot locul să-i omoare, să-i taie...*”⁸⁾, și că „*Intrucît ruina și primejdia noastră de acum a venit din partea celor două țări românești, am hotărît ca de acum nicicînd nimeni să nu poată merge să slujească în cele două țări românești. Dacă ar merge cineva, să-și piardă capul și averile. Nici preot românesc să nu poată intra vreodată din cele două țări românești, iară călugării cu totul să fie proscriși din toată țara. De se va afla vreunul că a intrat ori va intra contra edictului țării, pe acela să-l prindă și despoiae orișunde*”⁹⁾. Aceiași prigoană se deszlănțuie și asupra „*acelor preoți români care au fost sedicioși și tăciunari (ce) nu se mai sufăr în*

⁶⁾ David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum*, Buc., 1967, p. 86—87.

⁷⁾ Timotei Cipariu, *Archivu pentru filologia și istoria*, Blaj, 1867, p. 319.

⁸⁾ *Idem*, *ibidem*.

⁹⁾ *Ibidem*.

țară, ci șpanii și juzii crăiești să-i prindă și să-i certe după lege..."¹⁰⁾ Însăși mănăstirea din Alba Iulia, „schizmatică” cu „vlădică necanonic” acum, sta ca un ghimpe în ochii stăpînirii care, în cele din urmă, o supun aceleiași prigoniri, alungîndu-i pe călugări, preoți și ceilalți refugiați, ce trec astfel în viața propriului popor, retrași în vetrele vechilor autohtonii sub oblăduirea cnezilor și voievozilor, în preajma curților nobililor de neamul lor...

Mihai Voievod Viteazul a pierit pe Cimpia Turdei, dar a lăsat buz-duganul său să vegheze-n cetatea Bălgradului, a rămas în pămîntul cu chip de dar al Țării Ardealului cuvîntul și măreția faptei, animată de acum mai strîns de cumpăna Carpaților prin străduința de unitate manifestată prin ortodoxie sau legea românească, prin străduința unor chipuri de conducători spirituali vrednici ca Spiridon, Teoctist, Sava I, Teofil, Dosoftei, Ghenadie al II-lea, Ilie Iorest, Simion Ștefan și Sava Brancovici sub păstoria cărora nu numai că s-au redobîndit drepturi pe seama clerului ortodox, dar i s-a și încercat trăinicia prin calvinism — vrere străină — căreia însuși patriarhul din Constantinopol i-a răspuns cu acea atît de adîncă înțelepciune în virtutea căreia afirma că în cazul pierderii la românii din Ardeal a credinței vechi și drepte „Pentru a se face lucrul bine și în liniște, ar trebui înainte de toate să se rupă legătura de singe și de iubire, care, deși într-ascuns, dar în felul cel mai strîns leagă pe românii din Ardeal cu locuitorii Țării Românești și Moldovei. O prefacere de lege la cei dintîi n-ar îngădui-o niciodată Domnii vecini din aceste două țări, ci mai mult decît sigur vor pune piedici, dacă nu cu armele, măcar cu ascunse întefiri”¹¹⁾.

Cu toate vicisitudinile iscate, românii au trăit în jumătatea de veac ce-a urmat un adevărat *postludiu al Unirii* întreținut prin legătura continuă peste cumpăna Carpaților și întefiț prin preiluminismul celor dintîi cărți românești ieșite de sub teascurile tiparnițelor din Țara Românească și Moldova, pentru mintea, inima, învățătura și credința românească, deopotrivă.

Există numeroase mărturii ce sprijină aceste argumente, iar amintirea lor ar cere multe pagini. Ne limităm să amintim doar faptul că urmași în domnie a lui Mihai Viteazul, претенденти ai tronului muntean găsesc în repetate rînduri un real sprijin în Banat. La 1604, de pildă, Ștefan, fiul lui Petru Cercel și nepotul de frate al lui Mihai Viteazul, refugiat la Timișoară, caută ajutor la vechii săi prieteni „Ioan Pribeagul, Lugojeanul” și Luca Rațiu¹²⁾.

Un oarecare Șerban de Voila, din Brașov, întîlnim plecat în misiune în Țara Românească, în timp ce un altul, Fogarasi Istvan (Ștefan Făgă-

¹⁰⁾ Ibidem.

¹¹⁾ Ioan Ardeleanu, *Istoria diecezei Oradiei-Mari*, II, p. 186—188.

¹²⁾ Andrei Veress, *Georgi Basta Epistolae et Acta*, II, p. 307, nr. 1392.

rășanul), din Ardeal, cumpăra moșii în Oltenia, pe Jiu¹³⁾. Nu mai prejos stau sub însemnul pomenit mai sus acel Ioan-Vodă, din neamul Moveleștilor, ce s-a purtat o viață întreagă prin Transilvania, și însuși Matei Basarab, cu alți însoțitori, care au luptat sub steagurile mișcării lui Rákóczy și-au locuit un timp în Hațeg¹⁴⁾. Tot acum, în răstimpul postludului Unirii, cînd calvinismul încerca să-și țeară zodie de triumf asupra Transilvaniei, alungat de calvini, episcopul Longhin de la Ineu află adăpost vremelnice la curtea lui Matei Basarab, unde-l găsim lucrînd icoane pentru voievod în bună prietenie cu boierii Stroe Leurdeanu, Șerban și cărturarul Udriște Năsturel¹⁵⁾. Cu el va fi mers tot atunci poate în pribegie și nepotul său Sava, fiul fratelui său Ioan — Ioan Brancovici, căpitanul lui Mihai Viteazul (și fratele lui Sava, Gheorghe — cel ce se va semna mai tîrziu — românește — Brîncoveanu)¹⁶⁾ pentru mai mulți ani ucenic al cărturarilor munteni la mănăstirea Comana, cel care în decembrie 1656 vine episcop în fruntea bisericii ortodoxe din Transilvania¹⁷⁾.

Sub jurisdicția acestui episcop sta și *protopopul Daniil*, semnatarul documentului inedit prezentat la începutul acestor rînduri, care, fără îndoială, la o vîrstă patriarhală, nestrămutat în gîndul său adînc, cu credința nemărginită în Ierarhul său, a ținut dinadins, acum la o jumătate de veac de la înfăptuirea primei Uniri a Țărilor Române, să reamintească și immortalizeze spre posteritate venirea sa împreună cu preotul Vasile Rufa „în pămîntul Ardealului” în vremea lui Mihai Viteazul; pentru că a fost fără îndoială în viața sa și-a neamului său acel răstimp o trăire aparte, un moment politic de cumpănă — care nu se uită. El va fi venit la 1599 ori 1600 ca oștean, dregător ori preot și, în ciuda tuturor vicisitudinilor, a rămas în Transilvania, nu-i exclus în străvechea autohtonie a „Sărandului”, unde în jurul anului 1659 îl întîlnim, în postură de protopop ortodox, întărind, în virtutea prestanței, prin scrisul său dăruirea unui exemplar al *Cazaniei lui Varlaam*, lăsat cu însemn de „*pomană pentru sufletul creștinilor Istoc* (în rom. — Ștefan) *Bărbatu, Toma Iovan și Miclăuș Oprea*”, fără îndoială apropiați neamului Dănceștilor, oameni simpli, preoți sau poate chiar cnezi ori voievozi români a căror nume ne poartă cu gîndul la nobilii din părțile Hațegului sau Hunedoarei, ca acel Miclăuș din Rîului-Bărbat, „Bărbatzizi Micleuș”, sau Matei din Hațeg, cu moșii în Țara Românească¹⁸⁾.

Aceasta rămîne semnificația mărturiei istorice a documentului inedit prezentat la începutul acestor rînduri. Fără îndoială, însemnarea manuscrisă de pe exemplarul *Cazaniei lui Varlaam*, de la Ignești, din Zărand,

¹³⁾ N. Iorga, *Inscripții și însemnări ardelen și maramureșene*, I, în *Studii și documente*, XII, Buc., 1909, p. 281—282, nr. 9.

¹⁴⁾ Idem, *Istoria Românilor din Ardeal...*, p. 235.

¹⁵⁾ Silviu Dragomir, în „*Revista Teologică*”, II, p. 343.

¹⁶⁾ N. Iorga, în „*Studii și documente*”, XIII, p. 202, nr. 711.

¹⁷⁾ Vasile Mangra, *Mitropolitul Sava II Brancovici*, Arad, 1906, p. 155 sq. Alte amăn. la A. Bunea, *Mitropolitul Sava Brancovici*, Blaj, 1906.

¹⁸⁾ Cel dintîi era numit, la 1631, de către Leon-Vodă „*prieten al Domniei Mele*”. Vezi *Supra* nota 13.

reprezintă una din numeroasele mărturii transilvănene ce relevă măreția faptei lui Mihai Viteazul păstrată în conștiința românilor din Transilvania — o conștiință mintuitoare ce răzbate de sub colbul multor asemenea documente, mărturisind prin cuprinsul lor toată trăirea românilor din Transilvania, care, în virtutea mirabilului instinct al viziunii, i-au venerat chipul de Domn al celor trei țări românești, în toate sferele vieții lor modestă, apăsată, dar tenace : în creația populară, în trăirea istorică, în credință și artă.

Nu întâmplător zugrăvi veniți din Țara Românească, din Moldova, dar și zugrăvi localnici, originari din Transilvania, îi immortalizează chipul de CTITOR — sub toate înțelesurile cuvântului — pe pereții multor biserici ortodoxe ale Transilvaniei, în cîmpul tablourilor votive, dintre care au biruit vicisitudinile timpului portretul din *Biserica Mănăstirii Călușu*, cel din *Biserica „Sf. Nicolae” din Scheii Brașovului*, realizat de zugravul Radu la 1694¹⁹⁾ și cel recent identificat în *Biserica Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” din Ocna Sibiului* — lăcaș datorat magnanimității lui Mihai Viteazul²⁰⁾, restaurat mai târziu de Constantin Brîncoveanu²¹⁾, a cărei tablou votiv redă, alături de ctitorul ultim, chipul lui Mihai Viteazul, înfățișat cu barbă și păr stufos, nas acvilin și trăsături energice, așa cum îl cunoaștem din documentele de epocă²²⁾. Faptul că inscripția tabloului votiv omite numele voievodului îl explică aversiunea manifestată de-a lungul secolelor de stăpînirea străină amintirii faptei sale ; îl explică însăși soarta vitregă a tuturor celorlalte ctitorii ale voievodului, din Transilvania, cum a fost, de pildă, *Biserica din Făgăraș*, distrusă la scurt timp după moartea sa²³⁾ și însăși *Biserica din Ocna Sibiului* salvată prin mari sacrificii de către lucrătorii români de la ocnele de sare din împrejurimi²⁴⁾.

În realitate — cu sau fără inscripție — portretul Domnitorului avea aceeași valoare în conștiința poporului care a știut întotdeauna să-i deosebească chipul zugrăvit alături de sfinți mîntuitori, păstrîndu-l astfel la adăpost de resentimentul autorităților ardelenne, care nu puteau privi cu ochi buni eternizarea memoriei aceluia ce năzuise la emanciparea neamului său.

Aceiași venerare vie, adîncă și nemărginită a faptei și ființei sale în conștiința românilor din Transilvania — dar de această dată stînd sub semnul substituirii — o exprimă o icoană pe sticlă recent iden-

¹⁹⁾ Ștefan Metes, *Zugravii bisericilor române*, în „Anuarul C.M.I. Transilvania”, 1926—28, Cluj, 1929, p. 115.

²⁰⁾ N. Iorga, în „Studii și documente”, XII, p. 280.

²¹⁾ Virgil Vătășianu, *Arta în Transilvania, de la începutul sec. al XVII-lea pînă în primele decenii ale sec. XIX-lea*, în „Istoria artelor plastice în România”, II, Buc., 1970, p. 176, 191.

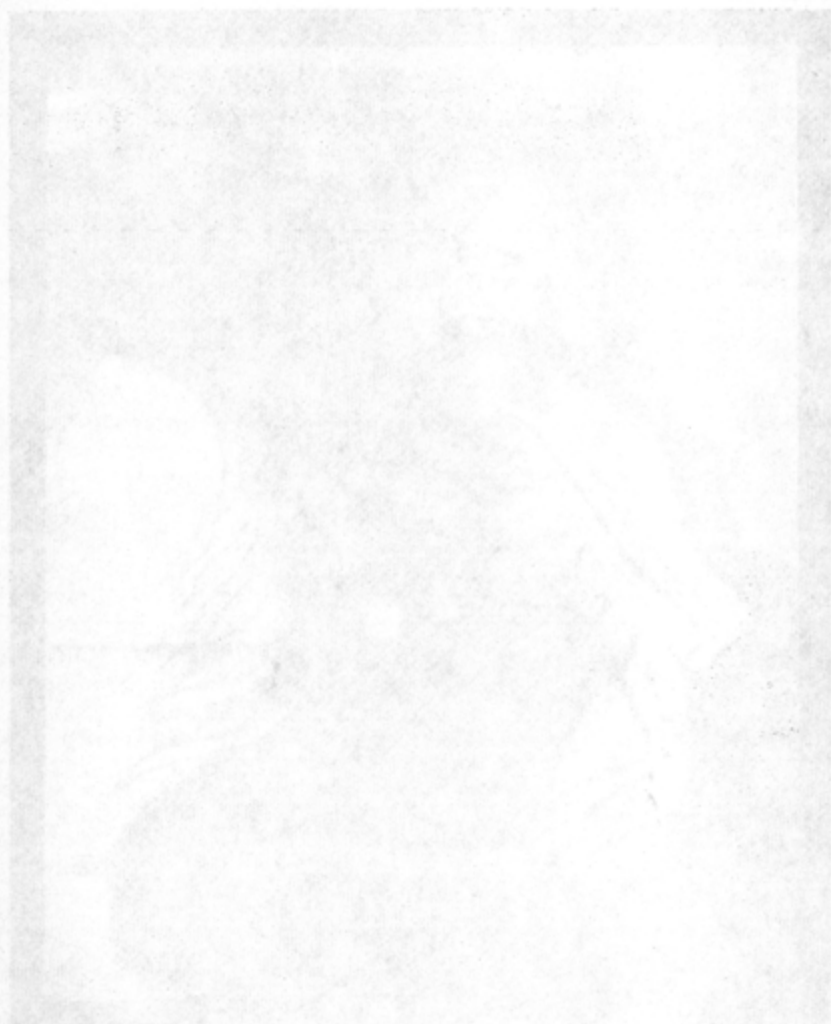
²²⁾ Vasile Drăguț, *Un portret necunoscut al lui Mihai Viteazul. Însemnări privind biserica din Ocna Sibiului*, în „Buletinul Monumentelor Istorice”, an. XLI, nr. 4, 1972, p. 60—62.

²³⁾ A. Veress, *Documente*, IX, 1937, p. 130 sq, nr. 110 ; N. Iorga, *Cronică*, în „B.M.C.I.", XXX, 1937, fasc. 91, p. 45.

²⁴⁾ V. Drăguț, *art. cit.*, p. 62, nota 11.



Fig. 2. — Icoană pe sticlă din Transilvania.
„Sf. Teodor”, cu chipul lui Mihai Viteazul (detaliu).



tificată²⁵⁾, datînd din prima jumătate a secolului al XIX-lea, pictată în Transilvania de către un zugrav anonim, pare-se din Munții Apuseni. Meșterul zugrav a intitulat creația sa „Sf. Teodor”, dar, în realitate, din cîmpul iconografic al compoziției ne privește chipul de Domn al lui Mihai Viteazul, cu aureolă, cu aceeași privire aleasă, dîrză, cu barbă și păr stufos, nas acvilin și trăsături energice, purtînd o mantie roșie, călare pe calul său alb — scenă ce ne reamintește peste veacuri intrarea sa triumfală în Alba Iulia (fig. 2). Cu aproape o jumătate de veac în urmă, N. Iorga, referindu-se la valoarea acestor originare creații artistice românești, scria că în icoanele pe sticlă din Transilvania „se amestecă sufletul adevărat al poporului”. Prin ce altă expresie, mai adîncă, nemărginită, mai sfîntă a dragostei sale ar mai fi putut venera cu îndreptățire poporul românesc, din Transilvania, chipul voievodului care, deși le-a fost Domn doar cîteva luni, îl învedera în conștiința nemuritoare: prin afirmarea neconținută a idealului Unirii — spunem noi, urmașii lor — prin venerarea Aceluia care întîmpina acest ideal — doar astfel și nu altfel — înovcîndu-i de sărbători chipul zugrăvit prin biserici și pe icoane praznicare, după chipul și asemănarea sfinților — convins fiind, în înțelepciunea sa cea mare, poporul că ceea ce e sfînt — nu moare. Pătrunși de o asemenea convingere nețărmurită, românii și-au păstrat, pe mai departe, timp de trei veacuri neștirbită limba, legea strămoșească și naționalitatea, dincoace ca dincolo de Carpați, astfel întîmpinînd ziua Unirii din 1918, celebrată — ca prima dată, dar pentru întotdeauna — la Alba Iulia, acolo unde în urmă cu 375 de ani Mihai Viteazul a făcut să strălucească pentru prima dată peste Carpați, asemeni unei stea-n fulgure pe cer, idealul națiunii românești.

²⁵⁾ Cornel Irimie-Marcela Focșa, *Icoane pe sticlă*, Buc., 1969, fig. 51—52.

VASILE MANIU

de: dr. EMIL BOTIȘ

Vrednic fiu al Banatului Vasile Maniu face parte din pleiada tinerilor români din cele trei provincii românești care abia terminând studiile lor, s-au pus în fruntea mișcărilor revoluționare din primăvara popoarelor de la 1848.

S-a născut la 18/30 decembrie 1824 în Lugoj ca fiu al comerciantului Alexandru Maniu. Pe atunci meseriașii și comercianții lugojeni cu corporațiile lor puternice erau susținătorii mișcărilor de emancipare economică, națională și culturală a românilor bănățeni.¹⁾

Avea o înaltă misiune de îndeplinit, în drumul spre „țară”, ca om de încredere a lui Eftimie Murgu, pentru a ține legătura dintre tribunul revoluționar bănățean și fostul său elev Nicolae Bălcescu devenit căpetenia pașoptiștilor din Țara Românească.

După înfrângerea de către intervenția imperialistă a revoluției din Țara Românească, Vasile Maniu face un scurt popas în Transilvania și apoi se reîntoarce în Banat.

A fost în epoca sa un intelectual multilateral și de mare suprafață.

A început prin a fi dramaturg, scriind numeroase piese de teatru printre care drama „Amelia” (1849). Nu a părăsit teatrul nici mai târziu, dând scenei românești numeroase piese ca „Monumentul de la Călugăreni”, piesă într-un act (1871). „Proscrisul român”, dramă originală națională în 3 acte și 3 tablouri (1880). „Conjurația lui Catalina”, dramă istorică în 5 acte (1872) și altele.²⁾

Mult mai bine conturată apare activitatea publicistică a lui Vasile Maniu care s-a făcut remarcant ca istoric erudit și viguros polemist. Vasile Maniu a militat și el pentru latinitatea limbii române. În acest context

¹⁾ Asupra datelor biografice v. Dr. C. Diaconovich: *Enciclopedia Română*, t. III, p. 192; prof. Traian Topliceanu: „Vasile Maniu” în „Vestul”, Timișoara 3 iulie 1930; Ioachim Miloia: „Familia Maniu”, în „Vestul”. 19 Februarie 1933; Aurel Cosma: „Vasile Maniu” mss. 1972; Florian Moldovan: „Academicianul Vasile Maniu”, în revista „Orizont”, Timișoara nr. 17/1974.

²⁾ v. *Istoria Teatrului din România*, Editura Academia R.S.R., vol. I, p. 241. Se reține faptul că piesa „Soldatul fugit” de dramaturgul maghiar Szigligeti a fost tradusă de tânărul Vasile Maniu care în trupa lui Farkas a interpretat un rol din acea dramă jucată și în teatrele din Oravița și Lugoj. Se menționează la *op. cit.* că Vasile Maniu a fost un pionier al scenei române din Transilvania.

publică „Răspunsu replicativu la broșura d-lui protopresbiter Meletie Dreghici intitulată „Care sînt literile romane” (Timișoara 1867).

Multiplele talente ale lui Vasile Maniu au strălucit și pe tărîmul istoriei literare unde a publicat lucrări temeinic documentate și judicios argumentate ca „Românii în literatura streină, studii istorico-critice și etnografice” (București 1883).

Dar peste toate aceste preocupări, Vasile Maniu a rămas un eminent jurist, dintre cei mai valoroși din epoca sa. Începînd din anul 1859 el este numit avocat public la Curtea criminală de unde avansează la Înalta curte de casație din București.

Între anii 1862—1865 este avocat al statului, iar în anul 1868 îndeplinește funcția de primpreședinte al Curții de apel din Iași.

Destinul său l-a purtat așadar pe toate plaiurile locuite de români. Plecînd din Banatul său de baștină îl vedem în Țara Românească unde se alătură trup și suflet pașoptiștilor. După înfringerea Revoluției, fiind urmărit de guvernul reacționar, trece din nou Carpații și găsește refugiu în tabăra lui Avram Iancu. Face parte din „Comitetul de Apărare Națională” cu sediul în Sibiu. Devine mai apoi notar districtual în Făgăraș. Se reîntoarce în sfîrșit la București unde, afară de cei cîțiva ani petrecuți la Iași, rămîne pînă la moartea lui ce survine în 1901.

Ca jurist Vasile Maniu a publicat numeroase lucrări printre care studiul de drept internațional despre „Convenția consulară cu Germania însoțită cu aprecieri obiective supuse judecății publice” (București 1886) în care Vasile Maniu ia poziție fermă în vederea apărării drepturilor României în relațiile sale internaționale. A luat parte activă în viața publică a României fiind ales deputat în toate legislaturile anilor 1876—1888, luptînd pentru făurirea în cadrul unei noi Constituții a unei României mai evoluată, mai democratică, mai modernă.

În anul 1876 Vasile Maniu a fost ales membru al Academiei Române, distincție ce a încununat lunga sa activitate dedicată libertății, emancipării, unirii progresului și culturii poporului român. El se situează printre precursorii democrației din țara noastră și printre patrioții săi cei mai luminați.

PROTOPOPUL DR. GHEORGHE CIUHANDU
(1875—1947)

de : Prof. ED. I. GĂVĂNESCU

Cercetătorii de astăzi recurg frecvent la numeroasele lucrări rămase de la părintele dr. Gheorghe Ciuhandu, membru onorific al Academiei Române. Opera sa istorică se impune tot mai mult prin varietatea problemelor abordate și prin bogăția de informație pe care o cuprinde. La un veac de la nașterea sa și la aproape trei decenii de la moarte, vom încerca să prezentăm o schiță sumară a vieții și personalității sale, care se desprinde și din scrisul său, într-o activitate publicistică de mai bine de patru decenii. Vom utiliza aici și unele date din notele sale autobiografice, inedite.

Printele dr. Gheorghe Ciuhandu s-a născut în Bihor, la Roșia, un sat destul de izolat acum un veac, între munți și păduri, unde viața românească se păstrase în vechi tipare : „De satul meu natal mă simt legat de aproape sufletește și astăzi, la vîrsta de peste șaptezeci de ani . . .”¹⁾.

„În izolarea sa geografică și etnografică, satul meu și-a asigurat o dezvoltare, pe cît de lentă tot pe atît de genuin-românească . . .”²⁾.

„Neamul Ciuhăndeștilor” încă face parte din această dospitură sănătoasă a satului vechi românesc. Numele lor apare însă, în registre, numai mai tîrziu, deoarece mai-nainte vreme, înaintașul care purtase acest nume, se născuse din neamul „Petrița”. Numele de Ciuhandu este o poreclă dată unei femei intrată în familie prin căsătorie, rămasă văduvă și nu prea agreată de cumnații ei³⁾.

Pe o foaie volantă mai veche, redactată probabil între anii 1925 și 1927, Gh. Ciuhandu notase : „23 april 1875. E ziua mea natală. M-am născut din părinții Petru Ciuhandu, pe atunci student la teologia din Arad și din Maria Papp, născută în Beiuș”⁴⁾. Petru Ciuhandu a fost un preot model, după cum rezultă din scurtul necrolog ce i se face la moartea sa,

¹⁾ Dr. Gh. Ciuhandu, *Din viața mea. Făcute și pășite, spuse ca să învețe și alții din ele*, foaia 6. Manuscrisul e în păstrarea familiei, căreia îi exprimăm aici mulțumirile noastre pentru că ni l-a pus la dispoziție.

²⁾ *Ibidem*, f. 35.

³⁾ *Ibidem*, f. 36—37.

⁴⁾ Foi volante mai vechi. Vezi și f. 57.

la 26 aprilie 1916, în „Biserica și școala”, organul oficial al eparhiei Aradului : „Blind, așezat și, mai presus de toate adevărat caracter și preot model, dînsul s-a bucurat de toată cinstea și încrederea parohienilor săi...”⁵⁾.

Terminîndu-și cursurile elementare la Roșia și liceale la Beiuș, Gheorghe Ciuhandu studiază la Institutul teologic-pedagogic din Arad între anii 1893—1896⁶⁾. Sînt însă ani de mari frămîntări politice-naționale în jurul Memorandului și al procesului ce a urmat. Tineretul de la Seminarul arădean este atras și el în vîltoarea lor. Studentul în teologie Gheorghe Ciuhandu era împotriva liniei oficiale pe care o reprezentau episcopul Ioan Mețianu și directorul școlii, părintele Augustin Hamzea : „Noi, tineretul, în partea covîrșitoare, am stat de partea „naționaliștilor”. În chipul acesta, o seamă de sminariști, între care și eu, am fost deochiați și priviți cu ochi răi”. Într-adevăr, cu prilejul serbărilor „Mileniului”, i se face teologului Gheorghe Ciuhandu un „proces disciplinar” pentru că nu asistase la serbarea organizată cu acest prilej în seminar.

„În iunie 1896 am terminat seminarul și, decepționat pentru neajunsurile din seminar, în altă parte, suferind de cele fizice, am întors acasă”⁷⁾.

Am insistat asupra acestui incident din cadrul vieții seminariale, fiindcă el fixează clar atitudinea politică-națională și morală a tînărului absolvent în teologie, atitudine ce îl va călăuzi în întreaga sa activitate publică de mai tîrziu.

În sesiunea din februarie 1897, se prezintă la examenul de calificare preoțească și e clasificat pentru parohii de prima categorie⁸⁾. E angajat cantor și învățător suplinitor în satul vecin Căbești, unde erau rudele din partea mamei și în anul școlar 1898—99 ajunge învățător la Șiria și cu acest prilej cunoaște pe viitoarea sa soție, Octavia Popovici-Desseanu, pe atunci învățătoare tot într-o comună din Podgoria Aradului.

În octombrie 1898 moare mitropolitul Miron Romanul de la Sibiu și în locul său e ales Ioan Mețianu, episcopul Aradului, eveniment ce deslănțuie aici o înverșunată luptă pentru alegerea viitorului vlădică. Sub anumite aspecte, lunga păstorire a lui Mețianu la Arad era criticată și se dorea o nouă directivă în conducerea eparhiei. Naționaliștii de la Arad îl susțineau pe fostul profesor de limba română de la liceul de stat din Arad, apoi vicar la Oradea, Iosif I. Goldiș, intelectual de o aleasă cultură și deosebită modestie, care a și reușit ; instalarea sa la 20 iulie v. 1899, a fost prilejul organizării unei mari demonstrații românești pe străzile Aradului, sub pretextul intronizării⁹⁾.

⁵⁾ Sub *Preotul Petru Ciuhandu*, an. XL, 1916, nr. 29 din 15/28 mai, p. 149.

⁶⁾ *Din viața mea*, I, 42—43.

⁷⁾ În primăvara anului 1894, Gh. Ciuhandu se îmbolnăvise de piept și a plecat la Roșia, absentînd de la școală între 1 februarie și 15 mai. Foile autobiografice mai vechi, din 1927.

⁸⁾ „Tribuna poporului” an. I, 1897, nr. 26 din 9/21 febr., p. 123.

⁹⁾ *Ibidem*, an. III, 1899, nr. 141, p. 1.

Ne oprim asupra acestei lupte în jurul scaunului vlădicesc de la Arad, fiindcă și „candidatul de preot” Ciuhandu, care se găsea la Căbești, participă la ea, trimițând ziarului „Tribuna poporului” o *Odă la suirea în tronul episcopesc al Ilustrității sale prea sfințitului domn Iosif Goldiș*. Nu ne referim la valoarea ei literară, ci la faptul că ea reflecta un ecou al pasiunilor sub care s-a desfășurat alegerea acestui vlădică de mari speranțe, iubit de popor, care a păstorit însă așa de puțin, numai pînă în primăvara anului 1902. Ciuhandu vedea în înscăunarea acestui episcop, restabilirea păcii în rindurile clerului și ale poporenilor. În „Oda” sa el spune : „Păstorul blind ca mielul” vine să-și conducă turma și să aducă „Sfinta pace și iubirea și dreptatea între noi...” Poetul ocazional își încheia oda cu urarea :

„Viața lui întregă-i fie un fir tors din bunătate,
Iar în inimă să-i arză dorul legii și a-nost dor !”¹⁰⁾

Episcopul Iosif Goldiș a văzut posibilitățile intelectuale ale tînrului învățător suplinitor și, la 1 ianuarie 1900, îl numește de practicant în cancelaria consistorului din Arad. În toamna aceluiaș an, este trimis cu o bursă a diecezei, să-și completeze studiile. În vara anului 1902, el își ia absolvența în studiile teologice și e numit apoi, în toamnă, ca profesor suplinitor la Institutul teologic din Arad, la catedra ocupată de profesorul Roman Ciorogariu, detașat ca director din 1900. Gheorghe Ciuhandu suplinește catedra numai în anul 1902—1903, căci, murind episcopul Iosif este ales Ioan Ignatie Papp, care îl trimite să-și ia doctoratul. La 23 aprilie 1905 este proclamat doctor în sfinta Teologie ; dar episcopul Ioan Papp îl reține în administrația consistorului, așa că la 1 mai 1905 este angajat referent școlar ; în cadrul sinodului din primăvara anului 1905 este numit asesor referent școlar. E sfințit diacon la 20 aprilie v. 1908 și preot, la 20 martie 1910¹¹⁾.

În calitatea sa de referent școlar, activează într-o perioadă de înăsprire a situației politice a poporului român din Austro-Ungaria, de intensificare a persecuțiilor împotriva învățămîntului confesional românesc. În 1905—1906 se discuta proiectul de lege școlară al ministrului Berzeviczy și, după căderea acestuia, vine legislația draconică a lui Apponyi Albert împotriva școlilor noastre, din 1907.

Împreună cu alți factori din consistor, episcopul Ioan Papp, apoi Vasile Goldiș, secretarul consistorial, dr. Gheorghe Ciuhandu participă la lupta colectivă, patronată de Mitropolia de la Sibiu, prin memorii și remonstranțe, pentru pararea loviturilor și apărarea autonomiei bisericești și școlare. Astfel, în anul 1904 publică studiul *Înapoi la apostolie*, apoi, *Conferința eparhială din 1906*, după care au urmat acele măsuri pentru îmbunătățirea învățămîntului confesional din dieceză, pe care referentul

¹⁰⁾ *Ibidem*, an. III, 1899, nr. 137, p. 4.

¹¹⁾ T. Botiș, *Istoria Școlii normale (Preparandiei) și a Institutului teologic ortodox român din Arad*, Arad, 1922, p. 568, 651.

școlar le-a publicat sub titlul de *Instrucțiune și dispozițiuni pentru îmbunătățirea învățămîntului poporal confesional* din anul 1907.

În anii primului război mondial, situația învățămîntului nostru se agravase considerabil iar în arcu carpatic din Transilvania se introducea faimoasa „zonă culturală”. În această ambianță dar, își tipări lucrarea *Scoala noastră poporală și darea culturală. Un raport oficios*, de 51 pagini.

*

Cu pasiunea sa de a studia amănunțit problemele serviciului său, de unde a decurs și sondarea trecutului nostru bisericesc, părintele dr. Gheorghe Ciuhandu a fost și un excepțional preot, întotdeauna bine pregătit, atît în problemele pastorale cit și în susținerea ortodoxiei bisericii sale. În 1904 el propunea înființarea unui institut teologic superior și a unei reviste bisericești, „care să dea cuvenita atențiune științei teologicești și răspîndirii acesteia în clerul nostru”¹²). La 10 decembrie 1917 avea loc în catedrală solemnitatea introducerii noului protopop al Aradului, Traian Vățian, de către Părintele Gheorghe Ciuhandu. Într-un „Cuvînt de instalare”, acesta definea astfel rolul bisericii sale în condițiile grele de atunci :

„Biserica noastră, care prin constituțiunea sa ți-a hărăzit onoarea zilei de astăzi, are două temelii : una este ortodoxia, strîns legată de credința în dumnezeirea Mîntuitorului nostru Iisus Hristos, iar cealaltă temelie e ființa ei românească, strîns legată de firea, viața și aspirațiile poporului nostru”. Tradițiile poporului vorbesc, atît cît pot, de „un trecut trist și întunecat”, dar ele sînt totodată „și făclii care luminează și cărările cele mai îndepărtate . . .”¹³).

*

Activitatea administrativă nu putea însă copleși și consuma toată energia intelectuală a aceluia care se simțise pregătit să urce catedra seminarială de la Arad, încît cercetătorul pasionat de știința istorică bisericească nu putea fi ucis prin birocrație. Punctul de plecare al acestei activități istoriografice, tot mai variată și mai prețioasă prin documentarea ei așa de bogată cu trecerea anilor, este un studiu de istorie bisericească despre Transilvania, apărut în mai multe numere din „Tribuna poporului” din anul 1903. El se intitulează *Încreștinarea ungarilor, ducatele din stînga Dunării, ritul răsăritean*. Autorul se referea la două mari aspecte ale problemei : existența formațiunilor prestatale românești din secolele IX și X și condițiile în care s-a constituit statul feudal ungar la începutul secolului al XI-lea¹⁴).

Studiul de debut vădea calitățile istoricului de mai tîrziu, care se va forma în ambianța arhivelor. Se vor remarca astfel o ascuțită pătrundere a problemelor, un spirit clar de analiza materialului documentar utilizat.

¹²) *Să fie lumină*, articol de fond în „Tribuna”, Arad, VIII, 1904, nr. 91, p. 1.

¹³) „Biserica și Școala”, XLI, 1917, nr. 51, p. 410.

¹⁴) „Tribuna poporului”, VII, 1903, nr. 61, p. 2—3. Studiul continuă în numerele 69, 70, 72, 73, 74, 78, 79, 83, 86, 88, 89 și 91.

La aceste trăsături se poate adăuga și o notă polemică, ce-i va caracteriza atîtea dintre paginile sale de luptă cu istoricii șovini sau confesionali. La adresa lor trimitea autorul o săgeată, atunci cînd își încheia studiul :

„Poftească cui îi face plăcere, discute și mai departe trecutul nostru clar, de-altfel, pentru cei cu minte sănătoasă. Să nu o uite însă, că a nega trecutul unui popor încă nu va să zică a-l priva de drepturile de viitor”¹⁵⁾.

În numărul festiv al publicației „Biserica și școala” apărut la 1 ianuarie 1917, publica articolul *O datorie uitată sau : Istoria Diecezei Aradului*, în care se referea la o hotărîre mai veche din 1883, de a se redacta istoria acestei dieceze, ceea ce nu se realizase în deceniile următoare. Autorul considera acest fapt de o „mare problemă culturală”, căci scrierea ei ar evidenția atașamentul poporului de biserica sa ortodoxă, cu toate asuprirea ce a îndurat pentru aceasta¹⁶⁾.

Intocmirea acestei istorii a eparhiei va fi una dintre preocupările cardinale ale cercetătorului. Astfel, în ampla sa monografie *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț*, el introduce un capitol intitulat „Gînduri mai vechi de scrierea istoriei Eparhiei Aradului”¹⁷⁾. În 1924, Părintele Ciuhandu inaugurează acea colecție de scurte monografii, intitulată „La vatra suflătească a neamului”, cuprinzînd momente din trecutul eparhiei arădene. Între anii 1929 și 1940, desfășoară o intensă activitate publicistică, bazată pe material documentar inedit. În fine, în 1935 apărea la Arad, după unele îndoieli în ce privește posibilitățile de tipărire, întinsa sa monografie *Episcopii Samuil Vulcan și Gherasim Raț. Pagini mai ales din istoria românilor crișeni (1830—1840)*. Istoria bisericească o înfățișează pe primul plan, considerînd că aceasta era forma principală de manifestare a vieții poporului român din trecut.

În cadrul larg al acestei monografii se utilizează și mult material referitor la viața bisericească și social-politică a Banatului, introdus din legătura strînsă a evenimentelor. Astfel, un capitol e rezervat mișcării naționale din Banat sub titlul „Porniri românești în Biserica ortodoxă din Banat”¹⁸⁾. Autorul sublinia și faptul că numeroși elevi din Banat se formau în cadrul celor două școli românești de la Arad : Preparandia și Teologia¹⁹⁾. De menționat că în 1931 mai publicase și articolul *Șase documente și citeva cuvinte despre protopopul Dimitrie Stoichescu-Petrovici* în revista „Analele Banatului”²⁰⁾, acest personaj interesant din revoluția de la 1848—49.

Nu vom putea insista și asupra altor lucrări legate de probleme locale sau de istoria religioasă a Transilvaniei. Vom arăta însă că, după ani de investigații laborioase în arhivele din Arad, cercetînd și o serie de conștiințe austriece din prima jumătate a secolului al XVIII-lea, a

¹⁵⁾ *Ibidem*, nr. 68, p. 2.

¹⁶⁾ „Biserica și Școala”, XLI, 1917, nr. 1 din 1/14 ianuarie, p. 10.

¹⁷⁾ *Episcopii...*, p. VI—XV.

¹⁸⁾ *Ibidem*, p. XXVIII—XXIX.

¹⁹⁾ *Ibidem*, p. 355.

²⁰⁾ „Analele Banatului”, IV, 1931, p. 149—154.

redactat voluminoasa monografie de conținut economic-social, dar și de concluzii politice, *Români din Cimpia Aradului de acum două veacuri cu un excurs istoric pînă la 1752 și însemnări istorice-politice ulterioare*, apărută la Arad în 1940. Autorul voise să dovedească că iobagii români din această regiune formau o adevărată „Țară românească”, cu o străveche organizație social-politică. Academia Română a premiat aceste întinse monografii, iar la 30 mai 1946 l-a ales între membrii ei onorari.

Pensionat în anul 1938, reluase realizarea unui gînd mai vechi, de prin 1925—1927, de a-și scrie memoriile. În martie 1947, lucra la aceste însemnări autobiografice, pe care le intitulase *Din viața mea. Făcute și pățite, spuse ca să învețe și alții din ele*. În „Cuvinte introductive”, memorialistul era preocupat de aceeași idee a redactării istoriei eparhiei arădane, voind să dea viitorului cercetător informații sigure, pe care acela nu le-ar fi putut avea numai din scrutarea actelor oficiale.

Moartea l-a surprins la Vața de Jos, la 29 aprilie 1947, unde se dusesese în speranța unei ameliorări a stării sale.

Alături de Roman Ciorogariu, Augustin Hamzea, Traian Vățian, Teodor Botiș și alții, părintele dr. Gheorghe Ciuhandu făcea parte din aceea preoțime militantă, care, din vitregia vremurilor, trebuia să susțină cu condeiu, lupta pentru apărarea ortodoxiei și a școlii sale confesionale. Paginile ziarelor arădene, de la „Tribuna poporului” la „Tribuna” și „Românul”, sînt mărturii ale acestei dăruiri pentru instituțiile fundamentale ale poporului român din Transilvania.

CONSIDERAȚII DE ORDIN LITERAR ȘI LINGVISTIC ASUPRA „CRONICII BANATULUI” A LUI NICOLAE STOICA DE HAȚEG

de: prof. LILIANA BOIȚ-TRĂPCEA

„Mie 76 de ani trecură, scriu fără ochiulari și mai am oase în gură. Eu adunai această hronică în scurt, că de altfel n-am putut. Dădei stră-mături rudițe cu urzeală, alții să o țeasă, să dea urzeală”, se destăinuiește cu detașare Nicolae Stoica de Hațeg pe ultima filă a operei sale, pe care editorul Damaschin Mioc, a numit-o „Cronica Banatului”.

Manuscrisul, valoros document al realității social-politice din Banatul finelui de secol al XVIII-lea, închide în filele sale crîmpeie impresio-nante din zbuciumata istorie a acestui colț de pămînt românesc, înscrise cu exactitate din negura anilor de un martor ocular, Nicolae Stoica de Hațeg, protopop al Mehădiei. Pe măsura așternerii slovelor, cronicarul lasă referiri autobiografice, informații care recompun portretul unui personaj inteligent, cunoscător al mai multor limbi, însetat de adevăr și cunoaștere, de o vitalitate debordantă, temerar în susținerea opiniilor politice, stră-juind iertător faptele semenilor, sau comentînd cu sarcastică agerime acțiunile dușmanului. Ardelean de origine, a studiat la „școlile sirbești și nemțești” din Timișoara, însușindu-și mai tîrziu latina. Ca preot militar a luat parte la numeroase campanii și servind adesea ca interpret a fost mediator între delegații turci și austrieci. Prezent la întruniri politice s-a dovedit a fi precaut și discret. „În adunări veăsele, eu (fui), însă cu strajă gurii și cheăe buzelor am pus” (p. 307). Cărturar înzestrat cu calități orga-nizatorice, a condus școlile românești din ținutul de graniță al Banatului, urcînd apoi treptele ierarhiei bisericești, a fost numit protopop al Me-hădiei.

Insuflețiți de idealurile Școlii ardeleni, Nicolae Stoica de Hațeg spri-jină cu noi argumente vechile aspirații ale corifeilor ei. Deși supus cre-dincios al împăratului, bătrînul cronicar este apărător al neamului său. Poporul român este viteaz și dirz, răbdător și înțelept, sincer și demn, de aceea ori de cîte ori are ocazia, cronicarul evocă marile bătălii antiotomane, strălucitor de mîndrie națională.

Cu toată instrucția primită, lecturile străine și românești, demnită-țile clericale și militare, el rămîne un țaran bătrîn și sfătos, ager la minte și iscoditor, dornic de a ști și de a împărtăși și altora în chip de povestitor cele știute.

Impulsionat de dorința vie „de a vedea înscris românește” despre tulburata istorie a provinciei sale natale, dă la iveală „Cronica Banatului”, terminată la 2 ianuarie 1826, la vârsta amintită de 76 de ani.

Predoslovia cronicii „Cuvînt întîiu, Iubiții fiii”, confirmă regulile compoziției de acest gen. Autorul invocă „Grațiile din Parna”, muzele, ca să-l învrednicească a prezenta „flori trecute”, dar „frumoase împupite, ca după moarte să te țină minte”. Precum bătrînii cronicari moldoveni, Nicolae Stoica a avut în vedere același scop educativ, cînd a însemnat faptele străbunilor, cu dragoste pentru urmași și compasiune pentru contemporani. Bunul simț și demnitatea îl îndeamnă pe povestitor să-și sfătuiască cititorii : „Eu vă potfesc a ceti, bine a învăța și a ști, cum se cade părinților, învățătorilor... a ne arăta. Cărți bune să citiți, învățați-vă să nu vă căiți” (p. 307).

Asemenea lui Neculce, care mărturisea că „istoria au fost scris în inima mea”, cronicarul bănățean înșiruie întîmplările cunoscute din amintirile veteranilor și mai ales din propria viață, deosebit de valoroase prin autenticul dat de trăirea evenimentelor. Dat fiind caracterul ei memorialistic, a treia parte a Cronicii, între anii 1683—1826, intră în sfera literaturii.

Narațiunea evenimentelor este rareori întreruptă de comentarii, fiind ocupată integral de acțiune, urmărită pas cu pas de la unul la altul, depășind monoton ca mersul implacabil al vieții.

Nicolae Stoica știe să creioneze epoca, recompunînd atmosfera din detalii de decor, pitorești, alese dintre mulțimea de date ale istoriei. Bunăoară, ordinul crăiesc de așezare a unui episcop neunit s-a anunțat populației astfel : „...doi slujitori, scriitori, cu carte mare în tîrg ; unu cetea, altu cu o boată, tîrîind-o, lîngă el sta și zicea : „Spune așa, cumu-i aci scris ! Cine vrea a fi unit, să fie și cine nu vrea, să nu fie, că silă nu e ; așa e porunca, toți să știe” (p. 189). Cîteva indicații ceremoniale, neînsemnate în aparență, au același scop : de a închea atmosfera epocii în care turcii erau atotstăpînitori. „Doi slujitori cu ibrice mari, de argint, cu lighiane, apă de spălat îi deteră ; după întîiul peșchir, altu de mătasă, tot de aur îi deteră a se șterge” lui Tair pașa, servit din belșug de orice ofițer superior turc (p. 283).

Nararea faptelor este însoțită de o vie reacție din partea cronicarului ; ele sînt înfățișate cu compasiune, sau revoltă, ori cu indignarea celui implicat în evenimente. Patriotismul scriitorului irumpe în relatarea expediției de pedepsire făcută de turci contra unor sate trecute de partea imperialilor. „Tiranii de turci cu cai, de pe dealuri satele văzînd, în fugă au alergat... Ce fapte tirănești în gloate au făcut ! Foc și sabie au pus, tot făr'de veaste lovînd ! Cîți pușcați, tăiați fugînd. Oameni feciori, juni-iași, neveăste, ceate mari, turme au luat... ciopoară robi... Turcii copiii, prunci mici, în disăgi mari, cite 4 băgați pre cai i-au dus” (p. 28). Accentele de revoltă par a fi în același registru cu vaietele lui Neculce : „oh !, oh !...vai !, vai de țară. Oh !, oh !, ...săracă țară a Moldovei”.

Protestele împotriva lăcomiei turcești sînt generate de aceeași caldă

dragoste pentru țara impilată. Permanent avizi de cuceriri, erau dornici să ocupe orice oraș li se ivea în cale. „Turcii văzură că-i Timișoara, ca și Beligradul și ca Buda, lor de trebuință a o avea și pașe mari într-însa avea” (p. 135). Ironia mușcătoare a autorului vizează nu numai lăcomia, ci și trufia otomanilor. „Acel vizir eri scrisăse că astăzi în cetatea Varadini cafea va bea, însă astăzi Eughen în cortu vezirului au prinzit”. Victoria lui Eugen de Savoia asupra turcilor este salutăată cu bucurie de cronicar, fiindcă, după mărturia lui „toată creștinătatea să bucură” (p. 159).

Mihai Viteazul a dat o lecție aspră turcilor. Vitejia și curajul lui au înspăimântat oastea otomană, iar vestea victoriilor sale s-a răspândit ca fulgerul semănând groază în rîndurile turcilor. Nicolae Stoica notează un amănunt semnificativ pentru a sugera răsunsetul acestor lupte. Turcoaicele își speriau copiii pomenind numele lui Mihai, într-atît i-a înspăimîntat. Mîndria națională și ironia la adresa păgînilor se degajă din acest fragment epic: „Turcii de prin țări cătră Marea Neagră... fugea. Muerile turcești, suduindu-și copiii, li să lăuda și-i spăimînta zicîndu-le: Iusa, Mihai beg gheiler” — Taci!, Mihai begu vine. Ele știau de nenorocirea lui Sinan pașa, după usturătoarea înfrîngere la Călugăreni, de aceea se așteptau la năvala lui Mihai în Peninsula Balcanică.

Nicolae Stoica este un povestitor capabil să redea plastic ciocniri armate, ca de pildă, aceea între artileria turcilor și cea imperială, cu sorți de izbîndă pentru cea din urmă. „Bombarda artileriei noastre nu răsuna așa ca chiotele musulmanilor. Ala, vala aferim”. Nemulțumiți de mersul bătăliei, turcii recurg la un vicleșug, trimițînd un călăreț să-i atragă pe husari spre un loc prielnic lor. „Într-aceasta, iată un turc... pe drum drept în fugă să repezi și supt poala dealului Omir... jos să vîri. Sta pe cal, în sus cătră șitari dînd”. După vreo 200 „împlături” n-au reușit să-l ochească. „Și acela deodată, din atîtea poclăuituri, ca fulgeru îndărăt la ai săi scăpă”. Atunci „turcii eșiți toată arma... ca să-i lovească și tot să răpezea, pușcăluia, chiotea, caii rîncezea, ei nu cutezau, ci departe sta” (p. 269).

Alte fragmente epice se caracterizează prin autoironie, notă care înviorăază relatarea acțiunii. „Eu pe coastă, din sus de bateria mare, într-o vie nelucrată, boabe de struguri pîrgă... mîncam”, își deapănă el amintirile. „Ci viindu-mi alte boabe urite pîngă mine, vînturoasă vîjiînd, în pămînt să împlînta”. Cînd s-a dumerit că gloanțele sînt trimise de undeva din apropiere și nu-i de glumit, n-a pregetat s-o rupă la fugă.

Uneori, între două campanii, sînt însemnate întîmplări cotidiene, de interes personal, dar comentate cu haz. „În 9 ianuar, marți, iată frate-meu Costa... la mine în Bozovici. Ce bucurie avurăm — se autoironizează autorul — de păduchi a ne curăți; calu l-au lăsat, banii i-au mîncat” (p. 259).

Înzestrat cu darul povestirii, cronicarul bănățean intuiește valoarea folclorului, a cărui sevă îi va înviora povestirea. Astfel, intercalează în relatarea evenimentelor din Transilvania povestea de dragoste a lui Ioan Sigismund cu o româncă, pe care, mama sa o va ucide. Durerea fiului de

domn izbucnește în versuri populare. „La corn de cetate / Unde Murăș bate / Călina, Mălina / Floare de grădină, / Fata de rumână, / De rumân bogat / În țară lăudat” (p. 127).

Evenimentele războiului austro-turc îi prilejuiesc, în nararea lor, intercalarea unui episod anecdotic în aparență, de mare circulație în popor pe tema necredinței soției. „Un turc spahie de la Vărădie, îndrăgit într-o nevestă frumoasă, în fugă cu sine pre cal o ia. Bărbatul ei, voinic, fuga pre picioare la munte, într-un loc strimt îl prinde, jos îl trage, și pre ea, jos... Bărbatu zice muierii : „Tae-i brăcinariu șălvarilor”. Ea tae a bărbatu-său să se împiedice. Ci, pe noroc, turcul căzind, îl junghie și-l omori... și așa pre nevestă, de pe o ripă rea prin geanțe au împins-o să nu mai fie”.

Cînd apelează la informații din auzite, cronicarul le pune, sub semnul întrebării. „Un lăitnant bătrîn și chilav, Ignatie Popovici povestea adesea cui voia să-l asculte de timpul cînd a fost trimis la Vena de deputat. „Intrînd eu la crăiască (Maria Tereza n.n.) înlontru o aflai frămîntînd piine. Ea trîncni și zise : O brat Ignate, bine ai venit ! Eu : Bine te-am găsit, soro Mario !” Familiaritatea împărătesei față de acest umil supus era de necrezut, de aceea cronicarul conchide malițios : „cine vrea, creadă !” (p. 187).

Umorul respiră din multe fragmente epice. Ultimul reprezentant al istoriografiei românești istorisește ca un bătrîn țăran. În timpul molimei, s-a îmbolnăvit de tifos și, sceptic în puterea miraculoasă a „hirurgului” și-a aplicat un regim propriu. „Eșiam în cuhnă, spunea el, unde ferbea oala cu păsuui, nesărată, nefeartă, jucînd boambe ; zeamă, apă limpede, caldă, sorbeam”. După aceasta, timp de trei nopți l-au chinuit coșmarurile. Speriat de urmări, hotărâște să încerce cu lapte acru și zeamă de varză. „A doua zi de dimineată”, continuă cronicarul spovedania sa hazlie, care putea lua însă întorsătură tragică, ziși să-mi facă supă de vin cu zămișcă, di la Timișoara adusă. Și puindu-mi-o pre masă iată doctoru Rot intră. „Ce zisă, asta ? nu e slobod !” Și luînd lingura o mîncă. Eu căutam și ce-i gîndeam ?” Se răzbună pe doctor mîncînd „tot blidul cu zară” și, conchide satisfăcut de isprava sa, „am scăpat de moarte și pre dr. Rot cu doi suferini l-am împăcat, măcar că eu nici de doi crețari n-ași fi făcut” (p. 260).

Nicolae Stoica de Hațeg știe să construiască un dialog. Crearea regimelor de graniță a întîmpinat o puternică rezistență din partea populației românești. Țăranii români „întrebăți de împărat, spune Stoica de Hațeg, dacă vor să-i fie ostași”, răspund răs-picat că refuză a se înrola în oastea lui. „De veți fi militarii mei, le-a spus atunci împăratul Iosif al II-lea, nici unde la oaste, nu vă voi trimite, ce numai aicea, la graniță să păziți alta nu”. Nicidecum nu voim, nu ! Împăratul cu mai mare milă zisă :

— De veți fi numiți ai mei militari credincioși, v-o ert contribuția, a nu plăti și cu carte întăresc”. Ei într-una :

— Nu vom, nu, măcar două porții să plătim, dară militari nicidecum !” (p. 197).

Cu aceeași fidelitate reproduce cronicarul schimbul de cuvinte dintre turci și austrieci care duceau lupta pentru Ada-Kaleh.

— „Cine sințeti ? El zisă :

— Eu sint, Esmail aga”.

— Ce-ai aceia aga ? El zisă :

— Om de omenie, negustor cunoscut la Mehadia știut. Acuma în răz-miriță am leafă împărătească” (p. 276).

Cronicarul își amintește de întimplarea când episcopul s-a hotărât să-l numească diacon. Acest episod important din viața sa este redat în cuvinte scurte și propoziții-eliptice, pentru a marca iuțeala deciziei luate.

— „După altele — relatează cronicarul — mă întrebă fi-voi diacon ?”

— Fi !

— Cit ?

— Până vei porunci.

— Slobozi-vei îndată barbă ?

— Slobozi” (p. 211).

Nicolae Stoica de Hațeg se dovedește a fi și un iscusit peisagist. Descriind Banatul după războaiele austro-turcești, care s-au încheiat prin pacea de la Pojarevaț (Passarovits), folosește adjective, care sugerează situația jalnică a cîmpului bănățean „pustiu”, acoperit de bălți „cumu-i cea de la Lugoj, Țirna Bara, unde pămîntul tremură și bilbăește” (p. 165).

Ilustrativ pentru modul personal de a zugrăvi o situație este tabloul deplorabil al Mehadiiei, după devastarea sa de către turci. „În Mehadia păreții bisericii încă calzi erau, plătele caselor arse ; de două luni cu știr și lobodă mare crescute nu se cunoșteau”. Pretutindeni bîntuia foametea cea mai cumplită, pe care locuitorii o astîmpărau „cu poame ce rămăse-seră și cu pădurețe”. Mehadia avea un aspect sinistru, căci „în locul case-lor arse de turci, (locuitorii) bordeie mici în pămînt își săpară ; cu lobodă, știr și cu boz le acoperiră, însă nu numai de șocăți și de fiară sălbatice, ce se înmulțiseră nu se odihnea... dudău pădurii era așa de mare că satele nu se vedeau ; nu e cîine, nu e miță, nu e porc, nici vacă, nici vițel ; feciorii mari ce fugiseră în Almăj, ce veniră, locul satului sau al casii nu l-au cunoscut ; în loc de a auzi cocoșul cîntînd, auziau lupii urlînd...”

Din paginile cronicii se desprinde și meșteșugul lui Stoica de a por-tretiza. Trecerea lui Visarion Sarai prin Banat, care s-a opus acțiunii de prozelitism catolic, este descrisă de Stoica odată cu chipul călugărului : „... bătrîn, cu cureauă reă încins... ruptă, de pustelnic... cu o rasă cirpită, în opinci, fără de obeale, căciulă călugărească ploștită, cărunt, slăbit...”. Sint reținute în portret amănunte ale îmbrăcămînții și aspectul fizic pe care-l avea ascetul. „Nu mîncă, nu bea”, spune cronicarul, și numai la amiază „9 grăunțe de linte cu apă ferbea, zeama o sorbea” (p. 181). Por-tretul prezentat se remarcă prin sobrietatea stilistică, concizie, ca de altfel întreaga țesătură a „Cronicii Banatului”.

Dimitrie Eustatievici l-a impresionat pe povestitor prin cunoștințele sale, pe care le împărtășea cu dărnicie, dar le verifica cu severitate. „Dimitrie Eustatievici, fecior de preot din Brașov... mare teolog, învățat mirean, june înțelept”. Înșiră apoi cronicarul și alte atribute ale eruditului amintit, care l-au copleșit prin bogăția lor.

Stilul în care scrie Stoica de Hațeg este plat, lipsit de volute, dar are virtutea de a contura epoca din câteva linii dure, ca într-o xilografie.

Teama povestitorului că timpul este prea scurt pentru a cuprinde toate evenimentele importante, graba aceluia care scrie aflându-se în pragul apusului vieții sale se resimt în scrisul cronicarului imprimându-i o notă de alertețe. Frazele sînt așternute în fuga condeiului, uneori sînt eliptice sau scurte. Sensul lor este totuși inteligibil, deși ritmul accelerat de rostogolirea cuvintelor fără legătură gramaticală între ele, ca un torent tumultuos, nu dă răgaz la prima vedere să pătrunzi înțelesul lor. „În 24 august, scrie cronicarul, cu canoanele bună ziua își dete, ci nu se alese” (p. 10). Sau: „turcii una alta de bine li se făgăduia, el viu nu” (p. 25).

Uneori rezumă acțiunile folosind în locul verbului la timpul potrivit imperativul, propriu comenzii militare. „Am prînzit cu colonelul... de aci marș pînă la Salonta, apoi „stai” (p. 87); mîine zi, marș! În Slatina prînzirăm... Apoi „Halt”!... (p. 154).

Intuind calitatea durativă a imperfectului, autorul „Cronicii Banatului” apelează adesea la acest timp. „Sape, săcuri, făcea, ceva cucuruz punea, puțin, mulți sămîntari n-avea, boi de-a ara nu era” (p. 129). Din această cauză, uneori, unitățile sintactice rimează ca versurile baladelor românești: „pușcăluiau, chioteau, caii nechezau, ei nu cutezau, ci departe stau” (p. 137).

Influența limbii vorbite se resimte în stilul protopopului de la Mehadia. Bunăoară cursul narațiunii e întrerupt pentru a transcrie conversația. Rezultatul este o îmbinare între stilul indirect și cel direct: „... ha, ha, ha și ridea că de toți turcii nici patru sute n-au fost. Căci, eu îi știu pre turci” (p. 109). Cînd sînt prinși lotri din munții Caransebeșului și duși la împărăteasa Maria Tereza, aceasta „i-a ocărit, i-a scuipat, lotri blestemați, ucigași, tîlhari, porci de cîni, pungași. „Marș la dracu” le-ar fi zis p. 87).

Cronicar din familia cărturărească a lui Neculce, vorba sa se încheagă în expresii populare. Solul ispravnicului din Cerneț îi anunță pe husari că vin turcii.

„— Sint mulți ?

— Ca frunza și iarba !” Neîncrezător, generalul austriac izbucnește în rîs, dar românul îl apostrofază pătruns de gravitatea momentului : „Dacă nu creăde el, voi veți fi ca o găină feartă naintea turcilor !” Din nenorocire, previziunea țaranului oltean s-a confirmat cu prisosință (p. 233).

Pentru ideea de înfrîngere într-o bătălie, o imagine plastică este realizată prin expresia : „turcii dosul au dat” (p. 129). Tergiversarea tratativelor dintre dezidentul maghiar Tököly și austrieci este caracterizată ast-

fel : „Tekeli îi înșela și de nas îi purta” (p. 6). În cazul în care turcii luau prizonieri „prin ascuțișul sabiei i-au trecut” (p. 119). Martor la o împăcare formală, Stoica de Hațeg mărturisește : „Eu fui făcătoriu de pace ca lupu cu mielul” (p. 208).

Caracterul de factură populară al frazei lui Stoica de Hațeg este învedereat și de expresia „nici tu”, întâlnită abundant în opera lui Ion Creangă. „Ajuns aici, spune cronicarul, nici tu cază, nici masă, nici cunoscut” (p. 36).

Cu intenție de atotcuprinzătoare într-o descriere sînt prezente enume-rările, procedeul stilistic apreciat odinioară în scrierile lui Fr. Rabelais. Năpasta care a căzut asupra Mehadiiei a lovit-o cumplit, de aceea „șocăți, șoboli, ca și fieri sălbatice să înmulțesc... Nu e cine, nu e mițe, nu e porc, nu e vacă, nici vițel” (p. 29). Bălțile erau populate de „șărpi, goange, țințari, broaște ș.a. și în locul filomelei, versul corbilor, a huhurezilor, a buhnițelor se auzeau...” (p. 165).

Deși reținut în exprimarea sentimentelor antiaustriece, totuși cronicarul nu se poate stăpîni văzînd maltratarea prizonierilor turci de către cei din urmă : „Au n-aveți lege, suflet și moarte !, au nu vi s-a dat poruncă ?” (p. 140). Pe lingă exclamații, autorul folosește interogația retorică — reminiscență a studiilor sale făcute la Timișoara : „Și ce au căpătat ?” (p. 144) — 40.000 de oameni aici au pierit”.

Oricum, exprimarea cronicarului este în mod obișnuit concisă și lăpădară, influențată de limba latină, pe care o deprinsese la școala germană. „...Și boieru Tudor se duse, spune Stoica ; de la mine pe poștă se pusă 1815. De la Beci în București, de acolo Rușava. În Mehadia cvartir șase săptămîni șezu... bine se păzea, cuminte !” (p. 36).

Învățătura închisă între scoarțele manuscrisului este pentru cel care o dăruiește „boambe rudiți, flori de beteală ce-am cules”. În cercetarea ei, cronicarul ne dorește „apetit de fragi timpurii a căpăta” (p. 58) și să ne fie necesară „precum dorește cerbul de izvoară”. Numai dintr-o experiență bogată și uneori dureroasă se nasc flori, pentru că „nici în spini smochina, nici în bălți pucioasă nu cresc flori frumoasă” (p. 307).

„Cronica Banatului” se prezintă din punct de vedere lingvistic ca un mozaic de particularități regionale și arhaice, populare și neologice, o fidelă imagine a limbii românești în epoca ei de tranziție, spre limba română modernă.

Fonetica operei arată că autorul ei a fost viu reprezentant al graiului de tranziție din Țara Hațegului, atestat de fonetismele în cuvinte ca : „vinea” (123), „tu vini” (45), „cămeșă”, „să țină”, „singur”, „beuse”, „agiunge”, „giupînul”, „agiutoriul” etc. Eliziunile se produc în limba vorbită din cauza brevielocvenței și cronicarul scrie, cum vorbește : „dîngă” (de lingă), „planuș” (planu) și „cun” (cu un), „fărde” (fără de) sau „nafură”, „pușca”, „spăimînta”. În afară de fonetisme regionale și populare se înregistrează și particularități arhaice ca : „să nu împle”, „lăcuitor”, „nărod”, „doao”, „să infunde”, „să prindă” etc.

Și sub raport morfologic amprenta epocii se resimte în caracteristici arhaice, ca de exemplu : „Dar Petru Vancea cu grație s-au predat”, sau „Țărigradu oastea au adunat”, deci folosirea pluralului pentru singular. Apelăm spre asemănare la Ureche și Costin pentru a semnală : „am dorit a vedea” ; „el tălmăciu a fi, mă luă” ; „în cetate a intra”, cu infinitivul pentru conjunctiv, în loc de „am dorit să văd”, „în cetate să intru”. Ca și în vechile scrieri bisericești, autorul zice „Prea înaltă oaspe”, „porunca prea înaltă”, „prea foamete au răbdat”. O altă particularitate morfologică este folosirea perfectului simplu de tipul : „eu șterși”, „eu puși”, „ajunși”, „il duși”, „ziși”, „culeși”.

Domeniul lingvistic cel mai afectat de influența limbii latine este sintaxa. Scrierea lui Nicolae Stoica de Hațeg se caracterizează prin folosirea unor construcții participale proprii limbii latine. De exemplu : „Țărigradu auzind, oastea au adunat”, sau „Maria Terezia bătîndu-l, el muri”, ceea ce înseamnă „după ce l-a bătut Maria Tereza, el a murit”. Din această sursă sînt reținute prepozițiile „pre”, „pe” și „întru”, pentru „în” și conjuncția „au” cu sens de „oare” — „Au așa fac creștinii ?”

Sintagme de tip regional smălțează „Cronica” cu construcții din Ardeal : „că ce să se facă cu mine” ; „întrebam că ce se aude” sau din Banat : „poate fi că vîntul bătea” și, în fine, sintagme proprii ambelor provincii românești, cum sînt : „îmi băga vină că de ce n-am frizura tupee”, ori „vorbea că ce-i și cum” etc.

Lexicul operei reține conservator cuvinte vechi latine, cum sînt „ai”, „a cura”, „mule”, „foale” etc., dar și împrumuturi maghiare (boltă, cătană, kinteu, socaciu, cocie), sîrbești (blagă, colaină, dodă, bădîni etc.), turcești (ortac, tasuri, ches, duhan etc.), germane (șol, trakter, tișlăr, plaivas). Limba germană îi oferă toți termenii militari fără corespondent în limba română (fraicorp, cvartire, oberlăitnant, belagherui etc.). Nicolae Stoica de Hațeg crează însă și cuvinte noi din necesitatea de a denumi noțiuni sau nuanțe semantice inexistente în limba română. Calea este „scolinoasă”, livezile cu duzi sînt „dudinoase”, dealul cu vîrf ascuțit e „pretipiș”, iar biserica din Corni „s-a scrumizat” în timpul unui incendiu.

Valoarea lingvistică a „Cronicii” lui Stoica de Hațeg rezultă din varietatea de fapte pe care le oferă cercetătorului, elemente populare și regionale, vechi și noi. Documentul atestă prin această îmbinare limba epocii în care a fost scris și graiul vorbit de autorul său. Așadar, Cronica posedă o îndoită importanță : literară și lingvistică.

CONTRIBUȚII LA ISTORICUL ȘCOLII PEDAGOGICE CARANSEBEȘENE. PERIOADA DE ÎNCEPUT

de: GR. POPIȚI și N. LINȚIA

Urme de școli naționale în Banat merg pînă în secolul al XV-lea¹⁾, însă școală pentru pregătirea învățătorilor ni se atestă numai în secolul al XVI-lea, cînd unul dintre traducătorii Paliei de la Orăștie, Efrem Zăcan, om învățat al vremii sale, se intitulează „dascăl de dascălie” la Caransebeș, iar în secolul al XVII-lea Mihai Haliciu, tatăl, a fost rector al școlii românești la Caransebeș, pentru care a întocmit o lucrare gramaticală, un regulament de etică și avea și notiție de metodică²⁾.

Informații privitoare la pregătirea învățătorilor prin școli de specialitate avem, în continuare, din jumătatea a doua a secolului al XVIII-lea.

Sînt mulți istorici care s-au ocupat de problema școlilor naționale bănățene din perioada de început a pregătirii organizate a învățătorilor³⁾. În general situația este destul de bine cunoscută, deși unii dintre autori au lucrat cîteodată tendențios sau grăbit (Pesty, Szentkláray, Vanicek și alții). În cele ce urmează ne-am străduit să scoatem la iveală din arhivele existente în Banat materiale documentare inedite, care ne înfățișează o latură căreia i s-a dat prea puțină importanță.

În prima jumătate a secolului al XVIII-lea existau în Banat multe școli. La Caransebeș, Mehadia, Iaz, Greonii, Ticvaniul Mic, Maidan, Răcăjdia, Vărădia, Lugoj, Timișoara, Jadani, Sirbova și în alte locuri. Existența școlilor ni se confirmă și în „Normal-Patentul” dat pentru națiunea iliră, semnat de Maria Tereza la 20 mai 1771 și trimis locotenent-colonelului baron de Papilla la 11 noiembrie 1771 „pentru Districtul grăniceresc valah” în subordine.

¹⁾ Johann Preyer: *Monographie der Königlichen Freistadt Temesvar*, Timișoara, 1853.

²⁾ Alexandru Horvath: *Prima școală de preparandie românească* (In mss.).

³⁾ N. Albu, C. Bodea, T. Botiș, M. Bucătura, Drăgălina, Ghidiu-Bălan, Helfert Hetzel, Hietzinger, P. Jumanca, I. B. Mureșianu, Pesty, Popeangă, G. Popoviciu, Schwik-ker, I. D. Suci, B. Surdu, Szentkláray, Tincu Velea, Țircovnicu, Vanicek, Vuia, Wolf și alții.

La paragraful 24 e tipărit în limba română, „în citu-i rindul școalelor celor mici, Maghistratușurile țărănești și militărești, pretutindenea prin locurile acealea de unde neamul iliricesc ne unit lăcuiaște, să întreabe de Comunitașuri, ce și cit poate da fiește carile loc pentru ținerea Dascălului, și învățarea pruncilor, după aceea să se trimeată aici la noi, ca să se poată aleage cvantumul pentru trebuința fiește a căriia școale, și ca mai buna grije să se poată avea, și gândi cum școale acestea mici în toate locurile, mai ales într-acelea unde nici acuma nu sînt, se vor putea rădica, și Dascăli buni rindui, modru de învățătură bună după măsura și rindul pruncilor a se înceape, și ce va lipsi să se rinduiască de aci înainte, ca de folos lucrul acesta cit mai de grabă să se isprăvească”⁴⁾.

Deci : 1. poporul acoperea cheltuielile legate de școală, 2. existau multe școli mici și 3. trebuia să fie angajați învățători buni.

Că poporul își întreținea școala, că existau pe vremea aceea multe școli mici, e bine cunoscut, dar încă nu este lămurită proveniența unui număr atît de mare de învățători buni, trebuind ca toate locurile să aibă școală.

Pregătirea învățătorilor în acești ani de început, în partea provincială a Banatului este oarecum cunoscută prin activitatea de la Timișoara a lui Daniel Lazzarini, Teodor Iancovici, Mihai Roșu-Martinovici și alții. Vom căuta să descifrăm acte vechi, care ne înfățișează în culori clare situația din districtul grăniceresc valah, în care era în curs de organizare regimentul grăniceresc valah (nu batalion !), contopit în anul 1775 cu regimentul grăniceresc ilir, luînd numirea de regiment grăniceresc valaho-ilir.

Școlile de aici sînt o continuare a școlii de dascăli a lui Efrem Zăcan și a lui Mihail Haliciu, în același timp formează perioada de început a școlii preparande, înființată în anul 1820 la Caransebeș, din anul 1876 existînd ca institut pedagogic pînă în zilele noastre.

Să aruncăm întîi o scurtă privire asupra stării oamenilor din această parte a Banatului. E suficient să ne rezumăm numai la constatările făcute de împăratul Iosif al II-lea cu ocazia călătoriei sale din anul 1773 în Banat, deci în plină campanie de militarizare a teritoriului din sud-estul Banatului.

Iosif al II-lea scrie clar în jurnalul său de călătorie⁵⁾ că toți oamenii se plîng că nu au pămînt destul și că dările sînt foarte apăsătoare, că în cele 13 sate din Almăj, toate românești, oamenii trăiesc în colibe mizerabile. Mai notează împăratul în ziua de 17 mai 1773 la Bozovici, că almăjenii i-au declarat în față, că nu sînt dispuși să devie militari.

Cît privește avutul almăjenilor, care trăiau în „colibe mizerabile”, dar și-au arătat demn dușmănia față de împărăția habsburgică ne arată actele vremii, că într-adevăr erau săraci. La 1 noiembrie 1773 în medie o casă avea 13 oi, 3 vite cornute, 3 porci și 1 cal. Bineînțeles, în afară

⁴⁾ Gr. Popiți : *Date și documente bănățene*, Timișoara, 1939, p. 41.

⁵⁾ Ion Negru : *Contribuție la cunoașterea Banatului (jurnalul de călătorie din 1773 al împăratului Iosif al II-lea)*, Timișoara, 1943, pp. 39, 40.

de taxa de cap, plăteau dări și pentru aceste animale (33 creștări pentru un bou sau cal, 24 creștări pentru o vacă, 4 pentru o oaie sau porc).

Cu toată împotrivirea almăjenilor și a multor alte sate, care mai bine și-au părăsit vatra strămoșească decât să se militarizeze, după cele 35 sate militarizate la 1 mai 1770, la 1 noiembrie 1773 au fost încorporate la Granița militară 31 sate din Clisura inferioară, Craina, Almăj și la 1 august 1774 încă 5 sate din districtul Caransebeș, Caransebeșul fiind trecut la Granița numai în anul 1785.

Nu se terminase încă organizarea Graniței militare bănățene, când, în anul 1774, împărăția a luat măsuri pentru organizarea învățământului, avînd scop multiplu: germanizarea, catolicizarea, instruirea noilor grăniceri, ca dintre ei să iasă caporali și fruntași știutori de carte, și ca în aceste școli să fie pregătiți tineri, care să poată deveni învățători în multe școli ce erau în curs de înființare.

S-a urmărit chiar de la început înființarea de școli normale. Acestea, prin rolul lor în învățămînt, erau școli de grad superior școlilor triviale, care erau „școli mici”. Școlile normale erau și școli pregătitoare de învățători, considerate în grad egal cu școlile latinești. Împărăția întreabă la 1 februarie 1774 care dintre școlile latinești vor rămîne societății și care vor fi transformate în școli normale⁶⁾. Școlii normale din localitatea de reședință a comandamentului regimului grăniceresc i se zicea și școala normală principală.

În districtul grăniceresc valah se hotărăște în anul 1774 înființarea unei școli normale la Mehadia și a alteia la Bozovici.

La 28 septembrie 1775, cu ocazia unirii graniței valahe cu cea iliră, școala normală din Mehadia avea 70 elevi, din care 62 români și 8 germani. La Bozovici găsim școala în activitate în anul 1777. În acest an comisia școlilor normale a arătat în darea de seamă, că școala din Mehadia avea 4 elevi germani și 75 români, cea din Bozovici 7 elevi germani, 1 fetiță germană și 28 elevi români⁷⁾.

Credem, că numărul mare de elevi români la școala normală din Mehadia nu este format numai din cei din împrejurimi, ci și de cei veniți de prin părțile Caransebeșului, acolo înființîndu-se școala normală și de matematici (germană) numai în anul 1807, desființîndu-se școala trivială germană existentă⁸⁾.

Un document din Arhivele Statului Timișoara⁹⁾, ne dezvăluie că învățătorii de la aceste școli normale (Mehadia și Bozovici) trebuia să știe limba valahă. Deci copiii noilor grăniceri învățau carte în limba maternă! De învățarea limbii germane nu s-au ferit, de aceasta avînd nevoie în serviciul militar.

⁶⁾ Arhivele Statului Timișoara, fondul Comandamentul general militar al Banatului, 28/5.

⁷⁾ *Ibidem*, 34/88.

⁸⁾ *Ibidem*, 100/1.

⁹⁾ *Ibidem*, 28/22.

Metoda pedagogului austriac Sagan v. Felbiger, introdusă prin școlile normale înființate întâi în Cehia și Moravia, care erau școli de model și răspândită prin cursul de „normă” de la Viena, a fost trimisă în anul 1774 Graniței Valahe și Ilire în 200 exemplare în limba germană¹⁰).

În anul 1776 a urmat cursul de organizare și de metodă, ce se ținea la Viena, directorul școlilor naționale Teodor Iancovici de la Timișoara, care l-a luat cu el la Viena și pe Nicolae Stoica, protopopul, directorul școlar și cronicarul de mai târziu.

Înapoiindu-se, Teodor Iancovici a scris manualul metodic pentru învățătorii școlilor din Banat, după lucrările publicate de Sagan. În românește l-a tradus Mihai Roșu-Martinovici, publicându-l mai târziu sub titlul „De lipsă cârtică pentru învățători a neuniților românești mai mici școale”. Nu a stat nepăsătoare nici episcopia Vișet-Caransebeșului. Imediat, în anul 1776, arhimandritul Feldvari împreună cu Nicolae Stoica au tradus „din slovenie în rumânește” *Cartea de mână a dascălilor*¹¹).

Fără îndoială, românii învățând cu ușurință limbi străine, și-au însușit în școlile normale și limba germană și unii au putut consulta în original scrierile pedagogului austriac, dar masa candidaților de învățători avea în limba română manualul necesar învățătorului, deci avea posibilitatea să se pregătească pentru această carieră iubită de tineret și apreciată de masa populației.

În anul 1774, deodată cu dispoziția pentru înființarea școlilor normale de la Mehadia și de la Bozovici, s-au luat măsuri atât pentru asigurarea spațiului necesar funcționării acestor școli, cât și pentru recrutare de învățători, care pe lângă cultura minimală indispensabilă și cunoașterea limbii române, trebuiau să-și însușească și noua metodă școlară. Erau greu de găsit. Pe caporalul Klein, care cunoștea limba română, trebuia să-l aducă tocmai dintr-un regiment aparținător comandamentului general din Transilvania¹²).

Pentru ocuparea unui post de învățător la „școala nemțească de normă” din Bozovici a făcut cerere în anul 1776 și Nicolae Stoica. A fost propus și de colonelul Papilla, comandantul regimentului grăniceresc valaho-ilir, care îl cunoștea foarte bine și îl aprecia, însă comandamentul general bănățean de la Timișoara i-a pus condiția să ia „credința rimo-catolicească”, ceea ce Stoica a refuzat și deci nu i s-a dat postul¹³).

Nicolae Stoica scrie în *Cronica Banatului*, că din anul 1775 „dascălii și prin sate a se pune începuse”. Nu trebuie să ne așteptăm la prea mult, din două motive importante : 1. locuitorii erau săraci și cu greu își puteau acoperi cheltuielile cu întreținerea școlilor și 2. nu se puteau găsi în acel timp învățători suficienți și buni. Noi înclinăm să credem, că abia după ce au absolvit câteva promoții școlile normale și după ce a fost însușită

¹⁰) Ibidem, 28/27.

¹¹) Nicolae Stoica de Hațeg, *Cronica Banatului*, București 1969, p. 211.

¹²) Arhivele Statului Timișoara, fond citat, 28/22.

¹³) Nicolae Stoica, op. cit., p. 209.

noua metodă de către știutorii de carte din Graniță, au putut fi înființate și organizate școli naționale în cât mai multe sate.

Dar mai era o greutate pusă în calea progresului. Învățătorii naționali din granița militară nu aveau un îndrumător și ocrotitor, care să fie apropiat de sufletul lor. Ocîrmuirea lupta pentru germanizare, nepăsîndu-i de starea școlilor naționale. În anul 1777 comisia școlară din granița valaholilor era formată dintr-un căpitan, un locotenent, un preot romano-catolic și Franz Carl Schlosser, directorul școlilor¹⁴).

A urmat apoi războiul austro-turc (1788—91) și mișcările de răzvrătire ale românilor, precum și anii postbelici. Rănilor războiului erau adînci.

Comandamentul general militar din Timișoara a comunicat printr-o scrisoare episcopului hotărîrea cancelariei de curte, de a-l însărcina pe Nicolae Stoica „ca naționalnicile școale din tot regimentul, ce-s de 5 ani părăsite, să umble și în bună stare iarăși să le rînduiesc, să se înceapă”¹⁵). Stoica tot atunci fiind numit administrator al protopopiatului Mehadiei, s-a ocupat și de biserici, care au ajuns într-o stare dezastruoasă, dar a plecat prin sate și „pentru școale, ce dascăli, case, simbrii”. A căpătat și cărți de școală. Mare ispravă nu putea face Stoica. Situația jalnică a satelor ne-o descrie el : „cu poame ce rămăsese și pădurețe se hrănea. De se întîmpla vreun mort, n-afla sapă de a-l îngropa. Pomene, praznice și nunțile de tot încetase. Sape, săcuri făcea, ceva cucuruz, puțin cu sape puneă, mulți sămînțuri n-avea, boi de-a ara nu era. Rău!” Tot Stoica ne relatează, că în timpul războiului au fost arse 30 biserici și 15 școli. Despre reconstrucție scrie : „Și începură biserici colibe din nuiele a le face, cu fin, pae a le acoperi”.

După cîțiva ani, în circulara din 29 noiembrie 1795 a episcopiei Virșeț-Caransebeș, episcopul Șacabant ne vorbește în culori reale de starea învățămîntului național : „Cu trecerea călătoriei mele prin satele militărești, cele ce sînt sub regimentul valaholiricesc am putut vedea și iscusi că școalele blagoceștii noastre asemenea și învățătorii pruncilor în slabă stare și neștiință se află, și cu cît de la protoprezviterii mei și preoți m-am înștiințat, pricina aceia au fost pentru că director (sau mai mare învățătorul) mai sus pomenitul slăvitul regiment... în limba românească și sirbească întru cetire, cîntare și scrisoare nu au avut, pentru aceia și învățători neînvățători în școale puși au fost și tinerimea nici un folos și bună rînduială în școale și în bisăricile noastre nu au avut”. În continuarea circularei se spune, că la insistența episcopului, în numele clerului și al norodului, s-a aprobat cu mare greutate, ca diaconul Lipovii, Grigorie Obradovici, să fie numit „mai marele învățătorilor (sau director)”. Episcopul scrie preoților : „în cinste și în dragoste să-l aveți, cărioa în toată întîmplarea umblării sale, întru slujba chemării lui, cu dragă

¹⁴) Arhivele Statului Timișoara, fond citat, 34/88.

¹⁵) Nicolae Stoica, *op. cit.*, p. 286.

voie a-l primi și lui întru trebuințele îndemină să-i fiți, ca cum și școalele și tinerimea cea ce învață întrînsele de acum înainte mai bine a spori”¹⁶).

Cu Grigorie Obradovici se începe o nouă etapă a învățămîntului național în Granița valaho-iliră. Activitatea sa de însuflețit director național este cunoscută și rezultatul se vede în raportul școlar sumar pe anul 1808, redactat la 4 februarie 1809, cînd Obradovici nu mai era la Caransebeș, postul de director școlar fiind vacant¹⁷).

Funcționa școală națională aproape în fiecare sat. Reținem cîteva date elocvente :

1. La Plugova funcționa școala cu 4 elevi, la Cuptoare cu 6.
2. La Cornea frecventau școala 20 băieți, 12 fete; la Iablanita 16 băieți și 10 fete; la Luncavița 20 băieți și 17 fete; la Rusca 12 băieți și 12 fete.

3. Învățătorul din Ciuta avea 14 ani și funcționa în învățămînt de 3 ani; cel din Zăvoi avea 13 ani, cu vechime de 1 an; cel din Mărul avea 14 ani, cu vechime de 1 an; cel din Verendin avea 15 ani și vechime de 2 ani; cel din Șopot 18 ani, vechimea 6 ani; cel din Girbovăt 18 ani și vechime 5 ani. Iată-ne cu un învățător, care și-a început cariera la frageda vîrstă de 11 ani, 2 la 12 ani și 3 la 13 ani. Spre lauda lor, că le-a fost dragă școala și spre lauda poporului, că a ținut să-și instruiască pruncii, chiar dacă unii dintre învățători erau încă copii.

4. În aparatul de școlarizare a tinerimii în limba națională în Granița valaho-iliră acționau în acel an 88 învățători, 81 cateheți, 85 supraveghetori de școală, dintre care 1 căpitan (la Caransebeș, care era și președintele comisiei școlare naționale), 2 plutonieri (la Glimboca și la Ohaba Bistra), 27 caporali, 54 fruntași (țărani „grăniceri”) și 1 fruntaș al comunei (Orșova), precum și directorul școlilor naționale și comisia școlară. Cei mai mulți supraveghetori vizitau școala săptămînal. Învățătorii erau „grăniceri”, în afară de 9, care erau „provinciali” (de la Oravița, Răcășdia, Ciclova, Ciuchici, Reșița, Soceni, Jupa, Lipova și Făgăraș).

Materialul arhivistice ne mai arată, că directorii școlari pregăteau învățători.

Comisia școlară națională i-a cerut directorului școlar Obradovici în anul 1804 să formeze cîțiva învățători dintre preparanți¹⁸), iar în anul 1810 îl găsim pe directorul școlar Ion Radovanovici eliberînd testimoniu de calificare învățătorescă lui Simion Marișescu. (Materii : metodică, catehism, aritmetică și cîntare bisericească)¹⁹).

Înființarea școlii preparande de la Arad în anul 1812 a dat nou impuls interesului pentru promovarea învățămîntului național. Rezultatul frămîn-

¹⁶) Arhivele Statului Timișoara, Condica pentru circulare a parohiei Cuptoare.

¹⁷) Gr. Popiți, *op. cit.*, pp. 102—111.

¹⁸) Arhivele Statului Caransebeș, fondul regimentul grăniceresc valaho-ilir, 1/3.

¹⁹) Arhivele Statului Timișoara, fond citat 197/40. Simion Marișescu era de naștere din Teregovă și în anul 1808 a funcționat ca învățător la școala națională din Verendin, unde avea 19 elevi. Era în vîrstă de 15 ani și avea 2 ani de serviciu, deci și-a început cariera la 13 ani.

tărilor se vede numai în anul 1819, când se comunică aprobarea înființării școlii preparande din Caransebeș, la propunerea protopopului Ioan Tomici.

Cursul preparandiei a început la 1 mai 1820, cu durata de trei luni.

Pentru ocuparea postului de învățător la școala națională comună din Caransebeș s-a publicat concurs. Întrebările trebuiau să cuprindă și cunoștințele necesare unui învățător angajat la școala preparandă²⁰⁾.

În prima serie de elevi ai școlii preparande din Caransebeș din protopopiatul Caransebeșului au fost hotărâți să meargă învățătorii Ioan Adam din Marga, Mihail Tomșilă din Mărul, Dimitrie Popovici din Ohaba Bistra, Damaschin Popovici din Glimboca, Ioan Ilici din Obreja, Solomon Știopu din Iaz, Ioan Țoican din Rugi, Ioan Turcin din Cîrpa, Gheorghe Domăneanțu din Petroșnița, Petru Bogoevici din Zlagna, Nicolae Grigorievici din Armeniș precum și alți preparanzi, fără slujbă „carii de bunăvoie și poftă spre învățătură vor avea”²¹⁾.

Din protopopiatul Mehadiei, protopopul Nicolae Stoica îi trimite la școala preparandă pe Ilie Badescu din Șopot, Ștefan Boldea din Borloveni, Ioan Cîmpeanu din Putna, Petru Drăgilă din Prilipet, Iacob Popovici din Rudăria, Chiriac Perteza din Bănia, Costandin Teișanul din Svinița, Lazar Frumosu din Plavișevița, Carol Chițu din Ieșelnița, Petru Nicolescu din Tufări, Dimitrie Mageriu din Mehadia, Trăilă Trailovici din Iablanita, Petru Giurginca din Petnic, Nicolae Rașcovici din Mehadica, Paia Roșca din Lăpușnicel și Marcu Boroza din Pîrvova²²⁾.

Cu acești învățători-elevi a pus Ioan Tomici baza școlii pedagogice caransebeșene, care într-un secol și jumătate a dat mii de luminători poporului și mulți oameni de seamă culturii naționale.

²⁰⁾ Arhivele Statului Timișoara, fond citat 197/24.

²¹⁾ Oficiul parohial Ilova, condica pentru circulare.

²²⁾ Arhivele Statului Timișoara, condica pentru circulare a parohiei Cuptoare.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

NOI SOLII DE PACE ȘI COLABORARE

Însoțit de gândurile pline de dragoste ale întregului nostru popor, Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, împreună cu doamna Elena Ceaușescu, a întreprins în lunile aprilie și iunie 1975 o serie de vizite oficiale peste hotare inspirate de mărețele idealuri de înțelegere, colaborare și pace. Itinerarul parcurs de președintele României a cuprins state ale Asiei, Africii, Americii și Europei, aflate în zone geografice cu suprafețe, populație, nivele de dezvoltare și obiective naționale diferite. Cu acest prilej, întâlnirile sau convorbirile la înalt nivel ale șefului statului român cu împăratul Japoniei, Hirohito și cu primul ministru Takeo Miki (4—9 aprilie 1975), cu președintele Republicii Filipine Ferdinand E. Marcos (9—13 aprilie a.c.), cu primul ministru al Republicii Islamice Pakistan Zulficar Ali Bhutto (13—14 aprilie), cu regele Iordaniei Hussein Ibn Talal (14—17 aprilie), cu președintele Republicii Tunisiene Habib Bourguiba (17—19 aprilie), cu președintele Republicii Arabe Siriene Hafez El-Assad (24 aprilie), cu președintele Uniunii Socialiste Arabe Mohamed Anwar El Sadat (25 aprilie), cu președintele Republicii Senegal Leopold Sedar Senghor (4 iunie), cu președintele Republicii Federative a Braziliei Ernesto Geisel (4—7 iunie), cu președintele Republicii Venezuela Carlos Andreas Perez (7 iunie), cu președintele Mexicului Luis Echeverria Alvarez (7—11 iunie), cu președintele Statelor Unite ale Americii Gerald Ford (11 iunie), cu primul ministru al Marii Britanii Harold Wilson (12 iunie), de asemenea cu oficialități, oameni de afaceri, personalități de frunte ale vieții publice, reprezentanți ai presei etc. au dovedit o dată mai mult că țara noastră militează pentru o largă cooperare cu toate statele în interesul național reciproc, ca și al păcii și securității internaționale. Au fost vizitate o serie de obiective social-culturale, economice și localități istorice. Primirea extrem de călduroasă, plină de entuziasm, rezervată pretutindeni înalților oaspeți români a exprimat în modul cel mai elocvent sentimentele de prietenie față de țara noastră, de stimă deosebită pentru eminentul conducător de stat. Conferirea de înalte decorații precum și alte distincții au evidențiat prestigioasa dimensiune internațională a personalității Domnului Nicolae Ceaușescu.

Condițiile internaționale deosebite în care s-au desfășurat vizitele, când în lume au loc mari și profunde mutații ca rezultat al intensificării luptei popoarelor împotriva vechii politici de dominație și dictat, al afir-

mării voinței lor de a fi stăpîne pe propriile destine, de a-și asigura dezvoltarea liberă și independentă, conferă călătoriilor Domnului Nicolae Ceaușescu o largă semnificație politică, justificînd interesul deosebit manifestat față de conținutul și rezultatele convorbirilor purtate. Dialogurile la cel mai înalt nivel prin aria largă a problemelor examinate, au reflectat din nou consecvența, fermitatea și principialitatea cu care țara noastră și președintele ei militează pentru dezvoltarea unor relații de fructuoasă conlucrare, în interesul și beneficiul reciproc, pentru intronarea în viața lumii a unei noi ordini politice și economice internaționale în consens cu cele mai nobile aspirații ale tuturor popoarelor.

Ținîndu-se seama de potențialul fiecărei economii naționale, au fost găsite cele mai potrivite forme de concretizare a dorinței reciproce de colaborare, toate acestea cuprinse în totalitatea documentelor bilaterale semnate. Din ansamblul formelor de cooperare sînt folosite cu precădere : construirea de obiective economice în colaborare cu alte state, realizarea de obiective industriale prin livrări de echipament pe credit, producerea în comun de instalații și utilaje, atît pentru nevoile proprii, cît și pentru livrarea pe terțe piețe acțiuni de cooperare sub forma coproducției și subcontractării, înființarea de societăți mixte de producție și comercializare, rambursarea prin cote părți din producția obținută, înfăptuirea unor programe de cercetare tehnico-științifică pe anumite teme, schimburi de specialiști în domeniile industrial, agricol, educație, medicină ș.a.

În abordarea temelor majore internaționale au fost evidențiate preocupări și aprecieri comune în domenii de extremă importanță și s-au degajat planuri de acțiune comună în soluționarea unora din cele mai mari și complexe probleme ale contemporaneității. Astfel a fost relevată necesitatea de a se acționa pentru consolidarea cursului spre destindere ; pentru lichidarea subdezvoltării ; a decalajelor crescînde între țările bogate și cele sărace, pentru soluționarea pe căi politice a conflictelor, pentru desăvîrșirea procesului de lichidare a colonialismului și neocolonialismului, pentru adoptarea unor măsuri hotărîte de dezarmare, în primul rînd nucleară, a întăririi rolului O.N.U. în viața internațională, precum și pentru edificarea pe continentul european a unei securități și cooperări trainice. Reafirmarea de către semnatari a hotărîrii de a colabora atît între ei, cît și cu terțe părți numai pe baza acelor principii care dau certitudinea unei conlucrări echitabile, egale, fără presiuni, conferă declarațiilor solemne adoptate o importanță valoare atît pe plan internațional, cît și pe cel al cooperării bilaterale.

Întreprinderi, instituții, organizații obștești, cetățeni din întreaga noastră țară, prin mesaje, scrisori și telegrame adresate Domnului Nicolae Ceaușescu, exprimînd sentimentele de profundă satisfacție, înaltă apreciere și unanimă stimă ale poporului român față de rezultatele strălucitelor solii de înțelegere și prietenie, de colaborare și legalitate internațională reprezentată de conducătorul statului, s-au angajat totodată să lucreze cu mai mult elan pentru aplicarea acordurilor și înțelegerilor semnate.

În cronică acestor evenimente de referință istorică, în succesiunea aproape neîntreruptă a inițiativelor și acțiunilor constructive de politică externă ale țării noastre, larg apreciate și recunoscute pe arena internațională, se înscriu la loc central și vizitele făcute în România de conducători ai altor state.

Astfel, țara noastră a fost gazdă primitoare pentru președintele Republicii Unite Tanzania Iulis K. Nyerere (21—23 aprilie), regina Iuliana a Olandei (13—16 mai), președintele Republicii Populare Democrate Coreene Kim Ir Sen (22—26 mai), președintele Republicii Portugheze general Francisco da Costa Gomes (13—15 iunie), președintele Consiliului de Stat al Republicii Populare Bulgaria Teodor Jivkov (16—20 iunie), președintele Republicii Gaboneze Albert Bernard Bongo (23—26 iunie), pentru căpitani regenți ai Republicii San Marino Alberto Cecchetti și Michele Righi (30 iulie—4 august). Înalți oaspeți au avut posibilitatea să cunoască unele din preocupările și realizările poporului român în făurirea societății socialiste multilateral dezvoltate. Totodată convorbirile ocazionate au evidențiat noi posibilități de extindere și diversificare a colaborării politice, economice, tehnico-științifice, culturale, subliniindu-se de comun acord că aprofundarea și îmbogățirea relațiilor bilaterale corespund întru totul intereselor țărilor și popoarelor angajate, cauzei păcii, cooperării și înțelegerii internaționale. Declarațiile solemne comune — acte politico-diplomatice concepute și promovate în viața internațională de țara noastră, afirmă cu deplină claritate principiile egalității în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, abținerii de la amenințarea cu forța sau folosirea forței. De asemenea comunicatele comune se impun în conștiința opiniei publice ca o mărturie grăitoare a caracterului de lucru fructuos al dialogurilor la nivel înalt.

• Poporul român ospitalier și profund atașat cauzei păcii și înțelegerii internaționale a salutat cu deosebită căldură vizita înalților oaspeți, nustrind convingerea că amplificarea și extinderea dialogului constructiv va stimula în continuare, va diversifica și dezvolta cursul ascendent pe care s-au angajat relațiile bilaterale, contribuind prin aceasta la înfăptuirea unei lumi mai bune și mai drepte.

VIZITE DE LUCRU ALE PREȘEDINTELUI REPUBLICII SOCIALISTE ROMÂNIA

În cursul lunilor aprilie și mai a.c. Domnul Nicolae Ceaușescu a continuat seria vizitelor la diferite obiective din țară, prilejuri de ample dialoguri cu oamenii muncii, dând noi impulsuri creatoare întregii activități ce se desfășoară.

Astfel în ziua de 29 aprilie 1975, președintele Nicolae Ceaușescu a vizitat șantierele de construcții navale de la Constanța și Mangalia. În această zi a avut loc la Constanța și un eveniment deosebit al industriei

navale românești : lansarea primei nave de mare tonaj construită în țara noastră, mineralierul de 55.000 tone.

Vizita a luat aspectul unui fructuos dialog cu constructorii de nave și hidrotehnicieni, care în actualul cincinal au redimensionat și modernizat această importantă subramură industrială, dând viață programului stabilit de conducerea țării și indicațiilor Domnului Nicolae Ceaușescu, privind ridicarea pe o treaptă superioară a întregii activități în acest domeniu.

În ziua de 15 mai a.c. Domnul Nicolae Ceaușescu a vizitat județul Tulcea. Aici în ultimii ani a intrat în funcțiune Uzina de aluminiă din Tulcea și Fabrica de conserve din Sulina, au fost puse în exploatare porturile industriale și diferite obiective productive, s-au înfăptuit sisteme de irigație cu o suprafață totală de peste 50.000 ha, mai multe amenajări piscicole, complexe industriale de creștere a animalelor, s-a dezvoltat rețeaua edificiilor de interes social-cultural precum și construcția de locuințe etc. În toate obiectivele vizitate au fost examinate soluțiile optime pentru asigurarea unei înalte eficiențe activității economice. Domnul Nicolae Ceaușescu a indicat să se elaboreze un program cu privire la sistematizarea zonei industriale și civice a orașului, de dezvoltare a celorlalte localități și de modernizare a agriculturii județului.

În ziua de 28 mai a.c., vizita Domnului Nicolae Ceaușescu în județul Alba cu prilejul mării adunări populare de la Alba Iulia, a avut totodată și un caracter de lucru de analiză concretă a ceea ce s-a înfăptuit și trebuie să se înfăptuiască pentru continua dezvoltare a acestor străvechi meleaguri românești. Așa au fost vizitate : Întreprinderea metalurgică din Aiud, noua turnătorie de piese din fontă pentru mașini-unelte și Întreprinderea de utilaje și piese de schimb din Alba Iulia. În același oraș conducătorul iubit al țării a fost primit cu entuziasm în cel mai nou cartier de locuințe „Platoul romanilor”, apoi la liceul „Horia, Cloșca și Crișan” unde funcționează o microcentrală industrială, prima de acest fel din țară, care coordonează activitatea atelierelor-școală din toate unitățile de învățământ ale județului.

În cursul după amiezii aceleasi zile s-a desfășurat vizita la Timișoara. Aci, Domnul Nicolae Ceaușescu a analizat, la fața locului, împreună cu conducătorii organelor locale de stat și ai unor ministere, cu specialiștii, probleme referitoare la îmbunătățirea sistematizării orașului și a zonelor industriale, a proiectării și amplasării unor importante obiective, pornindu-se de la necesitatea folosirii cât mai judicioase a terenurilor și asigurarea unei înalte eficiențe a activității economice.

În centrul atenției s-a situat discuția asupra amplasării în această localitate a unui combinat petrochimic, obiectiv de mare însemnătate înscris în programul de investiții al viitorului cincinal, care urmează să producă, în prima etapă, polietilenă de înaltă densitate și joasă presiune, alcoolii superiori, materii prime pentru industria de plastifianți.

Deosebita atenție cu care au fost urmărite cuvântările Președintelui țării, ținute în cadrul mitingurilor sau adunărilor populare ce au marcat

cursul vizitei, sublinierea lor prin îndelungi aplauze și aclamații repetate din partea miilor de cetățeni, au reflectat hotărîrea lor fermă de a face totul pentru transpunerea în viață a îndrumărilor date, a programului în vederea unei contribuții mereu sporite la edificarea noi societăți pe pămîntul României.

Vizitele menționate au ilustrat o dată mai mult și cu deosebită pregnanță, caracterul fructuos al stilului de conducere concretă, profund democratic al președintelui Republicii noastre.

VOCAȚIA INTERNAȚIONALĂ A ROMÂNIEI

Între 29 și 31 mai a.c., sub înaltul patronaj al președintelui Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu, la Palatul Marii Adunări Naționale s-au desfășurat lucrările colocviului interparlamentar „Un nou sistem de relații economice internaționale”, organizat de Grupul român, sub egida Uniunii Interparlamentare, o nouă și prestigioasă manifestare găzduită de Capitala țării noastre.

Participanții — reprezentanți ai grupurilor naționale parlamentare, experți, reprezentanți ai unor organizații internaționale specializate, personalități ale vieții economice internaționale din aproape 50 țări — au primit cu deosebit interes și deplină satisfacție Mesajul adresat de Domnul Nicolae Ceaușescu.

Lucrările colocviului au fost deschise de președintele Grupului român din Uniunea interparlamentară Corneliu Mănescu, care a adresat un călduros salut participanților, relevînd totodată faptul că mesajul adresat de Domnul Nicolae Ceaușescu reprezintă o elocventă mărturie a importanței pe care președintele țării noastre o acordă problemei înscrise pe ordinea de zi.

Luînd cuvîntul G. S. Dillon, președintele Consiliului Uniunii Interparlamentare, a dat o înaltă apreciere mesajului adresat de Domnul Nicolae Ceaușescu subliniind că el constituie un punct de plecare generator de idei pentru dezbaterile din cadrul colocviului și va fi o sursă de inspirație pe tot parcursul desfășurării lucrărilor.

Între altele apoi referindu-se la București, gazdă primitoare a simpozionului, vorbitorul a spus că nicăieri nu s-ar fi putut găsi un loc mai potrivit pentru o reuniune care își propune să armonizeze concepte, nevoi și metode ale Orientului, Occidentului, Nordului și Sudului în domeniul relațiilor internaționale.

A fost prezentat apoi mesajul adresat colocviului de către secretarul general al Organizației Națiunilor Unite Kurt Waldheim.

Au fost dezbătute următoarele teme :

„Schimbări în structurile producției și comerțului mondial”; „Dezvoltarea științifică și tehnologică, inclusiv transferul de tehnologie”; „Schimbări în sistemul monetar și de finanțare internațională”; „Incidente ale schimbărilor necesare în relațiile economice mondiale în cadrul instituțional internațional”.

Participanții au examinat, succesiv, în ședințe plenare, diferitele aspecte ale acestor probleme. Ansamblul dezbaterilor și concluziilor formulate de raportori au fost trimise parlamentelor, guvernelor, Națiunilor Unite și altor organizații internaționale interesate.

În viziunea României, noua ordine internațională trebuie să fie economică și în același timp politică, avînd în vedere interpenetrarea și intercondiționarea strînsă dintre economic și politic în cadrul ansamblului relațiilor internaționale. Astfel în mesajul Domnului Nicolae Ceaușescu se arată că :

„Soluționarea problemelor majore ale vieții economice mondiale, ale relațiilor de schimb și colaborării între state, este strîns legată de procesele generale ale realității politice internaționale actuale, de lupta popoarelor, a forțelor progresiste înaintate pentru destindere, securitate și pace în lume. Imperativul primordial al zilelor noastre este democratizarea relațiilor internaționale, consolidarea și continuarea fermă a cursului spre destindere, instaurarea trainică pe arena mondială a unei politici noi, bazate pe egalitate și respect reciproc, care să excludă cu desăvîrșire, din raporturile interstatale, folosirea forței și a amenințării cu forța, orice fel de ingerințe și imixțiuni în treburile interne ale altor popoare”.

România desfășoară o susținută și energică activitate internațională pentru promovarea principiilor noi, democratice în relațiile dintre state, pentru dezvoltarea largă a colaborării între națiuni, pentru întronarea noii ordini economice și politice în lume.

SĂRBĂTORIREA ZILEI DE 1 MAI

Ziua solidarității internaționale a celor ce muncesc a coincis de astă dată în istoria poporului nostru cu cea de a treizecea sărbătorire în mod liber pe pămîntul României a respectivului eveniment. În tot cuprinsul țării, cu osebire în reședințele de județ, de municipii și orașe, au avut loc adunări populare. Diferite acțiuni cultural-educative și sportive au avut loc încă în întîmpinarea zilei de sărbătoare. Casele de cultură, cluburile întreprinderilor și căminele culturale în mai multe localități au organizat expuneri, montaje literare, spectacole artistice, șezători populare, precum și alte manifestări.

În Capitală, sub cupola Palatului Republicii, adunarea populară s-a desfășurat în prezența Domnului Nicolae Ceaușescu, a personalităților din conducerea de stat și a unor distinși invitați de peste hotare. În cadrul ei a rostit un amplu cuvînt domnul Gheorghe Pană, președintele Consiliului Central al Uniunii Generale a Sindicatelor din România, care între altele a arătat că „avem astăzi satisfacția și mîndria de a putea face bilanțul unor realizări cu adevărat istorice obținute de poporul român în ultimele trei decenii... Într-o perioadă relativ scurtă, România a pus capăt înapoierii economice și sociale moștenite de la vechea orînduire, s-a transformat într-o țară cu o economie în plină dezvoltare și moder-

nizare, cu o dinamică înaltă a progresului social, cu o bogată viață spirituală. La fiecare pas se văd minunatele creații ale poporului, înnoirile binefăcătoare pe care socialismul le-a adus în viața celor ce muncesc”.

A urmat apoi un spectacol festiv. De asemenea, în aceeași zi a avut loc o masă oferită de forul conducător al Statului, la care alături de conducătorii țării și oaspeții prezenți la marea sărbătoare, au luat parte veterani ai mișcării munitorești din România, conducători ai instituțiilor centrale și organizațiilor obștești, fruntași în muncă, ofițeri superiori, oameni de știință, artă și cultură.

Primit cu îndelungi aplauze a luat cuvîntul Domnul Nicolae Ceaușescu președintele Republicii Socialiste România care între altele a spus : „Aș dori ca, și la această sărbătoare de 1 Mai, gândurile noastre să se îndrepte spre minunatul nostru popor, constructor al socialismului. Să-i urăm întregului nostru popor viață veșnică, succese tot mai mari pe calea progresului economico-social, a făuririi comunismului, a dezvoltării libere, independente a patriei noastre... ! Există condiții internaționale favorabile. Dispunem deci, atît pe plan național cît și pe plan internațional, de toate condițiile pentru a privi cu încredere viitorul”.

Atmosfera entuziastă a reafirmat în această zi voința întregii noastre națiuni de a face într-adevăr totul pentru ducerea la îndeplinire a dezideratelor menite să asigure urcușul neconținut al țării spre noi trepte ale propășirii ei multilaterale.

SĂRBĂTOAREA VICTORIEI ȘI INDEPENDENȚEI

Printr-o fericită coincidență ziua de 9 mai evocă în conștiința noastră două evenimente care prin consecințele lor s-au înscris pentru totdeauna în galeria simboalelor pline de măreție și noblețe ce luminează cursul istoriei milenare a României : victoria popoarelor asupra fascismului în 1945 și cucerirea independenței de stat a țării în 1877.

De altfel împlinirea a trei decenii de la epilogul de glorie a celei mai cumplite încrîncenări din istoria lumii a fost marcată prin momente aniversare pe meridianele și paralelele globului pămîntesc, în U.R.S.S. și S.U.A., Marea Britanie și Franța, în R.S.F. Jugoslavia, R.P. Ungară, R.P. Bulgaria, R.P. Polonă, R.S. Cehoslovacă, R.A. Egipt, Nigeria, Norvegia, R.D. Germană, R.P. Albania, Portugalia, Cuba, Finlanda, Mexic, Ecuador etc.

Pentru poporul român ziua de 9 Mai a prilejuit manifestări în tot cuprinsul țării, între care conferințe, simpozioane și sesiuni științifice, programe festive cu recitări și cîntece patriotice, spectacole, gale de filme artistice și documentare, seri literare, adunări omagiale, vernisaje de expoziții, întîlniri cu participanții la războiul antifascist. Cu solemnitate deosebită apoi au fost depuse coroane și jerbe de flori la monumentele eroilor patriei, ca și la cimitire. În toate aceste momente a fost evocată lupta milenară a poporului nostru pentru libertate și independență națio-

nală, ca și importanta contribuție a României la înfrângerea definitivă a fascismului.

O subliniere aparte trebuie făcută adunării festive din Capitală, desfășurată la Palatul Republicii în prezența Domnului Nicolae Ceaușescu, a personalităților din conducerea de stat. Au luat parte conducători de instituții centrale și organizații obștești, veterani ai luptei antifasciste, generali și ofițeri superiori, reprezentanți ai vieții științifice și culturale, oameni ai muncii din întreprinderile și instituțiile capitalei. Au fost de față șefii misiunilor diplomatice acreditați la București, atașați militari și alți membri ai corpului diplomatic, delegații străine.

În cuvîntarea amplă rostită cu acest prilej, președintele Republicii Socialiste România a arătat între altele: „acum cînd după trei decenii evocăm marea epopee a istoriei înscrisă de popoare în cel de-al doilea război mondial, să punem cu toată claritatea în evidență realitățile, să înfățișăm întregul efort pe care l-au depus popoarele, marile jertfe pe care le-au dat forțele înaintate ale omenirii pentru înfrîngerea fascismului și apărarea libertății. În acest context este necesar să înfățișăm cu toată obiectivitatea științifică și contribuția pe care forțele progresiste, democratice, poporul român au adus-o la marea victorie asupra fascismului”.

În încheierea adunării festive a fost prezentat un spectacol omagial, programul cuprinzînd cîntece și versuri închinete Zilei Victoriei și luminosului act al cuceririi independenței de stat, creații ce slăvesc patria și poporul nostru, marile realizări pe calea vieții noi, a societății socialiste multilateral dezvoltate.

Profunda emoție și intensă mîndrie patriotică trăită de toți cetățenii țării în fața înfăptuirii marelui vis istoric ca poporul român să fie liber și stăpin absolut al sorții sale a angajat și mai mult voința unanimă de a nu precupeți nici un efort pentru edificarea unei societăți noi, pentru asigurarea unei păci trainice în lume și pentru dezvoltarea legăturilor strînse de prietenie și colaborare cu toate popoarele lumii.

COMEMORAREA CELEI DINTII UNIRI POLITICE A ȚĂRILOR ROMÂNE

La 28 mai 1975, în prezența Președintelui Nicolae Ceaușescu și a personalităților din conducerea statului s-au desfășurat la Alba Iulia festivitățile consacrate împlinirii a 375 de ani de la prima unire politică a țărilor române de către Mihai Viteazul și în același timp a două milenii de atestare documentară a orașului, glorioasă vatră strămoșească a poporului nostru.

Pe vastul platou din fața cunoscutei porți a străvechiului Apoulon al Daciei libere și Apulum roman, pe temeliile cărora s-a înălțat cetatea Alba Iulia, zeci de mii de oameni ai muncii din județ, ca și din alte părți ale țării au participat la grandioasa adunare populară închinată momentului aniversar. În cadrul acesteia s-a dat citire Decretului prezidențial prin care municipiului Alba Iulia i se decernează Ordinul „Steaua Repu-

blicii Socialiste România" clasa I. În entuziasmul și bucuria generală, Domnul Nicolae Ceaușescu a înmănat înalta distincție primarului orașului. S-au rostit cuvântări mărturisitoare a hotărîrii tuturor de-a fi slujitori devotați ai poporului, participanți activi în opera de făurire pe pămîntul patriei a societății socialiste multilateral dezvoltate.

A luat apoi cuvîntul Domnul Nicolae Ceaușescu. Subliniat în repetate rînduri de urale și ovații prelungite, discursul a găsit un larg și profund ecou în conștiința participanților, ca și a întregii națiuni. Între altele în cuvîntare s-a arătat că „amintirea mărețelor evenimente constituie un prilej de înaltă cinstire a faptelor de arme și a luptelor desfășurate de-a lungul secolelor de cei mai buni — ca să spun așa — dintre cei buni din rîndul națiunii noastre, care și-au vărsat sîngele, și-au dat viața pentru cauza libertății naționale și sociale, pentru făurirea unei Români puter-nice, libere și independente”.

„Sărbătorim un moment de importanță crucială în istoria patriei noastre. E drept, împrejurările istorice — mai cu seamă poziția imperiilor străine de atunci care nu vedeau de loc cu ochi buni formarea statelor naționale — au dus la dispariția statului unitar centralizat prin asasina-re a mișelească a lui Mihai Viteazul.

„Dar, ideea unirii țărilor românești, idealurile formării unui stat puternic pe meleagurile Daciei nu au putut fi ucise niciodată pentru că ele sînt adînc împlîntate în inșeși sîngele, în conștiința și spiritul întregului nostru popor”.

A urmat un spectacol omagial în cadrul căruia au prins viață pagini nemuritoare de istorie : formarea poporului român, continuitatea sa pe teritoriul străbun, încercările prin care a trecut și pe care le-a înfruntat, lupta sa pentru unitate și independență națională, pentru eliberare socială și progres. Cei prezenți apoi au încins tradiționala Horă a Unirii.

La ieșirea din orașul vechi alături de cei veniți spre a saluta pe președintele Republicii Socialiste România, s-au aflat și reprezentanții cultelor religioase în frunte cu Înalt Prea Sfințitul dr. Nicolae Mladin, Arhiepiscop de Alba Iulia și Sibiu și Mitropolitul Ardealului și de asemenea cu Excelența Sa Marton Aaron Episcopul romano-catolic din localitate.

Entuziasta aniversare a vibrat puternic în inima întregii țări, toți cetățenii rețrăind cu satisfacția strălucitelor izbînzii de azi, momentele memorabile ale trecutului național, aducînd în același timp omagiul lor fierbinte luptei grele a poporului nostru pentru o Românie unită, independentă și suverană.

TIBCO '75

Între 12 și 18 mai a.c., Complexul expozițional din Piața Scînteii a găzduit cea de a doua ediție a Tîrgului internațional București de bunuri de larg consum.

La inaugurarea oficială au participat membri ai conducerii unor ministere, centrale industriale, unor mari unități economice, întreprinderi de comerț exterior, numeroși specialiști. Au fost prezenți șefi ai unor misiuni diplomatice, alți membri ai corpului diplomatic acreditați la București, directori ai pavilioanelor naționale, reprezentanți ai firmelor expozante, ziariști români și corespondenți ai presei străine.

Reunind exponate din 17 țări din Europa, Asia, Africa și America Latină, TIBCO '75 s-a înscris în contextul acțiunilor inițiate de România pentru promovarea și extinderea colaborării cu toate statele, a reflectat dorința țării noastre de a participa tot mai activ la diviziunea internațională a muncii, la schimbul mondial de valori materiale. Alături de România — care, ca țară gazdă, era și principalul expozant, au luat parte cu expoziții oficiale Bulgaria, Cehoslovacia, Cuba, Republica Democrată Germană, Republica Federală Germania, Italia, Polonia și Uniunea Sovietică. În standuri proprii au expus cunoscute firme din Anglia, Austria, Belgia, Elveția, Jugoslavia, Japonia, Nigeria și Portugalia. A luat parte cu o expoziție oficială Organizația pentru Eliberarea Palestinei.

Țara noastră a fost reprezentată la această manifestare de 20 de firme de comerț exterior, care au expus pe o suprafață de 11.000 mp o ofertă deosebit de cuprinzătoare, grupînd produse de export furnizate de diferite ramuri producătoare de bunuri de consum.

De menționat aci și faptul că de la începutul anului țara noastră a participat la cîteva tirguri și expoziții internaționale ca cele de la Frankfurt pe Main, Tripoli, Cairo, Utrecht, Leipzig, Paris, Detroit, Hanovra, Tokio, Casablanca, Budapesta și Poznan, precum și la expoziția industrială de la Pekin.

Bilanțurile fructuoase consemnate la tirgurile și expozițiile internaționale din prima jumătate a acestui an atestă prestigiul crescînd de care se bucură produsele românești pe meridianele globului.

„ARO” — 240 PE LOCUL INTII

După succesele obținute în anii trecuți în raliurile internaționale, autoturismul de teren ARO și-a înscris recent în palmares un nou succes de prestigiu. Astfel, din cele trei autoturisme ARO-240 care au participat la concursul internațional gen „Safari” de la Weaver's Down - Anglia, clasa C (cu motoare pînă la 2500 cmc), două autoturisme românești, au cîștigat primul și respectiv al treilea loc în competiția cu cele mai renumite mărci de autoturisme de teren. Ziarele engleze au elogiat succesul autoturismelor românești, iar constructorii de la Cîmpulung Mușcel au primit mai multe scrisori de felicitare din partea firmelor care au participat la acest concurs.

PRIMUL LOT DE TRACTOARE U-445-H.C.

Colectivul întreprinderii mecanice Codlea a realizat recent, în colaborare cu întreprinderea „Tractorul” Braşov primul lot de tractoare U-445-HC (suprainălţat) cunoscut în limbajul constructorilor de tractoare şi sub denumirea de „Cocostîrcul”.

Noul tip de tractor românesc destinat în mod deosebit lucrărilor agroviticele întruneşte o serie de calităţi tehnico-funcţionale, competitive pe plan mondial : cutia de viteze are nouă trepte pentru mersul înainte şi trei trepte pentru mersul înapoi, distanţa dintre roţile din faţă şi cele din spate este reglabilă, s-a asigurat posibilitatea realizării a patru poziţii ale înălţimii tractorului etc. Graţie acestor calităţi noul tractor românesc are multiple posibilităţi de utilizare în agricultură.

TEHNICA DE ÎNALTĂ PRECIZIE

Recent în ţara noastră a început producţia maşinilor unelte dotate cu instalaţii de automatizare. „Numerom 300”, instalaţii realizate de unităţile Centralei industriale de echipamente de telecomunicaţii şi automatizări. Cu ajutorul unor asemenea echipamente moderne de reglare automată continuă a turaţiei maşinilor unelte, se obţine o precizie de prelucrare a pieselor metalice care merge pînă la 2/100 microni. Unităţile specializate în producţia de element pentru automatizare şi-au sporit potenţialul de douăzeci de ori în ultimul deceniu, acoperind 70 la sută din necesităţile interne. Peste 3000 de întreprinderi şi unităţi economice sînt înzestrate cu instalaţii de automatizare construite în ţară.

ELECTRIFICAREA LINIEI FERATE LUGOJ—TIMIŞOARA

La 10 iunie a.c. a fost pus sub tensiune sectorul de cale ferată Lugoj—Timişoara din cadrul magistralei care leagă municipiile Craiova şi Timişoara. De asemenea, se desfăşoară în ritm intens lucrările de electrificare a tronsonului Arad—Curtici. Terminarea acestei investiţii în cursul anului 1975 va facilita inaugurarea tracţiunii electrice pe una din cele mai lungi linii ferate europene : Craiova—Drobeta-Turnu-Severin—Timişoara—Arad—Budapesta—Viena—Paris.

Dezvoltarea acestui modern sistem de tracţiune pe teritoriul ţării noastre creează însemnate avantaje de ordin tehnic şi economic : creşterea traficului de mărfuri cu circa 40 la sută, sporirea vitezei trenurilor, diminuarea cheltuielilor de întreţinere a materialului rulant. Totodată se creează noi posibilităţi pentru optimizarea transporturilor feroviare.

RECORDURI REȘITE

Numărul mărcilor de oțel elaborate în cuptoarele Reșiței a atins cifra de 180. Numai în cel de-al doilea trimestru al anului curent aici au fost fabricate patru mărci de oțeluri cu caracteristici fizico-mecanice superioare, realizate pentru prima dată la noi în țară în cuptoare de tip Martin.

CONSTRUCȚII LA MOLDOVA NOUĂ

Orașul Moldova Nouă își completează anul acesta arhitectura cu un modern spital cu 240 de paturi, o policlinică și 240 de locuințe. În anii următori, pe lângă importante obiective industriale, aici urmează să fie construite încă 1500 apartamente, un cinematograf, un grup școlar cu 24 săli de clasă, două creșe cu grădiniță etc.

MUZEU LA DUNĂRE

Un Muzeu al clisurii Dunării a fost deschis într-o clădire special amenajată, lângă portul industrial Moldova Veche. El cuprinde obiecte specifice de pe toată clisura Dunării, de la Socol pînă la Berzasca. Muzeul prezintă relicvele istorice recent descoperite în această zonă, care datează din epoca romană și chiar mai dinainte. La loc de cinste, în muzeu se găsește un abataj în miniatură, cu toate uneltele folosite în minele de aici începînd din anul 1713, apoi costume populare reprezentative, o secție pescărească cu toate ustensilele folosite pe Dunăre etc.

MANIFESTARE TRADIȚIONALĂ

Pe parcursul a două săptămîni, începînd cu ziua de sîmbătă 10 mai 1975, cea de-a IV-a ediție a Festivalului „Timișoara muzicală” a programat manifestări muzicale menite a oferi multor doritori posibilitatea de a audia concerte și recitaluri, de a viziona spectacole de excepție. Și-a dat concursul, pe lângă formațiile artistice locale, orchestra Filarmonicii „George Enescu” din București, prestigioși interpreți din țară și de peste hotare.

Desfășurarea unanim apreciată a acestei manifestări devenite tradiționale i-a subliniat încă odată însemnătatea în viața cultural-artistică a municipiului bănățean.

DESCOPERIREA UNOR INTERESANTE DOCUMENTE

La Arhivele statului din Sibiu au fost depistate recent două documente originale inedite emise de Cancelaria lui Mihai Viteazul din Alba

Iulia la 25 și 26 noiembrie 1599. Redactate din ordinul marelui voivod, în cancelaria ce a luat ființă la reședința sa după unirea Transilvaniei cu Țara Românească, documentele poartă apostila domnului scrisă cu litere latine. Primul este un ordin adresat Capitulului din Mediaș, prin care se cere bisericilor evanghelice plata arendei, cel de-al doilea — o scutire de taxe și prestații a pastorului bisericii din Tirpin ale cărui bunuri au fost distruse de un incendiu.

Documentele din arhivele sibiene vin să îmbogățească patrimoniul izvoarelor scrise, păstrate de la Mihai Viteazul.

URME ARHEOLOGICE

Necropola de la Cindești (Vrancea) se dovedește un valoros tezaur arheologic și istoric cu privire la viața social-economică și culturală a populațiilor antice stabilite aci. Printre mărturiile scoase la iveală din această necropolă de către arheologii din Iași și Focșani se numără mai multe coliere de chihlimbar, vase ceramice cu incizii și picturi în mai multe culori, unelte, arme, obiecte de cult aparținând culturii Monteoru, din epoca bronzului. Ultimele descoperiri arheologice atestă că organizațiile tribale de aici aveau o cultură avansată, precum și faptul că această parte a țării era intens populată în acea perioadă.

INCETAREA DIN VIAȚĂ A ÎNALT PREĂ SFÎNȚITULUI ĂRHIIEPISCOPI TEOFIL IONESCU

La 9 mai 1975 a încetat din viață la Paris în vîrstă de 81 de ani, Înalt Prea Sfînțitul Arhiepiscop dr. Teofil Ionescu, conducătorul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală cu sediul la Paris.

Luînd cunoștințe despre aceasta, Prea Fericitul Patriarh Justinian a trimis la Paris o delegație alcătuită din Înalt Prea Sfînțitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfînțitul Episcop Antonie Ploieșteanul, vicar patriarhal, Prea Sfînțitul Episcop Lucian Făgărășanul vicarul Arhiepiscopiei Ortodoxe Române pentru Europa Centrală și Occidentală și diaconul Miron Mihuț de la catedrala patriarhală din București, pentru săvîrșirea slujbei înmormîntării.

Miercuri 14 mai, în prezența unei numeroase asistențe, a început slujba prohodirii. Alături de înalții ierarhi români, au mai slujit Înalt Prea Sfînțitul Mitropolit Meletios, Exarhul Patriarhiei Ecumenice în Franța și Prea Sfînțitul Episcop-vicar Ieremia, preoții comunităților greacă și sîrbă și preoții ortodocși români : Lucian Gafton, Nicolae Bordașiu, Pr. Brînzeu și diaconul Miron Mihuț.

La slujba înmormîntării au asistat : Prea Sfînțitul Episcop Germain de Saint Denis, conducătorul Episcopiei ortodoxe-catolice din Franța, aflată sub jurisdicția Patriarhiei Ortodoxe Române, delegați și reprezentanți ai diferitelor confesiuni și culte religioase din Paris, membrii Consiliului Eparhial și numeroși credincioși români.

Au fost de față, de asemenea, Dl. Constantin Flitan, ambasadorul României la Paris și membri ai Ambasadei.

La sfîrșitul slujbei a vorbit Înalt Prea Sfînțitul Mitropolit Nicolae al Banatului, care a dat citire și telegramei de condolențe adresată Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei române din Europa Centrală și Occidentală de către Prea Fericitul Patriarh Justinian.

Trupul neînsufletit al Arhiepiscopului Teofil Ionescu a fost înmormîntat în cimitirul Montparnasse, alături de locul unde odihnește arhimandritul Iosafat Snagoveanul, ctitorul bisericii ortodoxe române din Paris. La cimitir a luat cuvîntul Prea Sfînțitul Episcop-vicar Lucian Făgărășanul și consilierii eparhiali : dr. Corneliu Popescu și prof. Octav Barbu.

În aceeași zi a avut loc o agapă de pomenire la restaurantul românesc din Paris „La flûte de Pan”.

Arhiepiscopul dr. Teofil Ionescu s-a născut la 14 octombrie 1894 în satul Cochirleanca, comuna Boboc, județul Buzău. A urmat cursurile

Școlii de cîntăreți bisericești la Buzău și ale Seminarului teologic „Nifon Mitropolitul” din București, apoi pe acelea ale Facultății de Teologie, prezentînd ca teză de licență lucrarea : *Poblema misionară din punct de vedere al Bisericii Ortodoxe*. Și-a continuat studiile la Paris, unde a obținut titlul de doctor în Teologie, prezentînd tema intitulată : *Viața și opera Mitropolitului Petru Movilă al Kievului*. Tot aici a înființat și condus revista „Vestitorul”.

Fiind atras de viața monahală, în anul 1915 s-a închinovait la mănăstirea Tismana, fiind hirotonit ierodiacon la 13 decembrie 1915. În 1918 a fost numit protopsalt pe seama Mitropoliei din București, iar în anul 1921 a fost hirotonit ieromonah pe seama mănăstirii Căldărușani.

Între anii 1924—1930 a funcționat ca director al Școlii de cîntăreți bisericești din București și profesor de muzică bisericească la Seminarul teologic „Nifon Mitropolitul” din București.

La 21 septembrie 1928 a fost numit preot la catedrala patriarhală din București, iar la 1 februarie 1939 a fost trimis ca superior al capelei ortodoxe române din Paris sub jurisdicția canonică a Bisericii Ortodoxe Române pînă în 1945. Pînă în anul 1954 cînd a fost ridicat la treapta de arhiepiscop a păstorit diferite parohii din S.U.A.

Prin scrisoarea din 17 ianuarie 1972, Prea Sfințitul Episcop Teofil Ionescu a solicitat revenirea sub jurisdicția Patriarhiei Ortodoxe Române. Sfințul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române în ședința din 28 aprilie 1972 a aprobat această revenire, avînd în vedere strădaniile depuse în slujba Bisericii și dragostea fierbinte pentru țară. (Cezar Vasiliu).

AN ANIVERSAR PENTRU BISERICA ORTODOXĂ SÎRBA

Două momente importante în viața Bisericii Ortodoxe surori din R.S.F. Iugoslavia se înscriu cu un caracter aparte în cronica evenimentelor bisericești ale anului 1975.

Cel dintîi e legat de viața Întîistătătorului acestei Biserici, Sanctitatea Sa Patriarhul Gherman, care la 5 ianuarie a împlinit 50 de ani de slujire a sfîntului altar, dintre care 17 în cea mai înaltă treaptă a ierarhiei ortodoxe sîrbe.

Cel de-al doilea este al aniversării a 800 de ani de la moartea Sfințului Sava, cîstit ca unul din chipurile cele mai reprezentative ale Bisericii Ortodoxe Sîrbe.

Aceste momente și-au cîștigat totodată meritul de-a fi fost subliniate prin festivități adecvate, la care în mod corespunzător au luat parte și celelalte Biserici.

ACTIVITATEA CONFERINȚEI CREȘTINE PENTRU PACE

Din activitatea înaltului for internațional creștin militant pentru cauza înțelegerii între popoare atrage atenția într-un mod aparte sesiunea

anuală a Comisiei teologice ce a avut loc la mănăstirea Cernica de lângă București, între 27 și 30 mai 1975. La aceasta au participat delegați din 15 țări europene, africane, asiatice și nord-americane.

Deschiderea s-a făcut printr-un serviciu religios săvârșit de un sobor de preoți în frunte cu Prea Sfințitul Episcop Roman Ialomițeanul, vicar patriarhal, cuvîntul de bun venit și de introducere la lucrări rostindu-l Înalț Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae al Banatului, membru în Comitetul de lucru al Conferinței Creștine pentru Pace.

Referatele principale asupra temei sesiunii și anume „Evanghelia păcii și diferitele structuri ale lumii” au fost susținute de către Prea Sfințitul Nestor Severineanul, Episcop Vicar al Arhiepiscopiei Craiovei, Reverendul A. P. Samarajeeva din Sri Lanka și P.C. Părinte Ioan Ică, profesor la Institutul teologic universitar din Sibiu. Dezbaterile s-au desfășurat apoi în jurul unor probleme privind ecologia, populația, foamea, drepturile omului, situația femeii și rasismul. De asemenea au fost analizate aspecte legate de activitățile Conferinței Creștine pentru Pace, ca de exemplu participarea la proxima Adunare Generală a Consiliului Ecumenic al Bisericilor și tematica apropiatei sesiuni a Comitetului de continuare a lucrului. Discuțiile însuflețite au oglindit un adevărat spirit ecumenic ca și răspunderea pe care o simt creștinii față de pacea lumii.

Participantii la sesiune au vizitat între timp Institutul teologic universitar și Seminarul teologic din București precum și mănăstirea Căldărușani. La fel o delegație a Comisiei teologice a fost primită în audiență de către Dl. Gheorghe Nenciu — Vicepreședintele Departamentului Cultelor.

Odată cu încheierea lucrărilor profesorul K. Gabris (Cehoslovacia), președintele Comisiei, a adus din partea tuturor participanților mulțumiri călduroase pentru primirea de care s-au bucurat în România.

INTRUNIRE DEDICATĂ PĂCII

Cea dintîi întrunire a Conferinței Creștine pentru Pace pe continentul asiatic, a avut loc la Kottayam, statul Kerala în India, în clădirea Seminarului Bisericii Siriene din Malabar, între 8—13 ianuarie 1975. La aceasta au luat parte reprezentanți ai diferitor confesiuni creștine venite din douăzeci de state ale Asiei, din Europa, Australia și America precum și ai religiilor budistă, hinduistă și șintoistă.

Tema conferinței : „Luptînd împreună pentru Pace și Dreptate — rolul și responsabilitatea Bisericilor Asiei” a fost dezbătută atît în ședințe plene cît și în cadrul celor patru comisii de lucru și anume : teologică, culturală, politică și economică.

Ceremonia deschiderii a fost onorată de prezența ministrului alimentației statului Kerala, Paul Mani, de primarul orașului Kottayam și demnitari eclesiastici. Mesaje pentru buna desfășurare a lucrărilor au fost primite din partea Consiliului Ecumenic al Bisericilor, a Conferinței creștine pentru Pace, a Asociației Budiste pentru Pace din Asia etc.

Între rezoluțiile adoptate cu acest prilej se numără cele privind sprijinirea luptei popoarelor continentului pentru independență și pace, desființarea bazelor militare străine de aci, declararea oceanelor Indian și Pacific ca zone ale păcii. A fost ales și un comitet de continuare sub președinția Rev. dr. Romesh Chandra, care va urmări ducerea la îndeplinire a rezoluțiilor.

În răstimpul sesiunii cei prezenți au făcut o vizită oficialităților municipiului, au asistat la serviciile religioase ale diferitelor culte din localitate și au luat parte la manifestări artistice și excursii în împrejurimi.

La sfârșitul întrunirii a fost dat un comunicat asupra întregii desfășurări.

CONSULTAȚIE TEOLOGICĂ INCHINATĂ CAUZEI PĂCII

Între 24 și 27 ianuarie 1975, a avut loc la Berlin o consultație ecumenică a cărei temă principală a purtat titlul : „Care ese înțelesul cuvîntului de „creștin” în activitatea pentru pace?” Aceasta a înscris 80 participanți din Europa, America de Nord, Asia și Africa.

Referate pe marginea temei a prezentat Înalț Prea Sfințitul Arhiepiscop Filaret, Exarh al Patriarhiei Moscovei pentru Europa Centrală din partea Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicodim al Leningradului și Novgorodului, Președinte al Conferinței Creștine pentru pace, Rev. dr. Romesh Chandra, membru al Comitetului Central al Consiliului Ecumenic al Bisericilor și Președinte al Conferinței Creștine pentru Pace din Asia și prof. dr. J. de Graaf de la Universitatea din Utrecht.

Discuțiile s-au desfășurat în cadrul a patru grupe urmărind posibilitatea găsirii unei baze teologice comune pentru lucrarea creștină pentru pace. În general s-a căzut de acord asupra următoarelor puncte :

1. întreaga lucrare creștină pentru pace își are temeiul în Evanghelia Domnului Iisus Hristos ;

2. lucrarea pentru dreptate socială, reconciliere și pace, responsabilitatea în fața societății este o obligație a creștinilor ;

3. lucrarea pentru pace este un drum concret pentru mărturisirea lui Iisus Hristos astăzi. Este un aspect esențial al efortului ecumenic al Bisericilor ;

4. pentru a trăi într-o lume a păcii, creștinii trebuie să conlucreze cu toți oamenii de bunăvoință.

Dezbaterea diferitelor aspecte ale lucrării creștine pentru pace s-a reflectat în rapoartele grupelor care au fost prezentate apoi în plen.

Consultația s-a desfășurat într-o atmosferă frățească și a oferit posibilitatea unor reflecții concludente asupra responsabilității comune pentru cauza păcii și dreptății în lume.

ADERAREA LA CONFERINȚA BISERICILOR EUROPENE

Potrivit comunicărilor din presa bisericească (Episkeys nr. 125 din 27 mai 1975, p. 6), în cursul sesiunii comune a prezidiului și comitetului consultativ al Conferinței Bisericilor Europene ținută la Liebfrauenberg, în Franța, între 17 și 20 aprilie a.c., a fost aprobată cererea oficială a Bisericii Ortodoxe Bulgare de a face parte din înaltul for ecleziastic. Prin acest act numărul Bisericilor membre ale Conferinței se ridică la 105, ceea ce dă un plus de garanție împlinirii nobilelor deziderate urmărite pentru pacea și propășirea continentului european, ca și a întregii lumi.

BIBLIA ECUMENICĂ

În parte din numerele trecute ale revistei au fost prezentate informații privind diferitele stadii ale traducerii ecumenice a Bibliei. După scrierile Noului Testament tipărite în 1972, până la sfârșitul anului 1975 apare și traducerea cărților Vechiului Testament. La aceasta și-au dat contribuția o sută exegeți și teologi ortodocși, catolici și protestanți, care au lucrat cu seriozitate și competență timp de zece ani la elaborarea definitivă a textului ecumenic. În felul acesta se dispune de o ediție completă a Sfintei Scripturi primită de toate Bisericile și confesiunile creștine și pe baza căreia pot fi angajate dialoguri ecumenice eficace slujind cauza iubirii creștine și păcii lumii.

PROBLEMA UNUI NOU CALENDAR

Potrivit relatărilor presei (Scînteia — 19 decembrie 1974) de mai mulți ani o comisie internațională studiază problema reformei calendarului, pornind de la necesitatea unei „contabilizări” cât mai exacte a zilelor de lucru. Dintre propunerile primite până acum, reține atenția ideea calendarului „universal”; el cuprinde 4 trimestre de câte 91 de zile: prima zi a fiecărui trimestru va fi duminică. Ziua suplimentară din anii obișnuiți se intercalează între 30 decembrie și 1 ianuarie, urmînd să capete numele de Anul Nou, iar ziua ce se însumează suplimentar în anii bisecți va fi intercalată între 30 iunie și 1 iulie. Acest calendar se află în studiul Consiliului economic și social O.N.U. Există însă serioase îndoieli că va putea fi acceptat, date fiind marile dificultăți care se ridică în calea unei asemenea reforme radicale.

NOUA EXPLICAȚIE A „POTOPULUI”

Potrivit informațiilor presei (vezi Scînteia, nr. 10205 din 13 iunie 1975, p. 6) savantul nipon Minoru Takahasi, renumit specialist în domeniul energiei nucleare, a emis o ipoteză inedită care încearcă să explice

unele necunoscute ale trecutului îndepărtat al planetei noastre. El a pornit de la datele cuprinse în tradițiile diferitelor popoare cu privire la „poto-pul” descris pe larg în cartea „Facerii”, lansind ideea că în trecutele milenii, pe o orbită apropiată de a Terei, s-a rotit încă o planetă apărută din adâncurile Universului. Aceasta a avut o structură constituită, în principal, din gheață și apă. Enigmatică planetă s-ar fi apropiat de mai multe ori de Pământ, care, la rindul lui, prin forța gravitației, ar fi absorbit de pe această planetă mari cantități de apă și gheață. În acest mod, pe Pământ ar fi avut loc, în diferite perioade, inundații catastrofale, care au făcut să se vorbească de „potop”.

DESCOPERIRI ARHEOLOGICE

Din șirul unor noi descoperiri în urma săpăturilor arheologice efectuate în Țara Sfântă și prezentate în Revista Cultului Mozaic (nr. 346 din 1 iunie 1975, p. 5) menționăm pe cea de la Beer Șeva, în nordul deșertului Neghev. Aci la o adâncime de 20 m au fost descoperite vestigiile a ceea ce s-ar putea să fi fost fântina patriarhului Avraam. Aceasta este înconjurată de ruinele unui edificiu ce pare să fi fost distrus de incendiu, amănunt ce constituie o confirmare a relatărilor din Biblie despre incendiul produs în veacul al VII-lea î.Hr. în timpul invaziei lui Senaherib.

De asemenea la Ein Boker pe țărmul Mării Moarte s-au descoperit ruinele unei cetăți romane care pare a fi fost distrusă în vremea cuceririi islamice la începutul secolului al VII-lea. S-au descoperit diferite obiecte ca : luminări, vase din argilă și arme. Însemnătatea acestei descoperiri stă în aceea că pentru prima dată a fost dezgropată în Țara Sfântă o tabără romană cu zid de apărare, avanpost la marginea imperiului roman.

IN MEMORIAM

Au trecut 30 de ani de la înfringerea celor mai primejdioşi duşmani ai omenirii, fasciştii germani şi aliaţii lor. În uriaşa conflagraţie care a fost cel de-al doilea război mondial şi-au pierdut viaţa peste 50 milioane de oameni pe front şi în spatele frontului, în blocadă, asedii, în lagărele de exterminare.

Cinstim cu recunoştinţă memoria celor care au căzut în luptă, jertfa uriaşă a Uniunii Sovietice şi rolul ei hotărîtor. Acelaşi gînd de recunoştinţă pentru milioanele de luptători ai coaliţiei antifasciste din America, Anglia şi Franţa, Australia, Noua Zeelandă ş.a., care au trăit şi au murit cu credinţa victoriei. Într-o asemenea evocare nu vom uita nici o clipă „armatele din umbră” care au împînzit spatele frontului nazist, puternica mişcare de rezistenţă din toate ţările ocupate şi din ţările obligate să devină sateliţi ai celor care aspirau la dominaţia asupra lumii.

Nici pe eroii noştri nu-i vom uita vreodată, pe cei care au căzut pe plaiurile Transilvaniei, în pusta Ungariei, în munţii Tatra, pe cei care — ştiuţi ori neştiuţi, pe pămîntul patriei sau departe de ţară — s-au împotrivit fascismului din toate puterile, cu preţul vieţii.

La acest popas, ca oameni ai Bisericii, găsim potrivit să evocăm şi memoria acelor care, în numele lui Hristos şi din dragoste faţă de semenii, au înţeles să nu se plece înaintea purtătorilor „crucii încîrligate” (Cf. N. Corneanu, Morţii lor — martirii noştri, în rev. „Foaia Diecezană”, an. LXIII, nr. 32—33, 8 august 1948, pp. 2—4; Idem, O comemorare mobilizatoare la luptă pentru apărarea păcii, în rev. „Mitropolia Banatului”, an. III, nr. 4—6, aprilie-iunie 1953, pp. 50—52). Şi-au adus partea de contribuţie cultele religioase din mai toate ţările prin ierarhi, preoţi, călugări şi călugăriţe, credincioşi şi credincioase, înfrăţiţi în împotrivirea faţă de primejdia comună, în urmărirea aceluiaşi ideal, în jertfa pe altarul care de astă dată n-a mai fost al cutărei sau cutărei confesiuni, ci pur şi simplu al lui Hristos răstignit El însuşi pentru mîntuirea tuturor.

Unii au căzut alături de luptătorii din rezistenţă, alţii au fost ucişi în lagăre de concentrare, mulţi au îndurat sacrificiul maxim alături de populaţia persecutată. Vor rămîne neuitate numele *episcopului ortodox Gorazd din Praga* împuşcat de hitlerişti, *episcopul luteran Lund din Hainova* executat la 20 iulie 1944 (I. L., Mărturisile unor episcopi antihitlerişti, în rev. „Renaşterea”, Cluj, an. XXVI, nr. 5—6, 1 februarie 1948, p. 2), *profesorul de teologie Ives de Montcheuil de la Institutul catolic din Lyon* ucis la Grenoble în august 1944 (prof. N. Chişescu, recenzie la

volumul „Melanges theologiques”, în rev. „Orthodoxia”, an. VIII, nr. 3, iulie-septembrie 1956, p. 499 sq.), *vestitului teolog luteran Dietrich Bonhoeffer* martirizat la Flossenbürg în 8 aprilie 1945 (Giambattista Picinali, Dietrich Bonhoeffer : profilul di un resistente, în rev. „Com-Nuovi Tempi”, Roma, nr. 17 din 11 mai 1975, p. 10 și rev. „Le Christianisme”, an XX-e siecle, Paris, nr. 18 din 30 aprilie 1970, p. 10), *franciscanului polonez Maximilian Kolbe* asasinat la 14 august 1941 în lagărul de la Auschwitz (vezi spre pildă întreg nr. 6 (42), iunie 1969 al revistei „La vie catholique en Pologne”) etc.

N-a existat lagăr de concentrare nazist în care să nu fi fost deportați reprezentanți ai Bisericii. Numele lor sînt nenumărate fie că e vorba de Auschwitz, Mauthausen, Buchenwald, Dachau, Rawensbrück etc. (cf. Paul Berben, Histoire du camp de concentration de Dachau, Bruxelles, f.a.; trad. rom. București, Editura Politică, 1973, mai ales cap. Clericii în lagărul de la Dachau, pp. 220—245. Vezi și Eugen Weiler, Die Geistlichen in Dachau so wie in anderen Konzentrationslagern und in Gefängnissen, Mödling, St. Gabriel, 1972 și recenziile din rev. „Irenikon”, t. XLVII, nr. 4, 1974, pp. 582—3).

Sînt mai mult decît impresionante faptele înscrise în martirologiul veacului nostru egalînd — o putem spune fără teama de a greși — pe acelea ale mărturisitorilor din primele veacuri creștine. S-au substituit altor condamnați la moarte spre a le salva viața, au renunțat la mîncarea sau medicamentele ce i-ar fi salvat spre a le da semenului de lîngă ei, și-au îmbrățișat călăii spunînd ca altă dată Mîntuitorul „iartă-le Doamne căci nu știu ce fac”, au acceptat moartea mai bine decît să-și renege credința... Dovedind dragoste nesfîrșită, ne-au lăsat un înălțător exemplu de umanitate și solidaritate. Vizitatorul muzeului lagărului de la Rawensbrück poate vedea și azi expuse mătânii făcute din piine. „Comunistele își rupeau de la gură piine și confecționau mătânii pentru colegele lor catolice. Este acolo și un steguleț de pînză roșie cu o stea în cinci colțuri brodată cu ață galbenă. Era darul deținuților catolice pentru comuniste... (Toma George Maiorescu, Un monument al ororii și o chemare spre veghe : Rawensbrück, în rev. „Contemporanul”, nr. 37 din 18 septembrie 1959, p. 7).

S-au scurs trei decenii de cînd cea mai întunecată perioadă a istoriei contemporane a luat sfîrșit. Uriașa hecatombă s-a încheiat prin victoria prăznuită mereu la 9 mai. În memoria martirilor închinăm acum un rînd scris, o floare la mormînt, un cuvînt de bine în familiile celor despre care se spune : era tatăl, unchiul, fratele sau sora ta. Sacrificiul lor n-a fost zadarnic. Din el a izvorît o lume mai bună și mai dreaptă, lumea noastră de astăzi.

REVENIRE LA BISERICA MAMĂ, DAR CUM?

De mai mulți ani în rîndul greco-catolicilor din Orientul Apropiat, și nu numai al acestora, se manifestă o pronunțată dorință de reîntoarcere

la Biserica Ortodoxă mamă de care au fost despărțiți prin așa zisele „uniri”. Ceea ce se cuvine remarcat e faptul că promotorii acestei direcții sînt, alături de numeroși preoții și credincioșii, chiar ierarhii diferitelor Biserici „uniatare”. Revista noastră s-a făcut nu o dată ecoul atitudinii lor pro-ortodoxe. În cele de față ne vom referi la o nouă luare de poziție aparținînd Arhiepiscopului Elias Zighby, primatul Eparhiei catolice melkite de Baalbek (Liban). Vorbind în numele Comisiei ecumenice a Bisericii Melkite, el a făcut următoarele propuneri Sfintului Sinod al Patriarhiei ortodoxe a Antiohiei întrunit la mănăstirea Sfintul Ilie, Dhour-el-Shour (Liban), în luna mai 1974 :

„După ce am fost membru, vicepreședinte și președinte al Comisiei ecumenice melkite timp de mai mulți ani, sînt convins că acțiunile ei sînt zadarnice și că nu-i justifică existența. Schimbările de vizite și de bune urări ar putea avea loc și fără această Comisie.

„Biserica Ortodoxă a Antiohiei, din care a ieșit Biserica Melkită și în dauna căreia ea a crescut și a devenit prosperă, este neliniștită din pricina modului cum se dezvoltă relațiile cu Biserica Melkită. Biserica Ortodoxă apreciază că dialogul ei ar trebui să aibe loc pe plan internațional cu Biserica Romei. Ea consideră de asemenea că unitatea Bisericilor este o sarcină care revine întregii Biserici Ortodoxe, întocmai ca și Bisericii Romei în calitatea ei de conducătoare a Bisericilor romano-catolice.

„Biserica Romei este de acord cu atitudinea Bisericii Ortodoxe și împiedică Bisericile catolice orientale (scil. greco-catolice) să stabilească un dialog direct cu Bisericile ortodoxe. Cînd Biserica Romei a creat Comitetul creștin roman unit, ea n-a inclus nici un singur membru al catolicilor orientali. Roma a încurajat crearea de comisii ecumenice în fiecare Arhiepiscopie, dar ea le restrînge activitățile la schimburi protocolare și prietenești cu Bisericile ortodoxe.

„Nu blamez nici Biserica Ortodoxă, nici Biserica Romei, căci comportarea noastră atît trecută cît și prezentă le justifică rezervele față de noi. Tocmai de aceea aș dori să prezint membrilor Comisiei ecumenice următoarele propuneri :

„Noi, melkiții din Siria și Liban, facem parte din Patriarhia Antiohiei și formăm, împreună cu frații noștri ortodocși, o singură familie. Despărțirea noastră de Biserica Ortodoxă s-a produs în împrejurări care nu mai sînt valabile astăzi. Biserica Romano-Catolică ea însăși, cu gîndirea ei coaptă de astăzi, ar voi ca despărțirea dintre Bisericile Melkită și Ortodoxă să nu mai existe. Ea vede în existența noastră, ca Biserică independentă de Biserica Ortodoxă și supusă Bisericii Romei, o piatră de poticnire în dialogul ei cu Biserica Ortodoxă.

„Biserica Ortodoxă nu crede în utilitatea menținerii unui dialog cu noi și nu-i este la-ndemină cu noi deoarece știe că unitatea între Biserici nu depinde de noi. Cînd unitatea va fi proclamată între Bisericile ortodoxe și catolice, unirea noastră va continua. De aceea Biserica Ortodoxă a Antiohiei nu consideră folositor un dialog cu noi.

„Biserica Occidentului nu resimte așa ca noi în viața noastră zilnică durerea despărțirii de Biserica Răsăritului. Despărțirea dintre verii trăind la distanță, nu este identică cu aceea a fraților trăind sub același acoperiș.

„Excomunicarea mutuală între Biserica Romei și Bisericile ortodoxe a fost ridicată și o stare de comuniune imperfectă a înlocuit despărțirea. Aceasta vrea să spună că pricinile despărțirii și-au pierdut forța și că a devenit posibilă eliminarea lor printr-un dialog frătesc.

„Aceste rațiuni esențiale duc Biserica Romei și Bisericile ortodoxe pe drumul dialogului direct și cel al unității. De ce trebuie ca noi, parte catolică melkită a Patriarhiei Antiohiei, să așteptăm ca Biserica Romei și Bisericile ortodoxe să se unească pentru ca unitatea noastră cu Biserica Ortodoxă a Antiohiei să poată urma ?

„Dece tradiția noastră comună cu Biserica Ortodoxă a Antiohiei nu ne-ar putea da dreptul să discutăm despre o formă de unitate locală de tranziție, unitate directă cu frați recunoscuți de Biserica Romei ca trăind într-o unitate imperfectă cu ea ?

„De ce Comisia noastră n-ar căuta să ajungă la această unitate locală de tranziție, în loc să se mulțumească cu amabilități, întâlniri și îmbrățișări ? Știu că lucrul acesta nu este ușor de înfăptuit, dar trebuie oare să ne mulțumim cu ce este ușor și să rămânem aici ani ce pot deveni veacuri ?

„Spre a realiza acest obiectiv și a găsi o formulă care ne-ar îngădui să trăim împreună, nu este necesar ajutorul conducătorilor mișcării ecumenice. Nu mă îndoiesc că-și vor da aprobarea și că ne vor îndruma către mijloacele de a realiza acest obiectiv. Este datoria noastră să cerem părerea, să luptăm, să căutăm. Nu stă în puterea noastră să garantăm succesul. Succesul este un dar al lui Dumnezeu.

„Nu este nevoie să subliniem că după ce am consultat pe conducătorii mișcării ecumenice și am redactat un studiu amănunțit al problemei, ne vom lua sarcina de a convinge Biserica Romei să accepte și să binecuvînteze planul nostru.

„Eu cred că Biserica Ortodoxă a Antiohiei, odată ce va fi sigură de dorința noastră de a reveni și de a ne uni cu ea, cum și de hotărîrea noastră de a pune capăt despărțirii, nu va ezita să răspundă favorabil inițiativei noastre și să înlăture rezervele sale cu privire la acțiunile noastre de pe urma cărora ea nu așteaptă alte rezultate decît pierderea încă a altor fii care vin să se alăture rîndurilor noastre.

„Iată deci propunerea mea de care îmi leg nădejdea că va păstra Comisia noastră ecumenică vie și rodnică. Dacă vom constata o reacție favorabilă din partea membrilor ei, vom începe consultări cu conducătorii mișcării ecumenice în lumea catolică, fie prin corespondență, fie prin vizite personale, ceea ce aș prefera, căci acestea din urmă ne-ar permite să lărgim posibilitățile noastre de comunicare și ar mări programul nostru de consultări. Dumnezeu este Acela care dă totdeauna succesul ?”

Pînă aici considerentele Arhiepiscopului Zighby. Încercînd o apreciere asupra lor, va trebui să observăm, înainte de toate, că în esență

ele exprimă conștiința, firească de altfel, că melkiții — întocmai oricărui alți greco-catolici — aparțin Bisericii Ortodoxe și că dispărind împrejurările care odinioară au dus la unirea cu Roma, reîntoarcerea la punctul de plecare se impune cu necesitate. Este de remarcă apoi sinceritatea cu care ierarhul libanez tratează problemele Bisericii sale și mai ales raporturile ei cu Roma.

Nu vom trece însă nici peste anumite laturi negative. Astfel e discutabil modul în care interpretează el poziția Ortodoxiei în raporturile cu Biserica Romano-Catolică primate — am zice — dintr-un unghi prea roman. Așa spre pildă afirmația că Biserica Ortodoxă preferă dialogul „pe plan internațional” cu Biserica Romano-Catolică ca un dialog între Constantinopol și Roma și că nu agreează contactele directe între Bisericile locale ortodoxe și Bisericile locale romano-catolice, nu corespunde realității și nici hotărârilor adoptate la consfăturile panortodoxe de la Rodos.

Afară de aceasta, precum observa Atanasius E. Salibra într-un comentariu asupra apelului Arhiepiscopului Elias Zighby (vezi rev. „Episkopos”, nr. 123 din 22 aprilie 1975, pp. 7—10), „procedura propusă pentru a stabili un dialog direct cu Biserica Ortodoxă a Antiohiei este atât de încilcit încât dialogul nu apare decât ca o posibilitate foarte îndepărtată. Dacă el și ceilalți episcopi melkiți doresc să stabilească un dialog cu Biserica Ortodoxă a Antiohiei, de ce au nevoie de sfaturile conducătorilor mișcării ecumenice (înțelegând prin mișcarea ecumenică nu Consiliul Mondial al Bisericilor, ci forurile ecumenice romano-catolice)? Arhiepiscopul Zighby însuși a spus că Biserica Romei a mărginit activitățile Comisiilor ecumenice ale Bisericilor locale la contacte protocolare și amicale. Ce asigurare deține el sau membrii Comisiei sale că acești conducători vor consimți la cererea membrilor Comisiei melkite de a fi liberi să angajeze un dialog substanțial cu Biserica Ortodoxă a Antiohiei, dialog care să ducă eventual la o unitate „de tranziție”? El lasă de altfel neexplicat termenul de „tranziție”.

În plus, continuă comentariul citat „propunerea Arhiepiscopului Zighby este inconsistentă și contradictorie. El vrea de pe acum întoarcerea melkiților la Biserica Ortodoxă, dar sub o formă definită ca „unitate de tranziție”. Această „unitate de tranziție”, prea puțin clară, este în funcție de sfaturile conducătorilor ecumenici și de binecuvîntarea Bisericii Romei. Biserica Melkită care consideră Biserica Ortodoxă a Antiohiei ca Biserica mamă, ce nevoie are să se pună în contact cu conducătorii ecumenici romano-catolici și să ceară îngăduința Bisericii Romei înainte de a începe un dialog direct cu Biserica-mamă spre a ajunge la o comuniune perfectă? Atunci când melkiții s-au despărțit de Biserica Ortodoxă și au acceptat primatul papei, ei n-au consultat de fel conducătorii mișcării ecumenice ortodoxe și n-au cerut îngăduința Bisericii Ortodoxe să adere la Biserica Romei.

GOANA DUPĂ SENZAȚIONAL

Acum câteva luni în urmă mai multe ziare din Occident, urmînd articolul „După două mii de ani, Sf. Toma necredinciosul vorbește”, publicat de Robert Serrou în săptămînalul „Paris Match” (nr. 1337 din 11 ianuarie 1975, pp. 58—59), s-au angajat într-o insistentă campanie de popularizare a unei „descoperiri senzaționale”. De astă dată nu era vorba nici de intimități picante legate de persoane din așa zisa „societate înaltă”, nici de fapte excentrice comise de cutare îmbuibat doritor să atragă atenția asupra lui, nici de răpiri sau crime, nici chiar de lansarea vreunei mode..., ci pur și simplu de „o nouă Evangheliie”, „cea mai autentică și cea mai veche dintre Evangheliile”, menită să repună în cauză cunoștințele noastre despre Iisus”.

Ce s-a întîmplat și ce justifică pretenția ahtiaților de senzațional care, în treacăt fie spus, au realizat cîștiguri apreciabile obținute din vînzarea unor publicații altcum în continuu deficit? E vorba de volumul tipărit de un cercetător francez în vîrstă de 42 de ani, pe nume Philippe de Suarez, „*Evanghelia după Toma*” în traducere însoțită de comentarii (Editura Metanoia), în care se arată că tot ce știm despre Iisus și învățătura Sa trebuie revizuit, iar datele cuprinse în Evangheliile după Matei, Marcu, Luca și Ioan interpretate sub multă rezervă întrucît cuprind inexactități și interpretări tirzii de natură să altereze adevărul. Izvorul cel mai vechi și singurul autentic pentru cunoașterea Mintuitorului Hristos ar fi doar „*Evanghelia după Toma*”. Respinsă de Biserică și tocmai de aceea atîta vreme rămasă necunoscută, această scriere — spune Philippe de Suarez, și după el publicațiile la care ne-am referit — are menirea să ne ofere adevărata imagine a Întemeietorului creștinismului și a mesajului Său.

În legătură cu această problemă trebuie să facem însă câteva remarci :

1. Cele patru Evangheliile numite „canonice” nu constituie singurele Evangheliile apărute în primele veacuri creștine. Ele au fost alese dintr-o sumedenie de altele „apocrife”, deci neautentice, pe care Biserica le-a reținut ca atare beneficiind de aportul specialiștilor vremii și de hotărîrile sinodale pe care studiile neotestamentare de istorie, arheologie, filologie și cristică a textului le confirmă. „*Evanghelia după Toma*” n-a rămas necunoscută celor de demult, care însă au respins-o întrucît aparținea cercurilor gnostice, mai precis maniheenilor (Chiril al Ierusalimului) sau naasenilor (Ipolit), în general ereticilor (Eusebiu, Istoria bisericească, III, 25). Marele învățat Origen preciza : „Știu că există o Evangheliie numită „după Toma”, alta „după Matei”. Dar noi nu primim decît ceea ce primește Biserica” nu trebuie admise decît patru Evangheliile. Sf. Chiril al Ierusalimului e mai categoric. „Manes — zice el — a avut trei ucenici : pe Toma, Baddas și Hermas. Nimeni să nu citească *Evanghelia după Toma*, căci nu este a unuia din cei doisprezece apostoli, ci a unuia din cei trei răi ucenici a lui Manes” (Cateheza VI, 31).

Așadar cu toată vechimea ei „Evanghelia după Toma” n-a intrat în colecția cărților Noului Testament, cum n-au intrat nici alte scrieri asemănătoare de genul „Evangheliei lui Petru”, „Evangheliei lui Nicodim”, „Evangheliei egiptenilor”, „Evanghelia evreilor”, „Protoevangheliei lui Iacob” etc.

2. Lipsită de interes pentru creștinii epocii primare, „Evanghelia după Toma” a încetat să fie multiplicată prin copiere și răspândită. Totuși au rămas fragmente cunoscute sub numele de „Oxirinhos”, după localitatea egipteană unde au fost descoperite în 1897 și 1922. Textul integral, în traducere coptă, s-a descoperit în 1945 aproape de Nag Hammadi de asemenea în Egipt. (Vezi Mitropolit Tit Simedrea, Descoperirea unei biblioteci gnostice în Egiptul de Sus, în rev. „Mitropolia Olteniei”, an. X, nr. 1—2, ianuarie-februarie 1958, pp. 120—141); Pr. At. Negoită, Descoperirea scrierilor gnostice” manuscrisele copte de la Nag Hamadi, în rev. „Studii teologice”, seria II, an. XII, nr. 7—8, septembrie-octombrie 1960, pp. 532—551; Constantin Daniel, Sur l'origine et la provenance des papyrus gnostiques coptes de Nag-Hammadi, în rev. „Studia et acta orientalia”, București, an. III, 1960—1961, pp. 15—29). De atunci a fost publicat integral în 1959 de Jean Doresse (Editura Plon și în 1959 de Henri-Charles Puech (Presses universitaires de France), iar fragmentar de Benoît și E. Boismart în „Sinopsa celor patru Evanghelii” și de Kurt Alland în „Sinopsa greacă”.

Alte aproximativ treisute lucrări și articole publicate în ultimii ani au studiat „Evanghelia după Toma”, dintre care se pot aminti „Gnoza și Noul Testament” aparținând lui R. Wilson (Paris, Desclee, 1969) și „Cuvintele necunoscute ale lui Iisus” aparținând lui J. Jeremias (Paris, Cerf, 1970).

Rezultă de aici că lucrarea lui Philippe de Suarez n-aduce nimic nou în afara poate unor exagerări de interpretare care însă nu justifică „descoperirile senzaționale” de ultima oră a ziariștilor vizați.

3. Textul „Evangheliei după Toma” așa cum s-a găsit la Nag Hammadi datează din sec. IV; fragmentele din Oxirinhos datează din jurul anului 250 d.Hr.; originalul este posibil să urce spre anii 140—150 d.Hr. Cu toată vechimea sa, această Evanghelie este însă posterioară Evangheliilor canonice (anii 65—70) Marcu; între 70—90 Matei și Luca; între 90—95 Ioan).

În plus „Evanghelia după Toma” nu poate înlocui Evangheliile canonice cuprinsul ei reducându-se la 114 „cuvinte” sau „ziceri” (Loghia) puse în seama lui Iisus și cunoscute, după opinia specialiștilor celor dintii creștini, inclusiv Sfinților Evangheliști Matei, Marcu, Luca și Ioan”, din care aceștia însă n-au reținut decât pe unele și nu totdeauna în aceeași formă; altele au fost păstrate în scrieri din primele veacuri.

4. Pentru a ne face o idee de conținutul „Evangheliei după Toma”, prin comparație mai ales cu textul scrierilor canonice, nu mai puțin a sistemului gnostic, vom reda câteva „ziceri” atribuite Mîntuitorului:

Loghion 8 : „Omul este asemănător unui pescar care își aruncă năvodul în mare și îl trage din mare plin de pești : printre ei, pescarul priceput găsi un pește bun și mare. El aruncă toți peștii mici în fundul mării ; el alege peștele mare fără greutate. Cel care are urechi de auzit, să audă !” (Cf. Matei 13, 47 și 50).

Loghion 13 : „Iisus a spus ucenicilor Săi : comparați-Mă, și spuneți-Mi cu cine Mă aseamăn. Simon Petru I-a zis : Te asemeni cu un înger drept. Matei I-a zis : Te asemeni cu un filozof înțelept. Toma I-a zis : Stăpîne, gura mea nu va accepta ca eu să spun cu cine Te asemeni. Iisus a zis : Eu nu sînt stăpînul tău, căci tu ai băut și tu te-ai îmbătat din izvorul clocotitor pe care Eu însumi l-am măsurat. Și El l-a prins. El se retrase și îi spuse trei cuvinte. Iar cînd Toma se întoarse la tovarășii săi, aceștia l-au întrebat : ce ți-a spus Iisus ? Toma le spuse : dacă vă voi spune unul din cuvintele ce El mi-a spus, veți lua pietre și veți arunca cu ele în mine ; atunci, un foc va ieși din pietre și ele vă vor arde” (cf. Matei 16, 13—20, unde însă e vorba de Sf. Apostol Petru, iar nu de Toma).

Loghion 17 : „Vă voi da ceea ce ochiul n-a văzut, ceea ce urechea n-a auzit, ceea ce mîna n-a atins și ceea ce n-a urcat la inima omului” (I Corinteni 2, 9).

Loghion 42 : „Iisus a spus : fiți trecători (cf. inscripția de pe poarta vechii cetăți indiene Fath-Pur-Sikri construită de Akbar cel Drept : „Iisus a spus : lumea este un pod ; treci peste el, dar nu-ți fă pe el sălaș” (cf. Mitropolit Nicolae al Banatului, Podul considerat ca simbol și înțelesurile lui religioase, în rev. „Mitropolia Olteniei”, an. XXII, nr. 5—8, mai-septembrie 1970, p. 709).

Loghion 50 : „Iisus a spus : Dacă vă vor spune : de unde v-ați născut ?, spuneți-le : Ne-am născut din lumină, acolo unde lumina s-a născut din ea însăși. Dacă vă vor spune : cine sinteți ?, spuneți-le : Noi sîntem fiii săi și sîntem aleșii Tatălui care este viu” (cf. Efeseni 5, 8).

Loghion 77 : „Iisus a spus : Eu sînt lumina care este peste ei toți. Eu sînt Totul. Totul a ieșit din Mine și Totul a venit la Mine. Crăpați potrivit opiniei lui Philippe de Suarez ar fi influențată de înțelepciunea extrem-orientală).

Loghion 79 : „O femeie din mulțime îi zice : fericit pîntecele care Te-a purtat și pieptul care Te-a hrănit ! El îi zise : „fericite acelea care au auzit Cuvîntul Tatălui, l-au urmat în Adevăr ! Căci va veni ziua cînd veți zice : fericit pîntecele care n-a zămislit și pieptul care n-a dat lapte” (cf. Luca 11, 27).

Loghion 106 : „Cînd veți face din doi Unul, veți deveni Fiul omului lemnul, Eu sînt aici ; ridicăți piatra și mă veți găsi aici”. (Zicerea aceasta, și dacă veți zice : munte, depărtează-te, el se va depărta” (cf. Luca 1, 42 și 11, 27).

Loghion 114 : „Simon Petru le-a zis ca Mariam să iasă dintre noi, pentru că femeile nu sînt vrednice să trăiască. Iisus : iată că voi atrage-o pentru ca s-o fac bărbat, pentru ca și ea să devină spirit viu, asemănător

vouă, bărbaților. Căci orice femeie care se va face bărbat va intra în împărăția cerurilor. (Textul acesta poate fi apropiat de cel din Loghion 22 unde se vorbește de intrarea în împărăția cerurilor : „... cînd veți face, bărbatul ce femeia, un singur lucru, astfel încît bărbatul să nu mai fie bărbat și femeia să nu mai fie femeie”. Aici, ca în toată gnoza veche, nu mai puțin în gîndirea orientală, femeia este considerată o ființă inferioară din care situație poate ieși dacă își pierde feminitatea și devine bărbat).

Citind asemenea „ziceri” atribuite lui Iisus, vom înțelege pînă la un punct nu numai filiația lor, ci și motivul pentru care Biserica nu le-a dat girul autenticității. Oricum „Evanghelia după Toma” pune numeroase probleme specialiștilor care o și studiază cu multă asiduitate. Nu este exclus să cuprindă o seamă de elemente vechi și valoroase, vrednice de atenție, ca de altfel destule din așa zisele „Loghia” cunoscute prin intermediul literaturii patristice (cf. N. Corneanu, Cuvinte rostite de Mîntuitorul nementionate în sf. Evanghelii, în rev. „Mitropolia Banatului”, an. V, nr. 1—3, ianuarie-martie 1955, pp. 38—40).

Un lucru este totuși evident și anume că, pretenția colportorilor de informații senzaționale întemeiate pe concluzii pripite și superficiale, poate impresiona pe cei neavizați, dar ea nu este de natură să aducă noi lumini într-un domeniu unde singură acrivia investigației are sorti de izbîndă. Noi descoperiri nu sînt totuși excluse. Încă Sf. Evanghelist Ioan (20, 30 și 21, 25) spusese : „Iisus a făcut multe alte lucruri care nu sînt scrise în cartea aceasta” (Ioan 21, 25). Vom fi cei mai fericiți să le aflăm, cu condiția însă de a dobîndi certitudinea cu privire la autenticitatea lor. Pînă atunci „Evanghelia după Toma” este absolut exclus să fie „la originea Evangheliilor canonice. Spre decepția exegeților ea se dovedește mai importantă pentru cunoașterea originilor gnosticismului decît a tradiției evanghelice” (Francois, L'Evangile, în rev. „Informations catholiques internationales”, nr. 475 din 1 martie 1975, pp. 21—23. Cf. F. Delforge, L'Evangile selon Thomas, în rev. „Le Christianisme”, an. XX-e siecle, nr. 10 din 6 martie 1975, pp. 1—2).

V I A Ţ A B I S E R I C E A S C Ă I N C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I

ARHIEPISCOPIA TIMIŞOAREI ŞI CARANSEBEŞULUI

SĂRBĂTORILE PASCALE

Începîndu-se urcuşul duhovnicesc spre lumina praznicului Învierii Domnului, în duminica Floriilor, la 27 aprilie a.c. Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae înconjurat de un sobor de preoţi şi diaconi, a săvîrşit sfînta liturghie la catedrala mitropolitană, la vremea rînduită vorbind credincioşilor despre adevăratul sens al Intrării Domnului în Ierusalim după pilda Celui ce vine întru numele Domnului nu să i se slujească, ci să slujească şi să-şi dea sufletul răscumpărare pentru ai săi.

Înalt Prea Sfinţia Sa a slujit apoi în Joia Patimilor denia cu citirea celor douăsprezece Sfinte Evanghelii, de această dată vorbind ascultătorilor despre sensul suferinţei în cugetarea omenească de totdeauna şi în concepţia principalelor religii ale lumii. De asemenea Înalt Prea Sfinţia Sa a săvîrşit în Vinerea Patimilor slujba vecerniei cu punerea în mormînt, apoi cea a Prohodului Domnului cu înconjurarea bisericii cu sfîntul epitaf. În această seară, în continuarea predicii din preziua, Înalt Prea Sfinţia Sa a arătat care e sensul suferinţei în creştinism, înnobilită prin însăşi jertfa Mîntuitorului pe cruce, pentru semenii.

Cu osebită pietate a fost săvîrşită apoi la miezul nopţii slujba Învierii, în cadrul căreia Înalt Prea Sfinţia Sa a împărtăşit odată cu arhierestile binecuvîntări, tradiţionalele felicitări pascale. Mai tîrziu, în cadrul liturghiei arhieresti, Înalt Prea Sfinţia Sa a făcut pîrtaşi pe toţi cei prezenţi de gîndurile de sfintele Paşti ale pastorei trimise credincioşilor din întreg cuprinsul eparhiei. După slujbă la reşedinţa mitropolitană a avut loc îndatinata recepţie cu participarea preoţilor şi a membrilor din oraş ai Adunării Eparhiale, a reprezentanţilor celorlalte culte religioase, a unor credincioşi şi a corului catedralei. În cadrul acesteia, au vorbit din partea celor veniţi să felicite pe Înaltul Chiriarh, P.On. Părinte Victor Vlăduceanu, cultele religioase adresînd salutul de „Hristos a înviat” prin P.C. Părinte Gheorghe Hranisavlevici, conducătorul Vicariatului ortodox sîrb. Răspunzînd la salutul creştinesc cu „Adevărat a înviat”, iar la bunele urări cu alese mulţumiri, Înalt Prea Sfinţia Sa a subliniat în contextul cuvîntărilor rostite necesitatea cultivării permanente a relaţiilor frăţeşti dintre toţi slujitorii şi credincioşii cultelor religioase, ca o contribuţie la unitatea poporului nostru şi totodată a lumii dornice de viaţă din belşug.

În seara zilei, slujba vecerniei sau a celei de-a doua Învieri, cu citirea sfîntei Evanghelii în mai multe limbi, potrivit uzului străvechi, s-a săvîrşit

tot de către Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae. În cadrul acesteia un mănunchi de piese corale adecvate praznicului și prezentate de P.On. Părinte Comșulea, consilier eparhial, au fost interpretate de corul catedralei mitropolitane.

În cea de-a doua zi a praznicului, Întăistătorul Mitropoliei Banatului a făcut obișnuitul popas la Caransebeș, slujind și aci sfânta liturghie și îndemnând prin predică pe credincioși la întreținerea conștiinței că Iisus Hristos cel înviat este alături de fiecare, în tot ce face bine pentru desăvârșirea însăși a vieții. A avut loc apoi la cea de-a doua reședință a eparhiei o recepție la care au participat preoți și credincioși din localitate, în numele tuturor vorbind P.On. Părinte Ioan Teodorovici. A răspuns Înalt Prea Sfinția Sa cu aceleași doriri de bine ce i-au fost prezentate. S-a ciocnit apoi tradiționalul ou roșu într-o atmosferă sărbătorească.

În toate sfintele locașuri ale Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului zilele sărbătorești s-au desfășurat într-o atmosferă înmiresmată de trăire duhovnicească, între altele oglindită în participarea credincioșilor la cîntarea în comun, mai ales a Prohodului Domnului ca și a imnului praznicului și totodată prin împărtășirea lor cu sfintele Taine la slujbele din acest răstimp.

PRAZNICUL RUSALIILOR

În duminica Pogoririi Sfintului Duh, la 22 iunie a.c., în catedrala mitropolitană din Timișoara atmosfera sărbătorească a fost înmiresmată de slujirea arhierască a Sfintei Liturghii împreună cu vecernia praznicului. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vorbit credincioșilor despre vrednicia pe care aceștia trebuie s-o dovedească în dobîndirea și împreună lucrarea Duhului Sfînt pentru propășirea contînuă a vieții în deplinitatea ei.

În seara zilei un mănunchi de imne religioase închinete sfintei sărbători a fost prezentat în cadrul Acatistului Sfintei Treimi de corul catedralei mitropolitane dirijat de Aurel Ciobanu, cuvîntul potrivit rostindu-l P.Cuv. Arhimandrit Timotei Sevcicu, vicar eparhial.

În cea de-a doua zi a praznicului, luni 23 iunie a.c., Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a vizitat canonic parohia Lugoj, una dintre bisericile de aci purtînd hramul Pogoririi Sfintului Duh. Și aci Înaltul Ierarh a rostit o cuvîinare de zidire sufletească îndemnînd pe credincioși ca să se arate devărate pietre vii, după îndemnul apostolului, într-un templu al Duhului Sfînt.

ITINERAR PASTORAL

În perioada penticostarului, Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a făcut o nouă serie de popasuri în cuprinsul eparhiei spre deplina bucurie a celor ce au primit părinteasca vizită.

Astfel în duminica din 18 mai a.c., Înalt Prea Sfinția Sa a tirnosit biserica reinnoită și pictată din parohia Birna, protopopiatul Lugoj. Un sobor de preoți și diaconi înconjurați de credincioși au ieșit în pragul bisericii spre întâmpinarea Chiriarhului, cuvîntul de bun venit rostindu-l P.On. Protopop Bujor Toma. După ce a răspuns cu chemarea la rugăciunea de încununare a strădaniilor ce s-au depus, Înalt Prea Sfinția Sa a săvîrșit toate cele rînduite, credincioșii toți perindîndu-se apoi prin sfîntul altar spre sîrutarea după datină a prestolului. La sfîrșitul sfintei liturghii, Părintele Diomid Marciuc, parohul locului a prezentat un raport asupra parohiei, răsplătit de Chiriarh cu deosebită apreciere și încurajare pentru munca pe viitor. La casa parohială a urmat o agapă cu toți cei ce au luat parte la sfînta slujbă.

În seara de 24 mai a.c. Înalt Prea Sfinția Sa a fost oaspetele așteptat al absolvenților anului V al Seminarului teologic din Caransebeș. În numele lor a vorbit seminaristul Ioan Sas. Apoi Înalt Prea Sfinția Sa a dat o caldă apreciere muncii pe care tinerii absolvenți au depus-o în cei cinci ani de studii, precum și îndrumarea de-a o continua permanent pentru desăvîrșirea pregătirii lor și pentru o vrednică activitate preotească.

În duminica din 25 mai a.c. Înalt Prea Sfințitul Mitropolit Nicolae a binecuvîntat lucrările de renovare săvîrșite la biserica parohială din Feneș, protopopiatul Caransebeș, care păstrează și un mare tezaur — pictura lui Ioan Zaicu. Emoția credincioșilor și preoților a fost exprimată la întâmpinarea Chiriarhului prin rostul P.On. Protopop Dimitrie Grama, iar la sfîrșitul slujbei de Preotul Ioan Carebia. Atît în cadrul predicii plecînd de la pericopa evangheliei slăbănogului de la Vitezda, cît și la sfîrșitul slujbei în cuvîntul de prețuire pentru strădaniile ce s-au depus, Înalt Prea Sfinția Sa a subliniat că o faptă bună trebuie săvîrșită oricînd, fără preget și din creștinească dragoste. Credincioșii au participat activ la desfășurarea slujbei printr-o impresionantă cîntare în comun și prin împărtășirea lor cu sfîntul Trup și Sînge al Domnului. După cele plinite la biserică a urmat o agapă cu toți cei de față la acest praznic al parohiei.

În cursul aceleiași zile Înalt Prea Sfinția Sa a cercetat și schitul „Pia-tra Scrisă” - Armeniș moment ce a constituit un nou imbold pentru viețuitorii de aci a-și spori zelul pentru plinirea celor trebuitoare vieții duhovnicești.

Cea din urmă duminică a Penticostarului, ca și cea dintîi după Rusalii, închinată tuturor sfinților ce pururea aduc laudă lui Dumnezeu, este ziua hramului acestui cunoscut și cercetat așezămînt monastic. În acest an ziua a primit un spor de bucurie sărbătorească fiind și pomenirea corifeilor apostolilor, sfinții Petru și Pavel (29 iunie). Bucuria viețuitorilor de aci, a preoților și credincioșilor din parohiile învecinate, a fost deplină prin poposirea Întîistătorului Mitropoliei Banatului la sfîntul locaș, prin slujirea sfintei liturghii arhieresti și împărtășirea cu sfintele Taine, ca și din cuvîntul îndemnător al Chiriarhului însuși, spre tot binele. Jertfelnicia tuturor a fost răsplătită prin binecuvîntarea Înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae și trăirea unei zile de dorită înălțare duhovnicească.

În aceeași zi la schitul cu hramul Sf. Apostoli Petru și Pavel din Bogiltin slujbele rinduite au fost săvârșite de soborul preoților. Toți cei veniți la praznic au avut mulțumirea pe care o revarsă în suflete o deplină comuniune de credință.

INTRĂRI ÎN CLER ȘI DISTINCȚII PREOTEȘTI

La șirul celor chemați spre sfânta slujire în preajma sărbătorilor Învierii Domnului ca și a celor răsplătiți pentru rîvna ce au dovedit-o întru aceasta, prin punerea mîinilor Înalț Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae s-au adus următorii:

Mircea Feneșan, hirotonit diacon în ziua de 22 iar preot în 23 mai a.c. pentru parohia Liebling, protopopiatul Deta.

Petru Lupșa, hirotonit diacon în ziua de 12 iunie, iar preot în 22 iunie a.c. pentru parohia Ramna, protopopiatul Reșița.

Pavel Curuți, hirotonit diacon în ziua de 5 iulie iar preot în 6 iulie a.c. pentru parohia Nicolinț, protopopiatul Oravița.

Gheorghe Sofineț, hirotonit diacon în ziua de 5 iulie, iar preot în 6 iulie a.c. pentru parohia Criciova, protopopiatul Lugoj.

Totodată Preotul Ioan Carebia de la parohia Feneș, protopopiatul Caransebeș, a fost hirotesit sachelar în ziua de 25 mai a.c.

Distincții bisericești au mai primit P.C. Preoți: Octavian Găvan, de la parohia Sculea, Iosif Braicher de la parohia Livezile și Constantin Călin de la parohia Toager, protopopiatul Deta, Ioan Bublea, de la parohia Gruni, Nicolae Drăgan de la parohia Silagiu, Sergiu Radonschi, de la parohia Drinova, Victor Ostașu de la parohia Căpăt, Gheorghe Garoiu de la parohia Brănești și Sorin Rațiu, de la parohia Coștei — protopopiatul Lugoj, Pavel Coadă de la parohia Ciclova Montană și Radu Vuleșici de la parohia Vărădia, protopopiatul Oravița, Vasile Petrica — de la parohia Reșița Română, Alexe Lupanos de la parohia Firliug, Toma Vernichescu de la parohia Vermeș și Nicolae Bivol de la parohia Văliug, protopopiatul Reșița, Alexandru Gruia, de la parohia Sinandrei, protopopiatul Timișoara și Silviu Rîmneanțu — pensionar în Timișoara.

DIFUZAREA BIBLIEI ȘI CUNOAȘTEREA EI

În răstimpul următor sărbătorii Rusaliilor prin grija Sfintei Patriarhii, partea convenită din cele o sută de mii exemplare ale noii ediții a Bibliei românești recent ieșite din tiparnița Institutului Biblic și de Mișune Ortodoxă, au fost puse la dispoziția Centrului eparhial, protopopiatelor și parohiilor spre a fi distribuite preoților și credincioșilor.

De fiecare dată, apariția unei Biblii a marcat un moment aparte în viața Bisericii noastre, care urmînd unei tradiții sănătoase s-a îngrijit

mereu să pună la îndemina credincioșilor Sfânta Scriptură, să-i ajute s-o înțeleagă și s-o tălmăcească corect.

În felul acesta, pentru a face cât mai accesibil și totodată spre a feri de răstălmăcire cuvîntul dumnezeiesc, odată cu ajungerea la oficiile protopopești a exemplarelor repartizate s-a căutat ca împreună cu preoții primirea acestui dar al Prea Fericitului Patriarh Justinian și al Sfîntului Sinod al Bisericii Ortodoxe Române să fie făcută cu cât mai multă vrednicie. Pentru a putea mai bine orienta pe credincioși în folosirea cărții sfînte, preoții se întrunesc la începutul fiecărei luni întretîinîndu-se pe teme ce subliniază în contextul scripturistic învățătura de credință cu scumpătate păstrată în Biserica Ortodoxă.

Aceste consfătuiri în succesiunea lor dezbat temele cele mai variate, ele oglindind cerințele credincioșilor spre a le răspunde întocmai. Prin aceasta Biserica Ortodoxă se dovedește permanent și în concret, păstrătoare fidelă a Descoperirii dumnezeiești.

O grijă aparte a preoților o constituie permanenta insistență pe lângă credincioși a păstra Biblia primită în așa fel ca ea să devină un bun de neînstrăinat al familiei și casei lor, temelie a unei vieți cu adevărat creștinești. Cicluri de predici legate de cunoașterea și înțelegerea Bibliei, de rostul citirii și urmării preceptelor ei, încununează pentru mult timp însemnatul moment din lucrarea Bisericii noastre.

CONFERINȚE PREOTEȘTI

Cea de-a doua conferință de orientare a preoților, s-a desfășurat la toate sediile protopopiatelor între 13 și 22 mai 1975. Atît referatele, cît și luările de cuvînt pe marginea temei fixate de Sfîntul Sinod : „Preotul factor esențial în pastorație” au pus în lumină necesitatea îmbunătățirii continue a activității pastorale în cadrul parohiilor.

Înalt Prea Sfîntul Mitropolit Nicolae și delegații chiriarhali care au prezidat conferințele, în concluziile trase la sfîrșit s-au referit la exigențele mereu sporite pe această latură ale conducerii superioare bisericești, ecou a însăși cerințelor credincioșilor.

Partea a doua a conferințelor a constatat din dezbateri asupra modului de a se sluji și predica, plecînd de la chiar serviciul religios al zilei și care a precedat lucrările, din analizarea unor rapoarte de activitate prezentate de preoți. În afara problemelor cu caracter administrativ ce și-au găsit loc pe ordinea de zi, conferințele au inclus și un moment comemorativ legat de bicentenarul nașterii cărturarului bănățean Dimitrie Țichindeal, fost preot în cîteva din parohiile fruntașe din preajma Timișoarei.

PENTRU CUNOAȘTEREA PATRIEI

În ziua de 20 mai 1975 un grup de cincizeci studenți ai Institutului Teologic Universitar din Sibiu, împreună cu însoțitorii și sub conducerea P.C. Părinte profesor dr. Ioan Floca, după popasul făcut pe meleagurile

bănăţene la Lugoj, Caransebeş şi Reşiţa, în cadrul excursiei organizate în scopul cunoaşterii frumuseţilor patriei, odată cu trecerea prin Timişoara au fost primiţi de Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae. În cuvîntul rostit cu acest prilej, părintele profesor Ioan Floca făcînd o scurtă dare de seamă asupra celor vizitate pînă în acel moment a evidenţiat dorinţa participanţilor la excursie de-a cunoaşte mai îndeaproape şi importante centre bisericeşti din Patriarhia Română, cu viaţa organizarea lor. De asemenea P.C. Sa a mulţumit pentru ajutorul material şi moral dat spre efectuarea excursiei. La aceasta Înalt Prea Sfinţia Sa a subliniat însemnătatea unei astfel de excursii asigurînd totodată pe tinerii ucenici în ale Teologiei de nădejdele ce se pun în ei ca viitori slujitori ai altarelor.

După servirea unei gustări, s-a vizitat Centrul eparhial, cu biserica reşedinţei mitropolitane, catedrala timişoreană, unde s-a asistat la slujba vecerniei, apoi colecţia de artă bisericească veche a Arhiepiscopiei Timişoarei şi Caransebeşului.

În ziua de 21 mai a.c. elevii anului III al Seminarului teologic din Caransebeş, în număr de 54 sub conducerea dirigintelui lor pr. prof. Nicolae Belean au făcut în acelaşi scop instructiv-educativ o excursie la Alba Iulia şi în părţile Haţegului. Între obiectivele principale au fost monumentele istorice, atît de numeroase şi edificatoare pe aceste meleaguri şi din a căror cercetare tinerii excursionişti au dobîndit un real folos.

SFÎRŞIT DE AN ŞCOLAR

În zilele de 21 şi 22 iunie 1975 la Şcoala de cîntăreţi bisericeşti şi 23—25 iunie a.c. la Seminarul teologic din Caransebeş, elevii ultimului an s-au prezentat la examenul de diplomă. Acesta a fost prezidat de Părintele Arhidiacon dr. Ioan Zăgreanu, profesor la Institutul teologic universitar din Sibiu, de faţă fiind Ierarhii Mitropoliei Banatului. Comisia de examinare a căutat să verifice cu minuţiozitate temeinicia cunoştinţelor asimilate, candidaţii răspunzînd întocmai aşteptărilor. În felul acesta toţi cei 40 absolvenţi ai anului II şi 70 absolvenţi ai anului V au promovat cu rezultate bune. La sfîrşitul probelor, preşedintele sesiunii, Părintele profesor Ioan Zăgreanu a apreciat munca depusă făcînd cele mai bune urări pentru rezultatele viitoare.

Încheindu-se cu aceasta perioada anului şcolar 1974/75 şi deci a strădaniilor susţinute ce au fost depuse, s-a făcut obişnuita festivitate la care au participat Înalt Prea Sfinţitul Mitropolit Nicolae al Banatului, Prea Sfinţitul Episcop Visarion al Aradului, reprezentantul On. Departament al Cultelor, corpul profesoral, preoţi din oraş, elevii şcolii, părinţi şi rudeni ai elevilor, credincioşi. După ce P.C. Părinte director Afinoghen Leviţchi a prezentat o dare de seamă asupra activităţii depuse pe parcursul unui an şi rezultatele dobîndite, a urmat un variat program constînd din piese muzicale, religioase şi patriotice executate de corul şi orchestra

școlii, recitări, cuvîntul elevului Ion Sas din anul V, în numele absolvenților, împărțirea de premii la 18 seminariști și numeroase mențiuni.

La sfîrșit Prea Sfințitul Visarion a apreciat strădaniile depuse de profesori și elevi și a mulțumit pentru sprijinul acordat școlii de Prea Fericitul Patriarh Justinian, On. Departament al Cultelor și autoritățile locale. Totodată s-a referit la misiunea ce așteaptă pe viitorii preoți atît pe plan bisericesc cît și obștesc-patriotic.

O masă comună luată de ierarhii Mitropoliei Banatului împreună cu profesorii și elevii școlii a încununat ultima zi a anului școlar la Seminarul teologic din Caransebeș.

OMAGIU LUI NICOLAE URSU

Din șirul maeștrilor cîntului bănățean, personalitatea profesorului Nicolae Ursu se detașează cu trăsăturile caracteristice de folclorist, muzicolog, compozitor și dirijor, adevărat animator al muzicii corale locale.

Împlinirea de 70 de ani de la nașterea sa a ocazionat o comemorare și pe latura bisericească, avînd în vedere faptul de-a fi fost întemeietorul, organizatorul și dirijorul corului catedralei mitropolitane, compozitor a multor imne bisericești.

Momentul comemorativ a fost subliniat în trei centre ale eparhiei : la Timișoara, duminică 1 iunie 1975, prin slujba de pomenire a celui plecat dintre noi în urmă cu șase ani și un cuvînt adecvat rostit de P.On. Părinte Constantin Comșulea consilier eparhial; în cadrul vecerniei din seara aceleași zile corul catedralei a interpretat un mănunchi de piese corale ale compozitorului prezentate de P.Cuv. Părinte vicar Timotei Sevicu. În duminica următoare 8 iunie a.c., la parohia Sanovița, protopopiatul Lugoj, unde s-a născut cel comemorat, s-a săvîrșit un parastas, aci rostind un cuvînt ocazional P.On. Părinte Ilie Maier consilier eparhial. În după amiaza aceleiași zile la Seminarul teologic din Caransebeș, un program festiv cu piese corale ale lui Nicolae Ursu a fost susținut de elevii școlii, acesta incluzînd și o conferință asupra vieții și operei sale, ținută de P.On. Părinte profesor Ioan Teodorovici.

TRECUȚI LA CELE VEȘNICE

Ieromonahul Calistrat Bobu, după o îndelungată suferință a răposat întru nădejdia învierii și a vieții celei veșnice în ziua de 10 mai a.c.

S-a născut la Suceava în 31 mai 1900. Intrînd în cinul monahal, cea mai mare parte a strădaniilor le-a depus la mănăstirea sfîntul Ilie de la Izvorul Miron Românești. Sporadic a administrat și parohiile Bătești și Ohaba Lungă din protopopiatul Lugoj. În ultimii ani s-a retras la paraclisul Sfîntul Ilie de la Izvor-Vasiova unde a și fost înmormîntat.

Rînduiala îndatinată s-a împlinit în ziua de 12 mai a.c. de către soborul sfințiților slujitori înconjurat de obștea paraclisului, de credincioși,

ca și de toți cei ce i-au fost apropiați. Cuvântări despre meritele defunctului au rostit P.C. Părinte Vasile Petrică, protopop al Reșiței și delegat al Consiliului Arhiepiscopesc și P.Cuv. Arhimandrit Timotei Iftimie, starețul mănăstirii Hodoș-Bodrog. Aceștia au cinstit în viețuirea celui adormit în Domnul însăși rivna neobosită pentru cultivarea virtuților creștinești.

Preotul pensionar Petru Țeranu s-a stins din viață la 5 mai 1975. Născut în parohia Bucovăț în 1889, după terminarea studiilor a slujit-o cu mult zel până în anul 1936, când a fost transferat la parohia Timișoara Plopi. Aci a păstorit până la pensionarea sa în 1948, nepărăsind altarul nici după aceea. Slujba înmormântării s-a săvârșit de un sobor de preoți în 7 mai în biserica parohiei Timișoara II, în cimitirul căreia au fost și depuse rămășițele pămîntești ale decedatului. Cuvântări au fost rostit de P.On. Părinte Victor Vlăduceanu și P.C. Părinte Traian Stan, Consiliul Arhiepiscopesc fiind reprezentat prin P.On. Părinte Cornel Pleșu protopop al Timișoarei. A fost apreciat deosebit de enoriașii săi ca și de toți cei ce l-au cunoscut și care alăturîndu-se îndoliatei familii l-au petrecut pe calea veșniciei cu sfinte rugăciuni pentru odihna sufletului său.

NICOLAE, Mitropolitul Ardealului, „*Iisus Hristos, Viața Noastră*”, Sibiu, 1974, 487 pp.

Sub acest titlu, Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Nicolae al Ardealului publică un volum de cuvântări, tilcuiri și îndrumări.

Lucrarea este împărțită în trei părți: I-a: „Cuvântări social-obștești” (pp. 9—100), cuprinde 20 de cuvântări cu caracter aniversar, comemorativ, legate de anumite evenimente bisericești și patriotice, ca și de aspirațiile spre mai bine ale credincioșilor. Seria acestor cuvântări o deschide alocuția intitulată: „Alături de popor, de conducătorii lui”, rostită cu prilejul vizitei la biserica din Scheii Brașovului a conducătorilor țării, în frunte cu Domnul Nicolae Ceaușescu, președintele Republicii Socialiste România, în 15 iunie 1967. Printre alte cuvântări amintim: „Cuvînt la sărbătorirea celei de a 25-a aniversări a eliberării patriei noastre”, „Cuvînt de instalare în scaunul de Mitropolit: „Omagiu Prea Fericitului Părinte Patriarh Justinian”, „Cinstind pe înaintașii noștri”, „Aniversind pe Timotei Popovici”, „Comemorînd pe Petru Maior”, „Ideal și acțiune”, „Imperativele vremii noastre”, „Unitate și Progres”, „Împreună lucrători pentru binele obștesc”.

Partea II-a, „Tilcuiri la duminici și sărbători” (pp. 103—320) cuprinde — pe lângă pastoralele de sfintele sărbători ale Nașterii Domnului (1968—1973) — predici la duminici și sărbători din cuprinsul anului bisericesc. Predicile au un caracter tematic și prezintă mai multe variante ale unei teme generale, sau mai multe predici la aceeași duminică și sărbătoare.

Partea III-a cuprinde 32 cuvântări și se intitulază: „Pentru unitate, conlucrare frățească întru înnoirea vieții” (pp. 323—487). Din aceste cuvântări amintim: „Izvor de viață nouă: „Înfrățiti în credință”, „Jertfele înaintașilor”, „Roadele unității”, „Calea frățietății”, „Unitate și înfrățire”, „În ritmul vremii noastre”, „Unitatea în Evanghelia Domnului”, „Unitatea și înnoirea vieții” etc.

După cum arată Înalt Prea Sfinția Sa în „Cuvînt înainte”: „caracteristica principală

a acestor cuvântări, tilcuiri și îndrumări este predica Evangheliei Domnului Iisus Hristos, a Ortodoxiei noastre românești, în viața în neconținută transformare și dezvoltare a Patriei noastre scumpe. Căci Duhul lui Hristos cel veșnic viu este izvor de creație, de înnoire continuă a vieții în conformitate cu imperativele vremii noastre. Aceste contribuții predicatoriale sînt izvorite din viață și dăruite vieții”.

Făcînd cîteva reflexii asupra acestui volum de cuvântări reținem că sub aspect doctrinar predicile au un caracter hristocentric. Iisus Hristos „cel veșnic viu” este prezentat ca Fiul lui Dumnezeu întrupat, care se apropie de om, face minuni nu ca să paradeze cu fapte ieșite din comun, ci pentru a se adresa omului concret pe care să-l restabilească în calitate de fiu al Părintelui ceresc, să restabilească în calitate de Fiul al Părintelui ceresc, să restabilească în om chipul lui Dumnezeu alterat prin păcat. De aceea, prin Iisus Hristos, Dumnezeu Tatăl, Părinte bun și iertător îi primește pe toți păcătoșii ca să le acorde iertarea. Sa și să-i facă pe toți moștenitori împărăției Sale. Aspectul moral este dat de faptul că relația credinciosului cu Iisus este o legătură de iubire bazată pe iubirea lui Dumnezeu arătată în Iisus cel mort și înviat. Iubirea este însă viață, biruind mormîntul, fiindcă Dumnezeu însuși este iubire. Ca urmare, iubirea structurează persoana credinciosului prin legătura cu Iisus Hristos și cu semenul care este orice om. Iubirea pornește din credință, iar prin nădejde primește un caracter veșnic. Ea se cimentează pe smerenie și generează dreptatea, pacea, bucuria ca relații cu semenul. Iar semenul este orice om cu care credinciosul este chemat să colaboreze spre binele vieții pe pămînt; fiindcă răsplata veșnică este în funcție de felul în care am știut să „înmulțim talanții” în această viață. Așadar, semenul este orice om cu care credinciosul trebuie să se unească în acțiunile de bine. Dar pentru aceasta se impune ca mai tîrziu credinciosul să fie curățit sufletește, să fie

pătruns de viața morală a Domnului, să dovedească o viață virtuoasă. Exemplele date evidențiază și faptul că înduhovnicirea credincioșilor bazată pe legătura de iubire cu Iisus Hristos are o adresare directă către viață, nu rămâne pe un plan contemplativ sau subiectiv, ci întrușipează anumite norme morale care-l integrează pe credincios în colectivitatea din care face parte, în procesul unei activități de dăruire și slujire a lumii.

Pe lângă acestea, predicile armonizează elementul hristocentric și cel duhovnicesc cu elementul sobornicesc, ecleziastic. Credincioșii mărturisesc prin viața lor credința în Hristos cel înviat într-un Organism sfânt — Biserica (Ecclezia) pe care Hristos a „cristicât-o cu scump sîngele Său” (F. Ap. 20, 28) și căreia El îi este capul, iar credincioșii ca membre ale Sale, formează trupul Său tainic, locul de revărsare al harului sfinților, înnoitor și mîntuitor. Credincioșii se simt uniți cu Hristos prin unitatea de iubire dintre ei. „Prin aceasta va cunoaște lumea că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste între voi” (Ioan 13, 34), iar justificarea prin iubirea lui Hristos are ca efect iubirea în cadrul trupului Său tainic și prin extensiune iubirea adresată oricărui om, lumii întregi pentru care Fiul lui Dumnezeu a murit și a înviat (Ioan 3, 16). Dat fiind faptul că predicile se adresează credincioșilor aparținători Bisericii Ortodoxe Române, ele se referă la viața lor concretă de membri ai Bisericii lui Hristos, legată însă de viața, de aspirațiile poporului, pe al cărui pămînt a fost întemeiată de aproape două milenii. Biserica Ortodoxă care s-a format pe aceste meleaguri s-a identificat cu aspirațiile credincioșilor ei, ținîndu-le totdeauna trează conștiința lor națională. Atît predicile cît mai ales celelalte cuvîntări evidențiază datoria credincioșilor de a-și sluji deopotrivă Biserica strămoșească și patria, așa cum au făcut peste veacuri vrednicii înaintași. Cuvîntările accentuează aspecte din trecutul Bisericii și patriei care rămîn pilduitoare pentru credincioșii noștri, arătînd în același timp și modul în care astăzi credincioșii Bisericii trebuie să acționeze pentru unitate, dragoste frățească, pentru înnoirea vieții. Faptele istorice evocate constituie o adevărată „magistra vitae”, fiind un punct de plecare pentru viziunea perspectivelor de viitor, ale progresului vieții mereu înnoitoare pentru care credincioșii Bisericii trebuie să acționeze cu con-

vingerea că făcînd aceasta îndeplinesc o datorie creștinească, evanghelică.

Referindu-ne în continuare la actualizarea predicilor, remarcăm că aceasta decurge în mod firesc din dezbaterile temei, nefiind nimic forțat, ci totul fiind într-o legătură logică, organică, necesară. Mai mult chiar, actualizarea pornește încă de la temă, identificîndu-se cu elementele pericopei, ea nefiind numai o simplă parte a predicii (cum se remarcă de obicei ca punct final care coincide cu îndemnul de la încheierea cuvîntării). Socotim pe deplin justificat acest procedeu întrucît predica se adresează vieții concrete a credincioșilor, precum și faptului că ascultătorii pot vedea limpede ce reprezintă Evanghelia pentru ei, sau modul în care trebuie să transpună în viața lor de fiecare zi cuvintele Mîntuitorului care li se adresează de fiecare dată. Această concepție face parte din aspectul dinamic al Tradiției, care confruntă permanent cuvîntul lui Dumnezeu cu viața credincioșilor găsind soluțiile cele mai potrivite pe măsura timpului și locului cînd se predică, ca și de nivelul, de orientările mereu înnoite spre bine ale aceloră căroră li se predică.

Cît privește celelalte cuvîntări, ele se încadrează pe linia „Apostolatului Social”, reprezentînd un dialog al Bisericii cu lumea, de slujire a lumii pentru a contribui la înnoirea continuă în bine a lumii rîscumpărată prin moartea și învierea Domnului. Cuvîntările au un caracter practic-instructiv, referindu-se la realități din viața Bisericii, a patriei, a credincioșilor, învîtînd din istorie cum au fost înaintașii și mergînd mai departe, întrezărind perspectivele luminoase ale viitorului, ale vieții mereu înnoitoare din patria noastră, fapt care pretinde credincioșilor o continuă înnoire a vieții lor, conform dezideratelor majore ale vremii noastre în care trăim, cît și ale aspirațiilor spre mai bine ale poporului nostru liber, independent, unitar și stăpîn pe soarta sa.

Elocința predicilor este dată de succesiunea ideilor antrenate de un fluid logic, care le imprimă pecetea unei dezbateri la un înalt nivel intelectual, accesibile însă oricărui auditoriu. Tema apare clară și convingătoare de la începutul și pînă la sfîrșitul cuvîntării. Pentru ca tema să poată fi sesizată cu mai multă ușurință și urmărită cu interes, de obicei ea este anunțată după o scurtă — să zicem — „pregătire aperceptivă”, sau „captatio benevolentiae”, care face legătura între pericopă și temă. De fapt

expunerea unei anumite teme, crează cadrul unei dezbateri precise, făcând un anume obiectiv pe care ascultătorii îl pot reține și pot medita apoi la însemnătatea pe care o prezintă pentru viața lor de fiecare zi, ferind în același timp de așa-numitul paradox al unei expuneri care să cuprindă „totul și nimic...”. Nivelul superior al predicilor și cuvintărilor este dat și de stilul vibrant, antrenant, viu; folosirea expresiilor celor mai potrivite pentru exprimarea unei idei. Stilul retoric, avîntat, este armonic împletit cu un stil apropiat de viața credincioșilor, de multe ori intim, dînd astfel elocinței retorice o viziune pastorală, teologică, bisericească.

În concluzie, cartea „Iisus Hristos, viața noastră”, constituie un bogat izvor de inspirație pentru viețuirea creștinească a credincioșilor Bisericii noastre; iar preoților, cîț și celor care se pregătesc în școlile teologice pentru a deveni propovăduitori ai Evangheliei Domnului, un îndemn de a predica nu oricum, ci așa cum se cuvine; a predica „cu timp și fără timp” (II Timotei 4, 2), întrucît așa cum remarcă Înalt Prea Sfințitul Părinte Mitropolit Nicolae al Banatului în „Cuvînt înainte” la o colecție de predici apărută recent („Ieșit a Semănătorul...”, Timișoara, 1974): „predica este mijlocul prin prin care slujitorii altarelor împărtășesc credincioșilor învățătura creștină arătîndu-le în ce constă mesajul adus de Fiul lui Dumnezeu și cum se cuvine a fi transpus în viața de toate zilele. Nu există mijloc mai eficient de îndrumare — alături de exemplul propriei comportări — decît cuvîntul. El este întocmai semînței pe care semănătorul iese pe ogor să o seme. Comparația aparține Mîntuitorului Insuși (Matei 13, 3; Marcu 4, 3; Luca 8, 5) și este deosebit de grațioasă”.

Preot prof. Sorin Cosma

Dare de seamă asupra primului congres exegetic ortodox (17—21 mai 1972), în l. greacă, Atena, 1973, 302 pp.

Volumul pe care dorim să-l prezentăm cititorilor revistei a fost publicat de Centrul interortodox din Atena și cuprinde comunicările făcute cu ocazia întrunirii unor exegeți ortodocși din diferite țări, întrunire ce a avut loc la mănăstirea Pendeli din Atena unde acest centru își are sediul. Congresul a avut loc între 17—21 mai 1972.

Cuprinsul volumului începe cu un cuvînt introductiv și scrisoarea Arhiepiscopului Atenei adresată Patriarhului ecumenic și

răspunsul Sanctității Sale, apoi scrisoarea profesorului Markos Siotis, președintele Comitetului pregătitor adresată profesorilor ortodocși care se ocupă cu studiul biblic. După aceasta este publicat programul conferinței și numele participanților. Din partea Bisericii Ortodoxe Române a participat Părintele profesor Nicolae Neaga de la Institutul teologic din Sibiu. Sînt apoi redată cuvîntările roșite de Arhiepiscopul Ieronimos și de profesorii Athanasios Hastoupis, decanul Facultății de teologie din Atena și Markos Siotis.

Prima comunicare a fost făcută de prof. Markos Siotis și e intitulată „E enotis tes apostolikes Ecclesias kai e ermeneia ton Aghion Grafon” (Unitatea Bisericii apostolice și interpretarea Sfintei Scripturi).

În prima parte autorul subliniază poziția Bisericii apostolice în interpretarea patristică în special și în teologie în general; lipsa completă în cercetarea biblică contemporană a conceptului unității Bisericii apostolice ca bază comună a cercetărilor scripturistice și însemnătatea acestei baze pentru o examinare obiectivă a problemelor Bibliei și evaluarea concluziilor cercetărilor lor științifice.

Partea a doua a lucrării se referă la interpretarea Scripturii în unitatea Bisericii apostolice și este formată din trei părți. Prima prezintă modul de a se interpreta Sfînta Scriptură în Biserica apostolică, cea de-a doua examinează raportul cercetării biblice contemporane cu celelalte Biserici apostolice, iar partea a treia prezintă poziția ocupată de Biserica apostolică în strădaniile interpretative ale Bisericii Ortodoxe. În concluzie profesorul Siotis propune cooperarea deschisă a tuturor teologilor ortodocși care se ocupă de studiul biblic, prin instituirea unei asociații interortodoxe a teologilor bibliciști și publicarea unei reviste de specialitate; un cît mai sistematic studiu biblic comun și reînnoirea interpretării filozofice a Bisericii Ortodoxe prin publicarea în comun a unor lucrări de interpretare (ex. lexicoane, manuale, tratate etc.).

Al doilea studiu este cel al profesorului dr. Saves Agouridis, intitulat „Oi Pateres tes Ecclesias os ermeneutai ton Aghion Grafon” (Părinții Bisericii ca interpreți ai Sfintei Scripturi). În el se arată că principiul interpretativ al Sfîntilor Părinți a fost „tradiția”, nu însă în sens lingvistic ci istoric și în special ca expresia vieții Bisericii în Sfîntul Duh. Ca urmare, experiența istorică a Bisericii ca principiu ermeneutic este exa-

minată în raport cu imaginea oferită de cercetarea istorică-critică recentă. Concluzia este că în interpretarea lor Sfinții Părinți încearcă a menține vie conștiința credinței și a transformării omului și creației prin Hristos. Această conștiință nu este însă o existență antropologică subiectivă ci e unită evenimentului Bisericii și este garantată de comuniunea lui Dumnezeu cu lumea prin Sfântul Duh.

Cea de a treia comunicare aparține Părintelui prof. Nicolae Neaga și are următorul titlu: „Die Bedeutung der exegetischen Orthodoxen Tradition für die moderne Theologische Forschung — im Hinblick auf das Alte Testament” (Importanța tradiției exegetice ortodoxe pentru cercetarea teologică modernă — cu referire la Vechiul Testament).

Începând prin a afirma că Vechiul Testament conține învățătura religioasă-morală a creștinismului în faza pregătitoare, autorul arată că privitor la interpretarea lui, Biserica Ortodoxă are propria ei tradiție. În legătură cu aceasta oricine poate citi Vechiul Testament, dar nu poate a-l explica și a învăța pe alții. Noi explicăm Vechiul Testament potrivit Sfintei Tradiții și-l înțelegem în felul în care ni-l lămurește Biserica. Criteriile de interpretare folosite de Biserica este: folosirea Sfintei Tradiții. Ascultarea datorită Bisericii în legătură cu interpretarea Vechiului Testament se bazează pe faptul că Biserica Ortodoxă trăiește în Tradiție. Biserica este organul infailibil al interpretării Vechiului Testament, iar pentru a-l înțelege nu ne mulțumim numai cu lămuririle diferitelor sinoade, ci trebuie să fie luat în ajutor Noul Testament și Sfânta Tradiție. Aceasta pentru că întocmai ca și Sfânta Scriptură și Tradiția este un izvor al revelației divine. Și așa precum a existat o tradiție orală premozaică, tot așa a existat și una postmozaică. Întreg Vechiul Testament este rezultatul unei dezvoltări religioase care durează de la Moisi la Hristos. Dar el nu poate fi explicat numai prin sine. În Biserica Ortodoxă critica biblică este liberă, fiind un factor al progresului teologic și bisericesc. Critica biblică dă soluții, face propuneri, iar Biserica decide. Apoi, după ce arată importanța ce o au pentru critica textului descoperirile de la Qumran, autorul spune că pînă la fixarea definitivă a textului, prin folosirea strictă a criticii biblice cercetătorii Vechiului Testament pot îmbunătăți cuprinsul textelor. În acest sens este dată ca exemplu „ediția de probă” a

Sfintei Scripturi apărută în anul 1968 în Biserica Ortodoxă Română, ediție care, pe baza cercetărilor științifice, prin observații și propuneri, poate fi îmbunătățită. Față de critica raționalistă modernă, Biserica Ortodoxă adoptă o poziție de rezervă. Dar și dezbinarea intervenită în Biserica a contribuit, în parte, la comiterea unor greșeli exegetice. Învățătura Bisericii Ortodoxe se inspiră din rînduiele Bisericii Ecumenice. Iar față de tradiția exegetică a acestei Biserici, Biserica Ortodoxă Română nu și-a redus atașamentul. În interpretarea Vechiului Testament, Biserica Ortodoxă Română consideră Tradiția ca punct central, deoarece ea a fost lumina Bisericii în primele veacuri ale creștinismului atunci cînd acesta încă nu era împărțit. Autorul afirmă apoi că pentru Vechiul Testament studiul patristic este de cel mai mare folos și de neînteruptă actualitate. Exegeza Sfinților Părinți urmează linia indicată de Mîntuitorul, care a cunoscut textul original al Vechiului Testament și a știut să-l și lămurească. Modul de gândire al Sfinților Părinți a fost bazat pe Sfânta Scriptură. Pentru Biserica Ortodoxă literatura patristică este determinantă în ceea ce privește interpretarea corectă a Sfintei Scripturi a Vechiului și Noului Testament. În încheierea expunerii sale afirmă că noua linie exegetică care se manifestă la unii teologi apăsămî acordă cea mai mare importanță expunerilor lămuritoare a Vechiului Testament. Iar în stadiul actual al cercetărilor biblice, faptul este de bun augur.

Urmează predica rostită de profesorul Evanghelos Theodorou la liturghia oficiată în ziua de 18 mai 1972 la biserica mănăstirii Pendeli, cu ocazia praznicului Înălțării Domnului. Subiectul ei este în legătură cu versetul „Și pe cînd li binecuvînta S-a despărțit de ei și S-a înălțat la cer” (Luca 24, 51). Acestei predici îi urmează conferința profesorului dr. Elias Oikonomou intitulată „Protaseis pos taxinomesin kai axiologhesin ton Paterikon ermeneion tes palais Diathikis” (Propuneri pentru clasificarea evaluativă a interpretării patristice a Vechiului Testament). Autorul afirmă că în scopul de a defini sensul termenului „tradiție ermeneutică” este necesară o evaluare critică a lucrărilor ermineutice ale Părinților. Aceasta trebuie să fie însă precedată de adunarea unei foarte mari cantități de material utilizabil. Propunerile pentru evaluarea cuprind următoarele puncte: a) diferența dintre interpretarea „deductivă” și „inductivă” ca

i diferența dintre „interpretarea” și „foloarea” Sfintei Scripturi; b) diferențierea interpretărilor făcute pe baza responsabilității ecleziastice a interpretului; c) clasificarea în conformitate cu extensiunea extului de interpretat; d) clasificarea în conformitate cu exactitatea sau distanța de extul original.

Altă conferință este cea susținută de proeprezbiterul Alexis Kniazieff. Conferința este intitulată „Le prophetisme et la mission prophetique a la lumiere du Pentateuque”. Profetismul și misiunea profetică în lumina Pentateuhului. După ce recunoaște că expozeul său se îndepărtează într-o oarecare măsură de la linia metodologică și patristică adoptată de congres, autorul spune că în comunicare va trata problema sensului slujirii profetice în Israelul antic, problemă controversată și încă nerezolvată de specialiști. Apoi, arătând rostul Pentateuhului în cadrul istoriei poporului ales, rost pe care-l aseamănă cu cel al Evangheliilor și cu Faptele Apostolilor, spune că în analizarea tradițiilor Pentateuhului despre Moisi, trebuie să se bazeze pe cele cuprinse în Ieșire 1—15, texte în care misiunea lui Moise în raport cu poporul ales este prezentată mai ales ca misiune profetică. Aceste texte permit stabilirea unui raport între profetism, judecata divină și revelație prin istorie și în istorie. Ele explică legăturile constante dintre serviciul profetic și marile crize din istoria poporului ales. De asemenea, ele permit să se întrevadă o analogie între Vechiul și Noul Testament. Aproximarea împărăției lui Dumnezeu a fost marcată prin reînvierea harismelor și a ministeriului profetic în persoana Sfântului Ioan Botezătorul, în timp ce Mântuitorul, prin patima și moartea sa, a realizat pe Messia profetic. Apoi, cele spuse de Exod 1—15, despre sensul serviciului profetic îngăduie a se constata necesitatea slujbei și harismei profetice în Biserică. Spiritul profetic se manifestă în Biserică în timpul crizelor ca a celor dogmatice din timpul sinoadelor, în care Părinții Bisericii au avut cu siguranță și un rol profetic. De altfel, însuși Pogorirea Sfântului Duh a fost anunțată încă de proorocul Ioil (2, 28—32) ca duh al profetismului universal.

Demetrius Trakatellis, episcop de Vresthena, publică lucrarea intitulată „E christologhiki ermeneia ton theofaneion tes Palaias Diathekes para to Martiri Ioustino” (Interpretarea cristologică a teofaniilor Vechiului Testament în scrierile lui Iustin Martirul).

Iustin Martirul este exegetul creștin care a întreprins o interpretare extensivă și cristologică a teofaniilor existente în Vechiul Testament. Exegeza lui se bazează pe următoarele elemente: tradiția exegetică rabinică, tradiția ermineutică a lui Philon Iudeul, diferite date cuprinse în primele colecții apologetice ale textelor biblice (Testimonia) și primele formulări cristologice de credință. Aplicând aceste principii textelor biblice cercetate, Iustin Martirul dovedește că preexistența lui Hristos-Logos acoperă toată istoria Vechiului Testament. După Iustin, Hristos nu este numai anunțat sau prezent doar tipologic, ci este în mod evident Domnul care acționează în Vechiul Testament. Această concepție avansează ideea că unul și același Dumnezeu acționează atât în Vechiul cât și în Noul Testament. Apoi, în persoana lui Hristos preexistent Dumnezeu este în centrul istoriei Vechiului Testament. Cu alte cuvinte, El este legat în mod direct de realitatea istorică. Mai mult, mântuirea și activitatea luminătoare a lui Hristos nu este limitată numai la Noul Testament ci se întinde și înapoi acoperind real și întreg Vechiul Testament.

În continuare este publicată conferința ținută de profesorul Georges Barrois. Expunerea este intitulată „Critical exegesis and traditional hermeneutics. A methodological inquiry on the basis of the book of Isaiah” (Exegeză critică și ermeneutică tradițională. Cercetare metodologică pe baza cărții lui Isaia). Autorul începe studiul prin a afirma că școala biblică contemporană este caracterizată prin abordarea pozitivistă a problemelor exegetice. Această procedură deși corectă, este însă limitată deoarece concluziile ei de natură informativă și descriptivă rămân totdeauna provizorii și ipotetice. În opoziție cu această exegeză critică, ermeneutica tradițională vede în Biblie un instrument prin care economia divină ni s-a descoperit de la primele începuturi ale așa numitei „Urgeschichte”, de-a lungul epocilor de pregătire din Vechiul Testament și până la întruparea Logosului, Crucea, Învierea și Pogorirea Sfântului Duh când s-a întemeiat Biserica. Contrastul între aceste două căi de cercetare a Bibliei este evident. După părerea autorului, exegeza critică modernă și interpretarea tradițională se deosebesc prin obiective și metode, dar ele nu trebuie excluse privity ca excluzându-se reciproc ci trebuie găsită o „constantă” pentru expunerea rațională a Revelației. Iar pentru a-și

ilustra teza, autorul propune examinarea unor fragmente de text selectate din cartea proorocului Isaia (cap. 7—12 și cap. 40—55). Studiul se încheie cu afirmarea că deși teoria criticismului independent și a metodei ermineutice tradiționale formează două concepții științifice ireductibile, în premisele celei dintâi și în măturisirea profeților investigată critic prin interpretarea tradițională a Vechiului Testament, Messianismul apare îndreptățit și schema teologică confirmată.

Reverendul profesor Theodor Styliano-poulos a vorbit despre „Justin Martir's contribution to the exegetical tradition of the Church” (Contribuția adusă de Iustin Martirul tradiției exegetice a Bisericii). Autorul începe prin a afirma că Iustin Martirul a fost în multe privințe o remarcabilă figură a Bisericii vechi. El a trăit în timpul în care Biserica creștină nu a avut de înfruntat numai puterea imperiului și înalta cultură a lumii greco-romane, ci și puternica criză provocată de gnosticism, mai ales aceea a lui Marcion, răstimp în care a continuat și discuțiile cu iudaismul. El a folosit Vechiul Testament mai mult decât oricare dintre predecesori, iar interpretarea masiv hristologică pe care el a dat Vechiului Testament în „Dialogul cu iudeul Trifon” este o realizare remarcabilă dacă se compară cu lucrările autorilor creștini dinainte de Sf. Irineu. Conferința tratează un aspect al interpretării făcute de Iustin Martirul Vechiului Testament. Ea are următoarele împărțiri: Vechiul Testament și Teologia creștină; întreita împărțire făcută de Iustin; Vechiul Testament ca profeție; Vechiul Testament ca morală; Vechiul Testament ca împărțire istorică; Concluzii.

În continuare este publicată conferința dr. Panayiotis Andriopoulos, E thesis ton sarkothentos Logon eis tin termeneutikin ton Origenous (Logosul întrupat în ermineutica lui Origen).

În lumina importanței problemei ermineutice, nevoia de a dezvolta principiile fundamentale ale ermineuticii ortodoxe cu ajutorul tradiției patristice este esențială și urgentă. În legătură cu interpretarea, Origen folosește în primul rând metoda alegorică și numai în al doilea rând pe cea gramatical-istorică. În ce privește validitatea metodei ermineutice, s-a observat că, în raport cu Origen, pentru interpretarea Vechiului Testament se va folosi, cu atenție, metoda tipologică, în timp ce însăși natura Noului Testament cere respingerea acestei

metode cu excepția câtorva cazuri speciale. Metoda adecvată pentru interpretarea cârților Noului Testament trebuie să fie în acord cu textul sacru, text care are un singur sens. Aceasta nu trebuie să însemne însă căderea într-o exegeză istorică-filozofică seacă, ci o lucrare în duhul și adevărul principiului ermineutic care este Hristos.

Arhim. Ghearsim Zaphiris, E axia ton paratheseon tou keimenon this K Diathikis para tois Ellesi Patrasi (Mărturia și valoarea citatelor patristice a Noului Testament pentru forma prerezvizuită a textului Evangheliilor).

Autorul pleacă de la faptul că în aranjarea lor manuscrisele Noului Testament aparțin unei perioade relativ recente situate la mijlocul secolului II. El arată că numai Sfinții Părinți care sînt mai aproape de tradiția apostolească sau, mai degrabă, de mesajul apostolic ne oferă informații despre forma care a avut-o textul în anii ce s-au scurs de la scrierea Evangheliilor la cel mai vechi text ce-l avem. Acesta ne informează de asemenea despre cea mai veche formă a textului care precede revizuirea ce s-a făcut în secolul II și III. Arhim. Zaphiris afirmă că Sfinții Părinți susțin existența unui text presinoptic care formează baza evangheliilor sinoptice. Acest text a continuat să fie folosit de primele comunități creștine chiar și după ce textual sinoptic a fost acceptat. Examinarea acestui text patristic dovedește că există diferență între textul presinoptic și cel sinoptic. Totuși, între ele nu există încontinuitate, ci textul ulterior își datorează existența textului original care a fost păstrat prin tradiție orală și paralel cu cel canonic și scris.

Dr. Ioannou Panagopoulos, To theologikon problema tes ortodoxou ermineutikes (Problema teologică a ermineuticii ortodoxe).

Explicarea, ca funcție principală a Bisericii este, în primul rând, o problemă teologică. Contribuția ortodoxă în această privință se referă la definirea limitelor eclezilogice și la implicațiile în legătură cu Biserica și Teologia. Interpretarea creștină este în mod esențial raportată la acțiunea soteriologică a Sfintei Treimi și tot astfel este și extensiunea istorică a raportului ermineutic, dialogic a celor trei persoane ale Sfintei Treimi. Acest raport exegetic este tipul interpretării Bisericii: Dumnezeu își face cunoscută voia Fiului; Fiul o realizează în istorie, iar Sfântul Duh o face lucrătoare. Prin interpretarea sa, Biserica face pe Hristos prezent în istorie.

Primele mărturisiri creștine de credință în Noul Testament care formează răspunsul interpretativ al Bisericii la lucrarea istorică a lui Hristos, constituie modelul interpretării în general. Aceste mărturisiri ermineutice au fost dezvoltate ca tradiție dogmatică. Prin urmare, interpretarea corectă este legată de reînnoirea conștiințității dogmatice a Bisericii. Perspectiva ecleziologică, definește deci criteriile corecteii interpretării. Acestea sînt, de fapt, comuniune, universalitate și sfințenie. Modul lor de realizare este participarea la liturgiile Bisericii. Aceasta presupune trăirea personală a adevărului creștin prin participarea totală la darurile Sfîntului Duh și la viața lumii. Dincolo de trăirea liturgică nu este altceva decît erezie. Astfel, interpretarea creștină este esențial liturgică și se înfăptuiește ca o continuă mișcare spre harul Sfîntei Treimi și spre lume. Prin interpretarea lui Hristos, Biserica descoperă și prezintă noua realitate și dimensiune a omului și a istoriei.

Principiile ermineutice menționate determină următoarele efecte: a) Biserica este cadrul istoric și teologic al tradiției biblice; b) Problema ermineutice presupune trăirea în Biserică; c) Trăirea liturgică micșorează distanța dintre text și interpret; d) Exegeza creștină nu poate explica lumea sau omul printr-un mesaj demitologizant, ci descoperă pe Hristos ca pe o criză și „scandalon”; e) Ar părea, prin urmare, că demitologizarea este o pseudo-problemă; f) Trebuie cercetate vechile teme ale Scripturii și Tradiției ca izvoare ale Revelației; g) Experiența liturgică presupune cercetări critico-istorice și indică, în același timp, și limitele lor reale.

Cu aceasta seria studiilor s-a încheiat. Urmează un „Comunicat” în care se arată că prima conferință de Teologie ermineutică ortodoxă, după ce a dezbătut tema „Valoarea tradiției ermineutice ortodoxe pentru cercetarea contemporană”, a fost de acord să prezinte următoarea declarație:

1. Teologia exegetică ortodoxă a fost convocată acum, într-o vreme cînd subiectul interpretării Sfîntei Scripturi a ajuns în centrul controversei teologice, spre a da socoteală de propria ei ortodoxie, de a arăta lunga sa tradiție apostolică și ecleziologică și, în același timp, de a cunoaște rezultatele deosebite ale cercetării biblice contemporane.

2. Toți participanții recunosc marea valoare și importanță a tradiției exegetice

patristice, această spirituală moștenire și depozite pentru cercetarea biblică contemporană. Tradiția exegetică patristică este un îndrăgător indispensabil și un prețios ghid pentru corecta interpretare a Sfîntei Scripturi.

3. Tradiția exegetică patristică stimulează gîndirea creativă și îndrumă spre folosirea critică a metodologiei științifice în studiul Sfîntei Scripturi.

3. Tradiția exegetică patristică stimulează gîndirea creativă și îndrumă spre folosirea critică a metodologiei științifice în studiul Sfîntei Scripturi.

4. O sarcină importantă a teologiei exegetice ortodoxe este studiul și evaluarea completă a tradiției exegetice patristice printr-o analiză sistematică și prin clasificarea interpretării scripturale, a metodelor și principiilor exegetice ale Părinților.

5. Scrierile Părinților conțin mărturii prețioase referitoare la tradiția manuscrisă a Bibliei și prin urmare, trebuie luate în serios în considerare în criticismul textual. Exegețul ortodox are obligația specială de a contribui în acest domeniu pe baza studiului textului biblic al Părinților.

6. Ultima sarcină și ultimul scop al teologiei ermineutice ortodoxe este edificarea Bisericii în Hristos. Aceasta definește caracterul hristologic, soteriologic și ecleziologic al teologiei ermineutice ortodoxe. Corecta interpretare a Sfîntei Scripturi este, înainte de toate, rodul Sfîntului Duh primit de exeget în calitatea de membru al Bisericii.

7. Tradiția dogmatică a Bisericii este criteriul final și sigur de interpretare a Sfîntei Scripturi.

8. Este necesară o strînsă colaborare și comunicare între exegeții tuturor Bisericilor Ortodoxe spre a se „menține unitatea duhului în legătura păcii” (Efeseni 4, 3).

9. Nădăjduim că în acest sens, conferința a fost folositoare și că, cu ajutorul lui Dumnezeu, în viitorul apropiat întruniri asemănătoare vor face ca teologia ermineutică ortodoxă să progreseze cît mai mult și să asigure o cît mai strînsă unitate ortodoxă în Hristos.

Volumul se încheie cu o postfață iscălită de profesorul Markos Siotis. Urmează apoi indicele referirilor biblice, a Părinților Bisericii, a autorilor moderni, a numelor și subiectelor precum și cuprinsul Volumul este însoțit de mai multe fotografii.

Prof. Gheorghe Geția

W. A. VISSERT HOOFT, *Le temps du rassemblement, traduit de l'anglais par Fr. Larlenque*, Paris, Ed. du Seuil, 1975, 476 pp.

Prefațându-și ultimul său volum nu demult apărut în engleză și franceză, autorul îl rezumă în următoarele cuvinte: „Această carte nu este o nouă istorie a mișcării ecumenice; ea relatează experiențele unui om care a avut excepționalul privilegiu de a fi fost vreme de cincizeci de ani legat de viața ecumenică” (p. 7). Cel care își povestește astfel amintirile este unul din aceia care au purtat responsabilitatea conducerii Consiliului Ecumenic al Bisericilor (C.E.B.). A luat parte la nașterea lui și l-a însoțit în primii ani ai existenței sale. Cînd în 1966 a cedat pastorului Eugen Carson Blake funcțiunea de secretar general, aceasta n-a echivalat cu retragerea la pensie. Consilier pe lângă secretarul general și apoi președinte de onoare al C.E.B., el își continuă neobosit activitatea. O mărturisește însuși cînd afirmă: „Mi s-ar fi părut prea dur să mă retrag complet din scena ecumenică; am trăit patruzeci de ani în această atmosferă și n-aș putea să-mi imaginez viața fără ea” (p. 447).

Atmosfera ecumenică răzbate cu adevărat din paginile cărții care, și dacă nu este o istorie în sensul propriu al cuvîntului, vorbește totuși clar despre însăși paginile referitoare la C.E.B. prezentat nu ca o „super-Biserică”, ci ca un for menit să favorizeze mai buna cunoaștere reciprocă și mai bune relații dintre Biserici. C.E.B. apare astfel ca o comunitate de Biserici care, stăpîne pe propriul lor destin, dobîndesc conștiința a ceea ce le este comun: un singur Domn și o singură vocație de a-I sluji în lume, care învață să trăiască și să lucreze împreună, care se străduiesc să exprime în mărturie și slujire ceea ce Domnul le-a dat, adică unitatea pe care o au deja în El. Dar toate acestea sînt mai mult evocate ori sugerate, decît explicate.

Fără să se considere „teolog în sensul deplin al cuvîntului” (p. 436), autorul manifestă deosebit respect față de învățătura Bisericii așa cum este ea stabilită de veacuri, nu desprinsă însă de realitățile vieții zilnice, ci avînd menirea să contribuie la mai binele obștesc. Precizările sale cu privire la „orizontal” și „vertical” (pp. 450—455) sînt interesante și juste. Iată bunăoară ce spune el: „... În discuția asupra aspectului vertical și orizontal al credinței (nu doar la Uppsala, ci mai ales după Adunarea generală de aici), fraza cuvîntării mele cea mai des citată a fost: „Trebuie să

fie evident că membrii Bisericii care refuză practic responsabilitatea lor față de cei care au o nevoie oarecare în indiferent ce parte a lumii, sînt tot atît de vinovați de erezie ca și cei care refuză cutare articole de credință”. Dacă aș fi prevăzută că această frază va deveni atît de populară, aș fi adăugat o frază ca aceasta: „Membrii Bisericii care ar refuza să accepte că Dumnezeu a împăcat oamenii cu El în Hristos, sînt la fel de vinovați de erezie ca și aceia care refuză să se lase cuprinși în lupta pentru dreptate și libertate în favoarea tuturor oamenilor și care nu fac nimic pentru a-și ajuta frații aflați în strîmtoare”. Mi se pare că autenticitatea mișcării ecumenice depinde de voința noastră de a apăra decădă cu aceeași fermitate atît una cît și cealaltă din aceste două convingeri” (pp. 450—491).

Încheind prezentarea ultimei cărți a lui W. A. Visser't Hooft, vom cita aprecierea unui recenzent (Yves Congar): „Cîm iubește pe Dumnezeu, cine se străduiește și iubească oamenii cu inima lui Dumnezeu, nu se poate să nu privească cu afectuoasă admirație spre omul care a știut să fie credincios acestui rol de instrument privilegiat al îndurării pe care Dumnezeu a arătat-o fiilor Săi într-un veac... care este înainte de orice al ecumenismului”.

ONISIFOR Ghibu, *Amintiri despre oamenii pe care i-am cunoscut*, Cluj-Napoca Editura Dacia, 1974, 331 pp.

Literatura noastră memorialistică s-a îmbogățit recent cu acest volum excepțional de valoros datorită strălucitului căturar și scriitor Onisifor Ghibu, ctitor și profesor al Universității din Cluj-Napoca, decedat în 1972, la vîrsta patriarhală de 90 de ani. Fragmente din aceste amintiri, apărute în cîteva reviste, ne-au evidențiat antidipat importanța documentară literară și istorică a cărții apărută recent, privind viața socială, culturală și politică din Transilvania și România în primele patru decenii ale veacului nostru, evenimente trăite din plin de autor, contribuind în mod major la desfișurarea multora dintre ele.

Autorul scrie deci despre o epocă în calitate de coautor, noua sa operă lepășind cadrul unor simple aduceri aminte, reactualizînd o cronică, ce-i drept parțială, a vremilor despre care istorisește atît de impresionant, după cum se mărturisește în cuvîntul înainte”.

„Am avut, într-adevăr, fericirea să cunosc un mare număr de oameni de seamă, cu care am stat adeseori în legături apropiate, cu care am colaborat, cu care am ajuns uneori și la contradicții și cărora le păstrez în amintirea mea un colț veșnic, pentru virtuțile lor și pentru opera pe care au înfăptuit-o cit au fost în viață”, și mai departe: „Mă voi mărgini, deci, a scrie, pe cât posibil, numai lucruri trăite; ca urmare, Amintirile mele se vor referi la momente petrecute de mine împreună cu cei despre care scriu...”

Profesorul Onisifor Ghibu a fost un mare și învățat patriot, un vajnic apărător al Bisericii și școlilor confesionale române din Transilvania, între anii 1910—1914, în calitate de profesor la seminarul andreian din Sibiu și inspector al acestor școli.

După unirea din 1918 a rămas același mare luptător pentru aceste instituții ca organizator al învățământului de toate gradele, ca secretar general al resortului învățământului din consiliul dirigent de la Sibiu, și neînduplecat luptător pentru reunificarea celor două Biserici. A luptat apoi cu aceeași dirigență împotriva cunoscutelor tendințe pentru revizuirea tratatului de la Trianon, în care au fost antrenate și slujitorii Bisericii statale revizioniste.

În amintirile sale, Onisifor Ghibu scrie cu farmec și date concrete despre: G. Coșbuc, N. Iorga, Octavian Goga, Sextil Pușcariu, Vasile Pârvan și Lucian Blaga, nume cu profunde rezonanțe în istoria noastră literară și culturală, fiecare reprezentând culmi greu de atins și depășit, grație operei lor lăsată moștenire urmașilor.

Autorul scrie cu patos deosebit despre savantul Nicolae Iorga, căruia i-a fost un colaborator foarte apropiat când acest ilustru fiu al Săliștei sibien își făcea studiile la Universitatea din București, reîntlnindu-se apoi în epoca neutralității României din anii 1914—1916 și cei ai războiului pentru reîntregirea neamului — 1916—1918, marele istoric și patriot român fiind unul dintre făuritorii acestui măreț act din istoria noastră națională.

Paginile închinăte lui Nicolae Iorga sînt un capitol de antologie, meritînd să fie cunoscute de generațiile din zilele noastre, cînd memoria sa este cinstită după marile sale servicii închinăte țării sale.

Pe badea George Coșbuc, autorul l-a cunoscut foarte bine și ni-l prezintă în unele dintre momentele cele mai dăuioase ale vieții sale zbuciumate. Autorul „Nunții Zamferei”

a murit de „inimă rea”, neputînd suporta România ciopîrtită din timpul primului război mondial.

Prieten intim încă din copilărie cu Octavian Goga „poetul pătimirii noastre”, cum a rămas miruit pentru eternitate, Onisifor Ghibu îi închină pagini de binemeritat omagiu și apreciere prin condeiel și stilul său concis, înlesnindu-ne o cunoaștere mai autentică și adîncită a aceluia care a scris poezia „Oltul” și altele de mare răsunset în timpul cînd au apărut. Acestea se bucură și azi de aceeași mare circulație și apreciere.

Despre Sextil Pușcariu, autorul scrie pagini la fel de impresionante și interesante, privind opera acestui mare filolog și patriot subliniindu-i totodată meritele dovedite cu ocazia înființării Universității din Cluj-Napoca, după unirea din anul 1918. Este de asemenea un capitol care merită să fie cit mai bine cunoscut și subliniat, depășind iarăși titulatura de simple amintiri, fiind vorba despre un act foarte important din istoria Transilvaniei și cultura națională. Pentru întemeierea acestei universități a luptat Avram Iancu și alți fruntași din provincia transcarpatină, dar fără rezultat.

Vasile Pârvan a fost de asemenea un entuziast colaborator al profesorului Onisifor Ghibu pentru crearea acestei universități acceptînd apoi să-i devină și un ilustru profesor, e drept pentru scurtă durată. Dar autorul mai scrie pagini patetice și despre un „tînăr” și „viitor” savant pe care l-a cunoscut în 1906, amintind un episod din intrarea în viața politică a viitorului autor al „Geticei”, pas sfîrșit cu un eșec pus la cale de alții, dar care l-a vindecat pentru totdeauna de această pasiune, dedicîndu-se apoi științei care l-a consacrat drept unul dintre cei mai mari istorici români.

Și, în sfîrșit, filozoful Lucian Blaga ne apare în toată splendoarea sa de adînc gînditor și poet, în amintirile lui Onisifor Ghibu, citirea cărora este deosebit de reconfortantă.

Cartea „Amintiri despre oameni pe care i-am cunoscut” este precedată de o lungă și substanțială prefață biografică — densă și documentată — scrisă de prof. dr. Crișan Mircioiu, de la Universitatea din Cluj-Napoca, însoțită de note și comentarii de Șerban Polverejan.

Un cuvînt cald de felicitare se cuvine adresat editurii „DACIA” din Cluj-Napoca, pentru felul estetic cum a editat aceste prețioase amintiri.

Dr. Ion Pogana

MARIUS MOGA—ION I. RUSSU, *Lapidarul Muzeului Banatului. Monumente epigrafice*, Timișoara 1974, 103 pp.

Pînă prin cel de-al treilea deceniu al veacului nostru, unii istorici considerau Banatul ca neprezentînd nici un interes din punct de vedere arheologic. Păreră parea îndreptățită cel puțin pentru acel moment cînd cercetările arheologice fuseseră brusc întrerupte prin moartea prematură a profesorului Ioachim Miloia, atunci director al Muzeului Banatului, iar întîmplătoarele descoperiri nu reușeau nici prin cantitatea, nici prin calitatea materialului arheologic să o infirmă. Este meritul profesorului Marius Moga care, în calitatea ce o deținea ca director al Muzeului Banatului, a profitat de condițiile excepționale create și cercetării arheologice de către conducerea de stat și prin cercetarea sistematică a așezării și a castrului roman de la Tibiscum (astăzi satul Jupa în județul Caraș-Severin) a reușit să găsească nu numai bogăție de vestigii arheologice deosebit de valoroase ci să dovedească, continuitatea vieții daco-romanilor de aici și după retragerea aureliană (cf. Marius Moga, Vestigii paleocreștine în Banat, în „In memoriam Constantin Diacoviciu”, Editura Dacia, Cluj-Napoca 1974, pp. 259—266).

Lucrarea pe care o prezentăm cititorilor revistei noastre, rod al unei fructuoase colaborări, face cunoscut iubitorilor trecutului neamului și pune la îndemîna specialiștilor materialul epigrafic care formează în prezent zestrea lapidariului muzeului Banatului.

Din cuvîntul introductiv al autorilor aflăm că bazele acestui muzeu au fost puse în anul 1872 de „un grup de entuziaști oameni de cultură din Banat, animați de dorința de a face cunoscut mai bine trecutul istoric al acestui colț de țară”. În legătură cu acest moment ni se spune că: „Semnificativ și interesant apare pentru istoricul colecției arheologice faptul că prima piesă înscrisă în vechiul inventar al Muzeului Banatului este o cărămidă de pardosea romană pe care un elev (al cărui nume a rămas necunoscut) o donează în anul 1872. Înregistrarea acestei piese este cu atît mai elocventă cu cît ea a fost adusă chiar de la Ulpia Traiana (Sarmisegetuza), capitala provinciei romane Dacia”. Dar „... pînă în cea de-a treia decadă a veacului nostru nu s-a întreprins aproape nimic în direcția cunoașterii vestigiilor romane de aici”. Cercetările arheologice întreprinse „după primul război mondial... au constituit punctul

de pornire în transformarea colecției de inscripții și monumente romane a Muzeului Banatului într-un adevărat lapidar”. Iar cînd „în baza cercetărilor s-a putut stabili cu certitudine că cea mai importantă așezare romană în măsură să ofere materiale documentare arheologice și epigrafice, contribuind la o mai bună cunoaștere a epocii romane pe meleagurile bănățene este Tibiscum (sat Jupa, oraș Caransebeș, jud. Caraș-Severin) ... după o seamă de recunoașteri, M. Moga a început în anul 1964 cercetarea sistematică a așezării romane Tibiscum și a castrului de trupe auxiliare din același loc”. Se arată apoi că: „Majoritatea materialului epigrafic descoperit în cursul cercetărilor din anii 1964—1973 a ieșit la iveală pe latura estică a castrului, unde un număr important de monumente funerare și de altă natură erau folosite la refacerea incintei fortificate. Alte materiale epigrafice și sculpturale au fost descoperite în ruinele templului dezvelit în așezarea civilă și în praetorium”. Iar față de „bogăția și valoarea deosebită a materialului prezentat” este imperios necesar „... a se continua investigațiile în vasta zonă arheologică atît de bogată a castrului și orașului daco-roman Tibiscum. Totuși, chiar numai atît cît este acum „... acest material documentar epigrafic este depășit din punct de vedere al cantității doar de cele mai mari centre ale provinciei Dacia (cum ar fi Apulum, Ulpia Traiana, Potaissa), constituind surse de mare valoare pentru cunoașterea istoriei provinciale a Daciei în ansamblu”. Cît privește aparatul critic, autorii lucrării spun: „catalogul de față prezintă momentele epigrafice din lapidarul Muzeului Banatului, cu indicații tehnice arheologic-epigrafice de rigoare, bibliografie cît mai amplă dacă nu peste tot integrală și exhaustivă, textul antic reconstituit și lectura lui „desfășurată”, traducerea românească, comentarii și explicații istorice și epigrafice strict necesare în cadrul documentării actuale”. Apoi că: „Materialul este grupat după criterii tematice în patru categorii principale:

- monumente onorare (dedicații unor împărați sau guvernatori de provincie, persoane mai de seamă) și liste de persoane;
- monumente votive (dedicate unor divinități);
- monumente funerare;
- materialul tegular (tigle, cărămizi) ale unităților militare sau ale fabricanților civili”.

Autorii încheie cuvîntul introductiv exprimînd mulțumiri colaboratorilor lor care au ajutat la întocmirea catalogului.

Urmează apoi indicarea cuprinsului lucrării din care aflăm că pe lângă cele patru categorii principale în care este grupat materialul prezentat, lucrarea mai cuprinde, ca aparat critic: Abrevieri și bibliografie; Indice epigrafic; Localitățile de proveniență a materialelor epigrafice.

Materialele descrise datează din perioada anterioară părăsirii Daciei de către armata și administrația romană sub Aurelian. Faptul însă că multe din piesele de la Tibiscum au fost scoase din chiar zidurile castrului fiind, cum zic autorii studiului „folosite la refacerea incintei fortificate”, pare a îndreptăți presupunerea că această schimbare a destinației, care a dus la distrugerea monumentelor originale și la deteriorarea pieselor scoase din ele, s-a făcut în perioada care a succedat retragerii aureliane.

Din citirea inscripțiilor de pe aceste monumente epigrafice se deduce că în castrul de la Tibiscum au staționat, în cursul timpului următoarele unități militare: Cohors I Sagittariorum; Cohors I Vindelicorum, Numerus Palmyrenorum Tibiscensium și Numerus Maurorum Tibiscensium, în vreme ce în castrul de la Mehadia staționa între anii 257 și 260 cohors III Delmatarum, formată din 1000 de ostași din care 280 călăreți. Este interesant de remarcat că ostașii din această unitate dedicînd o lespede onorifică împăratului caesar Publius Licinius Gallienus, țin să sublinieze că sînt cetățeni romani. Este de asemenea de remarcat cum soldații acestor unități auxiliare, deși cetățeni romani dar nu și de origine, ci dalmati, mauri sau palmyreni, se romanizează adoptînd nume romane chiar dacă unii din ei mai pun lângă acestea și numele adus din țara de baștină. Cu toate acestea și mai ales în legătură cu palmyrenii, fie că erau soldați fie că „...aparțineau grupei numeroase syro-palmyreniene stabilite în preajma castrului de lângă Tibiscum”, autorii relevă „...tenacitatea cu care ei își păstrează nu numai antroponimia „națională” intactă pînă la mijlocul veacului II în mediul daco-roman, ci și limba proprie în care ținneau să adauge o formulă cit de scurtă pentru cititorii lor, la textul mai amplu și „principiul” latinsec oficial...”. Tot în legătură cu acești palmyreni este de remarcat și tenacitatea cu care păstrează zeitățile locului natal. Aceasta deși pe monumentele fune-

rare adoptă formula veche religioasă latină D(is) M(anibus). Astfel, un altar votiv este închinat zeului Bel-Baal, iar altul zeului Ierhabol. Despre acest altar votiv se spune că: „Este un document epigrafic istoric și arheologic de valoare excepțională, cu numeroase informații importante”. Mai întîi pentru că Deus Sol Ierhabol era atestat pînă acum în Dacia numai la Apulum în două inscripții unde apare însă ca Deo Soli Hieroboli și Deo Ierhibol. Apoi pentru că, cîtă vreme în Palmyra acest zeu era adorat ca zeul lumii, în Dacia el este adorat ca zeu al soarelui. „Identificarea — zic autorii studiului — lui Hierobolus (Iaribol, zeul lunii) cu soarele (Sol, Helios) a fost explicată prin procesul de metamorfoză suferit de zeu în epoca imperială”. În fine, tot în legătură cu inscripția de pe acest altar votiv, socotim că trebuie relevat faptul că dedicantul nu este palmyrean, ci se numea Aurelius Laecanius Paulinus, fost armurier al cohortei I Vindelicorum și decurion al coloniei Ulpia Traiana Sarmizegetusa. Cu alte cuvinte, acest veteran a adaptat o zeitate străină, întocmai cum, de altfel, și palmyrenii au adaptat zeii mari ai romanilor.

În legătură cu monumentele epigrafice funerare prezentate este de remarcat faptul că pînă acum, în săpăturile de la Tibiscum, nu s-a găsit nici unul de factură creștină.

Materialul tegular (tigle, cărămizi) indică staționarea în Banat a următoarelor unități militare: legiunea IV Flavia Felix, legiunea VII Claudia, legiunea XIII Gemina, a cohortelor: III Delmatarum, V Gallorum, II Hispanorum, VIII Raetorum, I Sagittariorum, I Vindelicorum și a lui Numerus Palmyrenorum Tibiscensium.

În ce privește localitățile de unde provine materialul epigrafic descris, ele sînt următoarele: Aradul Nou (jud. Arad), Caransebeș, Jupa-Tibiscum, Mehadia, Pojejena, Sadova și Teregova din județul Caraș-Severin; Cenad, Denta și Sinnicolaul Mare în județul Timiș; Ulpia Traiana Sarmizegetusa în județul Hunedoara și Banatka Palanka în R.S.F. Jugoslavia.

Iar acum înainte de a încheia această foarte sumară prezentare a unei cărți despre care nu ne îndoiim că va fi primită cu satisfacție de toți specialiștii, fie îngăduit ca, pe lângă bucuria pe care ne-a pricinuit-o apariția ei și nouă, în calitate de iubitori ai trecutului acestui colț de țară, să exprimăm speranța nu numai că cercetările începute la Tibiscum vor continua, ci că se vor mai

deschide șantiere arheologice și în alte puncte unde sînt indicații de această natură. În acest sens și cu referire numai la județul nostru, ne gîdim la două localități: Buziaș și Cenad. La Buziaș pentru că, încă în prima jumătate a secolului trecut medicul Lindenmayer a dus la Viena material epigrafic și de unde, de pe locul numit de localnici „la bisericuță”, în cea de-a doua jumătate a aceluiași secol s-a scos piatră fasonată în așa cantitate că s-a putut pietrua cu ea o parte din „drumul mare”, adică drumul de poștă care lega odinioară Lugojul de Timișoara, ocolind pe la nord Buziașul. Iar la Cenad, vechea Morissena, reședința principelui Optum, pentru că și acolo s-au găsit urme de viață din această perioadă, așa cum o dovedește și fragmentul de cărămidă aflat în lapidarul Muzeului Banatului și descris în lucrare.

Prof. Gheorghe Geția

CALENDARUL ORTODOX CREDINȚA 1975, Editat de Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română din America și Canada, Detroit, 1975, 264 pp.

Avem din nou plăcerea de a prezenta cititorilor revistei noastre calendarul „Credința” pe anul 1975, calendar prin care, odată mai mult, Arhiepiscopia Misionară Ortodoxă Română din America și Canada își face simțită prezența și-și dovedește viabilitatea.

Ca și în alți ani, el este deschis de cuvîntul și binecuvîntarea Prea Fericitului Patriarh Justinian.

Cuvîntul Prea Fericirii Sale, intitulat „Lauda Arhieriei” are caracter comemorativ, avînd în vedere că anul acesta se împlinesc patru decenii de la înființarea Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America ridicată în anul 1973 la rangul de Arhiepiscopie. Iar „la acest popas aniversar, scrie Prea Fericirea Sa, ... sîntem bucușori să constatăm că toți sfinții ierarhi înaintestătători ai aceste Sfințe Arhiepiscopii, începînd cu Prea Sfinții și pururea pomeniți Policarp Morușca și Andrei Moldovan, iar în prezent cu Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin Ursache, s-au făcut „pildă credincioșilor, cu cuvîntul, cu purtarea, cu dragostea, cu curăția” (I Timotei 4, 12), preamărînd pe Marele Arhieru Hristos și cinstind numele de ierarh ortodox român pe continentul american”. Prea Fericirea Sa încheie cu urări de prosperitate și necontenită înflorire atît a Arhiepiscopiei cît și a fiilor ei sufletești, preoți și credincioși împreună

cu păstorul lor, Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin.

Urmează articolul Înalt Prea Sfințitul Arhiepiscop Victorin, intitulat „La Patruzeci de ani”, în care se face o scurtă trecere în revistă a evenimentelor care au marcat viața religioasă a românilor ortodocși din America, începînd cu înființarea, acum patruzeci de ani, a episcopiei lor, cu frămîntările ei și se încheie cu exprimarea nădejdii că, întocmai ca și în trecut, Sfințul Sinod al Bisericii Ortodoxe Române va ajuta și acum „pe credincioșii ortodocși de origine română să-și păstreze credința lor ortodoxă, tradițiile, limba și legăturile sufletești cu Biserica și frații lor de neam și credință din țara lor de origine...”.

Urmează apoi partea calendaristică și obișnuitul șematism.

Capitolul „File de cronică” deschide partea literară a calendarului. În primul articol „Împlinirea unei sfințe chemări”, protopopul-vicar Ioan Bugariu vorbește despre chemarea la slujirea arhierască a fostului stareț al mănăstirii Hodos-Bodrog, Policarp Morușca, ca întîiul episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America și Canada.

În articolul „Patruzeci de ani de la înscăunarea primului episcop al Episcopiei Misionare Ortodoxe Române în America, 1935 — 4 iulie — 1975, preotul profesor dr. Nicolae Șerbănescu arată împrejurările care au determinat înființarea acestei episcopii. Apoi, sub titlul „Moștenire prețioasă” este publicată prefata scrisă de regretatul episcop Policarp Morușca în calendarul „Solia” pe anul 1937. Și tot în legătură cu această aniversare, arhimandritul Paulin Dimitrie Popescu, parohul catedralei ortodoxe române „Sf. Gheorghe” din Windsor, Ontario, Canada, scrie despre „Continuitatea instituțional-canonică a Episcopiei Misionare românești în America și Canada”. Capitolul se încheie cu o cronică realizată după amintirile Domnilor John Păstru și Constantin Gus Radu” în care se descrie vizita episcopului Policarp la parohia „Sfîntul Gheorghe” din Windsor, Ontario.

Cel de al doilea capitol „Cuvînt bun”, este deschis de părintele arhimandrit Felix Dubneac cu articolul „Valorile frumuseții creștine”. Urmează articolul în care Părințele dr. Dumitru Bodale vorbește despre „folosirea timpului pentru mîntuire”. Preotul Remus Văleanu, de la parohia Cornea, jud. Caraș-Severin, publică un scurt articol in-

titulat „Cler și popor” iar protopopul Dumitru Diaconescu de la parohia ortodoxă română din Kayville, Sask, Canada, scrie despre „Supunerea față de preot”. Capitolul este încheiat de rindurile prin care P.C. Ierom. Ieronim Newville îndeamnă la citirea Sfintei Scripturi. Articolul său este intitulat: „Read the Bible”.

Urmează capitolul „Pămint și suflet românesc” în cadrul căruia Valeriu Anania publică poezia „Regăsire”, preotul Nicolae Ciurea din Hamilton-Ontario, face un scurt istoric al mănăstirii „Sfântul Nicolae” din Predeal, iar preotul Sandu Tudor din Buzău, abordând o temă de mitologie populară vorbește despre „Lupta lui Marcoci cu Crivățul”. Sint publicate apoi două poezii de Radu Demetrescu Gyr, brodate pe temele unor colinde: „Ziure de ziuă” și „La poarta lui Ștefan Vodă”. Preotul Gheorghe Cunesco în „Tudor Arghezi la Cernica” deapănă amintiri în legătură cu viața de monah de la Cernica a celui ce a fost călugărul Iosif Theodorescu și poetul Tudor Arghezi. În continuare este reprodus articolul „Românul american” scris de Tudor Arghezi în anul 1936 pentru „Luz”, Revista Rumana-Sud-Americana. John C. Androne din Chicago publică „Impresii de călătorie din America, Europa și România”, iar poeta Ana Blandiana descrie „Pădurea de cruci” din cimitirul din Arbore. Capitolul se încheie cu articolul părintelui dr. Ștefan Slevoacă, intitulat „Credința la români”.

În capitolul „Roumanian hetarige” (Moștenire românească), diaconul Dumitru Ichim în articolul „To Canada — a new flute, a Roumanian one”, vorbește despre înființarea Centrului românesc de la Lakewiew Lodge-Kitchenen, Ontario, Canada, unde comunitatea românească a construit un complex menit a deveni locul de întâlnire și de manifestare al cetățenilor canadieni și americani de origine română. Inaugurarea s-a făcut în ziua de 18 mai 1974, în prezența a sute de români americani și a autorităților de stat și orașenești, printre manifestările de prestigiu ale acestui centru situându-se Festivalul Folcloric Român — Lakewiew Lodge 1974, ținut în zilele de 31 august — 1 septembrie 1974.

Tot în acest capitol, Părintele protopop George Nan, reprezentant al românilor canadieni în Consiliul consultativ multicultural canadian, arată care sînt „perspectivele multiculturale în Canada”. Astfel, autorul zice că în calitate de români canadieni „este

necesar să ne grupăm în organizații fraternalitate unite colaborînd cu celelalte denominațiuni naționale locale în armonie și pace, promovînd interesele româno-canadiene pe aceeași linie politică mare canadiană”. Aceasta pentru că „... Guvernul canadian prin Consiliul consultativ multilateral canadian vrea să promoveze frumusețea tradițiilor grupurilor etnice ca elemente de artă culturală pentru propriile perspective naționale canadiene”. Capitolul se încheie cu prezentarea pe care, sub titlul „Un artist canadian de origine română”, Gheorghe Alexe o face pictorului George Barbu.

Ultimul capitol al părții literare „Orizonturi creștine” este deschis de articolul înalt Prea Sfințitului Mitropolit Nicolae al Banatului, intitulat: „Vertical și orizontal în terminologia ecumenică”. Plecînd de la constatarea că „în ultima vreme unele Biserici membre ale Consiliului Ecumenic al Bisericilor au exprimat temerea că această organizație internațională începe să piardă din „verticalitate”, preocupîndu-se mai mult de problemele „orizontale”, înalt Prea Sfinția Sa arată mai întîi semnificația acestor termeni. Astfel, prin „verticalitate” trebuie să se înțeleagă axarea reuniunilor ecumenice pe teme teologice, în primul rînd pe cele referitoare la unitatea Bisericii, iar prin „orizontalitate” insistența asupra problemelor acute ale contemporaneității: nedreptățile și inegalitățile sociale, foametea și sărăcia, exploatarea și discriminările rasiale, populația și dezvoltarea, pacea și războiul, promovarea tinereții și drepturile femeilor etc. „De fapt — zice înalt Prea Sfinția Sa — trebuie să recunoaștem că Bisericilor nu le puteau rămîne străine preocupările legate de viața societății alături vreme cît învățătura Mîntuitorului alături iubirea oamenilor, iubirii lui Dumnezeu. Altfel zis și recurgînd la conceptele în cauză, nu este admisibilă despărțirea aspectului „orizontal” de cel „vertical”. Dacă ar proceda altfel, Consiliul Ecumenic al Bisericilor s-ar găsi în situația de a nesocoti însăși mesajul evanghelic. Prin urmare în mod firesc s-a ajuns să fie luat în considerare nu numai planul „vertical”, ci în același timp și cel „orizontal”. Și dacă totuși obiecțiile criticilor au un temei oarecare, el constă nu în atenția acordată problemelor „orizontale”, cît concluziilor forțate ce s-au voit trase de aici și, mai ales, exclusivismului care a dus la preferința arătată unuia sau altuia din

cele două planuri în cauză", deși „în ciuda unor exagerări... Consiliul Ecumenic al Bisericii s-a străduit, spre cinstea sa, să țină cumpăna... Și Înalț Prea Sfințitul Părinte Mitropolit încheie afirmând că „putem păstra rezerve cu privire la definirea sub raport verbal al planurilor pe care își desfășoară activitatea Consiliul Ecumenic al Bisericii, putem adică respinge termenii de „verticalism” și „orizontalism” căci paguba nu ar fi prea mare, dar socotim că n-ar fi spre folosul acestui prestigios for internațional creștin să rămână exclusiv la discuții teologice nesocotitoare ale vieții clocotitoare și ale lumii în plină efervescență care formează cadrul existenței noastre”.

Împlinindu-se 16 veacuri de la urcarea pe tronul episcopal al Mediolanului, P.C. Părinte Ioan G. Coman prezintă cititorilor, într-o scurtă dar cuprinzătoare caracterizare, viața, gândirea și activitatea Sf. Ambrozie. Apoi, ca și în alți ani și în paginile acestui calendar, în articolul „Biserica steaua călăuzirii noastre” întâlnim iarăși scrisul P.Cuv. Arhim. dr. Vasile Vasilache, vicar arhiepiscopalean. Iar în continuare, preotul profesor Vasile Ignătescu din Winnipeg, Manitoba-Canada, scrie despre „Harul arhieriei în Biserica Ortodoxă”.

Un articol interesant este cel intitulat: „Romanian Orthodoxy and Anglicanism. A personal view by Father Henry Hill (Ortodoxie românească și anglicanism. Considerații personale de Părintele Henry Hill).

Autorul începe prin a afirma că de mai bine de patruzeci de ani preoții și credincioșii anglicani au trăit cu cunoștința că în estul Europei, în Grecia, România, Bulgaria, Serbia și Rusia ca și în Orientul Apropiat, există o Biserică de cea mai pură creație apostolică, cu care credincioșii anglicani au multe lucruri comune în Crez, Taine și Preoție, pe care, din momentul când Reforma a despărțit Biserica din Anglia de Roma, mulți teologi ai acestei Biserici au dorit să o cunoască și să se unească cu ea și cu creștinii de acolo într-o unitate vizibilă. Astfel, episcopul Lancelot Andrewes (1555—1626) a fost unul dintre acești teologi englezi care, deși nu a văzut niciodată o biserică ortodoxă, în fiecare zi s-a rugat cu rugăciuni din liturgia Bisericii răsăritene, de multe ori și în limba greacă. „Am fost foarte tânăr — zice autorul — când un învâțat și sfânt preot anglican mi-a impus rugăciunile episcopului Andrewes... iar când am ajuns să cunosc direct Ortodoxia,

am descoperit că sfința ei liturghii mi-era foarte familiară... Sînt foarte fericit că Biserica mea a oferit adesea ospitalitate spirituală ortodocșilor care locuiesc în Anglia, Canada și în Statele Unite. Știu că preoții și credincioșii anglicani au fost rădăduros primiți în România, care, după Constantinopol, a fost primul patriarhat care a recunoscut preoția anglicană ca Taină”. Și încheie zicînd: „Ca unul care în curînd voi fi hirotonit episcop în Biserica lui Dumnezeu a diocesei anglicane Ontario, al cărei centru este Kingston-Ontario, promit fraților și surorilor ortodocși că voi continua să trăiesc, să mă rog și să lupt ca: „Să ne iulim unii pe alții ca într-un gînd să mărturisim pe Tatăl, pe Fiul și pe Sfințul Duh, Treimea cea de a ființă și nedespărțită”.

În următoarele două articole, Părintele Gheorghe Chișcă vorbește despre caracteristicile etice ale Ortodoxiei (Ethical characteristics of Orthodoxy), iar Aurel Bucălae despre succesiunea apostolică (The Apostolic Succession).

Partea literară a calendarului se încheie cu o scurtă dare de seamă în limba engleză, referitoare la aniversarea a 50 de ani de la înființarea parohiei ortodoxe-române „Sf. Mihail” din Southbridge, Mass., cu „Cronica Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America și cu prezentarea într-un „meridian artistic” a pictoiei de origine română Helen de Silaghi-Silag.

Partea a doua a calendarului cuprinde sub titlul „Patronii și sprijinatorii noștri” nume de binefăcători, fotografii cu aspecte din viața și activitatea parohiilor și credincioșilor Arhiepiscopiei și diferite anunțuri și felicitări.

Calendarul sfîrșește cu un „Cuvîin de încheiere” adresat de editor cititorilor cuvîin în care, pe lîngă arătarea greutăților întîmpinate cu tipărirea, sînt exprimate mulțumiri tuturor celor care au contribuit a-i înlesni apariția.

De fapt, trebuie să recunoaștem că și în acest an condițiile grafice sînt excepționale, completînd în mod fericit cuprînsu volumului. De aceea, avînd în vedere aceste calități, revista noastră își îngăduie a exprima cele mai sincere felicitări ostenitorilor calendarului „Credința”, urîndu-le săl mențină la cît mai înalt nivel tematic și grafic, spre a deveni indispensabil credincioșilor Arhiepiscopiei Misionare, îndrumător pe calea desăvîrșirii lor duhovnicești și alin sufletelor ce tinjesc de dorul pămîntului

strămoșesc. De asemenea, alăturându-se tuturor celor care se bucură de popasul universal provocat de împlinirea a patruzeci de ani de la înființarea Arhiepiscopiei Misionare Ortodoxe Române în America, revista „Mitropolia Banatului” socotește că nu ar putea dori ceva mai bun decât urarea făcută acelei Arhiepiscopii chiar de Preafericitul Părinte Patriarh Justinian, adică: „... să crească și să înflorească, întru mulți și fericiți ani...!”

Prot. Gheorghe Geția

INDRUMĂTOR BISERICESC PE ANUL COMUN DE LA HRISTOS 1975, Sibiu, 1975.

Cu anul 1975, „Indrumătorul bisericesc” iese pentru cea de a 123-a oară de sub teascările vechii tipografii eparhiale din Sibiu. Așa că, chiar dacă ne-am restringe și numai la atîta, această veche publicație ar merita atenția și stima noastră. Ii sintem însă cu atît mai datori cu acestea cu cît în tot acest lung șir de ani, prin conținutul ei de o parte religios-moral, iar de alta național-social, ea a îndeplinit un rol de seamă în sinul românilor din Ardeal și Banat mai ales în timpul cît aceste provincii românești se aflau sub stăpînire străină.

Afirmînd însă acestea pentru trecut, și avînd în față „Indrumătorul” de pe anul în curs, trebuie să mărturisim că el s-a menținut neconținut pe aceeași linie de slujire a Bisericii și a poporului. Astfel, după obișnuita parte calendaristică din cuprinsul căreia se cuvine a fi menționate scurtele dar pătrunzătoare îndemnuri duhovnicești aflate în josul paginii de „Insemnări” de la fiecare lună, partea literară a publicației este deschisă de un „Cuvînt înainte” adresat cititorilor de Înalt Prea Sfințitul Nicolae, Mitropolitul Ardealului. Înalt Prea Sfinția Sa arată că „Indrumătorul bisericesc” din acest an este cîștit de prezența Ierarhilor din Mitropoliile Ardealului și Banatului”, care „în unitatea credinței și a dragostei frățești... se adresează clerului și credincioșilor, îndemnîndu-i la o viață religios-morală ortodoxă și la slujirea mărețelor idealuri ale patriei noastre scumpe”. Aceasta pentru că „în ființa tuturor fiilor Bisericii Ortodoxe Române se împletesc, de veacuri — cu atît mai mult în vremea noastră a marilor împliniri — dragostea de Legea strămoșească și dragostea de popor”. Deoarece, zice mai departe înaltul Ierarh „...puterea și desăvîșirea unității bisericești a fost și este unul din factorii unității poporului nostru”. Se arată apoi că Biserica

Ortodoxă „universală și ecumenică, ca trup al lui Hristos este una dar are mai multe mădulare „în conformitate cu unitatea omenirii și cu mulțimea popoarelor”. Ea este formată din mai multe Biserici autocefale, între care și Biserica Ortodoxă Română, care „fără a schimba ceva din doctrină, cult și orînduire” și-a „însușit Ortodoxia într-un spirit deosebit”. Acest fapt explică „atașamentul credincioșilor noștri față de Biserica Ortodoxă Română, care împreună cele cerești cu cele pămîntești, cele duhovnicești cu viața poporului român”. În încheiere este prezentat în linii generale cuprinsul „Indrumătorului” cu urarea ca „prin binecuvîntarea Domnului — acest „Indrumător” bisericesc să contribuie la întărirea credincioșilor ortodocși români în dreapta credință și în slujirea intereselor superioare ale patriei noastre scumpe în promovarea păcii și înfrățirii între popoare”.

Urmează studiul Înalt Prea Sfințitului Părinte Mitropolit Nicolae al Banatului despre „Sf. Antonie cel Mare și evlavia credincioșilor”. Articolul are scopul de a restabili, de a rememora celor ce au uitat și de a face cunoscut celor ce încă nu știu, adevărul în legătură cu cîștirea de care s-a bucurat și în Apus, Sfințitul Antonie cel Mare care a trăit în Egipt între anii 251—356 și de care „se leagă însăși începuturile monahismului creștin”. Această deoarece „de-a lungul vremii, urmare ignoranței și nu mai puțin alterărilor confesionale, Sfințitul Antonie cel Mare i-a fost substituit Sfințitul Antonie de Padova” care s-a născut în 1195 și a murit în 1231 dar care „n-a depășit prin activitatea sa limitele mediului propriu”. Dar față de care „preferința acordată tendințios de către cei interesați... a încurajat exagerarea unui anume cult constînd din închinarea la icoane și statui, invocarea în nenumărate rugăciuni și slujbe, ținerea de posturi speciale, răspîndirea unor „lanțuri”, adică multiplicarea de texte stereotipe...”. „În realitate, zice Înalt Prea Sfinția Sa, Apusul a cîștit mai ales pe Antonie cel Mare cu o pietate care depășește ritualul și sărbătorirea zilei fixate de calendarul bisericesc, spre a cobori adînc în folclor și apoi încă odată să iasă la suprafață și să inspire pe pictori, literați, muzicieni...”.

Studiul, bazat pe o bogată bibliografie, arată că istoria Sfințitului Antonie cel Mare în Apus, începe prin secolul XI, cînd „rămășițele sale pămîntești... mutate de la Constantinopol ajunseră... îngă Arles, e vorba

de La Motte-Saint Didier, iar de aici la o mănăstire aproape de Isère (Franța)... Momentul aducerii moaștelor Sfântului Antonie în Apus a coincis însă cu dezlănțuirea unei epidemii de ciumă (1089). Și pentru că mulți bolnavi atingându-le s-au vindecat, începura nu numai să fie cinstite cu piosenia caracteristică aceluși timp, ci însăși boala numită până atunci „focul sacru” își schimbă numele în „focul Sfântului Antonie”. Apoi „sărbătoarea închinată Sfântului Antonie însemna oarecând pentru creștinătatea apuseană începutul carnavalului”, când „în dimineața zilei de 17 ianuarie fiecare deținător de oi, capre, cai sau boi își mîna animalele înaintea bisericii închinată Sfântului pentru binecuvîntare”. Este reprodușă și descrierea pe care o face Goethe unei astfel de serbări, pe lingă alte obiceiuri populare legate de numele acestui sfînt părinte. Mulți creștini din Italia îl consideră ca pe unul care „ajută pe cei aflați în necazuri, răzbună femeile defăimate, este confidentul tinerilor etc.”, în vreme ce „credincioșii francezi considerau pe monahul egiptean prietenul lor de nădejde. Dar „evlavia arată Sfântului Antonie nu s-a oprit însă aici. Chipul său a inspirat nenumărați zugravi și apoi pictori, iar viața sa pe unii din cei mai renumiți scriitori și compozitori”. Înșirîndu-i, înalt Prea Sfîntul Părinte Mitropolit Nicolae încheie acest deosebit de interesant studiu cu următoarele cuvinte: „Renunțăm pentru moment la înșirarea altor date și constatăm că ecoul cu totul aparte pe care l-a avut și îl are Sfîntul Antonie cel Mare în conștiința creștinilor apuseni și, fără intenția de a micșora valoarea morală a exemplului Sfîntului Antonie de Padova, sîntem totuși obligați să constatăm că între unul și altul există diferențe apreciabile. Antonie de Padova însuși se considera de altfel ucenic al marelui Antonie egipteanul, din evlavie față de care i-a și împrumutat numele. Dacă deci creștinii din Apusul care l-a dat pe Antonie de Padova îl cinstesc cu atîta fervoare pe Sfîntul Antonie cel Mare, cum s-ar putea justifica atitudinea celorlalți creștini dispuși să prefere pe ucenic dascălului? Răspunsul la această întrebare nu poate fi decît o invitație la evitarea oricăror practici neconforme duhului ortodox și la respectarea pietății propriiei Biserici”.

În articolul intitulat „Între virtute și păcat”, înalt Prea Sfîntul Teofil, arhiepiscopul Vadului, Feleacului și Clujului, pune în atenția cititorilor problema mereu actuală pentru

orice creștin a evitării păcatului și a practicării virtuții. Aceasta ca o consecință și obligație ce decurge din însăși calitatea de creștin, calitate dobîndită prin botez care este „o adevărată încoronare pe plan spiritual”, devenind prin adopțiune fiii ai lui Dumnezeu.

În continuarea acestei serii de articole, Prea Sfîntul Vasile episcopul Oradiei vorbește despre „Contribuția Bisericii Ortodoxe Române la unitatea spirituală a poporului român”.

Prea Sfîntia Sa începe prin a afirma că „Poporul român a fost călăuzit în îndelungata și zbuciumată sa istorie de ideea și conștiința unității lui naționale și spirituale”. Că „conștiința unității de neam, de limbă a poporului român a fost permanentă în istoria lui și ea a izvorit din realitatea istorică a originii sale daco-romane și din mărturisirea aceleiași credințe religioase încă din vremea procesului de naștere a lui ca popor”. Se arată apoi că cercetările istorice cele mai recente dovedesc „...fără chip de îndoială, că în spațiul carpato-dunărean a existat o unitate preromană... Nașterea poporului român din daci și romani a întărit această unitate, iar mărturisirea aceleiași credințe religioase a înlesnit și susținut osmoza și unitatea sa ca popor”. Este subliniat, de asemenea, faptul că „În nordul Dunării popoarele migratoare nu și-au putut impune nici modul lor de viață, nici limba, nici credința”, precum și că „unitatea sa a fost susținută și mărturisită și prin unitatea limbii...”. La temelia acesteia stă limba latină populară, de unde își are vocabularul de bază și structura gramaticală. În legătură cu aceste evenimente, Prea Sfîntia Sa spune, între altele, că „Cei ce studiază trecutul poporului nostru și ai limbii arată că formarea și păstrarea unității lui naționale și a graiului său, credința ortodoxă, care s-a propovăduit în aria formării lui, a avut o contribuție însemnată”. Sînt trecute apoi pe scurt, în revistă, momentele mai însemnate din istoria neamului la care a participat, prin slujitorii ei Ierarhi sau simpli preoți și Biserica Ortodoxă Română, care „a fost alături de popor, mîngîindu-l în vremuri de restriște și ajutîndu-l să-și înfăptuiască ideala unității naționale”. Iar „după eliberarea patriei de sub stăpînirea fascistă, Biserica Ortodoxă a mers alături de întregul popor sprijinindu-i eforturile pentru înflorirea patriei și pentru așezarea unei păci trainice în lume. Este reliefată apoi importanța actului

de reîntregire a Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, considerat „fără îndoială cel mai de seamă eveniment din istoria contemporană a Bisericii române și o contribuție însemnată la unitatea spirituală a întregului popor”. În fine, este afirmată contribuția Bisericii „în formarea și biruința limbii românești”. În încheiere sînt expuse „concluziile care se desprind din această strînsă colaborare a Bisericii cu poporul pentru păstrarea unității lui, cum și datorită ce o avem astăzi în susținerea și desăvîrșirea unității noastre bisericești și patriotice.

Urmează apoi articolul intitulat „Despre Sfînta Liturghie” în care Prea Sfîntul Episcop-vicar Emilian Rășinăreanu vorbind despre însemnătatea sfintei liturghii ca jertfă euharistică și ca mijloc de dobîndire a mîntuirii, arată modul în care mai ales slujitorii sfintelor altare trebuie să se pregătească pentru a se putea face vrednici de săvîrșirea ei.

Ultimul articol al acestui capitol aparține Prea Sfîntului episcop-vicar Justinian Maramureșanul. Intitulat „Muncă și rugăciune”, în el Prea Sfîntul Sa arată legătura ce trebuie să existe în viața oricărui creștin între muncă și rugăciune, „elemente esențiale pe care se temeluiește viața credincioșilor Bisericii noastre, două mijloace importante prin care se realizează o viață creștină adevărată”.

Capitolul următor „Republică măreață viață”, începe cu un editorial închinat titlului Președinte al Republicii Socialiste România, Domnul Nicolae Ceaușescu cu prilejul alegerii din ziua de 28 martie 1974, fiind publicată și telegrama expediată cu ocazia acestui eveniment de către Înalt Prea Sfîntul Nicolae, Mitropolitul Ardealului și de Prea Sfîntul Episcop-vicar Emilian în numele ierarhilor, preoților și credincioșilor din Mitropolia Ardealului.

Sub titlul „Miracolul românesc”, Pr. I. Glăjar arată cauzele care au pus în circulație și au încetățenit în vocabularul mai multor vizitatori străini care vorbesc sincer despre epoca măreață pe care poporul român o înfăptuiește de treizeci de ani încoace”.

Capitolul se încheie cu poezia „Cîntare patriei” de Nicolae Modoiu.

Cel de al treilea capitol „Pentru pacea a toată lumea” este format de articolul Arhid. prof. Ioan Zăgorean intitulat „Apărarea vieții, îndatorire creștină de prim ordin”.

În capitolul „Importante evenimente bisericești în 1975”, Pr. prof. Mircea Păcurariu, cu ocazia împlinirii a 50 de ani de la înființarea Patriarhiei, trece în revistă împrejurările istorice care au dus, în cele din urmă, la înfăptuirea acestui eveniment, iar Ioan N. Beju arată împrejurările în care s-a înființat Tipografia Eparhială, eveniment de la care se împlinesc 125 de ani.

Capitolul „Din învățăturile Bisericii noastre” ocupă cea mai mare parte a „Îndrumătorului”. El este format din omilii la diferite praznice sau în legătură cu diferite pericole evanghelice. Autorii lor sînt Prea Cucernicii Părinți profesori de la Institutul teologic din Sibiu, cum și preoți din cuprinsul Mitropoliei Ardealului.

În capitolul „Din Sfîntii Părinți” de Părintele Vasile, este publicat un scurt articol „Despre conștiință” iar ierodiaconul Teofil Părăianu vorbește despre „Îndatoriri creștinești după Sfîntii Părinți”.

Volumul se încheie cu „Îndrumări de tipic și bisericești pe anul 1975” întocmite de P.C. Părinte Gheorghe Secas.

Am încercat să prezentăm poate prea sumar chiar, cuprinsul „Îndrumătorului bisericesc pe anul 1975”. Regretăm aceasta mai ales în legătură cu cele cuprinse în capitolul „Din învățăturile Bisericii noastre”. Ne-ar părea însă bine dacă această lipsă ar împlini-o chiar cititorii și dintre ei în primul rînd Prea Cucernicii Părinți parohi cu asigurarea că strădania parcurgerii cuprinsului le va fi bogat răsplătită. Vor găsi aici material și mai ales idei pe care le vor putea folosi la întocmirea predicilor lor și vor putea învăța a le cuprinde și sistematiza în așa fel ca să le poată oferi ascultătorilor lor în formă scurtă, atrăgătoare și atotcuprinzătoare. De altă parte, să se străduiască a recomanda credincioșilor acest „Îndrumător” arătîndu-le bogăția și actualitatea cuprinsului cum și folosul duhovnicesc pe care-l pot avea din citirea și punerea în practică a învățăturilor pe care le cuprinde.

Prot. Gheorghe Geția

POȘTA REDACȚIEI

P.On. Părinte Ion B. Mureșianu din Timișoara ne cere să publicăm următoarele „precizări și îndreptări”.

Lucrarea *Colecția de artă religioasă veche a Arhiepiscopiei Timișoarei și Caransebeșului*, editată de Mitropolia Banatului, imprimată în Tipografia Arhidiecezană din Timișoara în 1973 și difuzată în 1974, a avut ca scop prezentarea pieselor pe care le deține această Colecție amenajată în incinta catedralei mitropolitane. Adresându-se iubitorilor de artă a încercat să atragă și atenția specialiștilor asupra lor, scop urmărit consecvent prin reproduceri și texte.

Ca autor al celei dintâi strădanii de a grupa un material bogat, necunoscut pînă aci, diferit ca proveniență, stil, exprimare în linie și culoare, în cea mai mare parte nedatat și nesemnat, am gîndit elaboratul și ca un imbold spre adevărata cercetare științifică a manifestărilor artistice de odinioară din Banat, care să le așeze valoric la locul cuvenit în evoluția artei noastre. Anumite aprecieri privind fenomenele pe care le-am socotit ca desprinse din contextul social-politic și cultural al provinciei se cer deci reluate, urmînd ca despre ele să se pronunțe rezultatele analizelor migăloase și studiarea comparativă competentă a obiectelor.

Consider de asemenea că alte criterii de organizare a materialului, cu completările și îmbunătățirile ce le impun, unele semnalate în articolul despre carte al istoricului de artă Alexandru Efremov apărut în „Revista Monumentelor, seria Monumente istorice și de artă”, București, 1974, nr. 2, p. 94, ar fi servit mai concret cercetătorilor. Astfel, descrierea mai detaliată a pieselor implicînd însă un spor de pagini, ar fi îmbogățit orientarea asupra pieselor, iar prezentarea fiecărui antimis în parte din cele 185 exemplare grupate sub nr. 335, p. 56, constituia un aport la cunoașterea unor aspecte istorice. Sînt însă și împrejurări, care stăvilesc dorința autorului.

Rectific totodată trei erori care s-au strecurat în text : desenul reprezentînd „Spălarea picioarelor” a fost executat de pictorul Ioan Zaicu în 1895, nu în 1904, cum s-a imprimat sub planșa nr. 38 și în descrierea de la p. 38 nr. 78; sub reproducerea nr. 89 și în descrierea de la p. 45 nr. 173 s-a tipărit „Sfîntul Apostol Ioan”, în loc de „Sfîntul Ioan Botezătorul”, iar la p. 62, nr. 404, autorul lucrării respective e D. Stoica și nu Costin Petrescu, cum s-a imprimat din greșală.

TREPT E ALE DEZVOLTĂRII PATRIEI

Noi solii de pace și colaborare. Vizite de lucru ale Președintelui Republicii Socialiste România. Vocația internațională a României. Sărbătorirea zilei de 1 Mai. Sărbătoarea victoriei și independenței. Comemorarea celei dintâi uniri politice a Țărilor Române. TIBCO '75. „ARO”-240 pe locul întâi. Primul lot de tractoare U-445 H.C. Tehnică de înaltă precizie. Electrificarea liniei ferate Lugoj-Timișoara. Recorduri reșițene. Construcții la Moldova Nouă. Muzeu la Dunăre. Manifestare tradițională. Descoperirea unor interesante documente. Urme arheologice — — — — — 247

C R O N I C A B I S E R I C E A S C Ă

Încetarea din viață a înalt Prea Sfințitului Teofil Ionescu. An aniversar pentru Biserica Ortodoxă Sirbă. Activitatea Conferinței Creștine pentru Pace. Intronire dedicată păcii. Consultație teologică închinată cauzei păcii. Aderare la Conferința Bisericilor Europene. Biblia ecumenică. Problema unui nou calendar. Nouă explicație a „potopului”. Descoperiri arheologice — — — — — 260

N O T E Ș I C O M E N T A R I I

În memoriam. Revenire la Biserica Mamă, dar cum? Goana după senzațional — — — — — 266

V I A Ț A B I S E R I C E A S C Ă Î N C U P R I N S U L M I T R O P O L I E I B A N A T U L U I A R H I E P I S C O P I A T I M I Ș O A R E I Ș I C A R A N S E B E Ș U L U I

Sărbătorile pascale. Prăznicul Rusaliilor. Itinerar pastoral. Intrări în cler și distincții preoțești. Difuzarea Bibliei și cunoașterea ei. Conferințe preoțești. Pentru cunoașterea patriei. Sfârșit de an școlar. Omagiu lui Nicolae Ursu. Trecuți la cele veșnice — — — — — 275

P R E Z E N T Ă R I B I B L I O G R A F I C E

Nicolăe, Mitropolitul Ardealului: „Iisus Hristos, viața noastră”. (Pr. prof. Sorin Cosma). „Dare de seamă asupra primului congres exegetic ortodox”, în l. greacă (Prot. Gh. Geția). W. A. Visser't Hooft, Le temps du rassemblement. Onisifor Ghibu, Amintiri despre oamenii pe care i-am cunoscut (dr. Ion Pogana). Marius Moga-Ion I. Russu, Lapidarul Muzeului Banatului (Prot. Gh. Geția). Calendarul Ortodox Credința 1975 (Prot. Gh. Geția). Îndrumător bisericesc pe anul comun de la Hristos 1975 (Prot. Gh. Geția) — — — — — 287

P O Ș T A R E D A C Ț I E I

Precizări și îndreptări (Ion B. Mureșianu) — — — — — 300



52419

Tipografia Arhidiecezană Timișoara